

Збірник науково-методичних праць

*«осВіта
Е
еКономіка
Т
О
Реабілітація»*

**«ОСОБЛИВОСТІ ВИШКОЛУ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА
ТА СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ІНТЕГРОВАНОМУ
ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЗАКЛАДІ»**

УДК 33

Збірник науково-методичних праць Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату: **«ВЕКТОР»** – Вип. 1. – м. Кам'янець-Подільський, 2016. – 424 с.

Рекомендовано до видання Педагогічною радою Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату (протокол № 3 від 14.11.2016 року)

Збірник містить статті, присвячені теоретичним, методологічним і прикладним проблемам освіти, економіки і соціальної реабілітації. У низці статей порушені питання освітянської, педагогічної, економічної та соціально-реабілітаційної доктрини України та її місце і роль у світових глобалізаційних процесах. Збірник містить такі рубрики як: «Освіта і гуманітарні науки», «Соціальна реабілітація» та «Економічні науки». Рекомендується для науковців, викладачів, магістрів, бакалаврів, студентів вищих навчальних закладів і працівників галузі освіти, економіки, соціального захисту та соціальної реабілітації.

ISSN 2413-7375

Головний редактор

ТРИПАК Мар'ян Миколайович,

кандидат економічних наук, доцент, директор Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату

Заступники головного редактора

МАЗУР Олена Олексіївна,

кандидат економічних наук

КОМАРНИЦЬКИЙ Олександр Борисович,

кандидат історичних наук, доцент

ФЕДОРЧУК Віктор Миколайович,

кандидат психологічних наук, доцент

Завідувач редакцією – відповідальний секретар – Яцемірська І.А.

Редакційна колегія

Рубрика *«Соціальна реабілітація»*

Фурман А.В., доктор психологічних наук, професор

Шандрук С.К., доктор психологічних наук, професор

Білецька Т.В., кандидат соціологічних наук, доцент

Лукаш Є.Я., кандидат психологічних наук

Присакар В.В., кандидат педагогічних наук, доцент

Дужева О.Г., викладач

Рубрика *«Економічні науки»*

Кізима Т.О., доктор економічних наук, професор

Алексєєнко Л.М., доктор економічних наук, професор

Іващук І.О., доктор економічних наук, професор

Годнюк І.В., кандидат економічних наук, доцент

Гльос І.Р., викладач

Свирида О.В., викладач

Рубрика *«Освіта і гуманітарні науки»*

Киселюк М.П., кандидат технічних наук

Палилюцько О.М., кандидат історичних наук

Топорівська Я.В., кандидат педагогічних наук

Поліщук С.В., кандидат педагогічних наук

Редакційна рада

Боровисюк Т.В., викладач, заступник директора з навчально-виховної роботи

Кушнір Т.І., викладач

Питяничина Н.Р., викладач

Статті збірника рецензували члени редакційної колегії, друкуються мовою оригіналу
Засновник і видавець – Кам'янець-Подільський планово-економічний технікум-інтернат

© Кам'янець-Подільський планово-економічний технікум-інтернат, 2016

«Сучасний економіст – це не лише скарбниця знань, умінь, досвіду, а й людина, яка усвідомлює важливість прийняття рішень»

*доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
член (академік) академії економічних наук України,
академік Академії наук вищої школи України,
Почесний професор Віденського міжнародного університету*

С.І. Юрій

СЛОВО РЕДАКТОРА

Сьогодні Україна в центрі геополітичних резонансів всього світу! Наша держава у пошуках справедливості «Будапештського меморандуму», в умовах військових подій на сході держави, анексії АР Крим та післяреволюційних подій «Революції Гідності», намагається вкотре позбутися залишків командно-адміністративної системи, державної бідності населення, олігархічної та владної корупції, що гальмують її розвиток.

Скажімо правду! Країна живе тільки «виборами», які вкотре показують, що влада, як представник цієї системи, прагне будь-якою ціною втриматися біля державного керма й уникнути відповідальності перед народом за економічний і політичний стан, в якому опинилася наша країна.

Проте, побудова демократичного співтовариства неможлива без створення міцних підвалин, у тому числі економічних, для формування нового цивілізованого суспільства. Тисячолітній розвиток людства свідчить, що найважливішими інструментами регулювання господарських процесів є вартісні чинники, основа яких – освіта і економіка. Саме за їх допомогою суспільство може активно забезпечувати належний соціально-реабілітаційний розвиток та соціальний захист кожного індивідуума нашої країни, і зокрема з обмеженими фізичними можливостями.

За допомогою ефективних освітніх послуг населення і економічної діяльності суб'єкта господарювання чи держави зокрема, здійснюється багатосторонній вплив на організацію ринкових відносин та процеси розширеного відтворення. З одного боку «освітня діяльність» як дітище філософії економічних навчань, а з іншого – «економіка», як серцевина

соціальних та політико-ідеологічних питань, які зосередили в собі фундаментальність філософії, прагматизм політики та раціональність і ефективність їх діяльності.

В сучасних умовах інклюзивної освіти, надзвичайно важливо, не тільки навчати відповідним професіям, але й репрезентувати студентам із обмеженими фізичними можливостями патріотизм та культуру професійної поведінки майбутнього економіста та соціального працівника, як майбутнього державотворця.

Отже, сучасна економіка – об'єкт боротьби ідеологій, наукових доктрин, політичних переконань, уявлень про соціальну справедливість.

Репрезентуючи нове видання, яке присвячуємо *майбутньому 50-річчю технікуму*, на порозі змін та реорганізації нашого вузу і утвердження у нас наукової школи, редколегія збірника науково-методичних праць «ВЕКТОР» намагатиметься досліджувати теоретичні постулати освітянської, педагогічної, економічної та соціально-реабілітаційної доктрини України, відобразити діяльність соціально-економічної системи держави та її місце і роль у світових глобалізаційних процесах, тобто охоплювати все, що стосується таких парадигм як: «Освіта і гуманітарні науки», «Соціальна реабілітація» та «Економічні науки».

Редколегія не претендує на безальтернативність шляхів дослідження й висвітлення проблем у науково-методичному виданні «ВЕКТОР». Ми готові вислухати й узяти до уваги будь-яку критику та щирі побажання тих фахівців, які прагнуть прискорити формування доктрини демократичної соціально-економічної держави, якою повинна стати і стане Україна.

Слава Україні! Героям слава!

Директор Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-інтернату,
к.е.н., доцент, головний редактор збірника
науково-методичних праць «ВЕКТОР»

Мар'ян ТРИПАК

ЗМІСТ

I. РУБРИКА «ОСВІТА І ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Білецька Т.В. ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ).....	9
Тріпак М.М. ІННОВАЦІЙНИЙ ДІЛОВИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	19
Яцемірська І.А. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ	31
Марунчак О. В. РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	40
Комарніцький О.Б. НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШАХ УСРР У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920-х рр.	45
Іванюк Т.М. РОЗРОБКА МЕТОДІВ ТА ЗАСОБІВ ЧИСЕЛЬНОГО ДИФЕРЕНЦЮВАННЯ ФУНКЦІЙ.....	69
Гончар М.І. ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ В ЧАСОПИСІ «ПОДОЛЬСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ»	74
Загалевиц В.Л. РОЛЬ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ.....	87
Шевчук Н. С. АКТИВІЗАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК 1»	97
Питянчина Н.Р. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТТЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	107
Михайлова І.А. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	117
Сидорук Л.М. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА НА ЗАНЯТТЯХ МАТЕМАТИКИ	124
Кушнір Т.І. ФІЛОСОФІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ У РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ЛЮДИНА БІЖИТЬ НАД ПРІРВОЮ»	133
Марковська Н.В. СИМВОЛІКА ОБРАЗІВ У ПОВІСТІ М.КОЦЮБІНСЬКОГО «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»	138
Фаїн А.В. ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ БІОЛОГІЇ.....	143
Богач О.В. КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД, ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ	

АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	152
Гапоненко Н.П. ВИКОРИСТАННЯ КРОСВОРДІВ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ З ПРЕДМЕТУ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ».....	160
Гуменюк І. М. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІСТОРІЇ.....	173
Ніколаєв О.М., Павловська Т.Ю. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ЕТАЛОННОГО ПІДХОДУ	185
Комарніцька Л.М. СВОЄРІДНІСТЬ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФАУСТІВСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ У ДРАМІ С. АЛЬОШИНА «МЕФІСТОФЕЛЬ».....	193
Печенюк А.П. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА CSRP.....	203
Вермянська О.І. ШЛЯХИ ТВОРЧОГО ПОШУКУ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ В ТЕХНІКУМІ	207
Горюк А.М. ЕПІТЕТ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ВАСИЛЯ СТУСА ...	215
Удалов Б.О. ФОРМИ І ЗМІСТ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ СТУДЕНТІВ У ВУЗАХ	222

II. РУБРИКА «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

Тріпак М.М. ПСИХОЛОГІЯ ФІНАНСІВ ТА ЕКОНОМІЧНА МИСЛИДІЯЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	227
Мазур О.О. ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ	247
Поліщук В.С. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	254
Годованюк А.В. МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ОСНОВНОГО ПРОДУКТУ ВУЗУ	264
Свирида О.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ ТА ОБЛІКУ ДОПОМОГИ ПО ТИМЧАСОВІЙ ВТРАТІ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ЗА НОВИМИ ПРАВИЛАМИ	273
Герасимова Т.І. ЗНАЧЕННЯ КОНТРОЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА В СИСТЕМІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ.....	287
Герук Я.В. РОЛЬ БЮДЖЕТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	297

Валіцька Л. О. ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ ІНСТРУМЕНТІВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ.....	302
Гарбарець І.А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	313
Складанівський О.Л. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	325
Комарніцька О.М. НОРМУВАННЯ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	333

III. РУБРИКА «СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ»

Федорчук В.М. ТРЕНІНГ – ІНСТРУМЕНТ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ..	343
Поліщук С.В. ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ.....	355
Ванюга Л.С., Топорівська Я.В. АДАПТАЦІЯ ТА МІСЦЕ В СОЦІУМІ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УМОВАХ МИСТЕЦЬКОЇ ІНКЛЮЗІЇ	362
Левицький В.Е. ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДЛІТКОВІ НАРКОГЕННІ АДИКЦІЇ ТА МЕТОДИКУ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ.....	377
Боровисяк Т.В. СПРИЯННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЮ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	387
Ліщинська А.Б. СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ОBOB'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ	401
Гльос І.Р. ПРОЕКТ реабілітаційно-оздоровчого комплексу «Надія»	405
Лукаш Є.Я., Дужева О.Г. СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЕКТ Центр соціальної реабілітації дітей з девіантною поведінкою «Світлий шлях»	415

І. РУБРИКА

«ОСВІТА І ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Білецька Т.В.

*кандидат соціологічних наук, доцент
кафедри політології і соціології
КПНУ імені Івана Огієнка,
викладач кафедри соціальної роботи
та психології Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-інтернату
bitavi_21@mail.ru*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

У статті здійснено спробу простежити специфіку адаптаційних процесів випускників загальноосвітніх шкіл до навчального процесу у технікумах, вузах. Виявлено фактори, сторони адаптації, зокрема окреслено основні аспекти професійної та соціально-психологічної адаптації студентів. На основі результатів пілотажного соціологічного дослідження аналізуються типові форми адаптації студентів-першокурсників у навчальний процес, місцевий соціум та референтні групи. Зафіксовано, що процес адаптації першокурсників відбувається на 3 базових рівнях: в першу чергу через адаптацію в міський соціум для не місцевих студентів, через статусну адаптацію у референтні групи, зокрема, студентський колектив і колектив гуртожитку та адаптація у навчальний процес.

***Ключові слова:** адаптація, ідентифікація, ідентичність, студент-першокурсник, пілотажне дослідження, бюджет часу.*

Навчання у технікумі, вузі для сучасної молоді є одним з найважливіших періодів життєдіяльності, особистісного зростання і становлення висококваліфікованого спеціаліста. У відповідності з Болонською конвенцією в Україні відбувається перехід на нові моделі навчання, суттєво змінюються навчальні плани, форми організації занять, критерії оцінювання знань, розробляються і втілюються нові педагогічні технології і стандарти освіти. Навчання у технікумах, вузах стає більш складним і за формою, і за

змістом. Більшість студентів, які вступили до навчальних закладів на перший курс, як правило, мають зіткнутися з цілою низкою проблем, серед яких перше місце посідає проблема психологічної та соціальної адаптації. Здатність до адаптації визначає спроможність до подолання різних перешкод у пошуку власного місця у життєвому просторі, що є вирішальним фактором успішного розвитку молодшої людини.

Проблема адаптації студентів-першокурсників є однією з важливих загальнотеоретичних проблем і дотепер дискусивною. Так, на рубіж ХХ-ХХІ ст. сформовано ряд підходів до вивчення процесу адаптації студентів. Зокрема, А.Гришанов і В.Цуркан [3; 30] під адаптацією студента розуміють процес приведення основних параметрів його соціальних і особистісних характеристик у відповідність до стану динамічної рівноваги з новими умовами вузівського середовища як зовнішнього фактору по відношенню до студента. До основного змісту процесу адаптації студентів молодших курсів, на їх думку, належать: формування нового ставлення до професії, засвоєння нових навчальних форм, оцінок, способів і прийомів самостійної роботи, пристосування до нового типу навчального колективу, його звичаям і традиціям, пристосування до нових умов побуту, нової студентської «культури», нових форм використання вільного часу тощо.

В свою чергу, А.Сиомичев [7; 110] визначає адаптацію як процес пристосування індивідуальних і особистісних якостей до життя і діяльності людини у змінених умовах існування. В сфері адаптації студентів як основні напрями навчальної діяльності він виокремлює пізнавальний і комунікативний аспекти.

Значимість самооцінки студента як показника його здатності до навчальної адаптації відзначає Ю.Бабахан [1; 24]. Оскільки адаптація це завжди той чи інший вид збалансованості внутрішнього і зовнішнього, індивідуального і суспільного, він наголошує на важливості такої передумови успішної адаптації студента, як наявність у нього здатності

правильно оцінювати власні можливості не тільки щодо навчальних завдань, а й щодо їх розкладу і правил, які визначають їх виконання.

Загалом, актуальним проблемам адаптації молоді до нових умов життєдіяльності і взаємин в соціальній групі присвячені роботи вітчизняних (В.Кікоть, В.Петровський, А.Симоненко, Т.Середа, М.Лісін та ін.) та зарубіжних вчених (Е.Еріксон, Д.Клаузен та ін.).

Згідно з Е.Еріксоном, вік студентства — це передусім криза ідентичності, яка полягає у послідовності соціальних та індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій, самовизначень та особистісних змін. Спираючись на концепції деяких зарубіжних психологів, зокрема, R.Devisa, T.Milltona, R.Curtisa, D.Magnussona, під особистісними змінами ми розуміємо міжсистемний перехід до нових можливостей нової ідентичності. Даний перехід виникає в умовах неможливості особистості продовжувати своє функціонування на існуючому рівні. Це характерно для ситуацій переживання студентом-першокурсником досвіду, що виходить за межі звичайного людського (наприклад, психічна травма), коли студент-початківець вимушений відмовитись від колишніх цінностей і принципів, колишніх способів існування і шукати абсолютно нових, раніше невідомих і незнаних, але тих, які дозволяють вижити у важкій ситуації і перейти до нового, більш ефективного способу функціонування [4; 39].

Як зауважує Ю.Кулюткін [8; 112], перехід до дорослого життя, як і будь який перехідний етап, сповнений протиріччями. З одного боку, молода людина здобуває статус дорослої людини, але з іншого боку такого досвіду життя у неї ще нема. Різні «дорослі» ролі засвоюються нею не відразу: в одних випадках вона діє як дорослий, а в інших — ще ні, що у свою чергу зумовлює й різний ступінь серйозності та відповідальності у різних ситуаціях. Молода людина намагається всіляко підкреслити свою самостійність у виборі і прийнятті рішень, однак цей вибір може здійснюватися імпульсивно, а прийняття рішення.

Загалом виокремлюють дві сторони соціальної адаптації студентів:

- професійна адаптація - пристосування до характеру, змісту, умовам і організації навчального процесу, набуття навиків самостійності у навчальній і науковій роботі;

- соціально-психологічна адаптація - пристосування індивіда до групи, взаєминам в неї, формування власного стилю поведінки.

При цьому, розрізняють три форми адаптації першокурсників до умов вузу [8; 126]:

- формальна - стосується пізнавально-інформаційного пристосування до нового оточення, до структури вузу, змісту навчання в ньому, до його традицій, до власних обов'язків;

- суспільна - визначає процес внутрішньої інтеграції групи студентів - першокурсників і інтеграція цієї групи зі студентським оточенням в цілому;

- дидактична - стосується підготовки до нових форм і методів навчальної роботи в вузі.

З метою підтвердження чи спростування деяких теоретичних аспектів, викладених вище Центром соціально-політичних досліджень Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка було проведено опитування студентів – першокурсників історичного факультету, результати якого пропонуємо вашій увазі.

Зазначимо, що предметом нашої уваги були організаційні та соціально-психологічні проблеми студентів I курсу історичного факультету КПНУ імені Івана Огієнка. Серед організаційних ми виокремили труднощі навчального характеру, які виникають у першокурсників через різницю в особливостях навчального процесу школи і ВНЗ. Насамперед, це брак вмінь самостійно працювати, конспектувати, розподіляти час, увагу, тощо.

Інша група - це проблеми психологічного характеру. Перш за все, це стресовий, чи, навіть, кризовий стан, першокурсника, його емоційні переживання, особливості адаптації та налагодження контактів із найближчим оточенням - одногрупниками, сусідами по гуртожитку.

Було проведено анкетне опитування 152 студентів I курсу спеціальностей «Історія» та «Політологія».

Третина студентів 1-го курсу є місцевими, з не місцевих лише 50% проживають у гуртожитку, решта – знімають житло (тут відзначимо, що саме знімають, у родичів проживають лише 5 осіб з опитаних студентів), що зумовлює необхідність враховувати 2 аспекти: якість життя тих, хто мешкає у гуртожитку і причини, що змусили винайняти житло та якість життя на зйомних квартирах.

Зважаючи на те, що 60% студентів вихідці із сільської місцевості, слід враховувати те, що наразі вони окрім адаптації у навчальний процес, переживають ще й адаптацію у міський соціум, тобто переживають складний маргінальний період. Гіпотетично швидше така адаптація здійснюється у гуртожитку і вплив цієї референтної групи на першокурсника є надзвичайно сильним.

Серед актуальних проблем, з якими зіткнулися наразі першокурсники перше місце посідає позиція якісних житлових умов: 75% опитаних у спектрі своїх цінностей вказали саме «житло». На минулому тижні викладачами факультету було проведено перевірку умов проживання студентів у гуртожитку №4, в ході якої було виявлено цілий ряд проблем, здебільшого побутового характеру, водночас поряд із цим є нарікання окремих студентів I-II курсів на проблеми, що виникли у взаєминах із студентами старших курсів, порушення дисципліни з боку останніх.

Щодо матеріального положення, то 60% першокурсників вказали, що задоволені ним. Можемо зробити висновок, що наразі матеріальне положення для них не є актуальним, так як здійснюється достатня фінансова допомога від батьків, усі студенти державної форми отримують стипендію і її розмір є досить високим.

Очікувано високою є невпевненість першокурсників у власних силах. Що підтверджує майже 90% їх прагнення отримати підтримку від власної сім'ї, знайти там захист від швидкоплинності зовнішнього світу.

Наразі все ще триває період соціальної адаптації, тож природно, що високу ціннісну оцінку має альтернатива «відносини та ставлення до вас у групі», що наразі є поряд із сім'єю референтною домінантою.

Адаптація першокурсників здійснюється на двох рівнях: формальне становлення їх в якості студентів та неформальне становлення в групі: лідери, приховані лідери, викинуті з колективу.

Окремої уваги заслуговує позиція «ваша успішність», яка є актуальною для 50% наших першокурсників лише в окремих випадках. Така надмірна поки що самовпевненість вимагає від викладацького складу більш критичного та вимогливого підходу у навчальному процесі.

Продовжуючи попередню позицію можна відзначити готовність самих студентів до налагодження якісної співпраці з викладачами, таку готовність наразі декларують більше 65% опитаних. 71% першокурсників прагнуть якісних знань та відповідного рівня викладання, а ось 25% бажають цього лише в окремих випадках, що засвідчує по-перше про досить високий фаховий рівень більшості викладачів що працюють на першому курсі, водночас сигналізують про існуючі проблеми студент-викладач. Хоча лише 2 місяці їх навчання не дозволили їм адаптуватися належним чином, гіпотетично можна припустити, що такі проблеми генеруються самими викладачами, так як більше 30% опитаних вказали на певні проблеми у стосунках з викладачами.

Становить інтерес для нас позиція «вибір спеціальності» 70% опитаних вказали, що обирали спеціальність за власним бажанням і лише 5, 4% керувалися престижністю спеціальності, а 2 першокурсників керувалися при вступі порадою друзів. Це засвідчує недостатність PR-зусиль, спрямованих на популяризацію спеціальностей нашого факультету.

Важливим аспектом для першокурсників залишається організація культурно-розважальних заходів, 70% опитаних висловили пропозиції щодо якіснішої організації їхнього дозвілля, більше половини першокурсників потребують зустрічей із психологами, що знову ж таки можемо пояснити

певними труднощами адаптаційного періоду. При цьому слід відмітити дійсну інституційну незахищеність дезадаптованої молоді, адже стабільно діючих психосоціальних центрів наразі в місті недостатньо, та й про діючі інформації відомо вкрай мало. В той же час, якщо звернутись до світового досвіду, корисним може стати американський зразок, де у США, наприклад, мережа студентських служб психічної адаптації і психічного здоров'я широко розвинута.

Серед труднощів, з якими першокурсники стикаються найчастіше, було вказано:

- Недостатня кількість літератури 56% опитаних вказують на це;
- Другу позицію займає недостатня кількість часу на підготовку до занять: 69% вказали на цю проблему, при цьому серед причин відзначили ранній початок занять (проблема нульових пар є актуальною для 65% студентів), труднощі в оволодінні новими предметами і завищеними вимогами до них викладачів.
- Окрему групу складають проблеми, з якими зіткнулася репрезентативно незначна кількість першокурсників: ігнорування стану здоров'я студентів, відсутність можливості якісно харчуватися, проблеми у гуртожитку.

Для порівняння, серед університетських особистісних і міжособистісних проблем, з якими звертаються до психологічних служб американські студенти, є: недостатні здібності до навчання; конфліктний сусід по кімнаті; ностальгія; розчарування у відносинах; зловживання алкоголем чи іншими психотропними речовинами; труднощі в інтимних стосунках; самотність та ізоляція; переїдання й проблема схеми тіла; депресія й думки про самогубство; занепокоєння; проблема сексуальності і сексуальної ідентифікації; сімейний конфлікт; горе й утрата.

Серед пропозицій, що висловили першокурсники, відзначимо, по-перше:

- перегляд розкладу занять і зменшення кількості нульових пар;
- організація спортивних заходів;

- можливість доступу до Інтернету.

За результатами дослідження можна стверджувати, що процес адаптації першокурсників відбувається на 3 базових рівнях:

- по-перше, адаптація в міський соціум для не місцевих студентів;
- статусна адаптація у референтні групи - студентський колектив і колектив гуртожитку;
- адаптація у навчальний процес.

Хоча всі ці три рівні перетинаються, кожний із них є в різній мірі адаптованим. Проведене нами дослідження є певною мірою пілотажне (розвідувальне) і дозволяє відстежити загальні тенденції адаптації першокурсників. Якщо проблема складатиме інтерес і надалі, можна буде відстежити більш детально кожний із цих рівнів адаптації в період початку II навчального семестру.

Використана література

1. Бабахан Ю.С. Самооценка студента как показатель его способности к учебной адаптации / Ю.С. Бабахан // Психологические и социально-психологические особенности адаптации студента. - Ереван, 1973. - С. 21-25.
2. Балакірєва О. М. Методологічні підходи до дослідження соціалізації молодого покоління / О.М. Балакірєва // Матеріали засідання секції «Соціологія молоді» міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціології на сучасному етапі (теоретичні і методичні питання)» / Інститут соціології АН України, Укр. НДІ проблем молоді. – К., 2003. – С. 14.
3. Гришанов А.К., Цуркан В.Д. Социологические проблемы адаптации студентов младших курсов / А.К.Гришанов, В.Д. Цуркан // Психолого-педагогические аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе. - Кишинёв, 1990. - С.29-41.

4. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: пер. с англ./ Эриксон; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – 2-е изд. – М.: Флинта: МПСИ: Прогресс, 2006. – 352 с.
5. Панок В. Г., Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості: Монографія. – К. : Ніка-Центр, 2006.
6. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології: Навч. Посібн / В.І. Розов – К.: Конкорд, 2009. – 278 с.
7. Сиомичев А.В. Психологические особенности адаптации студентов в сфере познания и общения в вузе / А.В.Симичев - Л., 1987.- 312с.
8. Чуйко О. В. Психологічна служба ВНЗ як фактор екологізації освітнього середовища. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С. Д. – К.: «Логос», 2008. – Т. 7, вип.15. – 356 с.
9. Shatte A., Reivich K. The Resilience Factor: 7 Essential Skills for Overcoming Life's Inevitable Obstacles. – N. Y.: Broadway, 2002. – 272 p.
10. What Predicts Adjustment Among College Students? A Longitudinal Panel Study. By Mary E. Pritchard, PhD; Gregory S. Wilson, PED; Ben Yamnitz, BS. Journal Of American College Health, Vol. 56, No. 1, July/August 2007.
11. Ainsworth, M. and Bowlby, J. (1965). Child Care and the Growth of Love.: London, Penguin Books.

В статье осуществлена попытка проанализировать специфику адаптационных процессов выпускников общеобразовательных школ к учебному процессу в техникумах, вузах. Обнаружены факторы, стороны адаптации, в частности выявлено основные аспекты профессиональной и социально-психологической адаптации студентов. На основе результатов пилотажного социологического исследования анализируются типичные формы адаптации студентов-первокурсников в учебный процесс, местный социум и референтные группы. Зафиксировано, что процесс адаптации первокурсников происходит на трех базовых уровнях: в первую очередь через

адаптацию в городской социум для не местных студентов, через статусную адаптацию в референтные группы, в частности, студенческий коллектив и коллектив общежития и адаптация в учебный процесс.

***Annotation:** an attempt to trace the specific of adaptation processes of graduating students of general schools to the educational process in tekhnikumakh, institutes of higher is carried out in the article. Found out factors, sides of adaptation, in particular outlined basic aspects of professional and socialpsychological adaptation of students. On the basis of results of pilotage sociological research the typiforms of adaptation of students-freshmen are analysed in an educational process, local socium and reviewer groups. It is fixed, that the process of adaptation of freshmen takes place on 3 base levels: above all things through adaptation in city socium for not local students, through status adaptation in reviewer groups, in particular, student collective and collective of dormitory and adaptation in an educational process.*

Тріпак М.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, фінансів,
обліку та оподаткування,
директор Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму – інтернату*

ІННОВАЦІЙНИЙ ДІЛОВИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Ділова гра полягає у застосуванні теоретичних, нормативних та прагматичних знань в опануванні технологією прийняття управлінських рішень пошуку фінансових ресурсів для подолання екологічної проблеми в регіоні. Визначення альтернативних варіантів рішення проблеми та ключових факторів вибору остаточного його варіанту.

Business game consists in using theoretical, normative and pragmatic knowledge in mastering the technology of making management decisions of finding the financial resources to get over the environmental problems in the region. This article deals with the problem of identifying the alternative solution and the key factors in choosing its final version.

Ключові слова: ділова гра, фінансові ресурси, екологія.

Постановка проблеми. В умовах утвердження в Україні економіки ринкового типу надзвичайно важливо сьогодні не тільки чому навчати, але й як навчати студентів, які сповідують дух економіста. Сучасний досвід закордонної і вітчизняної освіти демонструє зростаюче різноманіття використовуваних методичних прийомів і освітніх технологій. Значне місце серед них посідають конкретні ситуації, ділові ігри, кейси тощо. Введення до навчального процесу занять, змістом яких є опрацювання студентами конкретної управлінської ситуації, прийняття рішень на основі складної інформації, яку містить ця ситуація, дозволяє сумістити концептуальну і практичну діяльність.

Аналіз досліджень. Моніторинг тренінгів та ділових ігор в економічній системі приділяють багато уваги в своїх працях вітчизняні і закордонні фахівці. Зокрема, у бізнес-освіті ділові ігри уперше почали використовувати у 1909-1910 роках у Гарвардській школі бізнесу, яка відома своїми новаторськими підходами до навчання. Спочатку ділові ігри не

готувалися у письмовому вигляді, а представлялися аудиторії на прохання викладачів менеджерами-практиками особисто. Згідно з цією презентацією управлінської проблеми студенти мали здійснити аналіз та розробити рекомендації. І лише протягом наступного десятиліття у Гарвардській школі бізнесу почали накопичуватися матеріали у письмовому вигляді. Перша письмова збірка кейсів була видана 1921 року у Гарварді під редакцією доктора Коупленда (Copeland) [4,215].

Мета статті полягає в аналізі основних підходів, які поєднують теоретичні знання студента та здатність впроваджувати їх у практичну діяльність.

В структурі ділової гри обов'язковими мають бути п'ять основних етапів: I етап – чітке визначення мети, завдань ділової гри, конструювання її структури, розробка плану (сценарію), технології її проведення, правил гри, інструкції.

Другий етап – це створення команд, мікрогруп, розподіл ролей. Для цього можна використовувати можливості експрес-анкет, запропонувавши відповіді на такі питання: «Яку посаду в діловій грі Ви б хотіли займати? З ким Ви хотіли працювати в групі? Кого б хотіли бачити в ролі керівника» тощо.

Організація самостійної пошукової роботи у складі мікрогруп над розв'язанням визначеної проблеми чи окремих її аспектів визначається в третьому етапі ділової гри.

Міжгрупова дискусія, захист ідей, проектів, пошук оптимальних варіантів розв'язання в процесі дискусії, підбиття підсумків, узагальнення результатів, виступ експертів та прийняття рішення це останній етап ділової гри.

Результати дослідження.

Початкове ознайомлення з матеріалом ділової ситуації¹.

В 1910 році в Україні розпочинає роботу пивзавод під назвою

¹ Матеріал ділової ситуації частково вимисел

"Бергшлосс", який розташований на території м. Рівне. Рік заснування першої рівненської пивоварні й до цієї пори є питанням для дискусій. Але посилаючись на "Военно-статистическое обозрение Российской империи" зразка 1850 року можна сміливо стверджувати, що пивоварний завод тут існував у 1849.

З відміною кріпосного права у 1861-му й початком будівництва залізничних доріг рівненська пивоварня від невеликого кустарного промислу невпинно йшла до заводських масштабів великих виробничих потужностей.

Після підписання міждержавної угоди між Росією та Австрією в 60-х роках XIX століття на Волинь почали масово переїздити чеські та німецькі переселенці, які дали новий поштовх пивоварінню на Волині. Наслідком переселення стала поява протягом кількох років у Дубно, Острозі, й навіть сучасних селах Глинську й Квасиліві порівняно немалих пивних заводів.

У 1900-х роках контрольний пакет акцій акціонерного товариства Бергшлосс викуповує Г.М.Пісюк.

Після визволення Рівного від німецько-фашистських загарбників завод запрацював на нових обертах, що підганялися соціалістичними зобов'язаннями та змаганнями.

І до яких лише "хитрощів" не вдавались у 90-х роках минулого століття менеджери рівненського пивзаводу, щоб їх торгові марки таки знайшли свого споживача. Але справжнім хітом відроджених (на невеликий проміжок часу) традицій рівненського пивоваріння була марка "Бергшлосс". Цей дивний вишуканий напій користувався не лише значним попитом у місцевого населення, але й отримав срібну медаль на одній з міжнародних пивних виставок наприкінці 90-х.

Нагороди :

- Міжнародний професійний конкурс пива, безалкогольних, слабоалкогольних напоїв та мінеральних вод 2006 р. срібна медаль - пиво Жигулівське;

- Міжнародний професійний конкурс пива, безалкогольних, слабоалкогольних напоїв та мінеральних вод 2005 р. бронзові медалі - пиво Жигулівське та Рівень Світле;
- Міжнародний професійний конкурс пива, безалкогольних, слабоалкогольних напоїв та мінеральних вод 2004 р. срібна медаль - пиво Рівень Преміум;
- Міжнародний професійний конкурс пива, безалкогольних, слабоалкогольних напоїв та мінеральних вод 2004 р. бронзова медаль - пиво Жигулівське;
- Міжнародний професійний конкурс пива, безалкогольних, слабоалкогольних напоїв та мінеральних вод 2002 р. бронзова медаль - пиво Українське спеціальне;
- Міжнародний професійний конкурс пива, безалкогольних, слабоалкогольних напоїв та мінеральних вод 2000 р. срібна медаль - пиво Бергшлосс;
- Відкритий рейтинг популярності "Гордість міста". Переможець рейтингу в номінації "Краща торгова марка".

У 2005 році Рівненська пивоварня стає відкритим акціонерним товариством «Рівень».

На даний час підприємство виготовляє: Рівень "Жигулівське"- класичне українське пиво - пиво для всіх; Рівень "Пшеничне" - особливий сорт пива з м'яким смаком, який йому надають відбірні сорти української пшениці; Рівень "Преміум" - пиво зварене за німецькою технологією з тонким ароматом хмелю і злагодженим смаком - для шанувальників гіркового пива; Рівень "Бергшлосс" та "Бергшлосс Чорне".

На підприємстві працюють 950 чоловік. Середня заробітна плата працюючих – 2800 грн. На підприємстві за останні 3 роки спостерігалась рентабельність – 12 - 15%.

Проте останнім часом (I квартал – у звіті представленні збитки) на підприємстві спостерігалися незначні спади виробництва та виникли

проблеми із виплатою заробітної плати своїм робітникам і адмінперсоналу (є кредиторська заборгованість по заробітній платі). Є також заборгованість перед Пенсійним фондом України та кредиторська заборгованість за отриману сировину і частково перед бюджетом.

ВАТ «Рівень» являється основним платником податків до бюджетів усіх рівнів в регіоні, а саме таких: податку на прибуток; податку на додану вартість; акцизного збору; платі за землю; місцевих податків і зборів тощо.

Протягом останніх п'яти років ВАТ «Рівень» сплачувало всі податкові надходження до бюджетів різних рівнів. При аналізі поступлень до дохідної частини бюджету міста виявлено, що аналізоване нами підприємство сплачувало біля 20% усіх поступлень по контингенту в даному регіоні (за даними ДПІ).

Однак протягом останнього часу спостерігалися суттєві негаразди з очисними спорудами даного підприємства, які системно пов'язані з річкою, що протікає у м. Рівному. Тобто, через очисні споруди потрапляли викиди в річку, оскільки дані очисні споруди були реконструйовані біля 60 років тому. В місті виникла надзвичайна екологічна проблема. Де міський водоканал подав матеріали керівництву (постійній комісії) щодо погіршення стану води в річці (рішення санепідемстанції району та положення екологічної служби: “Вода екологічно непридатна. Риба отруєна”), що може призвести до летальних випадків.

Отже, що важливіше – екологія чи бізнес?

Другий етап ділової гри – це створення команд, мікрогруп, розподіл ролей між студентами. Для цього можна використовувати можливості експрес-анкет, запропонувавши відповіді на такі питання: Чи любите Ви пиво? Яку посаду в діловій ситуації Ви б хотіли займати? З ким Ви хотіли працювати в групі? Чи в опозиції Ви до ВАТ «Рівень»? Кого б хотіли бачити в ролі керівника тощо.

Розподіл функцій між учасниками ділової гри:

Керівництво заводу ВАТ «Рівень» (3-4 студенти – обирають керівника).

Підприємство повинно намагатись вирішити дану проблему через виділення коштів з державного фонду тощо. А саме:

- намагатись переконати постійну комісію, що коштів для ліквідації наслідків немає (адже існує заборгованість Пенсійному фонду, частково перед бюджетом, кредиторська заборгованість своїм працівникам тощо);
- представити постійній комісії: бізнес-план, суми кредиторської заборгованості, дебіторської заборгованості, залишків готової продукції тощо;
- відстоювати інтереси підприємства і переконати постійну комісію в тому, щоб завод не закрили навіть тимчасово.

Управління доходів і зборів в районі (3-4 студенти – обирають керівника).

Управління доходів і зборів в районі зацікавлено в збереженні ВАТ «Рівень», оскільки найбільші поступлення в бюджети всіх рівнів надходять від нього. ДПІ у своїх доповідях має переконати постійну комісію в тому, щоб не закрити підприємство і щоб вирішити дані питання іншими способами – “на ваш розсуд”. ДПІ має проаналізувати всі податкові поступлення даного підприємства і зробити необхідні висновки, охарактеризувати фінансово-податкову політику регіону тощо.

Фінансове управління району (3-4 студенти – вибирають керівника).

Як і податкова інспекція, фінансові органи повинні переконати постійну комісію, що закривати підприємство немає сенсу, адже найбільші поступлення в місцеві бюджети надходять від нього (додається перелік доходів, які поступають в місцеві бюджети). Після закриття підприємства зменшаться поступлення в місцеві бюджети і бракуватиме коштів для фінансування соціальної сфери району: лікарні, відділу культури, відділу освіти і т.д. І основне: кошти в поточному році на такі цілі не закладені в бюджеті міста. Резервний фонд місцевого бюджету – вичерпаний.

Дана установа робить необхідні висновки і пропозиції з визначеної

проблеми і звітується перед постійною комісією.

Санітарно-епідеміологічна станція (2-3 студенти – обирають керівника).

У своїх доповідях дана служба після проведення кількох перевірок на аналізованому підприємстві повинна намагатись переконати постійну комісію в закритті заводу, оскільки є висновок фахівців санітарно-епідеміологічної станції про те, що «Вода в річці забруднена. Риба отруєна», а також скарги людей на погіршення здоров'я у зв'язку з екологічною ситуацією.

Екологічна служба (2-3 студенти – обирають керівника).

Працює разом з санітарно-епідеміологічною станцією, складає свій висновок і передає постійній комісії. Наполягає на закритті пивзаводу, оскільки виникає екологічна небезпека для міста. Дана служба проводить відповідні перевірки на ВАТ «Рівень», накладає відповідні штрафні санкції і зазначає про це у висновках для постійної комісії.

Керівництво водоканалу (2-3 студенти – вибирають керівника).

Одна із станцій водоканалу працює біля річки. Очисні фільтри водоканалу не в змозі очистити воду. Керівництво водоканалу також переконує постійну комісію про необхідність тимчасового закриття даного підприємства (до тих пір, поки не будуть реконструйовані очисні споруди на підприємстві).

Міський голова.

Студент, який буде виконувати цю роль, повинен зайняти двояку позицію, оскільки він обранець людей. Поступили скарги людей про погіршення стану здоров'я, які купались в річці. Однак він не повинен забувати і про фінансові проблеми регіону (основа поступлень в міський бюджет - від даного підприємства). Він робить відповідні висновки і пропозиції щодо вирішення екологічної проблеми та можливу фінансову підтримку щодо реконструкції очисних споруд пивзаводу «Рівень».

Створюється постійна комісія по вищеназваній проблемі, яка буде

керувати вирішенням питання та затверджувати подання матеріалів до вищого керівництва. Комісія має складатися з представників вищеназваних підприємств і установ (по одному представнику з кожної установи чи підприємства – 7 студентів обирають голову і заступника постійної комісії).

Дії постійної комісії:

- голова постійної комісії веде засідання і складає регламент доповідей усіх присутніх, кого стосується вищезгадана проблема;
- подає запити в письмовій формі в усі керівні інстанції про наслідки даної проблеми;
- постійна комісія працює з усіма поданими документами підприємств та організацій;
- вирішує та затверджує рішення по даній проблемі і подає його керівництву міста;
- вирішує питання, які стосуються закриття (ліквідації) або не закриття даного підприємства;
- розробляє відповідне рішення (вибір найоптимальнішої пропозиції від усіх виступаючих), затверджує і виголошує його в кінці ділової ситуації.

Головний редактор газети “Правда Рівенщини”. Студент повинен описати в статті дану проблему і представити її для оцінювання керівникові оцінювальної групи.

Інші учасники гри (інтелігенція міста, журналісти, іноземці, експерти) - на розсуд викладача, який буде проводити ділову ситуацію.

Викладач займає місце голови оцінювальної групи.

Організація самостійної пошукової роботи у складі мікрогруп над розв’язанням визначеної проблеми чи окремих її аспектів визначається в третьому етапі ділової гри.

Завдання: запобігти екологічній катастрофі у місті.

Яким чином:

a) закрити пивзавод ?

але тоді:

- зменшаться поступлення податків та зборів до бюджетів;
- збільшиться недоїмка з платежів та зборів, оскільки пивзавод забезпечував значні поступлення в бюджет;
- впаде рівень виробництва, в той час як пивзавод мав непогані економічні результати (згідно даних управління економіки міськдержадміністрації)

б) реконструювати очисні споруди ?

Яким чином? Потрібні фінансові ресурси !!!

- кошти на відновлення очисних споруд дане підприємство не виділяє (оскільки на ньому почалась фінансова криза);
- керівництво пивзаводу клопоче перед керівництвом міста (постійною комісією) про вирішення цієї проблеми, а саме про виділення для цього коштів (або часткове виділення коштів) з бюджету тощо.

Наступний етап ділової гри це міжгрупова дискусія, захист ідей та проектів. Пошук оптимальних варіантів розв'язання в процесі дискусії та оцінювання.

Студенти, як правило, беруть участь у діловій грі після оволодіння теоретичним курсом та відпрацювання теоретичних і семінарських занять. Ділову гру проводить викладач, який є її адміністратором. До функцій адміністратора входять: розподіл ролей між учасниками гри, консультування учасників, розгляд конфліктних ситуацій та оцінювання студентів за відповідними вимогами. Критична маса конкретних ситуацій, що використовуються у навчальному процесі, повинна базуватися на вітчизняному матеріалі, який є добре відомим і викладачам, і студентам. Підбиття підсумків, узагальнення результатів, виступ експертів та прийняття рішення.

Оцінювальна група (2 студенти на чолі з викладачем) повинна оцінити всіх студентів за 100-бальною шкалою. Викладач оцінює і тих студентів, які

працюють в оцінювальній групі за об'єктивне оцінювання своїх товаришів.

Отже, для ефективного проведення заняття за допомогою ситуаційної вправи загальна чисельність учасників у групі може суттєво варіюватися. Відповідно до досвіду застосування ділової ситуації у Гарвардській школі бізнесу та інших бізнес-школах ця чисельність не повинна перевищувати 100 осіб та не може бути меншою від 10. У зворотному випадку або важко забезпечити повновагу дискусію або ж група стає такою, що нею важко керувати. Ідеальною за своїм кількісним складом є група, що складається з 12 - 20 студентів.

При поділі групи на підгрупи можна використати різні критерії поділу, наприклад:

- приналежність до функціональної групи (маркетологи, менеджери, фінансисти, фахівці з логістики тощо);
- приналежність до рівня управління;
- свідоме змішування у кожній підгрупі представників різних категорій;
- довільне (за рішенням викладача) об'єднання у підгрупи.

Для зручності спілкування викладача з групою, якщо він не знайомий з усією групою, доцільно поставити на стіл перед кожним учасником табличку з його ім'ям. У зворотному випадку викладач буде змушений під час обговорення та дискусії звертатися до студентів у наступний спосіб: "Гей, юначе в окулярах у третьому ряду" або "Дівчино поряд з бородатим хлопцем" і тому подібне, що украй небажано.

Велике значення для проведення ефективної дискусії має розташування столів під час обговорення в аудиторії. Найменш зручною виявляється традиційна розстановка, коли столи стоять в аудиторії рядами, один за другим. У подібному випадку виникають значні незручності під час виступів студентів з задніх рядів, що ускладнює спілкування та взаємне обговорення. Найвдалішим рішенням є розташування навколо круглого столу. В цьому разі забезпечується добра видимість для всіх учасників обговорення, психологічно комфортна обстановка для дискусії. Для груп студентів середньої чи-

сельності доцільно використовувати розташування у формі літери "П", збільшуючи кількість рядів відповідно до зростання чисельності групи. Якщо студенти сидять у два-три ряди, то треба використати "шаховий" спосіб їхнього розташування, щоб перший ряд не закривав студентів, які знаходяться у другому ряду. Однією з компромісних форм виступає розташування студентів при концентрації малими групами. Різноманітні підходи до формування підгруп та розстановки столів у аудиторії описані у [5]. Для організації роботи у малих групах рекомендується розміщувати столи для кожної групи у вигляді окремих "острівців", коли учасники групи сидять навколо свого столу або декількох столів, що поставлені разом. У цьому випадку досягається ізолюваність груп, яка сприяє успішному проведенню дискусії.

Висновки. Отже, ділова гра найбільшою мірою відповідає завданням сучасної вищої освіти: сприяє розвитку уміння вирішувати проблеми з урахуванням конкретних умов і за наявності фактичної інформації, розвиває здібності проведення аналізу і діагностики проблем, уміння чітко формулювати і висловлювати свою позицію, уміння спілкуватися, дискутувати, сприймати і оцінювати інформацію, яка надходить у довільній формі. При розгляді конкретної ситуації студенти займають активну позицію. Вони не тільки генерують ідеї, але й фактично створюють процес навчання. При цьому студенти перебувають у ситуації активної взаємодії один з одним, що імітує реальні комунікаційні залежності, які виникають між людьми у процесі спільної діяльності. Навчальний процес здійснюється у формі творчого пошуку. У процесі розгляду конкретної ситуації студенти самі створюють деяке узагальнене концептуального характеру знання.

Література:

1. Глухов В.В., Кобышев А.Н; Козлов А.В. Ситуационный анализ. (Деловые игры для менеджмента): Учебное пособие. - СПб.: Специальная литература,

1999. - 223 с.
2. Интерактивные методы подготовки менеджеров. - М: Димитрзйд график групп, 2002. - 304 с.
 3. Менеджмент: Методичні вказівки до ситуаційних вправ: Навч. посіб./ Упоряд.: О.І.Сидоренко, П.С.Редько. - К.: Навч.-метод. центр "Консорціум із удоскон. менеджмент-освіти в Україні", 2004.- 600 с.
 4. Christensen C.R., Hansen Al, Moor IF. Teaching and the case method. Harvard: Harvard Business School, 1990. - 315 с.
 5. Руководство по проведению деловых презентаций на стажировках в Германии /Быстров В.Ф., Кобышев А.Н., Козлов А.В. и др. - М: МАКС Пресе, 2001.-180 с.

Яцемірська І.А.

*викладач економічних дисциплін
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ

У статті висвітлено основні напрями розвитку освітніх процесів, що актуальна в сучасних умовах індивідуалізації та інклюзивної освіти. Зокрема розкрито питання рівності умов надання освітніх послуг, роль та рівні інтеграції сучасного навчального закладу до інклюзивної освіти.

Ключові слова: соціальне середовище, адаптація, типологічні індивідуальні особливості, інклюзивне навчання, механізм інтеграції

Характеризуючи розвиток сучасного суспільства приходимо до висновку що роль у цьому суспільстві дітей, які мають особливості психофізичного розвитку виходять із нашого стереотипного уявлення про так звану нормальність. Але, ні для кого не є таємницею те, що наразі наше суспільство не те що ігнорує людей з особливими потребами, проте й у широкому загалі їхніми проблемами особливо не переймається.

Однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма навчання. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу. Для забезпечення рівних можливостей доступу до якісної освіти інклюзивні навчальні заклади повинні адаптувати

програми і плани, форми і методи навчання та ресурси до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами. [7]

Зрозуміло, що Україна не може сліпо копіювати досвід інших країн зважаючи на різні економічні, етнографічні умови та різний менталітет, їй потрібно створювати власний шлях розвитку інклюзивного навчання. В нашій країні початок інтеграційних процесів стосовно «особливих дітей» у масову шкільну систему почався з 90-х років минулого століття. У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей. Але тільки з 2010 року інклюзивна освіта стала остаточно підтримуватись законодавчою базою України, саме тоді до Закону України «Про загальну середню освіту» були внесені зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами [3].

Постановка проблеми. Сьогодні, незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти в нашій країні має ще багато проблем. Зокрема, інклюзивна освіта гостро потребує вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в школах сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного і кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів.

Окрім того, наразі інклюзивне навчання поширюється у всіх регіонах України.

Слід також зазначити, що розвиток будь-якого навчально-виховного закладу, тобто перехід його у новий якісний стан, не може здійснюватися інакше, як через освоєння нововведень, через інноваційний процес, який є складним за своєю структурою феноменом.

Різноманітність і гнучкість навчальних траєкторій, як наприклад, стаціонарна, заочна, дистанційна, екстернатна форми здобуття вищої освіти, різні сертифікаційні програми, курси, літні та зимові школи – повинні слугувати соціальній інклюзії осіб з особливими потребами. Створення широкого діапазону індивідуалізованих навчальних траєкторій, а також створення всіх умов для освоєння знань особами з особливими потребами повинні стати для українських ВНЗ одним із пріоритетів їхньої суспільної відповідальності. В умовах фінансово-економічної кризи особи з особливими потребами/інвалідністю виявилися чи не найуразливішою групою населення. Саме тому однією з найголовніших проблем українського суспільства, яке прагне стати суспільством знань, є проблема відсутності належних умов: навчально-методичних, побутових, інформаційно-технологічних тощо, -- для здобуття вищої освіти особами з особливими потребами/інвалідністю. Розв'язання цієї проблеми є своєрідним індикатором рівня зрілості та цивілізованості будь-якої держави.

У цьому контексті забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти особам із особливими потребами – це тест української держави та українського суспільства на цивілізованість і зрілість.

Виклад основного матеріалу. Наявна модель довузівської підготовки не передбачає елементи адаптації осіб із особливими освітніми потребами до вимог вступних випробувань у ВНЗ взагалі та конкретного ВНЗ зокрема. На жаль, саме на цьому етапі є суттєві бар'єри щодо навчання для таких осіб, передусім йдеться про відсутність програм і методик підготовки, що орієнтовані на абітурієнтів із особливими потребами.

Наслідком є збільшення відстані між рівнями підготовки до вступних випробувань абітурієнтів з особливими освітніми потребами та звичайними абітурієнтами.

У структурі інноваційних процесів виокремлюють такі два рівні [8]:

1) предметно-технологічний рівень – мікрорівень, що класифікує нововведення на частини (стадії, етапи, цикли), аналізуючи його змістовий аспект;

2) макрорівень, на якому розглядають взаємодію окремих нововведень, визначають особливості їх поєднання, трансформацію тощо.

Структуру інноваційного процесу (його будову, склад) визначають безпосередньо на основі сутності нововведення як процесу, що відбувається протягом різних за тривалістю, але завершених проміжків часу. Це дає змогу виокремити послідовні етапи, з'ясувати сутність, особливості тих, які різняться між собою за видами діяльності.

У педагогічній інноватиці, як і в загальній теорії інноватики, сформувалася схема поділу інноваційного процесу на етапи, яка отримала назву «життєвий цикл нововведення» [8]. Вона охоплює сім етапів, до яких належать:

1) етап зародження нової ідеї (відкриття), виникнення нової концепції нововведення. Умовно його можна назвати етапом відкриття, який, як правило, є результатом фундаментальних і прикладних наукових досліджень або життєвого «осяяння»;

2) етап винаходу. На цьому етапі відбувається створення нововведення, тобто втілення нової ідеї у певний об'єкт, матеріальний чи духовний проект-зразок;

3) етап реалізації нововведення. Суть його, як правило, полягає у практичному застосуванні, коригуванні, доопрацюванні нового засобу. Завершується етап отриманням стійкого ефекту від нововведення, після чого воно існує автономно. Передумовою наступної стадії інноваційного процесу

є відкритість, сприйнятливість педагогічного співтовариства до нововведення. Саме тоді починається фаза його використання;

4) етап розповсюдження нововведення (зрілість). Суть його полягає у широкому впровадженні, дифузії (проникненні) в нові галузі (освітні заклади);

5) етап насичення в конкретній галузі. На цьому етапі нововведення освоює багато людей в усіх сферах педагогічного й управлінського процесів. Саме тоді воно втрачає свою новизну. Цей етап може завершитися появою альтернативного нововведення або поглинанням його ефективнішою системою;

6) етап спаду (криза, фініш). Особливістю його є вичерпаність можливостей застосування нововведення в нових умовах, галузях;

7) іррадіація (лат. *irradiare* — сяяти, випромінювати) нововведення. Не кожне нововведення проходить цей етап. Йдеться про те, що із процесом входження нововведення до широкого загалу його застосування, воно втрачає свою новизну, іншими словами модернізується й відтворюється, нерідко значно відчутніше впливаючи на розвиток навчально-виховного закладу.

Залежно від наявного інноваційного потенціалу навчального закладу, останні два етапи можуть бути відсутніми, або ж навпаки мати шанс на існування [8].

У педагогіці під “інтеграцією” розуміється “варіант індивідуальної роботи з клієнтом в соціально-педагогічній діяльності, що передбачає створення соціумом умов, в яких індивідуальні особливості клієнта можуть максимально розвиватися і виявитися через підключення соціальних ресурсів, наприклад практика “роботи з випадком” (*case management*)” [6, С. 262].

Т. Парсонс розглядав формування механізмів інтеграції серед чотирьох найважливіших проблем, які слід вирішувати будь-якій діючій системі [5, С. 515.]. Таким чином, інтеграція припускає наявність упорядкованих,

безконфліктних відносин усередині соціальної системи, найважливішими характеристиками якої визнавались соціальний порядок, консенсус та стабільність. Досягнута згода підтримується інтеграційними механізмами, серед яких – освіта, правова система, мова та інше. Їх розвиток є найважливішим функціональним імперативом усіх соціальних систем. Якщо не вистачає відповідних соціальних механізмів, то це призводить до порушення інтеграції. Також до порушення інтеграції може призвести, наприклад, невідповідність діяльності системи освіти потребам економіки та ринку праці [4].

Механізм успішної реалізації основних напрямів розвитку освітніх процесів у контексті індивідуальної та інклюзивної форм навчання представлено на рисунку 1.

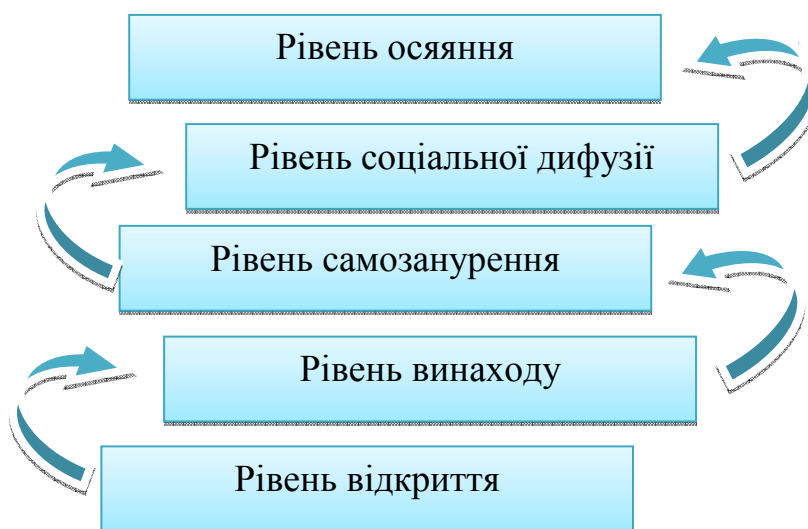

Рис. 1 Рівні механізму інтеграції

Тому інтегральною характеристикою успішної інтеграції «особливої» молоді до суспільства та реалізації життєвої стратегії досягнення успіху виступає саме соціальне самопочуття особистості.

Формула успішної адаптації інклюзивної форми навчання в розвиток освітніх процесів може мати такий вигляд, що представлено на рисунку 2.

Висновки. На сьогоднішній день в нашій державі ще є цілий ряд питань, які стосуються соціального забезпечення студентів із особливими потребами. Ці питання поки що не врегульовує чинне законодавство або ж

його норми мають суперечливий характер. Таким чином питання рівності умов надання освітніх послуг викликає сумнів.

Рис. 2 Формула успішної адаптації

Сучасна модель інклюзивної підготовки не передбачає елементи адаптації осіб із особливими освітніми потребами до вимог ВНЗ взагалі та конкретного ВНЗ зокрема. На жаль, саме на цьому етапі є суттєві бар'єри щодо навчання для таких осіб, передусім йдеться про відсутність програм і методик підготовки, що орієнтовані на студентів із особливими потребами.

Пріоритетним напрямком ВНЗ має стати зменшення відстані між рівнями підготовки студентів з особливими освітніми потребами та звичайними учасниками навчального процесу.

Досягнутий рівень свободи всіх учасників освітнього процесу стає головним критерієм оцінки успішності роботи освітніх систем нового тисячоліття.

Список використаної літератури

1. Ворон М.В. Інклюзивна освіта: українські реалії /М.В. Ворон, Ю.М. Найда // Журнал «Підручник для директора». – Видавництво «Плеяди». – 2006. –

- Червень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=19
2. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / За редакцією: В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К. 2004. – 152с.
 3. Інклюзивна освіта в Україні [Електронний ресурс] / Кривоносова О. В. Бібліографічний огляд нової літератури. – Національна академія педагогічних наук України. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. – Режим доступу: <http://asyan.org/potre>
 4. Мосьондз М. В. Практики соціальної інтеграції сучасної молоді в українському суспільстві: монографія [Електронний ресурс] / М. В. Мосьондз ; М-во освіти і науки України // Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – 140 с. – Режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua>
 5. Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения / Т. Парсонс // Американская социологическая мысль: Тексты. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – С. 515
 6. Педагогический словарь : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Т. А. Строкова и др.] ; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – С. 262.
 7. Переваги інклюзивного навчання у навчально-виховному процесі школи [Електронний ресурс]//В.Д. Степанова). Віртуальна школа професійного становлення молодого педагога. – Режим доступу: <http://teacher.ed-sp.net>
 8. Структура і динаміка розвитку освітніх інноваційних процесів [Електронний ресурс] Матеріали з навчального предмету "Педагогіка" Підручники онлайн. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua>

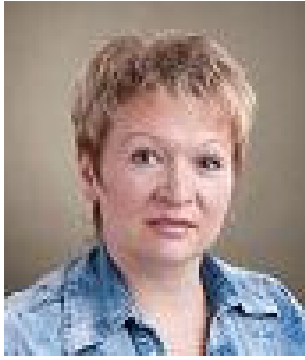
В статтє освещаются основные направления развития образовательных процессов, что немаловажно в современных условиях индивидуализации и инклюзивного образования. В частности раскрыты вопросы равенства условий предоставления

образовательных услуг, роль и уровни интеграции современных образовательных учреждений для инклюзивного образования

Ключевые слова: социальная среда, адаптация, типологические индивидуальные особенности, инклюзивное обучение, механизм интеграции

The article highlights the main directions of development of educational processes, which is important in modern conditions of individualization and inclusive education. In particular disclosed issues of equality of conditions of granting of educational services, the role and levels of integration of modern educational institutions for inclusive education

Key words: social environment, adaptation, individual typological features, inclusive education, integration mechanism

Марунчак О. В.

*викладач охорони праці та техніки безпеки
Кам'янець-Подільського планово-економічного
технікуму-інтернату*

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У роботі досліджується місце професійної компетенції викладача в ході забезпечення різноманітних аспектів навчально-виховного процесу.

Ключові слова: *професійна компетенція, навчально-виховний процес, технічні вимоги безпеки, інноваційні технології.*

Навчально-виховний процес – це різностороння діяльність, ефективна реалізація якої потребує належної кореляції численних об'єктивних і суб'єктивних факторів. Безсумнівно, його незамінною частиною є академічна складова, яка полягає у розробці навчальних програм, календарному планування та підготовці матеріалів дисциплінарного спрямування. Проте, враховуючи динаміку розвитку методологічних основ викладання та загального поширення інтегративних технологій навчального процесу, які передбачають участь студентів у здійсненні практичних дослідів чи їх безпосереднє залучення до проведення різноманітних інноваційних тренінгів у гуманітарних дисциплінах, викладач отримує додаткове навантаження у вигляді необхідності здійснення постійного контролю над навчальною діяльністю. Саме тому, у сучасних педагогічних реаліях рівень професійної компетенції викладача визначається не тільки володінням і мистецтвом викладання тематичного матеріалу, а й спроможністю створити належні

передумови для забезпечення безпеки життєдіяльності в умовах модернізації навчально-виховного процесу.

Беручи до уваги актуальність обраної проблематики, мета дослідження полягає у визначенні місця викладача у здійсненні контролю над дотриманням вимог техніки безпеки у навчальних закладах під час здійснення навчально-виховної діяльності.

Оскільки успішність навчального процесу, у більшій мірі, залежить від рівня професійної компетенції викладача, його неспроможність забезпечити належні умови освітньої діяльності можуть мати досить деструктивні наслідки, що виражатимуться у не повноцінній реалізації навчального плану та небезпеці завдати загрозу життю студентів.

Саме тому, в умовах зростання невизначеності середовища першорядне значення буде мати компетентність фахівця, здатного проектувати і оцінювати наслідки своїх дій у ширшому часовому діапазоні. Найбільш доцільним визначенням компетентності, на наш погляд, є наступне: рівень знань, умінь і готовності особистості котрі відображають ступінь відповідності певної компетенції і дозволяють діяти конструктивно у постійно змінних соціальних і професійних умовах [2]. Компетентність передбачає наявність у людини певних знань, включаючи вузькоспеціальні, особливих способів мислення і навичок, розуміння міри відповідальності за результати своїх дій. З вищими рівнями компетентності пов'язують наявність відповідного рівня ініціативи, організаторських здібностей, що дозволяють ефективно організовувати спільне вирішення проблем. Природа компетентності така, що оптимальні результати у вирішенні завдань досяжні лише за умов глибокої особистої зацікавленості людини. По відношенню до компетентності протилежним за змістом є поняття «навчальної безпорадності», пов'язане з неадекватною пасивністю і зниженням мотивації людини в проблемній ситуації та не спроможністю забезпечити належну взаємодію між викладачем та студентами у ході здійснення освітньої діяльності. Навчена безпорадність формується тоді, коли суб'єкт

переконається, що ситуація, в якій він опинився і яка жодною мірою його не влаштує, абсолютно не залежить від його поведінки, від зусиль прикладених на її зміну [4].

Враховуючи важливу роль викладача у досягненні ефективності і безпечності навчально-виховного процесу, викликає тривогу втрата стійкості до навченої безпорадності в середовищі педагогів, у тому числі безпеки життєдіяльності. В умовах жорсткої регламентації навчальної діяльності, придушення з боку чиновників креативності викладацької думки та ініціативи педагогів, міркувати про педагогічний пошук можна було б лише на прикладі не багатьох і до того ж переслідуваних бюрократичним апаратом новаторів-педагогів, які на свій страх і ризик впроваджували б ініціативні форми навчання і виховання. Бюрократичне управління школою породило б сумлінно виконуючого, байдужого, позбавленого ініціативи педагога, сформувало б зневажливе ставлення до новаторського пошуку та досвіду, воно б чинило супротив впровадженню в педагогічну практику нового і передового, зміцнюючи в педагогах стан безпорадності.

З огляду на вищезгадані обставини, роль компетенції викладача у навчально-виховному процесі набуває додатково значення при пошуку залежності можливостей реалізації викладацької креативності від потенціалу забезпечення належних умов безпечної діяльності. Повноцінне слідування правилам техніки безпеки розкриває додаткові можливості практичного втілення індивідуальних викладацьких можливостей педагога. Виключно симбіоз усіх чинників, які впливають на професійну підготовку студентів та знаходяться в системі координат викладацького функціоналу можуть матеріалізуватись у сучасному інтегративному навчанні та призвести до підготовки висококваліфікованих спеціалістів спроможних створити конкуренцію на ринку праці у майбутньому [3, с.60-61].

Варто зважати, що робота викладача із забезпечення безпеки життєдіяльності не обмежується виключно здійсненням відповідних заходів безпосередньо під час зайняття, але й у процесі підготовки до нього.

Оперативний збір та аналіз інформації щодо стану безпеки і моніторинг можливих загроз сприяють упередженню проблемних аспектів навчання та зменшують вірогідність нещасних випадків [4].

У зазначеному контексті, необхідно переймати успішний досвід зарубіжних освітніх систем, у яким значне місце приділяється можливостям реалізації викладацького потенціалу та збереження при цьому необхідних мір безпеки. Більшість успішних зарубіжних прикладів апелюють до комплексної підготовки викладача до здійснення його професійної діяльності та росту професійної компетенції. Невід'ємною частиною процесу підбору кваліфікованих педагогічних кадрів стало проходження обов'язкового випробувального терміну на початку кар'єри і при призначенні на нові посади з підвищенням. Залежно від особливостей національного законодавства тривалість випробувального терміну варіюється від декількох місяців до декількох років, але в середньому складає два-три роки.

Якщо в більшості зарубіжних країн до осіб, які мають наміри займатися професійною педагогічною діяльністю існує вимогливий, нерідко жорсткий, що включає в себе кілька етапів, відбір через цілу систему механізмів і процедур, то відповідно до вищезгаданої тарифно-кваліфікаційної характеристики, для осіб, які мають середню технічну чи середню медичну освіту не висуваються майже ніякі вимоги щодо стажу педагогічної роботи та підготовки з цивільної оборони, безпеки життєдіяльності та охорони праці.

Зважаючи на функціональне різноманіття навчального-виховного процесу можна дійти наступних висновків щодо місця викладача у ньому. Основою успішної реалізації виховної роботи є забезпечення вимог техніки безпеки. У ході розвитку практичного інструментарію викладацької майстерності все більшої ваги набувають інноваційні методики, які дедалі більше пов'язані із частішим залученням студентів до практичного засвоєння матеріалу. У таких умовах, роль компетентного фахівця не обмежується виключно належним рівнем володіння навчальним матеріалом, але й полягає у належному дотриманні безпекових аспектів з метою упередження

небезпечних проблемних ситуацій та нівелювання загроз життєдіяльності студентів. Західний досвід неодноразово звертає увагу на необхідності підготовки кваліфікованих працівників освіти, які можуть відповідним чином реалізувати усі критерії навчально-виховного процесу та сприяти підготовці спеціалістів у різноманітних професійних сферах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гафнер В. В. Культура безопасности и профессиональная деятельность педагога / В. В. Гафнер // Научное исследование и российское образование: идеи и ценности XXI века: Материалы VI междисциплинарной научно-практич. конф. аспирантов и соискателей. — ч. 2. — М., — 2003.— С. 208–211.
2. Куркин Е. Школа на рубеже тысячелетий / Е. Куркин // Первое сентября. — 2000. — № 3. — С. 15-20.
3. Waring Н. Z. Theorizing Pedagogical Interaction: Insights from Conversation Analysisю/ Н. Waring. — Routledge, 6 лист. 2015 р. — 170 стор.
4. <http://ua.convdocs.org/docs/index-148369.html>

This article deals with a place of tutor's professional competence during supporting of different aspects of studying-educational process.

Key words: *professional competence, studying-educational process, technical aspects of safety, innovational technologies.*

Комарницький О.Б.
*кандидат історичних наук, доцент,
докторант, викладач кафедри фундаментальних
дисциплін природничо-математичного та суспільно-
гуманітарного циклів Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-інтернату*

НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШАХ УСРР У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920-х рр.

У статті проаналізовано перші навчальні плани, за якими навчалися студенти вищих педагогічних навчальних закладів у першій половині 1920-х рр. Зазначається, що для перших планів характерною була багатопредметність, дублювання предметів, нечітко виражена спеціалізація підготовки студентів факультету соціального виховання, надмірне захоплення предметами виробничого циклу. Пріоритет надавався суспільно-політичним дисциплінам, спрямованих на формування у студентства марксистського світогляду, що змушувало скорочувати час на вивчення психолого-педагогічних і спеціальних предметів. Автор повідомляє, що лише у 1924 р. було усунено багатопредметність і дрібність дисциплін, внаслідок чого поліпшувалася професійно-педагогічна підготовка та зростала питома вага практичних занять. Він доводить, що у цей період вдосконалювалася система навчання: замість предметної у 1923 р. запровадили курсову систему.

Ключові слова: *навчальний план, студенти, інститут народної освіти, система навчання.*

Під значним ідеологічним впливом правлячої партії більшовиків, які ігнорували досягнення попереднього досвіду, не враховували його позитивні риси, знаходилася навчальна діяльність студентства. Їхня політика диктувалася необхідністю побудови ідеологічно спрямованого навчального процесу. У зв'язку з цим особливий акцент робився на витриманість

навчальних планів у більшовицькому дусі, значна кількість годин яких виділялася на вивчення суспільно-політичних дисциплін, спрямованих на формування у студентства марксистського світогляду. Окремі аспекти цієї проблеми вивчали В.В.Липинський [20; 21], О.Л.Рябченко [25], І.П.Ящук [29], В.К.Майборода [22], І.О.Кліцаков [16], О.О.Лаврут [18] та ін. У нашій статті спробуємо проаналізувати перші навчальні плани, за якими навчалися студенти вищих педагогічних навчальних закладів у першій половині 1920-х рр.

Основою підготовки учителя у вишах були навчальні плани і програми. У 20-30-ті рр. ХХ ст. вони у своєму розвитку пройшли декілька етапів: 1) 1920-1925 рр.; 2) 1925-1929 рр.; 3) 1929-1936 рр.; 4) 1936-1939 рр.

Перший етап, за визначенням дослідників Н.Д.Дем'яненко та І.П.Ящук, є початком будівництва радянської вищої педагогічної школи та активних пошуків змісту й організації загальнопедагогічної підготовки майбутнього учителя [29, с. 204]. Початок цього процесу було покладено 9 червня 1920 р., коли вийшла інструкція, що передбачала перегляд навчальних планів і програм та запровадження нових курсів, застосування нових методів навчання (поєднання лекційної системи з індивідуальними та груповими заняттями) [19, с. 210]. За декілька місяців до оприлюднення інструкції Київський інститут народної освіти (ІНО) вже мав свій навчальний план (швидше він являв собою перелік навчальних дисциплін, які мали засвоїти студенти). У статуті вишу від 16 березня 1920 р. визначалися навчальні предмети, які мала студіювати молодь. Зокрема, до загальних курсів належали історія наукового світогляду, політекономія, історія і теорія соціалізму, радянська Конституція, загальна психологія, педагогіка, історія педагогіки, естетичне та фізичне виховання, анатомія і фізіологія людини, загальна теорія еволюції, історія культури, філософія, вчення про трудову школу, шкільна гігієна, іноземна мова. За змістом можна зробити висновок, що цей статут створено на основі типового. Так, у документі зазначалося, що

«при всіх інститутах повинні організовуватися трудові процеси» в майстернях, на городі, фермі, полі і т.д. [7, арк. 1зв., 3зв.].

Загалом, у цей період плани розроблялися на місцях, переважно на основі старих університетських, у які вводилися нові дисципліни, відповідно до вимог «радянської Вищої Школи» [3, с. 17]. З Кам'янець-Подільського ІНО повідомляли, що впродовж 1921 року навчальні плани змінювалися декілька разів. Спочатку користувалися планами, які отримали з Харківського ІНО. Після III Всеукраїнського з'їзду з питань народної освіти виробили новий навчальний план. Звісно, такі часті зміни дестабілізуюче впливали на навчальний процес: «Така часта ломка [планів] очевидно була сполучена з великими труднощами, та й не дивно, що розробка планів і переведення їх в життя абсорбувала багато часу і впливала негативно на розвій [інституту]» [12, арк. 2зв.-3].

Розробкою навчальних планів цікавився і голова більшовицького уряду В.І.Ленін. У «Директивах ЦК комуністам – працівникам Наркомосу» він писав: «Повинні бути розроблені і затверджені колегією і наркомом програми учбових закладів основних типів, а потім курсів, лекцій, читань, бесід, практичних занять». 8 квітня 1921 р. вождь надіслав до Народного комісаріату освіти (НКО) записку, в якій просив повідомити, чи включалися до плану роботи НКО такі питання, як складання підручників, програми курсів, лекцій, шкільних занять, контроль за ступенем фактичного виконання програм і ходом навчальних занять [1, с. 116]. У березні 1921 р. нарком освіти УСРР вимагав від інститутів працювати за старими навчальними планами до 1 червня [24, с. 26].

У 1921 р. на основі навчальних планів низки ІНО було розроблено перший офіційний навчальний план на 1921-1922 н.р. У пояснювальній записці до навчального плану факультету соціального виховання підкреслювалося, що завдання підготовки учителів нового типу полягає в тому, щоб перейняти їх ідеями комуністичного виховання і дати достатню загальнотеоретичну та спеціальну педагогічну підготовку [13, с. 358].

Відповідно до плану 1,5 року відводилося на загальну теоретичну підготовку, решту часу – на вивчення теорії і практики соціального виховання [23, с. 271]. На I курсі обсяг загальнопедагогічної підготовки становив 16,6% від загальної кількості тижневих годин (36 год.). До предметів педагогічного спрямування належали вступ до педології, азбука праці та фізичного розвитку, семінар соціального виховання [14, с. 41]. Згідно з циклом політичних дисциплін майбутні фахівці знайомилися з історією культури і народного господарства, а також із основами радянського будівництва. В рамках загальнонаукового циклу студенти вивчали дисципліни, які давали ґрунтовну науково-теоретичну підготовку. На другому курсі спеціальні предмети займали 72% часу (26 год. на тиждень). Робився акцент на поглибленні педагогічної підготовки молоді шляхом вивчення анатомії дитини, психології, шкільної гігієни, історії педагогічної теорії і практики [11, арк. 38-40]. На III курсі фактично всі дисципліни були присвячені вивченню дисциплін педагогічного циклу («Радянська система освіти й система соцвиху», «Організація апаратів та установ соцвиху», «Статистика народної освіти», «Охорона дитинства», «Тимчасові дитячі установи», «Денний дитячий садок та будинок», «Постійний дитячий будинок-комуна», «Методика соцвиху», «Семінар соцвиху»). На вивчення цих предметів відводилося 36 тижневих годин [14, с. 41].

Навчальний план факультету професійної освіти (розрахований на 9 триместрів із різною кількістю тижневих годин), поділявся на сім секцій: математики, фізики, хімії, природознавства, географії, соціально-історичної, мови і літератури [2, с. 145]. План передбачав підготовку учителя-предметника, який мав дістати певну професійну освіту, відповідну систему спеціальних навичок. Реалізація цих завдань здійснювалася під час вивчення трьох груп предметів: одна з них включала предмети, які озброювали студента марксистсько-ленінським світоглядом, друга ознайомлювала з конкретним виробництвом (в загальних рисах), третя – з системою педагогічних наук. Навчальні дисципліни розбивалися на 3 цикли.

Наприклад, у соціально-історичній секції перший цикл об'єднував такі предмети: наука про органічну та неорганічну еволюцію, основи марксизму, наука про народне господарство, історія культури, індуктивна логіка, основи фізіологічної психології і психологія, етнографія і фольклор, соціальні основи мови, загальне машинознавство, технологія (механічна і хімічна), вивчення типового виробництва. Крім того, для студентів проводили екскурсії на різні підприємства, знайомили їх з роботою професійних шкіл і технікумів. Ці дисципліни студіювали на I курсі. На II курсі (2-й цикл) молодь вивчала «Науку про народне господарство», історії робітничого та професійного руху, матеріальної культури, філософії, літератури, мистецтва, України, Росії, організацію виробництва, фізіологію і психологію «переходового віку», шкільну гігієну, новітні теорії педагогіки, основи статистики, а також практично вивчала профшколи та технікуми. Історії України та Росії також вивчали і на III курсі. Окрім цих дисциплін, студенти засвоювали економічну географію, історії соціальних взаємовідносин та ідеології, соціального руху в Україні та Росії, держав і правових форм, історіографію історичних наук, професійну освіту в СРСР й за кордоном, методологію історичних наук, методи відображення (малювання), екскурсійний метод, розробку навчальних планів і програм, проектування профшкіл і технікумів, організацію шкільного життя і клубної праці. Відбувалися семінарські заняття з методики викладання історії, педпрактика. Тижневе навантаження у першому триместрі складало 30 год., другому – 27, третьому – 26, четвертому – 30, п'ятому – 38, шостому – 26, сьомому – 29, восьмому – 38, дев'ятому – 19 [14, с. 61].

Таким чином, для навчальних планів характерною була багатопредметність. Найбільш складним був план для факультетів професійної освіти, який передбачав, що учитель повинен був не лише добре знати сам виробничий процес, але й побудувати методику навчання на основі виробництва. Зрозуміло, що для цього йому необхідно було опанувати значний багаж теоретичних і практичних знань, умінь та навичок.

Основними недоліками першого навчального плану були – дублювання предметів, нечітко виражена спеціалізація підготовки студентів факультету соціального виховання, надмірне захоплення предметами виробничого циклу [23, с. 271], кількість занять не відповідала реальним можливостям студентів, які не встигали засвоювати матеріал; складніші предмети та спеціальні часто стояли останніми, що заважало сконцентрувати на основному й розпорошувало зусилля [18, с. 13]. Окрім того, робота НКО щодо складання навчальних програм і планів характеризувалася невизначеністю та стихійністю, що суттєво заважало організації навчального процесу і негативно впливало на його якість [20, с. 26].

Мали місце випадки, коли навчальні плани із запізненням надходили у виші. Наприклад, до Кам'янець-Подільського ІНО план надійшов лише у 1922 р. До цього виш користувався власним планом [12, арк. 32].

На I Всеукраїнській конференції з питань педагогічної освіти (1922 р.) розкритикували навчальний план факультету соціального виховання, як план «недостатній», який принижує ідею вишу («план певніше педкурсів, ніж ВУЗу»). Делегати зазначали, що за цим планом готували «фельдшерів у педагогіці», і, як наслідок, «йдемо в будівництво вищої освіти назад, а не вперед» [14, с. 61]. Основним завданням визначалося готувати «педагога-колективіста, організатора дитячого життя в колективі, який би знав природу дитини й згідно з нею здатний був би проводити єдиний виховний процес від народження дитини до її юнацьких років». Щоб розв'язати це завдання необхідно було: «а) покласти міцний науковий ґрунт під загальний світогляд майбутнього соцвихника, об'єднуючи всю суму його наукових знань довкола вивчення дитини, її виховання, її природнього та соціального оточення; б) дати майбутньому соцвихникові цілковите і глибоке знання дитини й виховних до неї підходів згідно з ухваленою в УСРР виховною системою; в) розвинути в майбутньому соцвихникові низку практичних умінь, потрібних йому, щоб правильно організувати дитяче життя в процесі виховання» [14, с. 42]. На конференції йшлося про доцільність переходу на 4-

річне навчання (12 триместрів) із 42-годинним робочим тижнем. На IV курсі студентів мали розподіляти на групи: майбутніх практичних працівників соціального виховання, які б безпосередньо трудилися в дитячих закладах; майбутніх інструкторів соцвиху й група тих, хто готуватиметься до наукової роботи у сфері педагогіки й соціального виховання (Харківський, Катеринославський, Ніжинський ІНО). На факультетах соціального виховання перехідного типу ІНО (всі крім Харківського, Катеринославського, Ніжинського) першу групу мали поділити ще на дві групи: тих, хто працюватиме з дітьми дошкільного віку і тих, хто виховуватиме старших дітей. Остання група поділялася на підгрупи: у Київському, Полтавському, Миколаївському, Херсонському ІНО – на точних та гуманітарних наук; у Чернігівському, Житомирському, Вінницькому і Глухівському ІНО – фізико-математичну, природничо-географічну, гуманітарну. Що стосується останніх вишів, то такий поділ передбачався запровадити з 5-го триместру. Крім цього, конференція пропонувала ввести нові навчальні дисципліни: суспільствознавство, анатомія і фізіологія дитини, вивчення дитячої дефективності, охорона материнства та дитинства, вступ до філософії і т.д. Колегія НКО, обговоривши постанови конференції, загалом схвалила їх, але категорично заперечила ідею переходу на 4-річне навчання, вважаючи, що вона не мала під собою серйозних підстав [14, с. 42-43].

Відповідно до цих пропозицій у педвишах напередодні 1922-1923 н.р. розробили нові плани. Наприклад, у Вінницькому ІНО першокурсникам належало вивчати фізіологічну психологію, історію культури, історію господарських форм, математику, фізику, загальну хімію, біологію з ботанікою і зоологією, фізичну і математичну географію з астрономією і геологією, українську мову з вступом до мовознавства, історію української літератури, мистецтво з історією мистецтв, працю і фізичний розвиток. На II курсі студенти розподілялися на окремі групи у залежності від спеціалізації. Загальними для всіх були такі предмети: педагогічна психологія, історія

педагогіки, санітарія і дитяча гігієна, абетка праці і фізичного розвитку, політекономія, наука про працю, державу, радянська конституція, вступ до філософії і класифікація наук, французька та німецька мови, педагогічне малювання. Математично-фізична група вивчала алгебраїчний аналіз, аналіз нескінчених малих, аналітичну геометрію, фізику, астрономію; природничо-географічна – неорганічну, органічну і аналітичну хімію, ботаніку, зоологію з гістологією, анатомією і фізіологією людини, мінералогію з кристалографією, фізику; історико-філологічна – історію всесвітньої історії, культури в Україні, українську та західноєвропейську літератури, українську і російську мови. Усі третьокурсники мали засвоїти психопатологію, абетку праці і фізичного розвитку, систему соціального виховання, охорону материнства і дитинства, історію революційних рухів і РКП(б), історичний матеріалізм, методику соціального виховання, педагогічне малювання, нові течії педагогіки. Математично-фізичній групі окремо належало вивчити методики математики і фізики, історію математики і фізики, аналітичну геометрію, аналіз нескінчених малих, фізику, метеорологію; природничо-географічній – ботаніку, зоологію, мінералогію, геологію, описову географію, методики природознавства і географії, біологію, метеорологію з кліматологією; історико-філологічній – історію всесвітньої і російської культур, української, російської і західноєвропейської літератур, методологію, методики історії, літератури, мови і літератури, поезику [22, с. 56-59]. Через рік навчальний план доопрацювали і у ньому з'явилися також історія України, краєзнавство, марксознавство, фізична культура, англійська мова, система освіти в СРСР та інших країн світу, дидактика, педологія, історія матеріальної культури, історія класової боротьби й ідеологія, історія наукового світознавства, історія художньої творчості, петрографія, механіка [6, арк. 90-91]. За побудовою подібним до Вінницького був навчальний план Кам'янець-Подільського ІНО [9, арк. 17-19зв.].

Київський ІНО розробив план, який, у порівнянні з попередніми планами, мав певні особливості. На I курсі передбачалося вивчати такі

теоретичні предмети: фізіологія з анатомією, зоологія, ботаніка, фізика, вступ до вищої математики, історія соціалістичної думки, загальна і експериментальна психологія, вступ до філософії, важливі педагогічні течії. З фізики, ботаніки, сільського господарства, музики і співів, малювання, педагогіки і зоології проводилися практичні заняття. Тижневе навчальне навантаження складало 36 год. Другокурсники опановували хімію, історію України, фізичну та економічну географію України, українську літературу, анатоμο-фізіологічні особливості дитячого розвитку, фізвиховання, історію соціалізму, нову західноєвропейську літературу, педагогічну психологію, методи експериментального дослідження дитини, методику шкільного навчання, психологію дефективної дитини, загальну патологію, проходили практичні заняття з сільського господарства, музики і співів, малювання, педагогічної психології і педагогіки. На III курсі вивчали такі предмети: історія соціалізму, загальна гігієна, лікарсько-педагогічна консультація, дитяча книга і читання, екскурсії в музеї, морально-дефективні діти, фізкультура, ручна праця, семінар з лікарської педагогіки, малювання. Практичні заняття мали відбуватися за такими напрямками: клініка дефективної дитини, нервові хвороби, дитячі хвороби, глухонімі, сліпі [22, с. 55].

Декани факультетів на загальних зборах студентів і викладачів наприкінці кожного триместру інформували про навчальні результати, а також про зміни у навчальних планах на новий семестр. Після доповідей, відбувалося їх обговорення, участь у яких брали участь і студенти [15]. Наприклад, у січні 1923 р. молодь Київського ІНО пропонувала збільшити кількість практичних занять. Як наслідок, ввели у навчальний план на наступний семестр практичні заняття з математики та біології [27, арк. 9].

Делегати I Всеукраїнської конференції з питань педагогічної освіти обговорили також навчальний план факультету професійної освіти. Конференція діючий навчальний план взяла за основу, але внесла до нього певні зміни: 1) збільшено термін навчання з трьох до чотирьох років; 2)

встановлено практичний літній семестр; 3) зменшено кількість секцій (зокрема, об'єднали географічну і природознавчу); 4) спеціалізацію вирішили починати з першого року навчання, викладаючи вступні курси з профільюючих дисциплін секції; 5) об'єднано дрібні курси організаційно-педагогічних дисциплін [14, с. 62].

Восени 1922 р. відповідно до ухвали Укрголовпрофосвіти частину ІНО реорганізували у навчальні заклади соціального виховання. Відповідно ліквідовувався факультет професійної освіти. Деяким вишам (наприклад, Кам'янець-Подільському ІНО) нових навчальних планів НКО не надіслав, через що довелося терміново складати власні плани, через що початок весняного триместру змушені були відкласти на середину лютого [8, арк. 28].

Переорієнтація на підготовку фахівців соціального виховання викликала чимале невдоволення студентів 7 триместру (ІІІ курс) Вінницького ІНО. Свою позицію вони мотивували тим, що «педагог Профосу повинен виховувати дітей, викладаючи певну групу наукових дисциплін; [а] педагог соцвиху – викладаючи всю суму дисциплін, котрі присвячені тому або іншому дитячому вікові... Мета, завдання, характер педагогічної роботи педагога Профосу й педагога Соцвиху рішуче відрізняються». Тому студентство просило адміністрацію інституту дозволити «кінчити курс Профосу, з відповідними правами, на протязі одного академічного (1922-1923-го) року, згідно старому розподілові освітнього матеріалу». Рада закладу підтримала ініціативу молоді і надіслала відповідне клопотання наркомуну освіти УСРР [5, арк. 59-61зв.]. Якою була реакція НКО, на жаль, з'ясувати не вдалося. У Кам'янець-Подільському ІНО на прохання студентів факультету професійної освіти було створено «ліквідаційну» групу (40 осіб), які бажали завершити навчання у рідному виші [8, арк. 28, 58].

На початку 20-х рр. для педвишів УСРР характерною була предметна система навчання, яка полягала у відсутності стабільного поділу студентів на навчальні групи і курси. Молодь опрацьовувала навчальні дисципліни без суворої послідовності їх вивчення та термінів складання. Предметна система

давала можливість закінчити курс навчання за коротший термін [25, с. 219]. Водночас, у вишах накопичувалася значна кількість т.зв. «довічних студентів», які навчалися 9-15 років. Тому, у 1923 р. запровадили курсову систему, яка, на думку В.В.Липинського, була спрямована на систематизацію процесу навчання, скорочення терміну підготовки фахівців, підвищення якості знань. За цією системою встановлювалася чітка черговість і терміни у вивченні предметів, у складанні екзаменів і переведенні студентів з курсу на курс [20, с. 26]. Замість вільного відвідування занять вводилося обов'язкове [21, с. 134]. За нашими даними, категорію вільних слухачів, як юридичну категорію, відмінили наприкінці 1921 р. [26, арк. 75].

У липні 1923 р. відбулася II Всеукраїнська педагогічна конференція, на якій було схвалено два навчальні плани факультету соціального виховання. 19 листопада того ж року Укрголовпрофосвіта затвердила навчальні плани, відповідно до яких факультет поділився на 2 групи: типів «А» і «Б». Перший з них орієнтувався на підготовку висококваліфікованого «соцвихівника – енциклопедиста – організатора». У свою чергу, тип «Б» був покликаний задовольняти «питання необхідної наукової спеціалізації, яку повинен мати кожний педагог» [4, с. 215]. Навчальний план типу «А» поділявся на 3 цикли: суспільно-політичний, педагогічний і виробничий. У педагогічному циклі виокремлюються два моменти: кафедра педології вивчала «саме дитинство», а кафедра соціального виховання – організацію дитинства. Кафедру мистецтвознавства, яка була близькою до кафедри соцвиху, через специфіку її роботи виокремили в окрему. Виробничий цикл репрезентували кафедри працевзнавства та краєзнавства, математики, природознавства. Вивчати соціальне оточення дитини мав суспільно-політичний цикл (кафедра суспільствознавства, мови та літератури). Навчальний план факсоцвиху типу «Б» мав свої особливості. Дисципліни для перших двох курсів групувалися у три частини: суспільствознавчу, основ соціального виховання і виробничий цикл. На III курсі запроваджувалася дисциплінарно-циклова спеціалізація, складовими частинами якої були: загальний курс, цикли –

суспільствознавчий, виробничий (напрями – індустріальний, сільсько-господарський), дошкільний [14, с. 45-50].

На конференції йшлося також про необхідність організувати спеціалізований інститут соціального виховання «дефективного дитинства». Власне, питання підготовки фахівців-дефектологів піднімалися і на I Всеукраїнській педагогічній конференції у 1922 р. Тоді вирішили, що таких спеціалістів мав готувати лікарсько-педагогічний відділ Київського ІНО, який, на думку делегатів, доцільно було б виокремити у самостійний лікарсько-педагогічний інститут. В Одеському педологічному інституті було організовано постійні курси, на яких лікарі та учителі перекваліфіковувалися на дефектологів [14, с. 54]. Декан факультету соціального виховання Кам'янець-Подільського ІНО М.М.Хведорів ставив питання про започаткування на факультеті психолого-педагогічного відділу, акцентувалася увага на впровадженні практичних курсів соціальної і експериментальної психології та педагогіки, встановленні зв'язків з «будинком дефективних дітей, дитячим будинком нормальних дітей» і закладенні при ІНО «зразкової семігрупної школи». Михайло Михайлович виступав також за інтенсивніше проведення екскурсій [10, арк. 53зв.-54]. На жаль, задумане реалізувати було складно. Влітку 1922 р. з ініціативи М.М.Хведорова у дитячих будинках провели педагогічну практику. Із покладеними завданнями справилася лише одна студентка [10, арк. 223].

Наступного року Укрголовпрофосвіта закрила Одеський педологічний інститут. Після цього підготовка фахівців-дефектологів проводилася при місцевих лікарсько-педагогічних кабінетах, куди слухачів відряджали відповідні організації. Перед всіма факультетами соціального виховання НКО ставив завдання поруч із підготовкою «робітника з нормальним дитинством» дати всі навички і знання, потрібні для роботи із дефективними дітьми [14, с. 54].

Значні зміни у навчальні плани і програми педвишів внесли після Всеукраїнської наради з питань педагогічної освіти (лютий 1924 р.), а також

III Всеукраїнської педагогічної конференції (жовтень 1924 р.). Теоретичні дисципліни у навчальному плані розподілялися за трьома циклами: природничим, педагогічним та суспільно-політичним [17, с. 13]. У планах усувалася багатопредметність і дрібність дисциплін, поліпшувалася професійно-педагогічна підготовка та зростала питома вага практичних занять. Для впровадження в школах трудового й політехнічного навчання майбутнім учителям викладалися «сучасні форми суспільно-організованої праці», що були поширені в їхніх районах. Студенти вивчали елементарні форми фізичної праці, щоб оволодівши навиками, організувати колективну дитячу працю. У зв'язку з цим ввели виробничу практику студентів, яку вони проходили на промислових підприємствах і майстернях, а також у сільському господарстві [28, с. 213].

На III Всеукраїнській педагогічній конференції ухвалили низку постанов, що визначили принципи будівництва нового навчального плану факультету професійної освіти. Головною метою факпрофосу визначалася підготовка викладачів шкільних установ професійної освіти, для чого факультет поділявся на 3 відділи: індустріальний, сільськогосподарський, суспільно-політичний. Звідси, відпадало завдання готувати учителів для старших груп дитбудинків (як це було у навчальному плані 1921 року) і викладачів загальних дисциплін у технікумах (навчальні плани 1921-1923 рр.) [14, с. 65].

Загалом, у першій половині 1920-х рр. якість професійної підготовки учителів була недостатньою. Однією із причин було те, що пріоритет надавався суспільно-політичним дисциплінам. Це, у свою чергу, змушувало скорочувати час на вивчення психолого-педагогічних і спеціальних предметів. У своїх спогадах учителька С.В.Гавленко, яка закінчила інститут 1925 року розповідає: «Ми були першими випускниками радянського педагогічного вузу, які приїхали на село. Маючи непогану загальну підготовку, ми у питаннях педагогіки та методики були по суті безпорадними» [16, с. 211].

Таким чином, перша половина 1920-х рр. позначена активним пошуком змісту й оптимальної організації загальнопедагогічної підготовки майбутнього учителя. Для перших планів характерною була багатопредметність, дублювання предметів, нечітко виражена спеціалізація підготовки студентів факультету соціального виховання, надмірне захоплення предметами виробничого циклу. Найбільш складним був план для факультетів професійної освіти, який передбачав, що учитель повинен був не лише добре знати сам виробничий процес, але й побудувати методику навчання на основі виробництва. Пріоритет надавався суспільно-політичним дисциплінам, спрямованих на формування у студентства марксистського світогляду. Це, у свою чергу, змушувало скорочувати час на вивчення психолого-педагогічних і спеціальних предметів. У ряді випадків у вишах не дотримувалися офіційних навчальних планів. З часом вони вдосконалилися і вже у 1924 р. було усунено багатопредметність і дрібність дисциплін, поліпшувалася професійно-педагогічна підготовка та зростала питома вага практичних занять.

Вдосконалювалася система навчання. Якщо на початку 1920-х рр. домінувала предметна система, яка полягала у відсутності стабільного поділу студентів на навчальні групи і курси, внаслідок чого молодь опрацьовувала навчальні дисципліни без суворої послідовності їх вивчення та термінів складання, то вже у 1923 р. запровадили курсову систему, що встановлювала чітку черговість і терміни у вивченні предметів, у складанні екзаменів і переведенні студентів з курсу на курс.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вища школа Української РСР за 50 років / [кер. авт. кол., відп. ред. В.І.Пічов]. – К.: Київ. держ. ун-т ім Т.Г.Шевченка, 1967. – 395 с.
2. Войналович Л.П. Зміст професійної підготовки вчителів на національних відділеннях інститутів народної освіти в Україні в 20-х роках ХХ століття / Л.П.Войналович // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка / [редкол.: П.Ю.Саух (гол.

- ред.), С.І.Покутній (відп. ред.), І.А.Акімов та ін.]. – Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка, 2009. – Вип.47. – С.145-150.
3. Геринович В. До історії Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти / Володимир Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / [редкол.: В.Геринович (ред.), Ф.Кондрацький, М.Курневич, І.Любарський та ін.]. – Кам'янець на Поділлі: друкар. ім. Леніна, 1927. – Т.2. – С.1-24.
 4. Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителів в Україні (XIX – перша третина XX ст.): монографія / Н.М.Дем'яненко. – К.: ІЗМН, 1998. – 328 с.
 5. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.1941. – Оп.1. – Спр.1.
 6. Там само. – Спр.5.
 7. Державний архів міста Києва. – Ф.Р.346. – Оп.1. – Спр.2.
 8. Державний архів Хмельницької області. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.203.
 9. Там само. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.50.
 10. Там само. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.51.
 11. Там само. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.394.
 12. Там само. – Ф.Р.302. – Оп.3. – Спр.5.
 13. Задорожна Л.В. Проблеми становлення педагогічної інтелігенції та її роль в соціокультурному просторі Дніпропетровщини в умовах трансформації українського суспільства в 20-х рр. XX ст. / Л.В.Задорожна // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: історія: зб. наук. пр. / [редкол.: П.С.Григорчук (відп. ред.), Ю.А.Зінько, Л.В.Баженов та ін.]. – Вінниця: Вінниц. держ. пед. ун-т ім.М.Коцюбинського, 2008. – Вип.ХІV. – С.356-361.
 14. Зотін М. Педагогічна освіта на Україні / М.Зотін. – Харків: Держ. вид-во Укр., 1926. – 216 с.
 15. И.Х. Участие студенчества в разработке учебных планов / И.Х. // Студент революции. – Харьков, 1922. – №1. – С.56-57.

- 16.Кліцаков І.О. Педагогічні кадри України (1917-1937 рр.) / І.О.Кліцаков. – Донецьк: Юго-Восток, 1997. – 310 с.
- 17.Лавріненко О.А. Практична професійно-педагогічна підготовка вчителя у вищих закладах освіти (1917-1928 рр.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Лавріненко Олександр Андрійович; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1998. – 19 с.
- 18.Лаврут О.О. Студентство Радянської України в 20-ті рр. ХХ ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Лаврут Ольга Олександрівна; Донецький національний університет. – Донецьк, 2004. – 19 с.
- 19.Левченко В.В. Історія Одеського інституту народної освіти (1920-1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту: монографія / В.В.Левченко; відп. ред. В.М.Хмарський; наук. ред. Т.М.Попова. – Одеса: ТЕС, 2010. – 428 с.
- 20.Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки: автореф. дис... докт. іст. наук: 07.00.01 / Липинський В.В.; Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2001. – 40 с.
- 21.Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки: монографія / В.В.Липинський. – Донецьк: РВА Донецьк. держ. техн. ун-т, 2000. – 247 с.
- 22.Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.) / В.К.Майборода. – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
- 23.Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР. 1917-1967 / [редкол.: А.Г.Бондар (відп. ред.), О.Г.Дзевєрін, Б.С.Кобзар та ін.]. – К.: Рад. шк., 1967. – 484 с.
- 24.Ростикус Р.П. З історії Кам'янець-Подільського педінституту до Великої Вітчизняної війни / Р.П.Ростикус // Доповіді та повідомлення на звітній науковій сесії кафедр [Кам'янець-Подільського державного педагогічного] інституту за 1962 р.: тези / [редкол.: М.Д.Березовчук,

- С.І.Білецький, М.Й.Семиліт]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. друкарня ім. Леніна, 1963. – С.25-28.
- 25.Рябченко О. Студенти радянської України 1920-1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації: монографія / Ольга Рябченко. – Харків: Харків. нац. академ. міськ. госп-ва, 2012. – 456 с.
- 26.Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.18.
- 27.^{Там само}. – Спр.1077.
- 28.Ясницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.) / Г.І.Ясницький. – К.: вид-во Київ. ун-ту, 1965. – 256 с.
- 29.Ящук І.П. Особливості формування системи вищої педагогічної освіти в Україні (20-30-ті рр. ХХ століття) / І.П.Ящук // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. / [редкол.: І.М.Шоробура (гол. ред.), В.Є.Берека, О.М.Галус та ін.]. – Хмельницький: Хмельн. гум.-пед. академія, 2009. – Вип.6. – С.203-211.

В статье проанализированы первые учебные планы, за которыми учились студенты высших педагогических учебных заведений в первой половине 1920-х гг. Отмечается, что для первых планов характерной была многопредметность, дублирование предметов, нечетко выраженная специализация подготовки студентов факультета социального воспитания, избыточный захват предметами производственного цикла. Приоритет предоставлялся общественно-политическим дисциплинам, направленных на формирование у студенчества марксистского мировоззрения, которое вынуждало сокращать время на изучение психолого-педагогических и специальных предметов. Автор сообщает, что лишь в 1924 г. была устранена многопредметность и мелкость дисциплин, в результате чего улучшалась профессионально-педагогическая подготовка и рос удельный вес практических занятий. Он доказывает, что в этот период

совершенствовалась система учебы: вместо предметной в 1923 г. внедрили курсовую систему.

Ключевые слова: учебный план, студенты, институт народного образования, система учебы.

The article is about the first curriculum, which taught students of higher educational institutions in the first half of the 1920s. It is noted that for the first plan was characteristic many educational disciplines, duplicate objects, clearly expressed specialization training of students of social education, overuse objects production cycle. Priority was given socio-political disciplines, aimed at developing students' Marxist ideology, forcing to reduce the time to study psycho-pedagogical and special items. The author reports that only in 1924 was removed many disciplines, as a result got better professionally pedagogical preparation and specific gravity of practical employments grew. He proves that the system of studies was perfected in this period: instead of subject in 1923 introduced a system of course.

Keywords: curriculum, students, institute of folk education, training system.

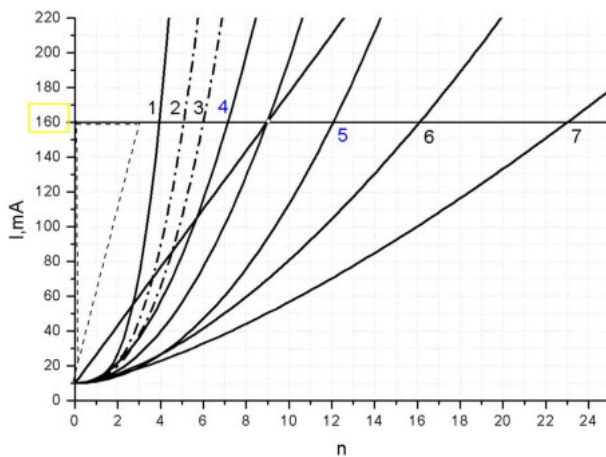
УДК 621.383:621.381.2, 534.2, 535.376, 535.2117

Киселюк М.П.

*кандидат технічних наук,
викладач кафедри фундаментальних
дисциплін природничо-математичного та
суспільно-гуманітарного циклів
Кам'янець-Подільського планово-
економічного технікуму-інтернату*

ДЕГРАДАЦІЯ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАНОГЕТЕРОСТРУКТУР ПРИ КРИТИЧНИХ РЕЖИМАХ НАВАНТАЖЕННЯ

В даній роботі досліджено особливості змін основних параметрів світлодіодів при екстремальних режимах роботи. Встановлено, що найменшій деградації зазнають світлодіоди, навантаження яких відповідало крокам, при яких не виникала, або була короткочасною акустична емісія. Підтверджено кореляцію між змінами статичного опору та величини квантового виходу та виявлено залежність часу роботи світлодіоду від передісторії його навантаження (виходу на заданий режим роботи)

Мал. 1. Різні режими навантаження світловипромінюючих структур.

Одними із найбільш ефективних світловипромінюючих структур в зеленій області спектру є електролюмінісцентні наногетеропереходи на основі $InGaN/GaN$. До цих пір залишаються актуальними питання про максимально можливі густини струмів, що дозволить значно

збільшити інтенсивність випромінювання, дефектоутворення та причини виходу з ладу світлодіодів при сучасному розвитку технологій одержання епітаксійних шарів, вплив якості контакту на час їх роботи.

Збільшення інтенсивності випромінювання $InGaN/GaN$ наногетероструктур, як і інших світловипромінюючих структур, досягається шляхом збільшення струму (як постійного, так і імпульсного), однак якщо

вони значно перевищують вказані виробником максимальні значення, то це звичайно призводить до катастрофічного зменшення часу їх роботи. Раніше авторами відмічалось у [1], що величини максимальних струмів (критичні для збереження робочого стану хоча б на деякий час) залежать від способу підвищення струму — однокрокового чи багатокрокового з певним функціональним зв'язком.

Для перевірки дієвості зазначеної кривої, було проведено дослідження часу роботи, InGaN/GaN світловипромінюючих структур, в залежності від передісторії їх навантаження в широкому спектрі функціональних залежностей мал. 1. Серед розглянутих послідовностей наявні функції, як із різними множниками, так і з різними показниками степеня, а саме: $I_1=1,86 \cdot n^{3,2}+10$; $I_2=1,86 \cdot n^{2,7}+10$; $I_3=1,86 \cdot n^{2,45}+10$; $I_4=2,94 \cdot n^2+10$; $I_5=1,03 \cdot n^2+10$; $I_6=1,86 \cdot n^{1,58}+10$; $I_7=1,86 \cdot n^{1,4}+10$, де $n \in \mathbb{Z}$. Також проведено дослідження для лінійної залежності, яка містить таку ж кількість кроків $I_L=16,7 \cdot n+10$, що й зазначена в [1]. Область обмежена пунктиром заздалегідь вважалася недосяжною, в ході експерименту також виявилось, що не вдається вивести структуру на режим 160 мА і за допомогою послідовностей, які розміщені після кривої $I_6=1,86 \cdot n^{1,58}+10$.

В роботі досліджено функціонування InGaN/GaN структур при протіканні через них постійного струму, що значно перевищує заявлений виробником постійний максимальний струм світлодіоду ($I_m=20$ мА), в залежності від передісторії їх навантаження. Для експерименту відбирались структури з початковим статичним опором $R_{co}=298 \div 300$ Ом при постійному струмі $I=10$ мА.

Вимірювання квантового виходу проводилось за допомогою фотодіода ФД–7К. Значення реєструвались в режимі струму короткого замикання за допомогою амперметра із межею допустимої основної похибки не більше $\gamma \cdot \Delta \delta = 0,26$. Як конденсор використовувалось предметне скло для мікроскопу САН.НО.7102 товщиною 1,2 мм. Величина паразитного світла складала не більше 0,1% від величини корисного сигналу.

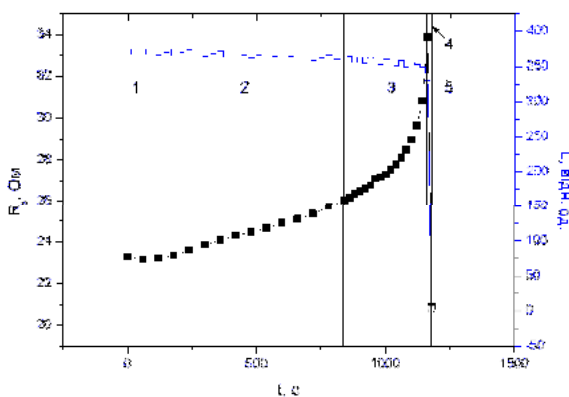
Залежність усередненого часу „коректної” роботи світловипромінюючої структури від способу покрокового навантаження відображено в таблиці 1, умови експерименту відповідають положенням зазначеним вище.

Таблиця 1. Залежність часу роботи наногетеропереходу від способу навантаження.

Функціональна залежність	Середній час роботи
$1,86 \cdot n^{3,2} + 10$	600
$1,86 \cdot n^{2,45} + 10$	740
$1,03 \cdot n^2 + 10$	680
$1,86 \cdot n^2 + 10$	1344
$16,7 \cdot n + 10$	1050

Висока дисперсія результатів для кривої навантаження $16,7 \cdot n + 10$ вказує на велику чутливість світловипромінюючих структур до саме такого способу збільшення величини струму та залежність результатів експерименту від якості наногетеропереходу.

На мал. 2 зображено типовий графік залежності статичного опору R_s та

Мал. 2. Залежність статичного опору R_s та люмінесценції L від часу роботи світловипромінюючої структури.

люмінесценції L від часу роботи t світловипромінюючої структури при $I=160$ мА, яка працювала в режимі стабілізованого струму, для найбільш характерних випадків. Навантаження відбувалось покроково із затримкою 6 хв між кроками відповідно зазначених формул. На ньому можна виділити п'ять ділянок:

1) незначне зменшення статичного опору або його стабільність; при цьому спостерігається покращення квантового виходу або його стабільність;

процеси тривають до 60 секунд;

2) лінійне збільшення статичного опору, яке супроводжується пропорційним зменшенням люмінесценції; тривалість процесів залежить від передісторії навантаження світловипромінюючої структури та коливається в значних межах;

3) прискорене збільшення статичного опору та прискорене зменшення квантового виходу; тривалість процесу також залежить від передісторії навантаження світловипромінюючої структури та особливо чітко проявляється по досягненні світлодіодом величини статичного опору, приблизно, 26 Ом, що відповідає споживаній потужності 0,67 Ватта;

4) різке зростання статичного опору (перехід в режим пробою) або швидке його падіння, тривалість кілька секунд;

5) перехід світловипромінюючої структури в режим пробою або безвипромінювальної рекомбінації; найбільш часто для зелених InGaN/GaN світлодіодів спостерігається варіант зображений на мал. 2, коли статичний опір має шумовий характер, а люмінесценція набуває значень близьких до нуля.

Із сказаного вище можна зробити висновок, що:

1) На першому етапі відбувається активація центрів рекомбінації та прогрів наногетеропереходу.

2) На другій ділянці домінуючими є дефектоутворення, дифузійні процеси в гетеро переході, контакті та приконтактній області. Оскільки для енергія активації дефектоутворення для нітриду галію є великою, то, можна зробити висновок, що воно відбувається на краях структури (утворення крайових дислокацій) та в приконтактній області.

3) Процес нелінійного зростання статичного опору обумовлений збільшенням споживаної потужності, що призводить до ще більшого розігріву структури та пришвидшення процесів руйнування контакту. На користь цієї моделі свідчать досліди проведені для світло випромінюючих структур, що були корпусовані в трьох міліметрові корпуси, а отже тепло

відвід через поліметилметилкрилат менший.

4) вихід структури із ладу та її перехід в режим безвипромінювальної рекомбінації або незначної люмінесценції зумовлений утворенням значної кількості крайових дислокацій, появою в забороненій зоні домішкових центрів та шунтуванням через при поверхневу область (підтвердженням цього є лінійна вольт-амперна характеристика). Основними джерелами домішок є матеріал контакту (Au, Ti, Ni, Ag, Al) та поліметилметилкрилат (H), якій в околі активної зони світловипромінюючої структури знаходиться в газоподібному стані.

В інших випадках відбувається пробій світлодіода, який супроводжується мікро вибухом, що свідчить про ненадійність та погану якість струмопідвідних контактів. Для світловипромінюючих структур, що були корпусовані в трьох міліметрові корпуси є високою вірогідність переходу в газорозрядний режим.

Аналіз мал. 2 підтверджує взаємозв'язок між статичним опором та люмінесценцією та відображається за допомогою прямо пропорційної залежності типу $L = -kR_s + N$, де N нормуючий коефіцієнт, k залежить від початкового опору та передісторії навантаження світловипромінюючої структури та змінюється в незначних межах.

Вказана залежність $I = 1,86 \cdot n^2 + 10$ визначена емпірично, на основі досліджень більше 300 світловипромінюючих структур на основі *InGaN/GaN*, а також *GaAsP* та *GaAlAs* [1,2]. Одним з основних критеріїв її визначення була відсутність, припинення, або значне зменшення інтенсивності акустичної емісії (АЕ). При цьому протяжна в часі (5-10 хв.) інтенсивна АЕ при надпорогових для виникнення АЕ J вказує на поточні активні процеси локальної динамічної перебудови дефектної підсистеми, схильність до деградації та на понижену надійність структури.

Оскільки при $I > 120$ мА деградація цих структур супроводжується інтенсивними процесами дефектоутворення (зі спонтанним виділенням механічної енергії, [1,2]), то, очевидно, що релаксація R_c свідчить про зміну

механізмів провідності та зв'язок їх з цими процесами (появою великої кількості крайових дислокацій, які призводять до утворення приповерхневого провідного каналу).

REFERENCES

1. A.I. Vlasenko, O.V. Lyashenko, V.P. Veleschuk, M.P. Kisseluk Dynamics of acoustic emission in light-emitting A_3B_5 structures // *Sem. Phys., Quant. Elec. & Optoel.*, **11**(4), pp. 385-391 (2008).

2. В.Ф. Мачулін, О.І. Власенко, П.Ф. Олексенко, О.В. Ляшенко та ін. Акустична емісія в світловипромінюючих *InGaN/GaN* наногетероструктурах // Мат. конф. "HCC-2008", Ужгород, 13-16 жовтня с.56 (2008).

Dynamics of parameters change of InGaN/GaN nanoheterostructures at critical loading modes

Kysselyuk M.P.

It is investigated functioning InGaN/GaN nanoheterostructures at flowing of a direct current, which considerably exceeds the constant maximal current of these structures, depending on history of their loading by current.

Іванюк Т.М.

викладач математики та інформатики

Кам'янець-Подільського

планово-економічного технікуму-інтернату

РОЗРОБКА МЕТОДІВ ТА ЗАСОБІВ ЧИСЕЛЬНОГО ДИФЕРЕНЦІЮВАННЯ ФУНКЦІЙ

У статті досліджено чисельні методи диференціювання функцій на основі скінченно-різницевої інтерполяції. На основі даних методів розроблено програмні засоби та проведено їх порівняння шляхом обчислювальних експериментів.

Ключеві слова: *чисельні методи, диференціювання, інтерполяція, апроксимація.*

Розв'язування задачі чисельного диференціювання має велике значення при обробці та інтерпретації результатів фізичних експериментів, при розв'язанні обернених задач та скалярних рівнянь, коли функція, що входить в рівняння є достатньо складною для аналітичного диференціювання і багатьох інших задачах. В цих випадках розв'язування задачі диференціювання пов'язано з обробкою вхідних даних, які містять похибки. На результат чисельного диференціювання такий «шум» здійснює значний вплив – навіть при його незначних значеннях. Тому, актуальною є розробка стійких методів диференціювання, що дозволяють зменшувати рівень впливу похибок [1].

Метою роботи є розробка засобів чисельного диференціювання функцій.

Задачу чисельного диференціювання можна поставити наступним чином: значення функції $y = f(x)$, виміряні у рівновіддалених точках $x_k = x_0 + kh, y_k = f(x_k)$, де $k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$ (функція задана своєю сіткою), необхідно обчислити значення похідної $y' = f'(x)$ в тих самих точках.

Іншими словами, за табличними значеннями функції з постійним кроком h необхідно скласти таблицю її похідних з тим самим кроком.

Для чисельного визначення похідної заданої функції $f(x)$ її можна наблизити іншою функцією $\varphi(x)$, яка легко обчислюється. В ролі такої функції $\varphi(x)$ можна взяти інтерполяційні поліноми. Так, найпростішим наближенням буде інтерполяційний поліном Ньютона:

$$\begin{aligned}\varphi(x) &= y(x_0) + (x - x_0)y(x_0, x_1) + (x - x_0)(x - x_1)y(x_0, x_1, x_2) + \dots = \\ &= y_0 + p_0\Delta y_0 + p_0p_1\Delta^2 y_0 + \dots,\end{aligned}\tag{1}$$

де $p_i = x - x_i, i = 0, 1, 2, \dots$.

На основі (1) будуються чисельні методи диференціювання: формули лівих різниць, правих різниць, центральних різниць. В залежності від кількості взятих точок в (1) отримуються різні різницеві формули [1, 3].

В ході дослідження створено ряд програмних засобів в середовищі Matlab [4], синтаксис яких описано нижче.

Диференціювання таблично заданих функцій за допомогою різницевого методу виконується за допомогою (використання лівих, правих та середніх різниць):

function R = rzn(X, Y),

де X, Y – масив точок, що визначають табличну функцію; R – похідна.

Чисельне диференціювання на основі методу лівих різниць виконується за допомогою:

function R=rzn_left(X,Y),

де X, Y – масив точок, що визначають табличну функцію; R – похідна.

Чисельне диференціювання на основі методу середніх різниць для трьох точок виконується за допомогою:

function R=rzn_middle_3(X,Y),

де X, Y – масив точок, що визначають табличну функцію; R – похідна.

Чисельне диференціювання на основі методу середніх різниць для п'яти точок виконується за допомогою:

`function R=rizn_middle_5(X,Y),`

де X, Y – масив точок, що визначають табличну функцію; R – похідна.

Чисельне диференціювання на основі методу середніх різниць для семи точок виконується за допомогою:

`function R=rizn_middle_7(X,Y),`

де X, Y – масив точок, що визначають табличну функцію; R – похідна.

Чисельне диференціювання на основі методу правих різниць виконується за допомогою:

`function R=rizn_right(X,Y),`

де X, Y – масив точок, що визначають табличну функцію; R – похідна.

На основі даних засобів проведено велику кількість обчислювальних експериментів. Різницевий метод полягає в тому, що обчислюються окремо ліві, праві та середні різниці для 3-х, 5-и та 7-и вузлів. На рис. 1, рис. 2 та рис. 3 зображено похибки даних методів. Очевидно, що об'єднавши дані методи, ми отримаємо найточніший результат.

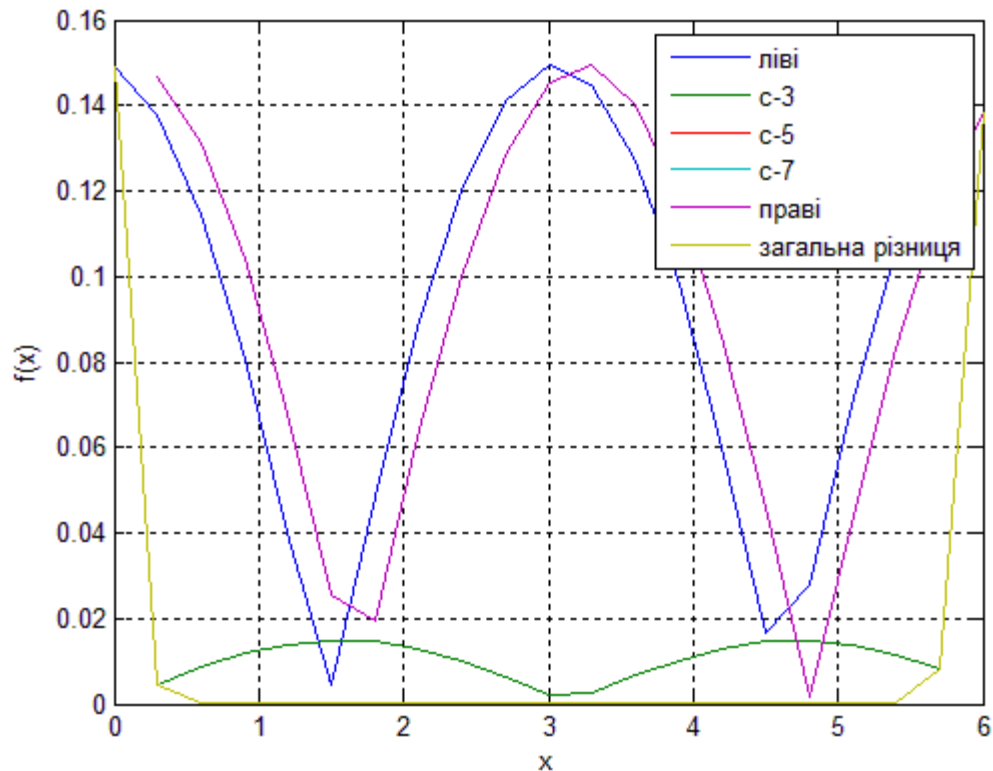

Рис. 1. Похибка диференціювання функції $\sin(x)$

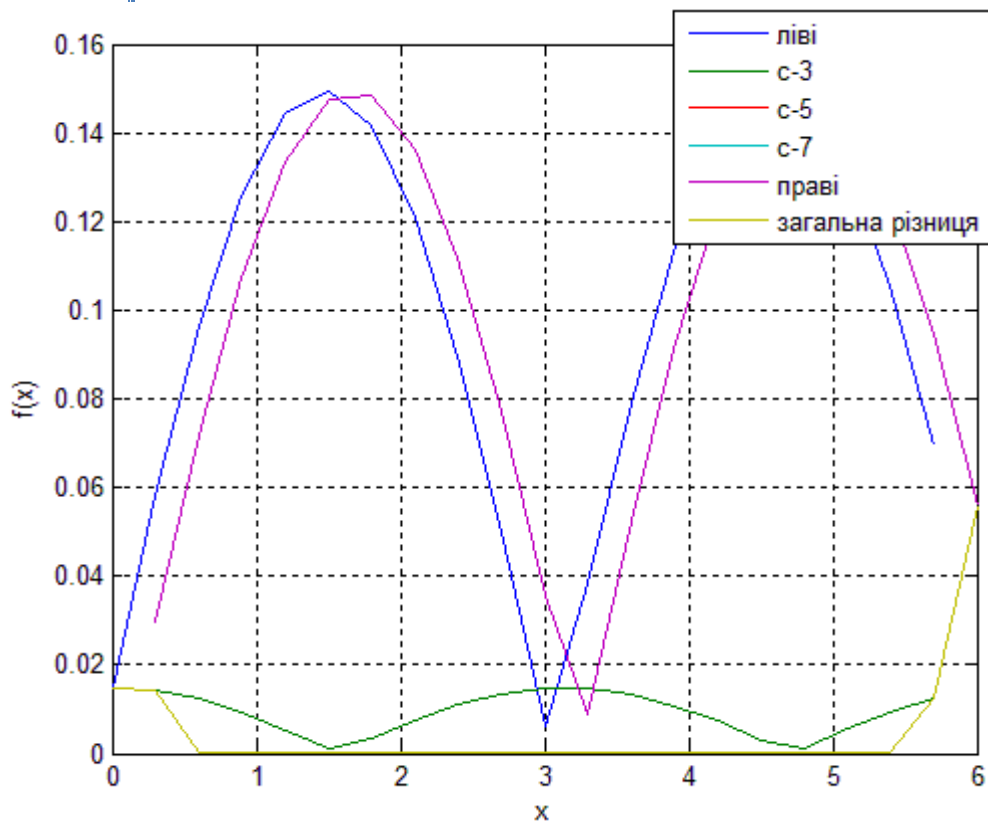

Рис. 2. Похибка диференціювання функції $\cos(x)$

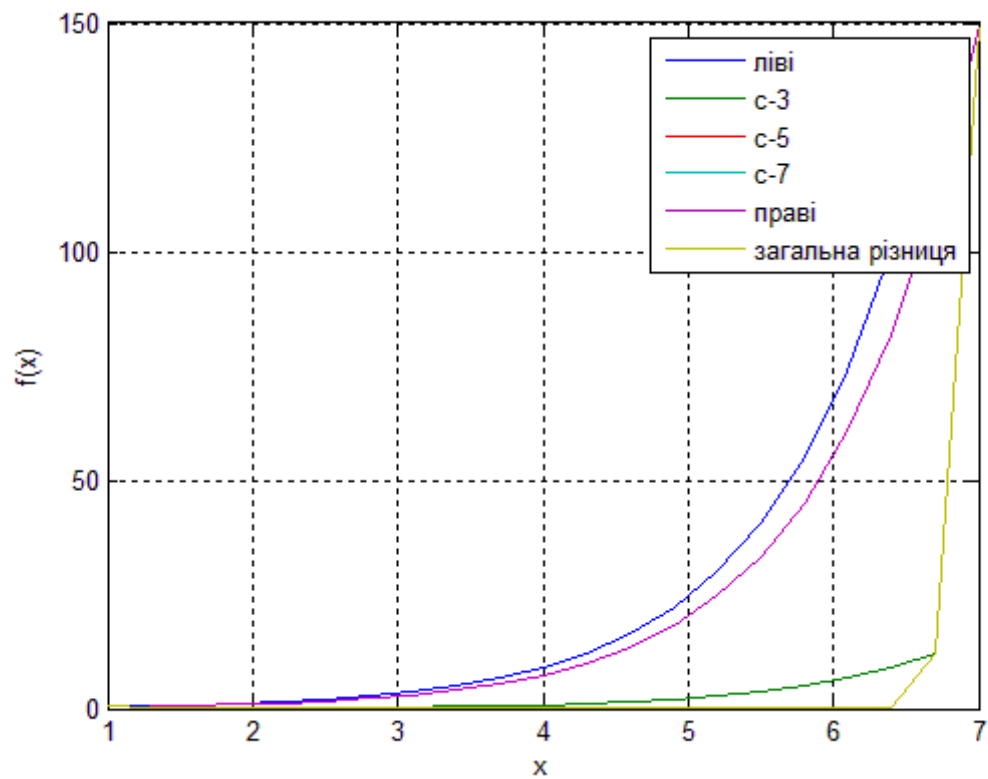

Рис. 3. Похибка диференціювання функції e^x

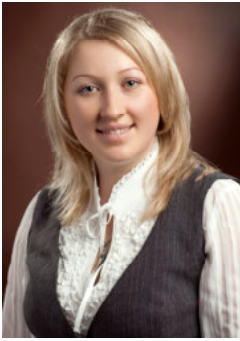
В задачах чисельного диференціювання завжди необхідно брати до

уваги, що незначні помилки у таблиці початкових значень функції можуть суттєво спотворити значення похідної. Тому, перш ніж застосовувати формули чисельного диференціювання, початкові дані необхідно згладити. Тому для обчислення похідних застосовують формули, які згладжують дані за методом найменших квадратів [2].

Отже, створено засоби для чисельного диференціювання таблично заданих функцій на основі різницевого методу. Досліджуючи алгоритми різницевого методу, було встановлено, що методи лівих та правих різниць дають велику похибку. Найкращим з даних методів є метод середніх різниць для семи точок, але даний метод не дозволяє знайти похідну в крайніх точках. Тому необхідно метод середніх різниць застосовувати в сукупності з методами лівих та правих різниць, які дозволяють обчислити похідні в перших та останніх точках відповідно.

Список використаних джерел

1. Бахвалов Н.С. Численные методы / Н. С. Бахвалов, Н. П. Жидков, Г. Н. Кобельков. – М.: БИНОМ. Лаб. знаний, 2003. – 632 с.
2. Верлань А. Ф. Моделирование систем управления в среде Matlab / А. Ф. Верлань, І. О. Горошко, Д. Е. Контрарес, В. А. Федорчук, В. Ф. Юзвенко. — К. : ЦКІС АПНУ, 2002. — 68 с.
3. Колдаев В. Д. Численные методы и программирование. М: ИД Форум-Инфа-М, 2009. -337 с.
4. Мэтьюз Д. Численные методы. Использование Matlab / Д. Мэтьюз. –М.: Издательский дом “Вильямс”, 2001. – 720 с.

Гончар М.І.

аспірант кафедри всесвітньої

історії КПНУ ім. І. Огієнка,

викладач історії Кам'янець-Подільського

планово-економічного технікуму-інтернату,

marinailesky@gmail.com

ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ В ЧАСОПИСІ «ПОДОЛЬСКІЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ»

У статті проаналізовано біографічні публікації, в часописі «Подольские епархиальные ведомости» на час їх існування (1862-1905 рр.), з'ясовано їх інформаційну цінність. Публікації біографічного жанру є важливим джерелом інформації про діяльність церковних і громадських діячів Російської Православної Церкви

***Ключові слова:** біографія, публікація, життя, особа, «Подольские епархиальные ведомости».*

Історична біографія, що передбачає дослідження та опис життя видатної історичної особистості, є невід'ємною складовою європейської цивілізації з часів Плутарха. Вона втратила позиції із крахом Античного світу, відродження в епоху Ренесансу, а згодом досягла небаченого різноманіття форм у Новий час, стала потужним жанром історичних творів.

У даній статті проаналізовано публікації біографічного жанру, опубліковані в часописі «Подольские епархиальные ведомости» (далі – «ПЕВ»), що дозволяють з'ясувати погляди їх авторів на опис життя і діяльності видатної особистості (включаючи її психологічний вимір), що повністю відповідає середньовічному історико-біографічному канону. Визначена в статті проблема не була предметом спеціального дослідження, хоча її аспекти були висвітлені у працях Л. Баженова [6], С. Баженової [7], А. Опрі [13], Ю. Скрипника [18] та ін.

Публікації біографічного жанру на шпальтах «ПЕВ» є важливим джерелом інформації про життєвий шлях і діяльність православних церковних діячів. Цей православний часопис упродовж періоду видання (1862 –1905 рр.) у неофіційній частині систематично друкував біографічні матеріали про відомих діячів Російської Православної Церкви, діяльність яких була пов'язана з Поділлям

Як з'ясував В. Чишко, специфіка біографії зумовлена надзвичайно складною структурою: 1) власне особа, яка жила й діяла в конкретних історичних умовах; 2) біограф, який жив і працював в іншому історичному контексті, й сам теж був особистістю; 3) особа історіографа з його історичним часом, методологічною позицією та особистими якостями [25, с.182-183]. Тому в аналізі публікацій біографічного жанру, опублікованих у «ПЕВ», ми враховували всі вищеназвані аспекти. Варто зазначити, що надзвичайно важливим чинником достовірності поданих відомостей про життєвий шлях людини є особа біографа. Оскільки досліджувані нами матеріали характеризуються певною тенденційністю, то розкриття намірів автора було важливим науковим завданням, спрямованим на встановлення об'єктивних і суб'єктивних оцінок діяльності того, про кого пишуть.

Поряд із проблемою невідомого в біографічних творах важливою є проблема автентичності інформації, оскільки історії неможливо повернути назад, щоб перевірити істинність сказаного. А тому ми враховували відповідні методологічні знання до структури біографічного тексту: характеристика особи на часовій відстані, обмеження рамками її життя та смерті, огляд діяльності, нахилів і звичок, наукових і релігійних праць, виокремлення вірогідних біографічних відомостей. Вагомим аспектом вивчення життєпису людини також є врахування того, що особистість можна характеризувати крізь призму її значення в історії, враховуючи й те, яку роль у житті цієї особистості відіграла й сама історія.

Найбільше розвідок на сторінках «ПЕВ» було присвячено вищому православному духовенству, що пояснювалося спрямованістю та характером часопису.

Умовно проаналізовані публікації можна поділити на три групи: 1) житіє православних святих; 2) біографічні нариси церковних діячів; 3) біографії історичних осіб.

Перша група біографічного твору присвячена особам, що занесені до рангу святих. Публікації пройняті глибокою вірою не тільки святих, а й авторів, котрі взяли за написання текстів цього жанру. Структура життя суворо канонічна – автор зображує батьківщину героя, його благочестивих батьків, період дитинства та юнацтва, нарешті, зрілість, де вказується момент переходу до «святості», далі описуються його благодіяння, смерть, яка супроводжується чудесами. Житіє має три основних компоненти: власне життєпис, похвала, чудеса святого. Недостовірність матеріалів вказаної групи зумовлюється трафаретним, далеким від реального життя, образом святого.

Так, публікація «Житіє, преподобного отця нашого Сергія, ігумена Радонежського, чудотворця» [10] І. Лебедева є яскравим прикладом такого біографічного твору. Священик Ілля Лебедев був викладачем Подільської духовної семінарії, членом церковного історико-археологічного товариства, а з 1887 року займав посаду цензора «Подольских епархиальных ведомостей». Його біографічний твір відповідає усім вищезазначеним канонам життєпису святих й пронизаний глибокою вірою, шанобливістю до святого.

Стаття викладача Подільської духовної семінарії А. Саббатовського «Свята мучениця Параскева-Пятниця і народні повір'я» [16] відрізняється композицією твору. Крім опису життя св. муч. Параскеви, дослідник назвав повір'я пов'язані з нею й пояснював ці забобони язичницьким походженням, що були не прийнятними для православного християнина. При написанні матеріалу автор використав різні джерела, серед яких Євангеліє від Матвія, Марка та Луки, «Акты Западной России», «Слов'янська міфологія» М.

Костомарова, публікації православних часописів «Руководство для сельских пастырей», «Православный собеседник».

Є на сторінках «ПЕВ» і матеріали без зазначення їх авторів. Публікації «Житіє рівноапостольного князя Володимира, отриманого про святім хрещенні ім'я Василя, просвітителя всія Русі» [3] та «Свята рівноапостольна княгиня Ольга» [4] були передруком православного журналу «Русській паломник» («Русській паломник» – російське дореволюційне щотижневє ілюстроване видання, що видавалося російською мовою в Санкт-Петербурзі; перший номер вийшов у світ 1 вересня 1885р.; було присвячене переважно описам храмів, церковних старожитностей, подорожей до Святих місць, історико-етнографічним нарисам, життєписам, розповідям релігійно-морального змісту). Така практика передруку часто трапляється у православних часописах, з метою популяризації схожих періодичних видань, й «ПЕВ» не були винятком.

Біографічні нариси церковних діячів, які складають другу групу нашого дослідження, висвітлювали життєвий шлях вищого духовенства. До таких можна віднести статті Андрія Хойнацького та Павла Троїцького.

Андрій Федорович Хойнацький (1836-1888) – український історик, богослов, краєзнавець, професор, протоієрей, член історичного товариства Нестора Літописця. Навчався у Кременецькому духовному училищі, в 1859 р. закінчив Волинську духовну семінарію, в 1863 р. – Київську духовну академію, а з 1863 р.– професор Волинської духовної семінарії. А. Хойнацький є автором численних релігійно-богословських та історичних праць, серед яких відзначаються дослідження Волині, Поділля і частково Галицького Поділля.

У статті «Преподобний Іов, ігумен Почаївський: його життя і прославлення» [23] А. Хойнацький зауважив, що про Іова є багато інформації, та вона не була повною і не відображала того часу й середовища, в якому жив преподобний Іов [23, с. 99]. Тому він, залучивши різноманітні джерела, вперше спробував об'єктивно описати особу ігумена Почаївського

та дати оцінку його діяльності. Автор при написанні біографічного твору використав «Історію Російської Церкви» за редакцією Філарета, архієпископа Чернігівського, «Нарис історії православної церкви на Волині» професора Санкт-Петербурзької семінарії Платона Карашевича, книгу «Хіега судow obrażu Pochajowskiego N. Maryi Panny i Stopki» з архіву Волинської духовної семінарії, документи з архіву Почаївської Лаври, бібліотеки Волинської семінарії та матеріали з періодичних видань «Странік», «Маяк», «Києвлянин». Зазначимо, що стаття Хойнацького відрізняється від інших життєписів високим науковим рівнем (велика кількість посилань, роз'яснень, власні міркування).

Автор звернув увагу на те, що в знайдених документах архіву Почаївської Лаври не збереглося повної інформації про діяльність попередніх настоятелів Лаври, за винятком його життєпису та розглядів судових справ за його участі [23, с. 150-151]. З поданого матеріалу дізнаємося про стан православної церкви на Волині, напад татар 1607 р., розбудову Лаври і т. ін. за період діяльності Іова.

Павло Микитович Троїцький (? – 1886) – проієрей, краєзнавець. Закінчив Смоленську духовну семінарію, Московську духовну академію, займав посаду ключара Кам'янець-Подільського кафедрального собору (1853-1874 рр.), професора Подільської духовної семінарії (1844-1854), викладач закону Божого в Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії (1849-1869), перший редактор «Подільських єпархіальних відомостей» (1862-1865).

У статті, опублікованій в «ПЕВ», «Варлаам і Афанасій Шептицькі, єпископи Львівські і Кам'янецькі» [19] автор крім їх біографій, висвітлив події, що сталися після укладання Берестейської унії (перехід русинів в унію, здобуття міщанами-уніатами тих самих прав, якими користуються поляки, діяльність братств).

При написанні «Життєпису преосвященного Кирилла, архієпископа Подільського» [20; 21] П. Троїцький використав різні джерела: життєпис преосвященного Кирилла, приложенний до слів і повчань покійного

Архіпастиря, що були опубліковані у Москві 1854 р.; твори, в яких описуються важливі події життя Кирилла та відображають його характер; свідчення духовенства Подільської єпархії; документи архіву Подільської духовної консисторії; розповіді осіб, котрі особисто були знайомі з архієпископом [20, с.143-144]. Використані дослідником джерела, його підхід при висвітленні особи архієпископа, відзначаються об'єктивністю поглядів. Можемо говорити, що від дублювання фактів біографії, автор спробував оцінити особу Кирилла з наукової точки зору, що стало позитивним явищем у дослідженні життєдіяльності церковних осіб.

Крім інформації про виховання, освіту, процес становлення як священика, дізнаємося, що архієпископ надавав великого значення розвитку хору, проповідництву (аби допомогти недосвіченим молодим священикам виголошувати проповіді, власноруч писав та видавав їх), освіті. Так, ставши ректором Московської академії, він здійснив ряд реформ, що вплинули на якість навчання (при вивченні богослов'я замінив латинську мову на російську, ввів вивчення іноземних мов – французької та німецької). Заслуговує на повагу той факт, що чималу кількість пожертвуваних і власних грошей він використовував на справи благодійні.

Публікації третьої проаналізованої групи були присвячені громадським і культурним діячам, історичним особам.

У статі «Іоан Вишенський, полеміст з часів унії XVI століття» [9] С. Л-ва звернув увагу, що у літературі не було творів, що пропагували православ'я і засуджували Берестейську унію. Поява Вишенського та його полемічних творів у статті зображена як геройська доба. Проаналізувавши праці, дослідник відзначив літературний талант автора і його своєрідну позицію. Вишенський не обмежувався боротьбою з католицизмом та унією. Виходячи з засад візантійського аскетизму, він гостро критикував увесь тогочасний церковний та світський лад і вимагав простоти старохристиянського братства як здійснення Царства Божого на землі. Щоправда, автор не зосередився на детальній критиці церковного життя,

зобразивши його фрагментарно, кількома реченнями, а основна увага була спрямована на боротьбу католицизму з православ'ям. Особистість автора нам не відома, маємо припущення, що С. Л-ва походив з церковного кліру й, можливо, був викладачем Подільської семінарії.

Не менш цікавим є матеріал автора, що ховався за псевдонімом Z. Z. «Яків Іосифович Лейбович Франк (з історії іудейства XVIII століття)» [1]. Дана стаття присвячена проблемі міжетнічних відносин і практичних спроб її вирішення. Зазначимо, що автори «ПЕВ» неодноразово зверталися до проблем міжетнічних конфліктів, висвітлюючи позиції православного населення, але вперше маємо матеріал, де інший бік конфлікту шукає вирішення цієї проблеми. У тексті автор наводив приклади ворожнечі між українцями та євреями, шукав причини їх появи, звертав увагу на внутрішні переживання іудейського населення. Звідси можемо припустити, що автором статті був представник єврейської спільноти. Він був освіченим, можливо, займався адвокатською практикою, тому що в тексті знаходимо посилання на німецькі та польські архіви (а не кожен єврей володів іноземною мовою) й часте згадування єврейських адвокатів.

Групові (узагальнені) біографії архіпастирів і губернаторів Поділля за період 1793-1893 рр. змалював С. Сіцінський. Його стаття «Архіпастирі і губернатори Поділля за минуле століття (1793-1893 рр.)» [17] була присвячена сторічному ювілею приєднання Поділля до Росії. Автор у хронологічному порядку подав архіпастирів і губернаторів, що діяли в цей період. У розділі, присвяченому архіпастирям, дослідник визначив роки їх життя й служіння у ввірених їм епархіях [17, с. 267-271], більш детальну характеристику дав лише В. Садловському. Заключну частину публікації автор присвятив губернаторам, указавши роки їх життя, проте відзначив двох губернаторів – В. С. Шереметьєва і Ф. Ф. Берхмана.

Заслуговує на увагу розвідка викладача Подільської духовної семінарії К. Доброловського «Діячі часів возз'єднання Поділля з Росією. Віктор Садловський, єпископ Переяславський і Бориспільський (1785-1793), а потім

архієпископ Мінський, Ізяславський і Брацлавський (1793-1795)» [8]. Залучивши при написанні статті матеріали періодичних видань таких як «Київська Старина», «Русській паломник», «Мінські єпархіальні ведомості», автор склав повноцінний біографічний нарис з поодиноких уривків життя архієпископа.

Окремо хочемо відзначити матеріали, що стосувалися історичних особистостей. Прикладом цього слугує стаття «Іван Підкова» [11] М. Любовича.

Микола Миколайович Любович (1855-1935) – історик-славіст та дослідник історії європейських країн. Закінчив Першу Київську гімназію та Київський університет (1877). У 1877-1878 роках викладав історію та географію в Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії.

Стаття була присвячена історії відносин Поділля з Молдавією у XVI ст. в особі Івана Підкови. Джерелами для написання послугували матеріали з Хроніки Бельського, літопису Граб'янки, «Історії Бессарабії» А. Накко та історичних актів 1848 року. Не зважаючи на таку кількість іноземних джерел, стаття написана як розповідь. На нашу думку, такий матеріал був орієнтований на ознайомлення читача з вітчизняною історією й призначався для освіченої публіки Подільської губернії.

Варта уваги стаття православного священника, краєзнавця Михайла Орловського «Роксолана, або Анастасія Лісовська (історична повість)» [14]. Не дивлячись на заявлену в назві історичну повість, твір має яскраво виражений художній характер й заслуговує на увагу читача.

У публікації голови Київської археографічної комісії, одного із засновників Південно-Західного відділу Російського географічного товариства Михайла Юзефовича «Богдан Хмельницький в руській історії» [24] поряд з короткою біографією автор оцінив значення Б. Хмельницького у вітчизняній історії та запропонував встановити пам'ятник на його честь у Києві.

Ми проаналізували публікації, що стосуються державних діячів: «Характер Імператора Олександра І-го в зв'язку з головними подіями його царювання» [12], «Про значення царювання Імператора Олександра І-го в історії православної церкви» [5], «Нарис царювання Государя Імператора Олександра Миколайовича» [15]. Ці публікації подають загальновідому інформацію, але більш детально зупинялися на рисах характеру політичного діяча, його ролі в історії. Вони для нас не мають історичної цінності, але дають загальне уявлення про період діяльності певної історичної особи.

Поряд з біографічними розвідками, розміщеними у часописі, знаходимо також джерела особового походження – автобіографії. Такий вид публікацій дозволяє досліднику знайти відповіді на суперечливі факти біографії, дізнатися про деталі його особистого життя, переживання. Хоча це не є предметом нашого дослідження, зауважимо, що подібний матеріал друкується вперше у «ПЕВ». Так, у автобіографічній записці Мартиновський на початку тексту пише про себе від імені третьої особи – Августина [2, с. 772]. Це ім'я Мартиновський носив до прийняття монашого постригу, свідомо відокремлюючи себе від мирського життя і монашого. У записці автор пояснив причини, що спонукали його до прийняття такого рішення (смерть дворічного сина, дружини). Така деталізація особистого життя дозволяє оцінити особу архієпископа та його діяльність з іншого, – людського боку.

Отже, історико-біографічні матеріали «ПЕВ» є особливо цінним джерелом для вивчення Російської Православної Церкви. Вони допомагають з'ясувати масштаби й особливості діяльності церковних і громадських діячів, розкрити раніше невідомі факти або спростувати чи підтвердити їх.

За нашими підрахунками, на сторінках часопису є близько 200 біографічних публікацій. Наголосимо, що некрологи потребують окремого дослідження, тому їх не включено до підрахунків. Найбільше публікацій було присвячено вищому духовенству та православним святым, що пояснюється спрямованістю та характером часопису. Питання авторства біографічних нарисів, котрі публікувалися у «ПЕВ», стоїть поряд з

проблемою достовірності цих матеріалів. Часто статті передруковувалися періодичними виданнями православного спрямування без зазначення у передруці номеру та року публікації оригіналу. В основному такі матеріали були присвячені православним святым й не потребували перевірки достовірності інформації, адже структура життєпису святих була канонічною. Авторами історико-біографічних нарисів церковних діячів переважно були священники, викладачі чоловічої гімназії, Подільської духовної семінарії, члени історико-археологічного товариства у Кам'янці-Подільському та Київської археографічної комісії. Їх публікації вирізняються залученням великої кількості джерел іноземного походження, архівних справ із Подільської та Волинської єпархій та науковим викладом матеріалу.

Із 1899 р. спостерігаємо зменшення кількості публікації біографічного характеру в «ПЕВ». Пояснюємо це тим, що наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. основна увага приділялася суспільно-політичним питанням, що було зумовлено історичною дійсністю.

РЕЗІЮМЕ

ИСТОРИКО-БИОГРАФИЧЕСКИЕ ПУБЛИКАЦИИ В ЖУРНАЛЕ «ПОДОЛЬСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ»

В статье проанализированы биографические публикации, в журнале «Подольские епархиальные ведомости» на время их существования (1862-1905 гг), выяснено их информационную ценность. Публикации биографического жанра являются важным источником информации о деятельности церковных и общественных деятелей Русской Православной Церкви.

Ключевые слова: биография, публикация, жизнь, персона, «Подольские епархиальные ведомости».

SUMMARY

HISTORICAL BIOGRAPHY PUBLICATION IN THE JOURNAL
"PODOLSKYE EPARHYALNYE WEDOMOSTI"

The article analyzes the biographical publication in the journal «Podolskye eparhyalnye wedomosti» at the time of their existence (1862-1905 years), found their information value. Publications of biographic genre are an important information generator about activity of church and public figures of Russian Orthodoxy Church.

Key words: biography, publishing, life, person «Podolskye eparhyalnye wedomosti»

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Z. Z. Яків-Іосиф Лейбович Франк. (З історії іудейства в XVIII ст.) / Z. Z. // ПЕВ – 1881. – Ч. н. – № 33. – С. 402-405; № 34. – С. 414-416.
2. Автобіографічна записка архієпископа Анатолія Мартиновського // ПЕВ – 1878. – Ч. н. – № 21. – С. 772-776.
3. Б/А Житіє св. рівноапостольного князя Володимира, отриманого про святим хрещенні ім'я Василя, просвітителя всія Русі // ПЕВ – 1888. – Ч. н. – № 25. – С. 609-622.
4. Б/А Св. Рівноапостольна княгиня Ольга // ПЕВ – 1888. – Ч. н. – № 38. – С. 861-865.
5. Багінський М. Про значення царювання Імператора Олександра I в історії вітчизняної православної церкви / М. Багінський // ПЕВ – 1878. – Ч. н. – № 1. – С.29-39.
6. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX—XX ст.: Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 480 с.
7. Баженова С. Е. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість / С. Е. Баженова. – 2-е видання. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 180 с.
8. Доброловський К. Діячі часів возз'єднання Поділля з Росією. Віктор Садловський, єпископ Переяславський і Бориспільський (1785-1793), а потім

архієпископ Мінський, Ізяславський і Брацлавський (1793-1795) / К. Добролювський // ПЕВ – 1893. – Ч. н. – № 3-4. – С. 55-61; № 5. – С. 75-84; № 6. – С. 91-100; № 7. – С. 105-115; № 8. – С. 121-129; № 9-10. – С. 139-153; №11. – С. 163-175.

9. Л-ва С. Іоан Вишенський, полеміст часів унії XVI століття / С. Л-ва // ПЕВ – 1875. – Ч. н. – № 15. – С. 425-435; № 17. – С. 491-502; № 18. – С. 517-561; № 20. – С. 571-582; № 21. – С. 604-614.

10. Лебедев І. Житіє, преподобного отця нашого Сергія, ігумена Радонежського, чудотворця / І. Лебедев // ПЕВ – 1891. – Ч. н. – № 35. – С. 863-877.

11. Любович М. Іван Підкова / М. Любович // ПЕВ – 1878. – Ч. н. – № 18. – С. 650-657; № 19. – С. 686-692.

12. Мартиновський Л. Характер Імператора Олександра І в зв'язку з головними подіями його царювання / Л. Мартиновський // ПЕВ – 1878. – Ч. н. – № 1. – С. 15-28.

13. Опря А. В. Єпархіальні з'їзди православного духовенства та мирян України в 1917 р.: монографія / А. В.Опря. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 160 с.

14. Орловський М. Роксолана, або Анастасія Лісовська (історична повість). / М. Орловський // ПЕВ – 1882. – Ч. н. – № 42. – С.501-502; № 43. – С. 509-510; № 44. – С. 519-520; № 45. – С. 533-535; № 47. – С. 48. – С. 568-569; № 49. – С. 581-583; № 50. – С. 601-603; № 52. – С. 631-633; № 53. – С. 652-653.

15. Рождественський Ф. Нарис царювання Государя Імператора Олександра Миколайовича / Ф. Рождественський // ПЕВ – 1880. – Ч. н. – № 11. – С. 130-132; № 12. – С. 142-143; № 13. – С. 161-163; № 14. – С. 178-179; № 15. – С. 185-188; № 16-17. – С. 201-203; № 18. – С. 213-217.

16. Саббатовський А. Свята мучениця Параскева-Пятниця і народні повір'я / А. Саббатовський // ПЕВ – 1885. – Ч. н. – № 23. – С. 487-498.

17. Сіцинський Є. Архіпастирі і губернатори Поділля за минуле століття (1793-1893) / Є. Сіцинський // ПЕВ – 1893. – Ч. н. – № 16. – С. 267-273.

18. Скрипник Ю. А. Державні установи Подільської губернії 1793-1914 рр.: монографія / А. Ю. Скрипник. – Кам'янець-Подільський: ШТ Мошинський В. С., 2012. – 228 с.
19. Троїцький І. Варлаам і Афанасій Шептицькі, єпископи Львівські і Кам'янецькі / І. Троїцький // ПЕВ – 1869. – Ч. н. – № 2. – С. 47-57; № 3. – С. 100-107.
20. Троїцький І. Життєпис преосвященного Кирилла, архієпископа Подільського / І. Троїцький // ПЕВ – 1863. – Ч. н. – № 4. – С. 139-147; №5. – С. 188-197; №6. – С. 230-239; №8. – С. 312-323; № 9. – С. 348-356; №11. – С. 441-450; №12. – С. 465-489; № 14. – С. 559-566; №15. – С. 597-604; № 17. – С. 671-686; №19. – С. 744-752 № 20. – С. 768-780; № 22. – С. 862-869; №23. – С. 889-897.
21. Троїцький І. Життєпис преосвященного Кирилла, архієпископа Подільського / І. Троїцький // ПЕВ – 1864. – Ч. н. – № 1. – С. 6-19; № 2. – С. 44-54; №4. – С. 120-127; № 5. – С. 162-170; № 7. – С. 228-236; № 8. – С. 262-270; № 10. – С. 330-348; №11. – С. 375-383; № 12. – С. 413-419; № 14. – С. 494-499; № 17. – С. 588-598.
22. Федоров І. Діячі часів возз'єднання Поділля з Росією. Граф Михаїл Нікітич Кречетніков, перший генерал-губернатор возз'єданого з Росією південно-західного краю / І. Федоров // ПЕВ – 1893. – Ч. н. – № 12. – С. 189-202; № 13-14. – С. 203-217; № 15. – С. 232-254.
23. Хойнацький А. Преподобний Іов, ігумен Почаївський, його життя і прославлення / А. Хойнацький // ПЕВ – 1871. – Ч. н. – № 3. – С. 97-114; № 4. – С. 47-161; №5. – С. 197-206; № 7. – С. 287-302; № 8. – С. 355-371; № 11. – С. 485-500; № 13. – С. 569-581.
24. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України / В. С. Чишко. — К.: БМТ, 1996. – 240 с.
25. Юзефович М. Богдан Хмельницький в руській історії / М. Юзефович // ПЕВ – 1870. – Ч. н. – № 19. – С. 475-477.

Загалевич В.Л.

викладач суспільних дисциплін

Кам'янець – Подільського планово-

економічного технікуму – інтернату

РОЛЬ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ

Стаття присвячена аналізу методики проведення семінарського заняття як однієї з актуальних форм навчальної діяльності при викладанні історії. У статті приділяється увага різним видам семінарських занять, які найдоцільніше застосовувати на заняттях історії (семінари-бесіди, наукові семінари, семінари з використанням ігрових ситуацій, міжпредметні семінари), розкриваються завдання та особливості семінару, що відрізняє його від інших форм навчання».

Ключові слова: семінарське заняття, рольова гра, наукова конференція, дискусія, заперечення, обговорення, аргументація, евристична бесіда.

Розвиток історичної науки потребує модернізації освіти та методики викладання історії у вищих навчальних закладах. На жаль, історія викладається так, як і в минулі десятиріччя, що суттєво знижує рівень засвоєння учнями й студентами історичного знання.

Як відомо, навчальний процес є основним джерелом формування історичної свідомості сучасної молоді. Адже завдяки історії ми можемо вивчати помилки наших попередників та передбачати майбутнє. На це звертають увагу такі дослідники, як П. Кравченко, В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко, В. Кремень. Мається на увазі, що викладання історії у ВНЗ забезпечує цілісне ставлення молоді і студентів до історичного процесу, формує структуроване історичне знання, сприяє заглибленню

студентів в історію”, має ціннісний характер. Загалом, у ВНЗ України цей блок навчання організовано досить пристойно.

Але існують серйозні недоліки. Слід відзначити, що нерідко викладання історії у ВНЗ дублює відповідний шкільний курс. Суттєвого приросту знання, розвитку критичного аналізу історичних явищ не спостерігається. Тому студент втрачає інтерес до історії, а його історична свідомість не відзначається сформованістю і не кристалізується в нову якість.

Сьогодні існує багато форм та методів навчання, спрямованих на якісне засвоєння історичних знань студентами, розвиток їхнього історичного мислення, виявлення умінь та навичок критичного аналізу історичної проблеми, формування вміння самостійної роботи з історичним документом та картою, пошукової роботи, набуття якостей, які стануть у нагоді в розвитку самоосвіти і самореалізації.

Однією із таких форм навчання є семінарські заняття. Семінари складаються з двох взаємопов’язаних ланок – самостійного вивчення студентами програмного матеріалу і обговорення на заняттях результатів пізнавальної діяльності. Вони привчають працювати самостійно, формують навички роботи з літературою, розвивають інтерес до предмету, вчать аргументувати відповідь, сприяють зв’язку теорії і практики [3; с.166].

При цьому студентам дається можливість активно оперувати знаннями, набутими на заняттях історії, а також у процесі самостійної роботи з рекомендованою літературою. На семінарському занятті доцільними є дискусії, заперечення, обговорення, аргументація тощо, що дозволяє студентам більш осмислено й міцно засвоювати зміст теми.

Таким чином, семінарське заняття — форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів). Семінарські заняття проводяться в аудиторіях або в навчальних кабінетах з однією академічною групою [4; с. 5].

Педагоги виділяють відмінні особливості семінару від інших форм навчання:

- ✓ *по-перше*, активна участь самих студентів у з'ясуванні сутності проблем, питань, що були винесені на розгляд;
- ✓ *по-друге*, викладач надає студентам можливість вільно висловлюватися під час розгляду питань, що винесені на обговорення, допомагає їм правильно будувати свої міркування;
- ✓ *по-третє* така навчальна мета семінару вимагає, щоб студенти були добре підготовлені до заняття [6; с.1].

Семінарські заняття мають сприяти розвитку творчої самостійності студентів, формувати у них інтерес до науки і наукових досліджень, розвивати культуру мови, вміння та навички публічного виступу, участі в дискусії. Якщо осмислення основних положень планових питань дається студенту важко, йому слід звертатися до викладача за консультацією.

На семінарі студент повинен бути активним упродовж усього заняття і вміти:

- показати і зіставити різні концепції і точки зору дослідників щодо визначених питань теми;
- всебічно і аналітично розкрити суть події, явища, історичного процесу;
- доказово і аргументовано пов'язати планове питання з сучасним періодом історії України;
- висловити власне розуміння історичних процесів і явищ;
- виділити провідну ідею, зробити висновки та узагальнення;
- аналізувати виступи студентів-одногрупників;
- володіти термінологічним апаратом;
- висловлювати думки літературною мовою [6; с.2].

На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами реферати, їхні виступи, активність під час дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо. Підсумкові оцінки за кожне

семінарське заняття вносяться у відповідний журнал. Отримані студентом оцінки за окремі семінарські заняття враховуються під час виведення підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни [4; с.5].

Існує безліч різновидів семінарських занять, які відрізняються як за змістом, так і за формою організації роботи. Можна виділити такі види семінарських занять, які найдоцільніше застосовувати на заняттях історії: семінари-бесіди, наукові семінари, семінари з використанням ігрових ситуацій, між предметні семінари.

Найпростішою формою семінару є семінар-бесіда, що побудований на основі евристичної бесіди (студенти дають відповіді на запитання, що мають проблемний характер і вимагають творчого, продуктивного мислення, на зразок: “Чому ...?”, “Як Ви вважаєте...?”, “Чим можна пояснити... ?” тощо).

Наприклад, при вивченні теми «Українська революція 1917-1920 рр.» можна поставити такі запитання творчого характеру:

- Чи здійснилися мрії лідерів національного руху 1917—1920 рр. в сучасній Україні?
- Поясніть, чому в 1917-1920 рр., незважаючи на руйнівні революційні процеси в суспільстві, різко підвищилися темпи культурного розвитку.
- Чому УЦР пішла на мирні переговори з Німеччиною та її союзниками, а не стала на шлях «війни до переможного кінця» на боці країн Антанти?

Досить доцільним буде застосування дискусії (від лат. розгляд, дослідження), що є вищим рівнем евристичної бесіди. Найбільш поширеними і ефективними є: “круглий стіл”, форум, дебати, симпозіум, брифінг (базуються на обміні думками між усіма учасниками, що привчає студентів самостійно мислити, сприяє розвитку аналітичних навичок, розвиває здатність до виваженої аргументації, відстоювання власної точки зору, адекватно оцінювати себе та поважати думки інших).

Семінар - бесіда може проводитися шляхом розгляду питань у вигляді невеликих доповідей студентів та подальшого обговорення учасниками семінару.

Наукові семінари характеризуються високим рівнем узагальнення знань, умінь, навичок; навчальна та розвивальна мета цього заняття реалізуються через заслуховування і широкий аналіз звітів студентів про проведену науково-пошукову роботу.

Такі семінари можуть проводитися у формі наукових конференцій, на яких студенти виступають з доповідями, у яких висвітлюють результати виконаної ними науково-пошукової роботи. Наприклад, під час вивчення теми «Формування тоталітарних режимів: фашизм, нацизм, комунізм» з курсу «Всесвітня історія» можна організувати наукову конференцію присвячену особливостям тоталітарних режимів у різних країнах світу.

Наукові семінари доцільно проводити на історичних факультетах університетів та інститутів, де організована розширена спеціалізація студентів з історії України, збільшено чисельність аспірантури. Курси й спецкурси з історії України читаються на гуманітарних, прикладних та технічних факультетах університетів, інших вузів.

Як не парадоксально, але проведення семінарів з використанням ігрових ситуацій на сьогодні стало необхідністю. Вони відбуваються у формі пізнавальної гри за типом телевізійних ігор (наприклад: «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг», «КВК» «Найрозумніший» та ін.). Наприклад, при вивченні теми «Перша світова війна» на семінарському занятті з метою перевірки та узагальнення знань можна провести брейн-ринг.

Під час викладання історії ефективним різновидом є рольові ігри, що проводяться у формі наукових конференцій, на яких студенти-доповідачі виступають у ролі експертів з того чи іншого питання; їхні доповіді рецензуються і оцінюються групою рецензентів (до 3-х чоловік); студенти, які незгідні з деякими положеннями, висвітленими у доповідях експертів, виступають у ролі опонентів; головну роль під час конференції виконує

студент-головуючий, який надає слово усім учасникам гри, підводить підсумки після кожної доповіді, організовує обговорення тощо [1; с.140].

Різновидом рольових ігор є прес-конференція, на якій присутні студент-прес-секретар, який веде конференцію та студенти-журналісти, що ставлять запитання експертам з проблем, що винесені на розгляд семінару). Такий вид діяльності змушує кожного студента готуватися до заняття, адже кожен з них виконує певну роль (пропонента, опонента, рецензента, експерта тощо). Це не тільки підвищує відповідальність студентів за проведення заняття, але й сприяє набуттю ними знань і навичок самостійної роботи та вирішення організаційних проблем. Досить результативними є такі прийоми активізації роботи студентів, як самостійне формування проблемних питань доповідачеві, аналіз на основі засвоєного понятійного апарату актуальних проблем історичної науки, постановка і обговорення в рамках теми семінарського заняття питань, що хвилюють самих студентів, у вирішенні яких вони найбільш зацікавлені. Усе це розвиває у студентів творчий підхід до вивчення, висвітлення і засвоєння питань відповідної теми семінару [2, с. 2].

Міжпредметні семінари проводяться одним або різними викладачами, на яких обговорюється навчальна інформація, яка є предметом вивчення декількох дисциплін. На заняття з історії України, для прикладу, можна долучити викладача української літератури під час вивчення теми «Культура в роки Другої світової війни», на якому студенти акумулюють знання з двох дисциплін, згадуючи письменників, які творили в роки ДСВ в історичних умовах того часу.

При проведенні семінарського заняття існує особлива методика, що передбачає:

- ↳ повідомлення студентам теми, плану семінарського заняття та рекомендованої літератури (найкраще подати студентам інструктивну карту проведення семінарського заняття);

- ↪ опрацювання та осмислення теоретичного матеріалу певної теми відповідно до плану семінарського заняття та рекомендованої літератури;
- ↪ підготовку до обговорення питань інформаційного блоку у формі діалогу, дискусії, диспуту, конференцій тощо (за планом заняття);
- ↪ підготовку, проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються традиційні форми організації навчання, їхній аналіз;
- ↪ підготовку та проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються інноваційні форми організації навчання;
- ↪ виконання індивідуальних практичних завдань різних рівнів;
- ↪ написання рефератів з метою відпрацювання пропущених лекційних чи семінарських занять;
- ↪ виконання завдань науково-пошукової роботи (написання рефератів за тематикою проблемного характеру, розробку доповідей для публічного виступу, підготовку тестів, анкет, бесід, інтерв'ю тощо) [2; с.3].

Семінарські заняття з історії обов'язково мають містити проблемні та дискусійні питання, адже без них втрачається суть самого заняття.

•Проблемні питання - це такі питання, що вказують на сутність навчальної проблеми, на сферу пошуку невідомого. Вони спрямовані в майбутнє - у бік пошуку досі невідомого студенту нового знання, умов або способів діяльності. В дискусіях виявляються сильні сторони студентів, ступінь їхньої обдарованості, моральної вихованості [1; с.137].

Наприклад, при вивченні теми «Україна в роки Першої світової війни» можна організувати дискусію навколо таких питань:

- ↪ Чому саме Перша світова війна сприяла визріванню умов для здобуття Україною незалежності?
- ↪ Позиція яких українських політичних сил стосовно Першої світової війни виявилася, на вашу думку, перспективною? Свою думку обґрунтуйте.

☞ Чи можна стверджувати, що УСС – перша в ХХ ст. українська військова частина? Аргументуйте свою відповідь.

Можна використовувати такі прийоми створення проблемної ситуації:

- **Пряма постановки проблеми** (наприклад, при вивченні теми «Українська революція 1917-1920 рр.» можна застосувати таку пряму постановку проблеми: Чи можна історичний етап 1917-1920 рр. назвати «Українською революцією»? Що спільного та відмінного між національно - визвольними процесами 1917-1920 рр. і проблемами сучасного розвитку України?);

- **Постановка гострих нерозв'язаних питань.**(Чому П. Скоропадському не вдалося об'єднати всі національні сили для розбудови і зміцнення Української держави? У чому суть конфлікту між П. Скоропадським та лідерами основних українських політичних партій?).

- Цитування протилежних поглядів різних авторів на одне і теж питання (спонукаючи студентів до свого вибору, захисту того чи іншого аргументу). Наприклад, у процесі обговорення питань пов'язаних з втратами в роки української революції 1917-1920 рр. викладач нагадує «класичну формулу В. Винниченка: «Доба Центральної ради продемонструвала сильні і слабкі сторони української революції. До перших слід віднести, за вдалим визначенням Винниченка, відродження нації, її швидку, хоч і недостатню політизацію, проголошення Української народної республіки. До других – відсутність необхідного політичного і державного досвіду в керманців Центральної Ради, їхню народницьку ідеологію, розуміння суверенної держави як засобу, а не самодостатньої мети [5; с. 208].

А також викладач цитує сучасного історика П. Панченка, який наголошує, що події тих років «коментуються як боротьба національних сил України, зокрема, в особі Центральної Ради з більшовицькою Росією. Здається, такий підхід є далеким від науковості. Домінуючою в подіях, які почалися в 1917 р., була соціальна основа. Її урок для Незалежної України впливає з подій того часу такий, чи зуміє вона забезпечити соціальний захист населення» [5;с.209].

• Звернення до життєвих явищ, які потрібно пояснити, прослухавши частину лекції; зробити висновки; постановка студентів у позицію експертів, опонентів, рецензентів; виділення точної і неточної інформацію [1; с.184].

Наприклад, під час визначення причин поразки української революції 1917-1920 рр. можна застосувати вислів О. Субтельного: «До найважливіших її причин належала відсутність двох головних опор державності, а саме – боєздатної армії та адміністративного апарату» [7; с.308].

Також доречним на семінарі з історії є використання мультимедійної презентації під час обговорення поставлених завдань, вирішення історичних задач, розгляду проблемних ситуацій, що демонструються на певному слайді. На підсумковому етапі заняття можна продемонструвати фрагмент відеофільму, прослухати цитату, які б узагальнили та логічно завершили заняття. Таким чином, семінар - це живий творчий процес, який не може бути запрограмований у всіх деталях.

Місце і роль історичної науки в суспільстві визначаються як її пізнавально-освітньою, виховною, так і прагматично-практичною функціями, можливостями використання історичного досвіду сьогодні, а також моделювання його проявів у майбутньому.

Проведення семінарських занять з історії навчає, не копіювати досвід минулого, відтворювати історичні події, а впорядковуючи його з метою пояснення практики сьогодення, вміти пояснити історичні події, передбачити певну ситуацію, аналізувати історичний факт, відповідати на запитання “чому так сталося?” тощо.

Список використаних джерел:

1.Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. - Київ: Центр навчальної літератури, 2003.-316 с.

2.Гушинець Н.О.Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять ВНТУ//Наукові конференції ВНТУ//МНПК Гуманізм та освіта // ІХ МНПК Гуманізм та освіта — 2008.-С.2-17.

3. Загальна педагогіка: модульне навчання: Посібник для студентів вищих начальних закладів/За заг. ред. Е. І. Федорчук. – Кам'янець - Подільський: Абетка, 2003.- 328 с.

4. Наказ Міністерства освіти України «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (п.3.6.1 Положення) № 161 від 2 червня 1993 року м. Київ.

5. Історія України/ В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О. І. Гуржій та ін./ Під ред. В.А.Смолія. – К.:Альтернативи,1997.- 416 с.

6. Островерхова Н. "Аналіз уроку: концепції, методики, технології"// Відкритий урок: розробки, технології, досвід від 05.05.2008. – С. 2-5.

7. Субтельний. О. Україна. Історія. –К. : Либідь, 1992. -510 с.

Статья посвящена анализу методики проведения семинарского занятия как одной из актуальных форм учебной деятельности при преподавании истории. В статье уделяется внимание различным видам семинарских занятий, которые целесообразно применять на занятиях истории (семинары-беседы, научные семинары, семинары с использованием игровых ситуаций, межпредметные семинары), раскрываются задачи и особенности семинара, отличает его от других форм обучения».

Ключевые слова: семинарское занятие, ролевая игра, научная конференция, дискуссии, отрицание, обсуждение, аргументация, эвристическая беседа

The summary. The article analyzes the methods of seminars as one of the actual forms of learning activities in the teaching of history. The article focuses on various kinds of seminars that are most appropriate to use in class history (seminars, discussions, scientific seminars, workshops using game situations, interdisciplinary seminars), disclosed objectives and features of the seminar, which distinguishes it from other forms of training".

Keywords: seminars, role play, conference, discussion, objections, discussion, argument, heuristic conversation.

Шевчук Н. С.
*викладач облікових дисциплін
Кам'янець-Подільського планово-економічного
технікуму-інтернату*

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК 1»

Постійний процес управління діяльністю студентів, спонукання до енергійного, цілеспрямованого навчання, подолання спаду, пасивності й стереотипності. Стаття висвітлює необхідність впровадження у навчальний процес прогресивних технологій, форм і методів активного навчання для підвищення рівня професійної підготовки майбутніх спеціалістів з бухгалтерського обліку.

Ключові слова: *активізація, навчально-пізнавальна діяльність, інтерактивні методи навчання, засоби навчання, проблемне навчання, комп'ютерне тестування, мультимедія, бухгалтерський облік I.*

Для того щоб подолати наші сьгоднішні економічні, екологічні та соціальні проблеми, нам необхідно змінити спосіб мислення, а відтак — і свої підходи до навчання.

Ф. Фестер

Однією з найважливіших проблем є зростаючі вимоги до рівня загальнокультурної і фахової підготовки випускників вищих навчальних закладів. Незмінно висока конкуренція на ринку праці вимагає високого рівня професійної підготовки студентів, виховання в них самостійності, відповідальності, розвитку інтелектуальних здібностей та формування в них активної життєвої позиції. В Україні, як і в усьому світі, відбувається процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства. Однією з ключових особливостей інформаційного суспільства є необхідність постійного поповнення та оновлення знань.

З усіх завдань, що стоять перед навчальним закладом, одним з основним є активізація розумової діяльності тих, хто навчається. Тому дуже важливо викликати у студентів інтерес до навчальної дисципліни, перетворити аудиторію із пасивних спостерігачів в активних учасників заняття. Вирішити це важливе завдання можна лише у тому випадку, якщо викладач у своїй роботі використовує інтерактивні форми та методи навчання, формуючи навички та інтерес до самостійної роботи у студентів.

Питання розробки й упровадження активних педагогічних технологій, що якнайкраще забезпечуватимуть ефективність навчального процесу, є особливо актуальним для українського освітнього простору. У державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття") наголошується на потребі перегляду усталених підходів до змісту, методів і форм навчання. Відповідно, педагогічні статті, що спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, сприяють як осучасненню процесу освіти так і підвищенню його якості.

У Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що «головною метою державної політики в розвитку вищої освіти є створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України...» [1, с. 56].

Педагогічні основи процесу пізнання в сучасних вищих закладах освіти досліджували вчені: А.Алексюк, Ю.Бабанський, В.Давидов, В.Лозова, П.Підкасистий, М.Пістрак; психолого-педагогічні аспекти активізації навчання студентів досліджували такі вчені як: Д.Богоявленська, А.Вербицький, В.Ільїн, Г.Ковальчук, В.Загвязинський, П.Лузан, А.Маркова, А. Матюшкін, А.Крупнов, В.Паламарчук, І.Харламов, Т.Шамова, Г.Щукіна та ін.; процес управління навчально-пізнавальною діяльністю молоді відображено в наукових працях: Є.Белкіна, Л.Клименко, Н.Тализіної, Ю.Щербаня; умови ефективної організації навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді розглядали: П.Автономов, В.Буряк, Л.Петренко, М.Скаткін, А.Сорокін; форми та методи активізації розумової діяльності

студентів знайшли відображення в працях М.Єнікєєва, В.Лозової, В.Онищука, Л.Степашко, І.Харламова, Т.Щукіної та ін.

За умови вмілого впровадження інтерактивні методи навчання дозволяють залучити до роботи всіх студентів групи, сприяють виробленню соціально важливих навичок роботи в колективі, взаємодії з колективом, навичок проведення чи підтримки дискусії, обговорення запропонованих тем.

Особливого значення методи інтерактивного навчання набувають підчас викладання навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік 1».

Основні завдання дисципліни «Бухгалтерський облік 1» полягають у розробленні загальних методологічних основ організації бухгалтерського обліку на підприємствах, в організаціях і установах; науковому узагальненні сучасної практики організації обліку і контролю; удосконаленні діючих і створенні нових прогресивних способів облікової реєстрації і форм організації бухгалтерського обліку.

Разом з галузевими курсами, в яких висвітлюються особливості організації обліку в окремих ланках народного господарства (промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля тощо), «Бухгалтерський облік 1» розкриває економічну сутність фактів господарської діяльності, зміст і взаємозв'язок між економічними і юридичними категоріями, за допомогою яких ці факти пізнаються.

Таким чином, «Бухгалтерський облік 1» дає фундаментальну основу для вивчення курсу «Бухгалтерського облік 2»

На заняттях з навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік 1» доцільно застосовувати такі методи інтерактивного навчання:

- ✓ Метод проблемного навчання;
- ✓ Мультимедійний метод;
- ✓ Використання комп'ютерних технологій.

Особливості проблемного навчання:

- викладач створює певну пізнавальну задачу, допомагає студентам відокремити і прийняти її, організовує групу для її розв'язання;

- студенти самостійно оволодівають певною сумою знань, умінь, які є передумовою успішної пізнавальної діяльності;
- викладач пропонує широкий спектр застосування набутих знань на практиці.

Уміти мислити – це означає уміти користуватися знаннями. Як же викладачу на занятті навчити студентів мислити? Дуже важливим етапом на занятті є актуалізація знань студентів перед введенням нових понять чи поясненням нового матеріалу. Актуалізовані знання повинні стати базисом для засвоєння нових. Для цілеспрямованої актуалізації опорних знань можна використати такі відомі прийоми: евристичні запитання, підготовлені різного типу задачі, бухгалтерські диктанти, метод «Мозковий штурм», який базується на використанні знань, здобутих на попередньому занятті; він потребує від них короткої, швидкої точної відповіді, передбачає вислуховування ідей без їх обговорення.

Пряма «мозкова атака» (метод комісії) передбачає формулювання проблеми з виділенням її центрального пункту і потім висування та обговорення пропозицій щодо вирішення проблеми. При цьому ні одна ідея не може бути оголошена свідомо неправдивою і відкинута, навпаки, розглядається будь-яка висловлена пропозиція. У деяких випадках організатори «мозкової атаки» заздалегідь намічають заходи по управлінню групової дискусією. Застосовується при цьому метод колективної генерації ідей. Серед учасників призначаються активісти, що стимулюють процес творчості; координатори, що слідкують за тим, щоб запал учасників дискусії не виходив за межі допустимого; лідер, щоб утримувати увагу учасників на обговорюваній проблемі; генератори, в задачу яких входить висування неправильних ідей; селектори, що оцінюють і відбирають висунуті пропозиції. Різновидом «мозкової атаки» є обмін думками. Його називають методом «віднесеної оцінки», який передбачає не тільки визначення можливих шляхів вирішення тієї чи іншої проблеми, але й досягнення єдності поглядів щодо переваг та недоліків висунутих ідей, вироблення

колективних пропозицій. Обговорення може проходити в кілька етапів, на кожному наступному учасники дискусії приходять до більш узгодженій думки.

Стимулювання спостереження як різновид «мозкової атаки» полягає в тому, що поставлена задача вирішується не в загальному вигляді, а переноситься на задуманий, а іноді реальний об'єкт, складається «сценарій» останнього, в якому і розглядаються можливі варіанти вирішення проблеми згідно з загальними правилами «мозкової атаки».

Проблемні питання за темою «Система рахунків і порядок відображення в них господарських операцій» для проведення актуалізації знань методом «Мозковий штурм»:

1. Чи існують відмінності між термінами “подвійний запис”, “кореспонденція рахунків” та “бухгалтерська проводка”. Відповідь поясніть.
2. Обґрунтуйте необхідність застосування у бухгалтерському обліку активно-пасивних рахунків.
3. Які причини викликають окреме ведення синтетичного та аналітичного видів бухгалтерського обліку?
4. Чи існує, на Вашу думку, необхідність запису бухгалтерської проводки перед записом інформації в регістрах бухгалтерського обліку?
5. Які форми запису можуть застосовуватися в бухгалтерському обліку? бухгалтерських проводок? Аргументуйте переваги та недоліки кожної з них.
6. Які завдання вирішуються за допомогою оборотної, оборотно-сальдової, шахової оборотної відомостей та які особливості їх побудови?

Основним засобом розвитку розумових здібностей студентів, вироблення навичок логічного мислення було і залишається розв'язання вправ і задач. Розв'язуючи вправи, студент вкладає свою особисту працю, застосовує свої здібності, а отже, розвиває їх. Рушійною силою цього розвитку є сам пошук розв'язання, яке заздалегідь невідоме. Алгоритми дають студентам лише зразки міркувань, для перетворення яких у навички

потрібні відповідні вправи, причому в достатній кількості. Тільки при багаторазовому повторенні в свідомості студента того чи іншого логічного міркування воно набуває значення навички. Тому такі вправи мають використовуватися якомога частіше.

Приклад

На підставі наведених даних визначити активні та пасивні рахунки:

- основні засоби — 200 000 грн.;
- нематеріальні активи — 5000 грн.;
- сировина і матеріали — 3550 грн.;
- розрахунки з підзвітними особами — 280 грн.;
- витрати на збут — 4500 грн.;
- короткострокові позики — 6800 грн.;
- паливо — 1230 грн.;
- статутний капітал — 180 330 грн.;
- нерозподілений прибуток — 20 000 грн.;
- непокритий збиток — 500 грн.;
- виробництво — 3220 грн.;
- каса — 520 грн.;
- готова продукція — 6200 грн.;
- резервний капітал — 5 00 грн.;
- розрахунки з постачальниками та підрядниками — 12 650 грн.;
- розрахунки з покупцями та замовниками — 580 грн.

Специфіка проблемного навчання пред'являє особливі вимоги до підготовки і проведенню лекційного заняття. Ці вимоги стосуються відбору змісту лекції, постановки акцентів, методів організації пізнавальної діяльності студентів. В зміст проблемної лекції відбирається звичайний навчальний матеріал. Викладач показує підходи та методи формування проблеми та її вирішення. При цьому на основі аналізу приведених фактів викладач пропонує гіпотезу; приводить і відсторонює невірні пропозиції, аргументує, уточнює і розвиває достовірні положення.

Проблемна ситуація, що створюється на лекції за темою «Система рахунків і порядок відображення в них господарських операцій»: Керівник підприємства звертається до головного бухгалтера з проханням підготувати інформацію про наявність дебіторської заборгованості покупців, про стан розрахунків з ними та прогнози на одержування грошей, тому що з'явилася можливість придбати елітне насіння для сівби, а на поточному рахунку коштів обмаль. Таку інформацію бухгалтер може одержати тільки з бухгалтерських рахунків після відображення на них господарських операцій.

Мультимедіа є виключно корисною і плідною освітньою технологією, завдяки властивим їй якостям інтерактивності, гнучкості, інтеграції різних типів мультимедійної навчальної інформації, а також завдяки можливості враховувати індивідуальні особливості вчитися і сприяти підвищенню їх мотивації. Найбільш доцільно використовувати мультимедійні технології на заняттях, які вимагають від викладача максимального використання наочності, а від студента постійної уваги, а також лекцій, які несуть велике теоретичне навантаження. Зміст мультимедійного матеріалу має відповідати вимогам навчальної програми, містити не лише теоретичну, а й практичну інформацію та не перетворюватися на видовище замість навчальної роботи. Доцільно підібрані презентації можуть повністю замінити інші засоби навчання, що є однією із переваг класів інформаційно-комунікаційних технологій. Для ефективного використання мультимедійних засобів навчання викладач вирішує такі завдання: доцільність використання засобів навчання під час вивчення навчальної дисципліни; дидактичні функції кожного із засобів; місце мультимедійних та інших засобів у процесі вивчення всієї теми; послідовність викладу навчального матеріалу з допомогою мультимедійної програми. У процесі роботи створюється алгоритм підготовки до проведення навчальних занять з використанням мультимедійних засобів та розробляються методичні рекомендації щодо створення мультимедійного супроводу занять. Необхідний матеріал

підбирається у бібліотечно-інформаційному центрі, використовуються можливості мережі Internet.

В якості методичних рекомендацій по застосуванню презентацій на лекціях пропоную алгоритм, слідуючи якому можна успішно підготуватись до заняття:

- визначити тему, мету і тип заняття;
- скласти тимчасову структуру лекції, у відповідності із основною метою намітити задачі і необхідні етапи для їх досягнення;
- продумати етапи, на яких необхідні інструменти мультимедіа;
- із резервів комп'ютерного забезпечення відібрати найбільш ефективні засоби, розглянути доцільність їх застосування в порівнянні з традиційними засобами;
- відібрані матеріали оцінити по часу, врахувати інтерактивний характер матеріалу;
- створити часову розгортку лекції;
- при нестачі комп'ютерного ілюстративного матеріалу чи програмного матеріалу проводити пошук в бібліотеці чи скласти авторську програму;
- із знайденого матеріалу скласти презентаційну програму.

На заняттях з бухгалтерського обліку 1 комп'ютерна техніка широко використовується для тестового контролю знань. Систематичний контроль знань студентів викликає необхідність автоматизації контролю, застосування комп'ютерної техніки і відповідного програмного забезпечення. Використання комп'ютерів для контролю знань є економічно вигідним і забезпечує підвищення ефективності навчального процесу. Комп'ютерне тестування успішності дає можливість реалізувати основні дидактичні принципи контролю навчання: – принцип індивідуального характеру перевірки й оцінки знань; – принцип системності перевірки й оцінки знань; – принцип тематичності; – принцип диференційованої оцінки успішності навчання; – принцип однаковості вимог викладачів до студентів. Тестування – це спосіб визначення рівня знань і вмінь студентів за допомогою спеціальних

тестових завдань, як правило, у вигляді запитань або задач. Метою комп'ютерного тестування знань студентів є оцінка відповідності якості підготовки фахівців вимогам Державних освітніх стандартів, створення внутрішньої системи якості освіти на основі незалежного контролю. Кожен тест складається з певного переліку тестових завдань. Кількісний склад тестових завдань у тесті та їх зміст визначаються робочою програмою навчальної дисципліни, де встановлюються критерії, відповідно до яких здійснюється оцінювання результатів тестування. Комп'ютерне тестування здійснюють у формі самостійного діалогу студента з комп'ютером у присутності відповідальної за організацію тестування особи або без неї, з можливістю збереження результатів тестування. Результати комп'ютерного тестування використовуються для контролю і корегування навчального процесу та розробки заходів щодо підвищення його якості.

Висновки. Сучасний освітній процес вищої школи гостро потребує педагогічних розробок щодо активізації розумової діяльності студентів з метою формування в них культури самоосвітньої діяльності. Беручи участь у навчальному процесі з активної позиції і усвідомлюючи свою відповідальність за здобуті знання, студент максимально використовує весь свій інтелектуальний і творчий потенціал, що сприяє високій якості виконання завдань і повноті засвоєних знань та є необхідною умовою готовності до самоосвітньої діяльності. Результати проведеного педагогічного дослідження вказують на доцільність використання методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів для підвищення якості засвоєного ними навчального матеріалу й формування у них культури самоосвітньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник / Дичківська І. М. – К. : Академвидав, 2004.
2. Кудіна В. В. Педагогіка вищої школи / Кудіна В. В., Соловей М. І., Спіцин Є. С. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К. : Ленвіт, 2009.

3. Полат Є. С. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти // Педагогічна майстерність: хрестоматія: навч. посіб. / [упоряд. І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 2006.

Активизация - постоянный процесс управления деятельностью студентов, побуждение к энергичному, целенаправленному обучению, преодоления спада, пассивности и стереотипности. Статья освещает необходимость внедрения в учебный процесс прогрессивных технологий, форм и методов активного обучения для повышения уровня профессиональной подготовки будущих специалистов по бухгалтерскому учету.

Ключевые слова: активизация, учебно-познавательная деятельность, интерактивные методы обучения, средства обучения, проблемное обучение, компьютерное тестирование, мультимедиа, бухгалтерський учёт 1.

Revitalization - a constant process of management of students, motivation to energetic, purposeful learning, overcoming recession, passivity and stereotyped. The article highlights the need to implement the learning process of progressive technologies, forms and methods of active learning to improve professional training of future specialists on accounting.

Keywords: activation, cognitive academic activity, interactive methods of studying, facilities of studying, problem educational, computer testing, multimedia, accounting 1.

Питянчина Н.Р.

**Викладач соціальних дисциплін
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату**

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТТЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Інтерактивні технології навчання є однією з найбільш гнучких форм включення кожного студента в роботу, забезпечує перехід від простих до складних завдань, вчить використовувати не готові знання, а здобувати їх з власного досвіду, що веде до розвитку мислення – творчого і діалектичного.

Ключові слова: інтерактивні технології навчання, кооперативне навчання (робота в парах, робота в малих групах, «Карусель», «Акваріум»); колективно- групове навчання («Мікрофон», незакінчені речення, «Ажурна пилка», «Мозковий штурм», «Навчаючи — вчуся»); ситуативне моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація); опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, «Займи позицію», дискусія).

Вступ. Реформування освіти в Україні зумовило корінні зміни у навчальному процесі. Навчальні заклади України впроваджують нові технології навчання, серед яких є комп'ютерне та дистанційне навчання, методи проектів, інтерактивні методики. Цілі й завдання, які стоять перед освітянами сьогодні, це формування освіченої, творчої, морально та фізично здорової особистості.

Інтерактивні технології навчання є однією з найбільш гнучких форм включення кожного студента в роботу, забезпечує перехід від простих до

складних завдань, вчить використовувати не готові знання, а здобувати їх з власного досвіду, що веде до розвитку мислення – творчого і діалектичного.

Форми інтерактивного навчання залежить від мети заняття та форм організації навчальної діяльності студентів: кооперативне навчання (робота в парах, робота в малих групах, «Карусель», «Акваріум» тощо); колективно-групове навчання («Мікрофон», незакінчені речення, «Ажурна пилка», «Мозковий штурм», «Навчаючи — вчуся», та ін.); ситуативне моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.); опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, «Займи позицію», дискусія тощо).

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх студентів. Нові підходи до організації навчання роблять навчальний процес різноманітним, цікавим та ефективним.

Вихідні передумови. Розроблення елементів інтерактивного навчання знаходимо у працях В. О. Сухомлинського, творчості вчителів-новаторів (Ш. О. Амонашвілі, В. Ф. Шаталов, С. М. Лисенкова), теорії розвивального навчання (В. В. Давидов, О. К. Дусавицький). Застосування інтерактивних методів навчання досліджували (В. Жирова, М. Кларін, Т. Кошманова, Л. Пуховська та ін.); специфіка і завдання інтерактивних технологій навчання в освіті України: (К. Баханов, І. Дичківська, О. Комар, О. Пометун, Л. Пироженко та ін.). Велику увагу дослідників привертають ігрові методи навчання в сучасній освіті. Так, Л. Андреева аналізувала дидактичні ігри як засіб розвитку професійно значущих якостей майбутнього спеціаліста; Г. Бударіна – рольову гру як засіб формування професійної комунікативності студентів; С. Мельникова, А. Панченков, Т. Ремех, В. Трайнев узагальнюють методологію розроблення і проведення ділових ігор.

Мета статті – охарактеризувати інноваційні форми та методи організації навчання на заняттях української літератури. Складність визначення методів навчання літератури спричинена тим, що предмет «література» в технікумі означає і літературу як вид мистецтва, і

літературознавство як науку про мистецтво слова. Метод повинен охоплювати і перше, і друге поняття. Проблема класифікації методів навчання давня і природна, бо класифікацій може бути кілька – залежно від того, який принцип береться за основу. Тому помилковим є прагнення створити узагальнену класифікацію. Викладач має знати якомога більше методів і виробити власну систему застосування. На занятті викладач може користуватися різними методами або прийомами. Добір їх залежить від літературного матеріалу, що вивчається, мети заняття, віку студентів, особливостей колективу і, звичайно ж, особистості словесника, його можливостей, уподобань, здібностей.

Матеріал дослідження. З-поміж запропонованої сьогодні великої кількості інноваційних технологій в педагогічній роботі необхідно надати перевагу інтерактивному навчання, яке найбільше повно забезпечує комфортні, безконфліктні і безпечні умови розвитку дитини, всебічно реалізує її природний потенціал, виховує особистість здатну до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконаленню, яка вміє використовувати одержані знання для творчого розв'язання проблем, прагне реалізувати себе.

Педагогіка співробітництва найбільше відповідає принципам гуманізації та демократизації освіти, активізує пізнавальну діяльність школярів, забезпечує партнерство вчителя й учня, допомагає розв'язати суспільно та особистісно важливі навчальні й життєві проблеми. За такого підходу учень є співавтором, а завдання вчителя полягає в тому, щоб виявити індивідуальні здібності й нахили дітей, створити сприятливі умови для подальшого їх розвитку. Досягненню окремої мети сприяє використання на уроках інтерактивних технологій навчання.

Становлення форм організації системи навчання здійснювалось з розвитком суспільства. Першим виникло індивідуальне навчання, згодом – індивідуально-груповий спосіб. Наприкінці XVI – на початку XVII ст. в братських школах України, Білорусі та деяких інших країнах виникло групове навчання, що стало основою класно-урочної форми навчання,

обґрунтованої Я. Коменським. Незважаючи на широке визнання в світі, класно-урочна система має багато недоліків. Найістотнішими з них є орієнтованість на середнього учня, часто висока складність навчання для слабших учнів за рахунок темпу і змісту навчання, неможливість повної реалізації в навчальному процесі індивідуальних особливостей студентів. Тому в ХХ ст. до уроку долучались такі форми, як консультації, заліки, семінари, практичні заняття тощо. Спроби вдосконалити урок як специфічну форму організації навчально-виховного процесу не припиняються з моменту його винайдення [5, с. 18.]. У рамках найбільш уживаної в сучасному технікумі форми організації навчання – класно-урочної – розглядаються сучасні підходи до типології та проблеми підготовки сучасного викладача № 5 (Ч. 2), 2012 132 структури занять. Зрозуміло, що жодне із занять, навіть проведений одним і тим же викладачем з використанням однакових технологій, методів, прийомів та засобів навчання, не буде повністю відтворювати будь-який інший. Однак неможливо говорити про заняття, а тим більше інноваційні, не поділивши їх на групи за певними ознаками. У сучасній дидактиці [4, с. 23] є кілька підходів до класифікації занять: за дидактичною метою, за метою організації пізнавальної діяльності [3, с. 67], за основними етапами навчального процесу, за методами навчання, за способами навчальної діяльності студентів. Перед викладачами української мови та літератури постає чимало завдань: розкрити студентам красу рідної мови, навчити їх правильної літературної вимови, допомогти усвідомити приналежність до великого народу України, а відтак виховати в них почуття гордості за свою націю, бажання творчо й самовіддано працювати. Пробудити творчу активність студентства, стимулювати його до самовдосконалення – цілком реальне завдання. Головна умова – не нав'язувати заходи, форми і методи їх проведення, а запропонувати участь у справі, яка викликає зацікавленість, сприяє формуванню внутрішніх мотивів до підвищення інтелектуального рівня. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства новітні технології навчання, новітні методи підготовки

висококваліфікованих спеціалістів – це загальнолюдська тенденція. Інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань, дає відчуття потреби в самоосвіті, формує стійкий інтерес до дисципліни, сприяє розвитку творчої особистості.

Нині, в добу утвердження в Україні індивідуального начала в усіх галузях життя, від права на власність – до права на свободу слова, набуває особливого значення теорія видатного українського педагога Григорія Ващенка. Він переконував: «Наукове мислення з його точними методами – Проблеми підготовки сучасного вчителя № 5 (Ч. 2), 2012 133 це той зразок, що до нього мусить прямувати школа» [3, с. 45]. Теорія Г. Ващенка допомагає створити систему розвитку кожного студента на заняттях рідної словесності, літератури і спрямувати методи викладання предмета на духовну діяльність молоді. Згадаймо засторогу Василя Сухомлинського: «Я твердо переконаний у тому, що найголовнішою причиною порожнечі юної душі є духовна бездіяльність і показна активність» [6, С. 255–269.]. Найефективнішим щодо досягнення мети особистісно зорієнтованого навчання є активні та інтерактивні технології навчання. Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської і означає «здатний до взаємодії, діалогу». Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну передбачувану мету – створити зручні умови навчання, за яких кожен студент відчує свою успішність, інтелектуальну спроможність. Інтерактивне навчання дає змогу збільшити відсоток засвоєння матеріалу, позаяк впливає не лише на свідомість слухачів, а й на їх почуття, волю, дії. Серед ефективних методів навчання, котрі, доцільно використовувати при викладанні: «мозковий штурм», робота в парах (трійках), «навчальна співпраця», обговорення проблеми у формі дебатів, дискусія, «дерево рішень», парламентські слухання, моделювання конкретних ситуацій тощо. Під інноваціями у навчанні розуміють (у широкому значенні) процес створення й поширення нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, що досі

вирішувалися якось інакше, а також результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних розв'язань різноманітних педагогічних проблем [7, с. 12]. Поряд з поняттям інновації у навчанні вживається термін інноваційне навчання – навчання, спрямоване на розвиток здібностей студентів до спільної діяльності в нових ситуаціях. Сучасний словесник розуміє, що вивчення української літератури – процес поліфонічний, багатогранний і динамічний. Він не ізольований від загального процесу розвитку соціальних, ідеологічних, моральних, естетичних аспектів життя суспільства. Викладач повинен у цій ситуації докласти максимум зусиль, щоб виховати і сформувати по-справжньому естетично грамотного, чуйного, зацікавленого читача. Пошук шляхів підвищення ефективності навчання спонукає викладача до нестандартності проведення занять. Це не обов'язково мають бути абсолютно нові типи занять. Адже традиційна методика, на нашу думку, ще не вичерпала себе. Принаймні, такі поняття, як цілісний, композиційний, пообразний літературний аналіз. Справді, навіть найтрадиційніший аналіз – пообразний – необхідний. Інша річ, що на практиці він «проходить» поверхово. Крім того, «образ» має іноді більш широке значення. У художньому творі багато образів. Це і пейзаж, і Проблеми підготовки сучасного вчителя № 5 (Ч. 2), 2012 134 інтер'єр, і тропи тощо. Тому, можливо, не варто протиставляти «образи» «художнім засобам». Ті й ті водночас – це способи розкриття художньої ідеї автора [1, с. 34].

Семінарські заняття більш ефективні, якщо мають на меті узагальнити і систематизувати знання. Взагалі, семінари будь-якого типу цікаві й корисні вже тим, що формують навички самостійної роботи на заняттях літератури. Наприклад, під час вивчення теми «Ідейно-естетичні погляди Проблеми підготовки сучасного вчителя № 5 (Ч. 2), 2012 136 Олександра Довженка» (за сторінками «Щоденника») творчі групи готуються за таким планом: 1. Історія написання і друку «Щоденника». 2. Жанр (теорія літератури). 3. Зміст «Щоденника»: · напрями поглядів Олександра Довженка; · визначення кредо митця; · значення і місце мемуарних жанрів у розкритті характеру (образу)

художника. Після ознайомлення (повідомлення студентів) з ідейно-естетичними поглядами Довженка і своєрідним кредо митця розгорається дискусія щодо проблемного питання: «Чи зберіг після каскадів трагедій (особистих і народних) своє митецьке і людське кредо Олександр Довженко?» У підсумку студенти роблять кілька цікавих висновків: «Кредо – це віра, а погляди – це знання людини, ці поняття не обов'язково повинні збігатися у житті.

Заняття з літератури може бути приголомшуюче нестандартним і цілком традиційним, азартно- захоплюючим (конкурс, диспут та інше), «тихим» (лекція, бесіда, читання улюблених сторінок). Важливо не це. Важливо, щоб форма висвітлювала, а не затіняла зміст

Висновки. Таким чином, сутність інтерактивного навчання полягає у взаємонавчанні, груповій формі організації освітнього процесу із реалізацією активних групових методів навчання для вирішення дидактичних завдань. Педагог при цьому виконує функції помічника в роботі, консультанта, організатора, стає одним із джерел інформації. Однак, студент і викладач виступають як рівноправні суб'єкти навчального процесу. Інтеракція виключає домінування будь-якого учасника, думки, точки зору над іншими, але має враховувати конкретний досвід та практичне застосування. Під час такого діалогового навчання студенти вчаться критично мислити, розв'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважуючи альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусії, спілкуватись з іншими людьми. На сьогоднішній день існує багато засобів одержання знань. Це і підручники, і навчальні посібники, хрестоматії, а також комп'ютери і мультимедійні технічні засоби, мережа Internet, якими студенти з задоволенням користуються. При цьому роль викладача полягає у тому, щоб бути провідником у інформативному просторі та навчити студентів вчитися. Таким чином, інноваційні технології включають такі підходи до викладання української літератури, як інтерактивні методи викладання:

- відмова від авторитарного стиля викладання;
- орієнтація на особисті якості студента;
- розвиток таких форм навчання, як діалог і полілог;
- розуміння іншомовної комунікації як спонукання партнера до діяльності мовленнєвого та немовленнєвого порядку;
- розгляд знання як сукупності навичок, що актуалізуються у системі діяльності студента;
- розвиток зацікавленості студентів у добути знань;
- оцінювання;
- самооцінювання [8, с. 15]

Слід зазначити, що використання інтерактивних форм навчання під час вивчення української літератури в технікумі буде ефективним, якщо зміст навчального процесу буде перегукуватися з майбутньою професійною діяльністю студентів. Викладач повинен зважати на рівень володіння літературою студентами, на рівень сформованості комунікативних навичок. Потрібно слідкувати, щоб теоретичні знання в процесі активного навчання ставали усвідомленими, щоб студент розвивав і удосконалював не лише знання з української літератури, а й міг пов'язувати їх з майбутньою професійною діяльністю. Технологія використання таких форм навчання являє собою поетапне, логічно побудоване використання форм активного навчання від простіших до складніших і включає в себе: засвоєння ігрових прийомів шляхом введення їх в практику проведення занять; розширення використання на заняттях ігрових ситуацій, елементів дискусій, обговорень, проведення в ігровій формі підсумкових занять з теми.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. У пошуках інноваційних шляхів навчання історії в школі / К. О. Бабанов // Бібліотека журналу «Історія та правознавство».

Сучасний урок. Панорама методичних ідей. – Х. : Видавнича група «Основа», 2004.

2. Ващенко Г. Загальні методи навчання / Г. Ващенко. – К. : Укр. видав. спілка, 1997.

3. Махмутов М. Современный урок / М. Махмутов. – М., 1985.

4. Онищук В. А. Урок в современной школе / В. А. Онищук. – М., 1982.

5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко Л. В. – К. : Вид-во А.С.К., 2004.

6. Сухомлинський В. Щоб душа не була пустою / В. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Вища школа, 1976–1977. Т. 5. – С. 255–269.

7. Фасоля А. Мета, зміст, технологія уроку / А. Фасоля // Дивослово. – 2004. – № 8.

8. Цибенко Н. В. Організація навчально-виховного процесу. З досвіду роботи вищих навчальних закладів І-Прівнів акредитації. / Н. М. Салмай, Н. В. Цибенко; за ред. Н. М. Салмай, Н. В. Цибенко – Випуск 10. – 2007. – с.80-95.

***Аннотація.** Інтерактивні технології навчання є однією з найбільш гнучких форм залучення кожного студента до роботи, забезпечують перехід від простих до складних завдань, навчають використовувати готові знання, а отримувати їх на власному досвіді, що веде до розвитку мислення - творчого і діалектичного.*

***Ключові слова:** інтерактивні технології навчання, кооперативне навчання (робота в парах, робота в малих групах, «Карусель», «Акваріум»); колективно-групове навчання («Мікрофон», незакінчені пропозиції, «Актуальна пила», «Мозговий штурм», «Навчання - навчання»); ситуативне моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація) обробки дискусійних питань (метод ПРСС, «Займи позицію», дискусія).*

***The summary.** Interactive learning technologies is one of the most flexible forms include every student in the work, provides a transition from simple to complex problems, teaches not use existing knowledge and gain their own experience, leading to the development of thinking - creative and dialectical.*

***Keywords:** interactive learning technology, cooperative learning (work in pairs, work in small groups, "Carousel", "Aquarium"); group of collective learning ("Mike" unfinished sentence, "Jig Saw," "Brainstorm", "teaching - learning"); situational modeling (simulation games, role play, dramatization); study of controversial issues (PRESS method, 'Take a Position', discussion).*

Михайлова І.А.

*викладач інформатики та
комп'ютерної техніки
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Статтю присвячено особливостям проведення навчальних занять з інформатики для студентів з особливими потребами.

***Ключові слова:** освіта, навчальні заняття, студент з особливими потребами.*

У Конвенції про права інвалідів [1], яка ратифікована Україною в 2009 році і набула чинності у 2010 році, йдеться про те, що доступність фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, а також інформації та зв'язку, дає змогу інвалідам повною мірою користуватися всіма правами людини й основоположними свободами. У статті 4 Закону про вищу освіту [2] говориться, що для реалізації права на вищу освіту особами з особливими освітніми потребами вищі навчальні заклади створюють їм необхідні умови для здобуття якісної вищої освіти.

За часів Радянського Союзу діти-інваліди та молодь з особливими потребами навчалася переважно в інтернатних установах. У 1971 році був заснований Кам'янець-Подільський планово-економічний технікум інтернат для здійснення професійної підготовки з числа молоді з особливими потребами. Понад 40 років навчальний заклад успішно функціонує та здійснює підготовку молодших спеціалістів.

У наш час переважна більшість вищих навчальних закладів України не має умов для інклюзивного навчання. Тому отримання освіти у Кам'янець-Подільському планово-економічному технікумі-інтернаті молодими людьми

з особливими потребами – це можливість здобуття вищої освіти. На сьогоднішній день в технікумі-інтернаті створено належні умови для забезпечення навчально-виховного процесу, комфортного проживання, цілодобового медичного обслуговування студентів, а саме:

- середня кількість студентів в академічній групі складає 15 осіб;
- студенти-інваліди отримують і стипендію, і пенсію в повному обсязі;
- їдальня забезпечує студентів безкоштовним чотириразовим харчуванням;
- навчальний корпус з'єднаний з гуртожитком теплим переходом;
- в закладі обладнаний тренажерний зал; проводяться заняття з плавання.

У 2015 році взято курс на створення Подільського економічного інституту, у якому буде здійснюватися інклюзивна освіта. З одного боку, молодь з особливими потребами буде здобувати вищу освіту. З іншого боку, в інтегрованих групах також будуть навчатися здорові студенти, кількість бюджетних місць для яких може становити до 30%.

В даний час в технікумі кількість молоді з особливими потребами становить 81,3% від загальної кількості студентів. Серед них студентів з порушенням зору – 4,4%, з вадами слуху – 6%, в з вадами опорно-рухового апарату та ДЦП – 23,1%. В технікумі навчаються лише слабозорі студенти, у яких низька гострота зору; слабочуючі студенти, які користуються слуховими апаратами; студенти з вадами опорно-рухового апарату та ДЦП, які пересуваються самостійно або за допомогою допоміжних засобів (палиця, милиця, ходунки). Не навчаються повністю сліпі, глухі студенти та ті, хто пересувається на візку.

В одній академічній групі одночасно навчаються студенти з різними нозологіями. Тому при проведенні навчальних занять важливо враховувати специфіку роботи із слабозорими, слабочуючими студентами та студентами з

вадами опорно-рухового апарату, поєднувати різні технології та методи навчання.

Питання супроводу студентів з особливими потребами у вищому навчальному закладі висвітлене фахівцями відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна” [3], інституту спеціальної педагогіки АПН України, інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України та інших закладів

Разом з тим, недостатньо розробок у галузі вищої освіти людей з особливими потребами, коли в одній академічній групі одночасно навчається молодь з різними нозологіями.

У технікумі-інтернаті основою набуття вищої освіти є державні освітні стандарти для всіх студентів. При такому підході до навчання молодь з особливими потребами отримує рівний доступ до подальшої вищої освіти, працевлаштування та користування в повній мірі всіма правами людини й основоположними свободами.

Студенти з особливими потребами мають проблеми, деякі з яких є спільними для усіх студентів, а інші є специфічними для цієї категорії молоді.

Чимало студентів з особливими потребами в школі навчалися за індивідуальним графіком, коли учитель проводив заняття на дому. Тому спостерігається дефіцит комунікабельності, низька соціальна активність, емоційна неврівноваженість, звичка до поблажливого ставлення.

У зв'язку зі станом здоров'я у студентів знижена працездатність і збільшена втомлюваність. Студенти пропускають чимало занять, тому мають прогалини в знаннях.

Викладач повинен планувати проведення навчального заняття таким чином, щоб подати матеріал студентам з особливими потребами у максимально прийнятній для них формі, а також забезпечити їх всіма необхідними навчально-методичними матеріалами.

Розглянемо особливості проведення навчальних занять різних типів при роботі зі студентами з різними нозологіями.

При проведенні лекційних занять викладачу потрібно дотримуватися наступних рекомендацій:

1. Студенти із вадами зору має займати місце за столом, що розташований у першому ряду від дошки або екрану. Відстань від столу до дошки повинна бути не більша за 2 м.

2. Студенти з вадами слуху має займати місце за столом, що розташований у перших рядах від дошки.

3. Студенти з вадами опорно-рухового апарату має займати місце за столом, який розташований неподалік від дверей аудиторії. Біля стола обов'язково має бути місце для розташування додаткових засобів пересування.

4. Освітлення кабінету має бути достатнім.

5. Потрібно говорити чітко, розбірливо, повернувшись обличчям до студентів.

6. При викладі нового матеріалу використовувати технічні засоби навчання – мультимедійний проектор, графопроєктор. На слайдах презентації, на збільшеному зображенні, яке проектується, чітко вказувати на об'єкти, про які йдеться мова

7. Надавати дозвіл студентам на аудіозапис лекційного заняття.

8. Готувати роздатковий матеріал в електронному та друкованому вигляді. Передбачати друк окремих екземплярів шрифтом розміром не менше 16 пт.

9. Забезпечувати студентів конспектами лекцій, виділяючи головне в тексті.

10. При застосуванні інтерактивних методів навчання, зокрема, при об'єднанні студентів у групи (пара, трійка, четвірка, інша мала група), формувати групу навколо студента з вадами опорно-рухового апарату.

11. До початку лекційного заняття надавати можливість студентам ознайомитися з матеріалом лекції.

При проведенні практичних занять викладачу потрібно дотримуватися наступних рекомендацій:

1. Готувати роздатковий матеріал в друкованому та електронному вигляді. Певну кількість екземплярів надрукувати шрифтом, розмір якого не менше 16 пт.

2. Роздатковий матеріал супроводжувати детальними вказівками до виконання.

3. При роботі з комп'ютером налаштовувати такі властивості екрану, як розмір значка, розмір шрифту, колір фону робочого столу, швидкість виконання подвійного клацання, розмір вказівника миші.

4. В разі необхідності використовувати такі спеціальні можливості, як екранна лупа, екранна клавіатура, майстер спеціальних можливостей.

5. При роботі з електронними документами різних типів налаштовувати масштаб відображення вмісту документа.

6. Готувати словник термінів, у якому пояснюється значення основних термінів з навчальної дисципліни.

7. Необхідно мати наготові блокнот та олівець, щоб у разі необхідності звернутися до студента у письмовому вигляді. Щоб переконатися, що студент зрозумів викладача, потрібно попросити його повторити вголос зміст прохання.

8. Надавати додатковий час для виконання завдання при проведенні контрольних робіт, заліків.

9. Рекомендувати студентам в разі необхідності використовувати засоби для збільшення зображень, наприклад, лупу.

10. Дозволити давати відповіді на запитання у вигляді текстових файлів.

11. До початку практичного заняття надавати студенту можливість ознайомитися із змістом практичних завдань.

12. Потрібно постійно перевіряти, чи студенти з вадами зору та слуху правильно зрозуміли завдання.

При самостійній та індивідуальній роботі студентів потрібно дотримуватися наступних рекомендацій:

1. Надавати студентам матеріали лекцій та рекомендації для самостійного опрацювання, виділяючи при цьому головне, наприклад, символами з ефектом напівжирний.

2. Надавати студентам матеріали лекцій та рекомендації для самостійного опрацювання в електронному вигляді. Студенти можуть працювати з такими матеріалами, використовуючи, наприклад, ноутбуки та планшети. Масштаб відображення студенти змінюють, орієнтуючись на власні потреби.

3. Надавати студентам у користування файли презентацій в електронному вигляді.

У технікумі-інтернаті постійно проводяться індивідуальні заняття та консультації, під час проведення яких студенти можуть з'ясувати незрозумілі питання, ліквідувати прогалини у знаннях, поглибити знання з навчальної дисципліни та додатково попрацювати на комп'ютері.

З 2015 року студенти технікуму-інтернату мають можливість навчатися за індивідуальним графіком. Цим правом вже скористалося 2 студента.

У перспективних планах технікуму-інтернату – організація дистанційного навчання, яке зорієнтоване насамперед на молодь з особливими потребами.

Навчаючись у Кам'янець-Подільському планово-економічному технікумі-інтернаті молоді люди з особливими потребами отримують високі шанси для продовження освіти в університетах, працевлаштування. Вони стають більш комунікабельними, зав'язують з однолітками дружні стосунки. Студенти з особливими потребами беруть участь у різних навчальних та виховних заходах, у них формується активна життєва позиція, вони стають більш пристосованими до життя у сучасному світі

Список використаних джерел

1. Конвенція про права інвалідів
2. Закон України про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII
3. П.М.Таланчук, К.О.Кольченко, Г.Ф.Нікуліна. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі. Навчально-методичний посібник для студентів, викладачів та фахівців вищих навчальних закладів інтегрованого типу. Київ – 2003

Статья посвящена особенностям проведения учебных занятий по информатике для студентов с особыми потребностями.

Ключевые слова: образование, учебные занятия, студент с особыми потребностями.

The article is about peculiarities of the training sessions in Computer Science for students with special needs.

Key words: education, training sessions, disabled student.

Сидорук Л.М.

*викладач математичних дисциплін
Кам'янець-Подільського планово-
економічного технікуму-інтернату*

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА НА ЗАНЯТТЯХ МАТЕМАТИКИ

В статті розглянуто переваги використання електронних підручників на заняттях математики, принципи та вимоги до їх створення з метою підвищення якості навчання.

***Ключові слова:** електронний підручник, сучасні інформаційні технології навчання, електронні засоби навчання, електронні навчальні матеріали.*

Пошук нових шляхів оновлення і розвитку системи освіти в Україні вимагає розробки таких методичних систем навчання, які б готували студентів до роботи в інформаційному суспільстві.

На сьогодні важливе значення мають проблеми, що передбачають інтенсифікацію та оптимізацію навчально-виховного процесу, активізацію пізнавальної діяльності і розвиток творчого мислення студентів.

Одним з способів підвищення якості навчання є використання на заняттях математики сучасних інформаційних технологій навчання. За продуманого підходу, можливості комп'ютерної підтримки навчально-пізнавальної діяльності в процесі вивчення математики досить широкі, оскільки вивчення математики з допомогою комп'ютера зацікавлює студентів та полегшує розуміння її методів і понять. Застосування програмних засобів дає наочні уявлення про основні поняття математики, сприяє розвитку образного мислення, підштовхує студентів на дослідницьку діяльність.

Реальним втіленням сучасних інформаційних технологій в навчальному процесі є система розвиваючих засобів навчання, побудована на базі електронних навчальних посібників.

Питання створення і використання електронних засобів навчання висвітлено в працях М.І.Жалдака, Ю.С. Рамського, Л. Х. Зайнутдінової, В. В. Дровозюк, Н.В. Морзе, О.В. Співаковського, С.А. Ракова, В.П. Вембера тощо.

Сьогодні існує велика кількість комерційних програмних продуктів, які містять системи управління вивченням навчального матеріалу, мають мультимедійні засоби подання інформації, зокрема анімацію, комп'ютерну графіку, звуковий супровід та ін. Виготовлення таких електронних навчальних матеріалів передбачає великі виробничі витрати, що зумовлює високу вартість. Тому широкого застосування в навчальних закладах вони не знаходять. Більшим попитом користуються електронні підручники з загальноосвітніх дисциплін для середньої школи, які мають нижчу ціну за рахунок високих тиражів. Проте відмінності навчальних програм і вимог до рівня знань студентів у вищому навчальному закладі не дають можливості використовувати їх навчальному процесі [6, с.17-26].

Знайти якісний електронний підручник, який дозволяв би реалізувати творчий потенціал викладача, враховував специфіку викладання дисципліни у вищому навчальному закладі і при цьому коштував недорого складно. Тому оптимальним вирішенням цієї проблеми є створення власного електронного підручника, адже кожен викладач використовує свої підходи до розкриття тем та комбінує матеріали з різних джерел.

Метою статті є визначення переваг використання електронних підручників, принципів їх створення та вимог до них для того, щоб підвищити ефективність навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Поняття «електронний підручник» має велику кількість різних трактувань. Окремі дослідники електронним підручником вважають електронні версії паперових підручників, які містять посилання на розділи,

параграфи і т.п. Проте насамперед електронний підручник – це підручник, в якому основні завдання передачі знань вирішуються з використанням можливостей комп'ютера і комп'ютерних мереж [5, с. 44]. Електронний підручник є програмним засобом, який дозволяє представити для вивчення теоретичний матеріал, організувати самостійну роботу, виявити і оцінити рівень знань студентів, а також містить необхідну довідкову інформацію [3, с.55-67].

У «Глумачному словнику термінів поняттєвого апарату інформатизації освіти» електронним підручником вважають інформаційну систему, яка здатна реалізувати дидактичні можливості засобів інформаційно-комунікаційних технологій на всіх етапах навчального процесу без використання паперових джерел інформації, зокрема:

- постановку пізнавального завдання;
- виклад теоретичних відомостей;
- первинне застосування здобутих знань;
- контроль за діяльністю студентів;
- ознайомлення з додатковою літературою. [1, с. 11].

Основним призначенням такого підручника є представлення інформації, тобто електронний підручник – це перш за все інформаційна система. Це не лише підручник в звичайному розумінні, але й довідник та дидактичний посібник для студентів. Разом з тим електронний підручник повинен доповнювати друкований посібник за рахунок подання навчального матеріалу з допомогою великої кількості мультимедійного ілюстративного матеріалу та використання інтерактивних завдань [2, с. 47].

Електронний підручник має ряд переваг над традиційним, а саме:

- ✓ великий обсяг текстової інформації;
- ✓ багатоваріантність викладу навчального матеріалу;
- ✓ компактність видання;
- ✓ простота тиражування;
- ✓ більша тривалість зберігання;

- ✓ кращий сервіс: дизайн, музичний супровід, відеокліпи;
- ✓ можливість швидко і легко вносити зміни: змінювати послідовність викладу, додавати нові матеріали і стирати застарілі;
- ✓ наявність у тексті довідково-інформаційної та пошукової систем;
- ✓ економія часу в пошуках інформації в контекстному і хронологічному порядку [7, с. 37].

О. Зиміна та О. Кірілов виділяють наступні принципи створення електронного підручника:

Принцип квантування – поділ навчального матеріалу на розділи, що містять в собі модулі.

Принцип повноти – кожен модуль має складатися з теоретичних відомостей; контрольних запитань; прикладів; завдань для самостійного розв'язування; контрольних запитань; завдань для контрольної роботи; довідки; історичних відомостей.

Принцип наочності – кожен модуль має містити колекцію кадрів з мінімальною кількістю тексту і візуалізацією, для полегшення вивчення нових понять, тверджень і методів.

Принцип навігації – кожен модуль за допомогою гіпертекстових посилань має забезпечувати зв'язок з іншими модулями з метою послідовного вивчення курсу.

Принцип керованості – дозволяє студенту самостійно керувати електронним підручником, виводити необхідну кількість інформації, а також перевіряти свої знання, відповідаючи на контрольні запитання і виконуючи контрольну роботу заданого рівня складності.

Принцип адаптації – в процесі навчання необхідно враховувати потреби конкретних користувачів, передбачити можливість варіювання глибини і складності навчального матеріалу, його прикладної спрямованості залежно від майбутньої спеціальності студента, стосовно потреб користувача

генерувати додатковий ілюстративний матеріал, надавати графічні та геометричні інтерпретації понять, що вивчаються.

Принцип комп'ютерної підтримки – дозволить студенту на будь-якому етапі роботи зосереджуватися на суті матеріалу, розглядати більшу кількість прикладів і розв'язати максимальну кількість вправ. Причому комп'ютер не тільки виконує громіздкі перетворення, різноманітні обчислення і графічні побудови, але й здійснює математичні операції будь-якого рівня складності, якщо вони вже вивчені раніше, а також перевіряє отримані результати на будь-якому етапі, а не тільки на рівні відповіді.

Принцип редагування – передбачає можливість розширення і доповнення його новими темами та розділами з метою формування електронного комплексу [4].

Перспективною є розробка такого електронного підручника, який би забезпечував:

- ✓ імітацію занять;
- ✓ самостійність вивчення матеріалу;
- ✓ індивідуальний темп засвоєння;
- ✓ контроль студентами своїх знань (повинна бути розроблена система завдань і тестів з оцінюванням результатів);
- ✓ можливість вивчати більше, ніж передбачено програмою (наявність довідника, поглибленого матеріалу);
- ✓ індивідуальну програму навчання для кожного користувача.

На комп'ютері заняття математики можна імітувати так: основні елементи навчального матеріалу виводяться на екран у вигляді тексту, малюнка чи схеми, що супроводжується звуковим поясненням диктора. При цьому важливо, щоб студент не залишався пасивним, а брав активну участь в навчальному процесі. Тому при розробці електронного підручника необхідно передбачити можливість діалогового режиму, перерви заняття в будь-який

момент, переходу до іншого заняття або фрагменту поточного заняття, отримання довідкової інформації.

Що ж стосується контролю знань студентів, то він повинен бути максимально об'єктивним. Для цього крім завдань з підказками і готових розв'язань задач потрібно забезпечити достатню кількість тренувальних вправ.

Електронний підручник, створений з використанням комп'ютерних технологій повинен містити в тій чи іншій формі весь навчальний матеріал, який може знадобитися користувачу.

Важливо також забезпечити індивідуальність програми навчання студентів, щоб вони могли працювати з тими завданнями, які відповідають їх рівню знань, інтересам і потребам.

Таким чином, можна сформулювати основні найбільш загальні вимоги до електронного підручника.

1. Логічна строгість і повнота викладу матеріалу, включаючи теоретичну частину з ґрунтовним поясненням всіх тем програми, довідкові відомості і контрольні завдання.
2. Імітація пояснення матеріалу викладачем на занятті та виведення його на екран у вигляді схем. Виклад навчального матеріалу повинен супроводжуватися не лише візуальним представленням інформації, але й звуковим, максимально використавши при цьому всі можливості комп'ютера.
3. Наявність діалогового режиму для оперативної перевірки засвоєння знань.
4. Текст електронного підручника повинен супроводжуватися перехресними посиланнями, що дозволяють скоротити час пошуку необхідної інформації.
5. Наявність додаткового матеріалу, а також матеріалу для поглибленого вивчення тем.

6. Найбільш важливі елементи електронного підручника повинні мати підказки або пояснення.
7. Після вивчення кожної структурної одиниці навчального матеріалу необхідно узагальнити всі відомості з допомогою таблиць, схем, діаграм тощо.
8. Можливість копіювання і виведення тексту підручника на друк.
9. Доступність комп'ютерної реалізації електронного підручника для некваліфікованого користувача, тобто потрібно створити простий і зручний інтерфейс для роботи з підручником.

Створення електронного підручника з врахуванням перелічених вимог забезпечить ефективність його використання в навчальному процесі. Такий підручник дасть можливість викладачу на занятті демонструвати теоретичний матеріал, здійснювати за допомогою комп'ютера контроль знань, ознайомлювати студентів з довідковим матеріалом. З електронним підручником стає реальним індивідуальне навчання студентів з особливими потребами без присутності викладача, що дозволяє:

- ✓ самостійно вибирати студентам спосіб вивчення даної теми;
- ✓ забезпечити можливість одержувати різні варіанти допомоги;
- ✓ запропонувати студентам не лише широкий вибір контрольних запитань і тренувальних вправ, але й тести, які допоможуть їм виявити свій рівень підготовки і прогалини в знаннях;
- ✓ цілеспрямовано формувати вміння самостійно працювати з навчальним матеріалом, аналізувати значний обсяг інформації і робити відповідні висновки;
- ✓ знайомити студентів з перспективними напрямками використання комп'ютерів в різноманітних галузях людської діяльності.

Таким чином, електронний підручник забезпечує проведення занять різних типів. Він може об'єднувати в собі можливості різних педагогічних

програмних засобів: навчальних програм, довідників, контролюючих програм тощо.

Використання електронних підручників при вивченні курсу математики дає можливість зробити процес засвоєння студентами навчального матеріалу наочним, доступним і цікавим: поєднати високі обчислювальні можливості під час дослідження різноманітних функціональних залежностей з перевагами графічного подання інформації, розвитку графічних навичок, геометричної інтуїції, врахування індивідуальних здібностей і можливостей студентів. Електронні підручники відкривають можливості для організації індивідуальних і групових форм навчальної діяльності на занятті, своєчасного контролю знань, вмінь та навичок студентів, створення умов для індивідуального темпу засвоєння навчального матеріалу.

Виходячи з цього, впровадження електронних підручників в навчальний процес буде доцільним та ефективним, якщо при їх розробці вдасться максимально зберегти переваги традиційних підручників, ліквідувавши при цьому їх недоліки.

Список літератури

1. Буртовий С. В. Електронні засоби навчання – від теорії до практики. Методичний посібник. – Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2014. – 48 с.
2. Вембер В.П. Роль та місце електронного підручника в навчально-методичному комплекті з навчального предмета для загальноосвітньої школи/ В.П. Вембер //Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України/ за ред.. С.Д. Максименка. – [Т. VIII, Вип. 6]. – К., 2009. –С. 43-51.
3. Жалдак М.І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: посіб. для вчителів /М.І. Жалдак, В.В. Лапінський, М.І. Шут. – К.: Дініт, 2004. -110с.

4. Зими́на О. В., Кири́лов А. И. Рекомендации по созданию электронного учебника [Электронный ресурс]: / О. В. Зими́на , А. И. Кири́лов // Интернет-сайт «Академия XXI век». – Режим доступа: <http://www.academiaxxi.ru/Packages.html>
5. Карпов Е. Б. и др. Учебные материалы для открытого образования // Открытое образование. – 2001. – № 2. – С. 42-46.
6. Комп’ютерні технології в освіті: навч. посібн. /Ю.С. Жарких, С.В. Лисоченко, Б.Б. Сусь, О.В.Третьак. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. -239с.
7. Степашко В. Електронні видання в системі дистанційної освіти та управління інноваційною дидактикою // Шлях освіти. – 2000. – № 7. –С. 37-39.

В статье рассмотрены преимущества использования электронных учебников на занятиях математики, принципы и требования к их созданию с целью повышения качества учебы.

Ключевые слова: электронный учебник, современные информационные технологии учебы, электронные средства учебы, электронные учебные материалы.

In the article advantages of the use of electronic textbooks are considered on employments of mathematics, principles and requirements to their creation with the aim of upgrading of studies.

Keywords: electronic textbook, modern information technologies of studies, electronic facilities of studies, electronic educational materials.

Кушнір Т.І.

*викладач гуманітарних дисциплін,
викладач-методист Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-інтернату*

ФІЛОСОФІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ У РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ЛЮДИНА БІЖИТЬ НАД ПРІРВОЮ»

У статті проаналізовано особливості екзистенціалізму І.Багряного у романі «Людина біжить над прірвою». Автор стверджує, що твір І.Багряного, крім екзистенційної специфіки, має і національні особливості.

Ключові слова: екзистенціалізм, сенс існування, межова ситуація.

Катастрофізм епохи давив українську людину. Тоталітарна система розмивала особистість, загонила її в течію єдиної рольової поведінки. Психологічна оболонка є найуразливішою, оскільки тут захист кожного залежить від нього самого, від одного йому відпущених душевних сил і здібності відновлювати порушену норму внутрішньої гідності. На тлі цієї епохи в І.Багряного визрів твір про перемогу «людини на іспиті людського в ній у межовій для неї ситуації» [1, с. 593]. За ідейною спрямованістю та стильовою своєрідністю роман «Людина біжить над прірвою» (1948 р.), став продовженням романів «Тигролови» та «Сад Гетсиманський», а тематично, як указують дослідники творчості письменника, це мала бути самостійна частина замисленої І.Багряним тетралогії «Буйний вітер» [3].

Роман зображує події другої світової війни, зокрема ситуацію, яка склалася під Харковом на початку 1943 року. Але не військові операції є предметом зображення. Тема твору зовсім інша – це доля людини, людської

цивілізації в умовах тотальної війни й ожорсточеності, остаточний вибір людини. Роман «Людина біжить над прірвою» – це спроба іншої концепції другої світової війни за ту, до якої ми призвичаїлися. Це погляд на будь-яку війну як на антисвіт, що знищує людину, культуру, суспільство, тобто такий стан людських взаємин, котрому немає виправдання і в якому не може існувати переможців. Саме поняття війни чуже і від’ємне природі Багряного – митця, чия духовна воля спрямована до конструктивної дії, до творчості, до будівництва.

Думка про наявність у творчості І.Багряного екзистенційних мотивів висловлена дослідниками вже доволі давно. Зокрема першим, хто на це звернув увагу, вважають М.Шлемкевича, який зазначив, що метою духовних пошуків митця є «зберегти близину до людини, що її відновив екзистенціалізм, але знайти дорогу до життя, вийти з темряви безнадійности та розпуки» [5, с. 43]. На це також вказували Ю.Мариненко [4], М.Балаклицький [2].

Роман «Людина біжить над прірвою» побудований на екзистенційній філософській основі. Якщо про інші твори можна сказати, що перегуки з філософією екзистенціалізму мають типологічний характер, породжений, очевидно, тогочасною жорстокою добою, то у романі «Людина біжить над прірвою» ми зустрічаємо прямі відповідники до творів французьких екзистенціалістів, зокрема до «Міфу про Сізіфа» А.Камю, інколи навіть і текстологічні.

Філософія екзистенціалізму, яка набула популярності в суспільстві повоєнної Європи, говорить, що людина самотня в цьому житті, що всесвіт є для неї ворожим, і ставить питання, для чого живе людина в жорсткому світі, в чому її призначення, сенс існування, як вижити «маленькій людині» і що її порятує. Мабуть, саме таку ціль – відповісти на це останнє питання – поставив собі І.Багряний, творячи роман «Людина біжить над прірвою». Авторську світоглядну позицію у творі втілює головний герой – Максим

Колот. Його антиподом щодо цих ідей є Соломон (Віктор Феоктистович Смірнов).

Уже з перших сторінок головні персонажі роману І.Багряного приходять до висновку про нікчемність і абсурдність людського буття. Це положення було одним із перших і ключових у праці А.Камю. По-новому його формулює Максим Колот: «... тут – цілий трагізм безглузлого в людських серцях і душах... світ зжирає сам себе й усе тепер лежить у руїнах, догори ногами, розтрошене остаточно й непоправно. Зерно дало плід – усе рухнуло, і раптом оголилась страшна річ, непередбачений і глибокий зміст цієї ось символіки, якась жахлива правда її... Хтось украв істину й завдав свій тон від самого початку всіх початків! Хтось конче потребує, щоб люди різали й убивали один одного. В ім'я чого?.. І тепер ясно й очевидно – в и щ е свого малого розуміння найвищої мудрости людин а ніяк сягнути неможє! Ось це і є межа. Межа людських усіх стремлінь до божеських висот...» [6, с. 26-27].

Максим і Соломон розуміють, що опинилися «над прірвою»: «Йому немає місця на землі: на схід і на захід, на північ і на південь – усі шляхи закриті й усюди на нього чигає смерть» [6, с. 6]. Головні герої покладають надію один на одного, чекаючи, що хтось із них знайде вихід із цього глухого кута. Соломон, дивлячись на картину в будинку Максима «Йосип і Марія з Ісусом втікають у Єгипет на малому осяті», шкодує, що в них немає цього Єгипту, тобто немає місця на землі, куди б вони були в змозі втекти. Після цих слів Максим відчуває, що втрачає останню надію. Головний герой приходиться до думки про абсурдність світу, незрозумілість і жорстокість його законів.

Ця проблема є однією з провідних в екзистенціалізмі. В однакових умовах герої приходять до різних висновків. Соломон чіпляється за ідею Бога, що є одвічним притулком душ. При чому щиро він у неї не вірить, за нього говорить звичайний звірячий страх і відчай: «Нема за що вхопитися... Нема!.. Від усіх струнких (ілюзорно струнких!) концепцій і систем, від усіх

“ізмів”, на які спиралася й мусила спиратися душа, лишився пил, хаос, мразь... Блеф то все! Їхня стрункість ілюзорна. То омана!..» [6, с. 15]. На думку ж Максима, до ідеї Бога можна прийти, лише маючи безмежну віру, чого ані він, ані Соломон не відчувають.

На проблемне питання, чи варто жити, Соломон відповідає, що не варто [6, с. 34]. Тут є доречним згадати А.Камю: «Вирішити, варте чи не варте життя того, щоб його прожити, – значить відповісти на фундаментальне питання філософії» [Цит. за: 7, с. 563]. Проте у «Міфі про Сізіфа» бачимо схильність автора відповісти на це питання ствердно, тобто що жити таки варто. При чому не у формі «жити задля...», а – «жити всупереч...». Максим Колот також відчайдушно шукає відповіді на це запитання: «Гірше те, що душа його розгублена й квилить над безоднею чорної, найчорнішої зневіри в усьому, в що можна людині вірити, – вона опинилась без найменшого опертя. І не знає – для чого бігти...» [6, с. 6]. Тут автор порушує одразу кілька базових понять екзистенціалізму – «екзистенціальної» (особистісної) істини, смерті, ситуації вибору.

Погляди Максима Колота на сутність людини як унікальної особистості співзвучні з поглядами філософів-екзистенціалістів. Через поняття унікальності людської особистості І.Багрянний переходить до наступної тези екзистенціалізму – «співбуття» людини з іншими людьми. У творі ця проблема постає в символах «самуму» та «піщинки». Одна людина не може існувати, тому вона підкоряється «самумові» собі подібних і зникає в ньому. Соломон твердить, що саме війна «оголює» правду й змиває «намул ідей»: «... та правда – вона й є в тезі про пісок пустель. Підхоплені самумом, піщинки стають нарешті собою, виявляючи свої властивості, свою справжню природу, свою суть – без пропагандивного блуду» [6, с. 33].

Безсумнівно, що образи головних героїв, створені автором, суголосні з провідними ідеями екзистенційного вчення, такими, як відчуття абсурдності світу й самотності людини в ньому, як наслідок – виникнення «межових ситуацій», а разом із ними й ситуації вибору. Водночас герої І.Багряного,

крім екзистенційної специфіки, мають і національні особливості. Наприклад, відчуття ворожості світу до людини певної національності, комплекс жертви, що характеризується намаганням тоталітарної держави знищити українця не тільки фізично, але, головне, морально зламати його волю. Єдиний вихід у такій ситуації для українця письменник бачить у черпанні сили для боротьби у внутрішньому національному єстві. Це шлях екзистенційного вибору – бути Людиною.

Список використаних джерел

1. Гришко В. Невгасна віра в людину// Багряний І. Вибрані твори. – К.: Смолоскип, 2006. – С. 580-599.
2. Балаклицький М. Іван Багряний як літературна постать// Багряний І. Вибрані твори. – К.: Смолоскип, 2006. – С. 5-32.
3. Шугай О. Одиссея української людини, або Джерела епічного мислення Івана Багряного// Багряний І. Вибрані твори: У двох томах. – Т. I. – К.: Юніверс, 2006. – С. 5-78.
4. Мариненко Ю. «Воєнна» проза Івана Багряного: «Людина біжить над прірвою», «Огненне коло»// Дивослово. – 2001. - № 12. – С. 9-12.
5. Шлемкевич М. Проводжаючи Івана Багряного// Сучасність. – 1976. – № 1. – С. 43.
6. Багряний І. Людина біжить над прірвою. – Новий Ульм – Нью-Йорк: Україна, 1965. – XIV + 331 с.
7. Васьків М. Філософсько-літературний контекст роману І.Багряного «Людина біжить над прірвою»// Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наукових праць. – Вип. 26/ Редкол.: М. Х. Гуменний та ін. – К.: Акцент, 2012. – С. 561-570.

Summary. In this article is analyzed the special feature of the existentialism in Bahrianyi's novel «Liudyna bizhyt nad prirvoiu». The novel also has some national features.

Key words: an existentialism, sense of existence, a boundary situation.

Марковська Н.В.

*викладач гуманітарних дисциплін,
викладач-методист Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-інтернату*

СИМВОЛІКА ОБРАЗІВ У ПОВІСТІ М.КОЦЮБИНСЬКОГО «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»

Анотація. У статті проаналізовано образи-символи повісті М.Коцюбинського «Тіні забутих предків». Автор робить спробу трактування символіки образів твору М.Коцюбинського.

Ключові слова: образ-символ, образ природи, образ гір, образ води, образ вогню, образ танцю.

Дослідженням власної усної народної творчості в Україні почали активно займатися в ХІХ столітті. Відомі фольклорні й етнографічні розвідки В.Гнатюка, Т.Шевченка, Панаса Мирного, І.Нечуя-Левицького, Олени Пчілки, І.Франка та інших.

На початку ХХ ст. культовим місцем для української еліти стала Криворівня, гуцульське село в Карпатах. М. Коцюбинський захопився колоритною Гуцульщиною після прочитання етнографічних праць. У жовтні 1910 р. письменник одержав від В. Гнатюка працю А. Онищука "Матеріали для гуцульської демонології", надруковану в матеріалах "До української етології", та запрошення приїхати наступного літа до Криворівні, аби відпочити й набратися свіжих вражень із життя гуцулів [1, 448].

Враження від відвідин Криворівні були настільки сильними, що незабаром з'явився один з найкращих творів М.Коцюбинського – повість «Тіні забутих предків». Щоправда, написанню повісті передувала велика напружена робота протягом тривалого часу. Письменник вивчав фольклорно-

етнографічні матеріали про життя гуцулів — "Етнографічні збірники", «Матеріали до гуцульської демонології" А. Онищука, "Гуцульські примівки" І. Франка, "Гуцульщину" Шухевича, а також твори Ю. Федьковича, оповідання про опришків [1, 447].

Карпатська природа викликала в Коцюбинського дивні, вигадливі образи. Насамперед його вражають «гори, які вікують у такій тиші, що чують навіть дихання худоби». Коли плывуть хмари, їх «лице» видається письменникові рухливим. «Зажурені гори вкрила сумна смерека. Їх поять сумом тіні од хмар, що все стирають бліду усмішку царинок» [2, 447].

Серед цього таємничого дихання предковічних гір чарує письменника живий, але суворий Черемош. Вся природа одухотворена: «В тихих місцях Черемош, як ситий віл, а там, де йому твердо лежати, він скаче скажено з каменя на камінь». У природі письменник бачить незвичайну красу, зв'язок у всьому: «Чорні смереки спускають сум свій в Черемош, а він несе його долом й оповідає...».

Із повісті М. Коцюбинського перед нами вимальовується Гуцульщина такою, якою її бачили самі гуцули, котрі глибоко вірили, що природа одухотворена, жива, діюча, заселена злими чи добрими духами. Гуцули перебувають під враженнями від краси природи, її змін протягом дня, місяця, року. Людина на полонині часто залишається самотньою, тож і не дивно, що часом їй ввижаються замість коріння дикі кози, бачиться щезник, чується спів флюяри, трембіти. Повість «Тіні забутих предків» переповнена образами-символами, що надають їй містичної загадковості.

Важливим символом у творі виступають гори, тло, на якому розгортається сюжет і створюється певний настрій, від замріяного до похмурого, що віщує наближення лиха. Гори у творі Коцюбинського є символом єднання землі і космосу, вони поєднують земне буття з піднебесним, водночас і відокремлюючи одну реальність від іншої, а відтак люди, що мешкають в горах, значно відрізняються своєю ментальністю і способом життя від жителів долини, бо розташовані ближче до космосу.

Сходження на гори, що його весь час здійснюють герої твору, є також символічним, адже вони, окрім матеріального інтересу, прагнуть також і самоутвердження у такий спосіб, пізнання таїн потойбіччя, задоволення своїх матеріальних та духовних потреб.

Ще одним символом кордону з потойбіччям виступає вода, де знаходить свій трагічний кінець Марічка. Образ води в різних варіаціях зустрічається в творі більше ста разів. З одного боку, вона - животворне начало, джерело життя, з другого - ріка смерті, яка забирає Марічку; також вода є місцем проживання багатьох нечистих істот. Вода мінлива, отож і в творі відіграє подвійну роль: вона з'єднує і роз'єднує закоханих.

Гуцул-язичник вірить у таємничу, живу силу вогню. Цікаво розкрито символічний образ вогню в сцені першої появи Іванка на полонині, серед вівчарів. Він знаходить їх за розпалюванням ватри, причому стародавнім способом - за допомогою тріски й каменя. Вівчарі не відповідають гуцулові навіть на його вітання "Слава Ісусу", бо зайняті священною справою - розведенням вогню. Отже, вогонь має символічну святість, він є символом початку полонинського життя. Саме вогонь протягом усього сезону випасання овець має "боронити од усього лихого" маржинку, і коли вже Іван повертається з полонини в село, то там ще лишаються ватаг і спузар, бо "вони мусять чекати, аж згасне вогонь, той вогонь полонинський, що сам народився, неначе бог, сам має й заснути" [3, 132—133].

Все життя гуцулів проходить у супроводі музики у різних її проявах. Марічка складає коломийки, які служать для неї засобом самовираження. Це вміння взялось невідомо звідки, отже, має потойбічне походження. Іван грає дивні мелодії на флюярі, що трактується Коцюбинським, як прокляття, яке привідкриває завісу потойбіччя. Символічне значення має й улюблений музичний інструмент гуцулів – трембіта. Це символ смерті, розлуки з близькою людиною. «За його пам'яті вже двічі коло їхньої хати трембітала трембіта, оповіщаючи горам і долам про смерть» [1, 208].

Все гуцульське життя пройняте любов'ю до танцю. Гуцули танцюють

навіть на похороні. Танцюють молоді й старі. Найдивніші танці чоловічі. Коцюбинський змальовує давній гуцульський танець - аркан, описуючи його наче двобій Івана з чугайстром: "Іван тупнув на місці, виставив ногу, струснув усім тілом і поплав у легкій гуцульській танці. Перед ним смішно вихилявся чугайстир." [1, 243—244].

Танець теж має символічне значення. Головний герой повісті „Тіні забутих предків” танцює тричі, причому кожен танець асоціюється із значущою ситуацією у певний період його життя (дитинство, юність, зрілість), а також характеризує самого Івана Палійчука. Танець після зустрічі із щезником знаменує здійснення ритуалу ініціації - осягнення таланту. Танець, який герой виконує із Марічкою перед відходом у полонину, можна трактувати як ритуал жертвоприношення. Божевільний танець Івана з Чугайстром засвідчує втрату інтересу до життя, відхід у смерть. Отже, мотив танцю у повісті символізує перехід (межову) ситуацію: із рутинного у творчо піднесене, із земного у потойбічне, із тимчасового у вічне.

По-різному можна трактувати символічне значення танцю в епілозі повісті (сцена похорону Івана). З одного боку, танець може символізувати утвердження перемоги життя над смертю, з іншого - торжество матеріального, приземлено-примітивного життя над піднесено-духовним.

Як бачимо, на основі фольклорних джерел і міфологічних образів М.Коцюбинський у повісті «Тіні забутих предків» детально відтворив чарівний і загадковий світ, в якому живуть гуцули, створивши твір, багатий образною символікою.

Список використаних джерел

1. Коцюбинський, М. М. Твори : У 2 т. / М. М. Коцюбинський. - К. : Наукова думка, 1988. - Т. 2.
2. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. К., 1987.

3. Кузнєцов, Ю. Б. Слїдами феї Моргани: Вивчення творчості М. М. Коцюбинського в школі : посіб. для вчителя / Ю. Б. Кузнєцов, П. І. Орлик. — К. : Радянська школа, 1990.

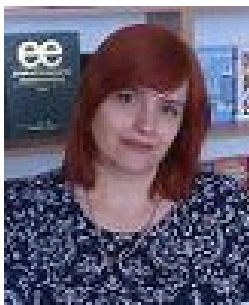
4. Коцюбинський, М. Intermezzo. Тіні забутих предків: посіб. для 10-го класу / авт.-уклад. В. О. Козакова. - Х. : Ранок, 2001.

Summary. In this article is analyzed the image-symbol Kotsiubynsky novel "Shadows of Forgotten Ancestors ". The author attempts to interpretation of the symbolism of images Kotsiubynsky work .

Key words: image-symbol, image nature, image of mountains, water image , the image of fire, dancing image .

Аннотация. В статье проанализированы образы-символы повести М.Коцюбинского «Тени забытых предков». Автор делает попытку трактовки символики образов произведения М.Коцюбинского.

Ключевые слова : образ-символ, образ природы, образ гор, образ воды, образ огня, образ танца.

Фаїн А.В.

*викладач навчальних дисциплін
природничого циклу
Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-
інтернату*

ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ БІОЛОГІЇ

У статті розкрито суть понять «інтеграція», «інтегративний підхід»; акцентовано увагу на доцільності й важливості включення інтегративного підходу в навчальний процес у вищих навчальних закладах, що здійснюють загальноосвітню підготовку. У статті на конкретних прикладах представлено впровадження описаного підходу у навчальний процес. Відзначено важливість досліджуваного принципу для формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх молодших спеціалістів.

Ключові слова: *інтегративний підхід, інтегроване заняття, проблемне навчання, активізація пізнавальної діяльності.*

Методика викладання, як і вся дидактика, переживає складний період, створюються нові концепції освіти, стандарти, в яких описані не тільки зміст, а й вимоги до результатів навчання. Гостро постає питання методичної майстерності викладача, здатного творчо підходити до організації навчального процесу, здійснювати перехід від методів запам'ятовування до методів розвитку мислення і творчості.

Сьогодні змінюється роль викладача: від інформативної ролі до ролі керуючої та стимулюючої. Наше завдання - навчити студентів вчитися. Основним завданням викладача загальноосвітніх дисциплін у вищому навчальному закладі є формування нового інтерактивного способу мислення у майбутніх молодших спеціалістів.

Ще у 17 столітті Я.А. Каменський сформулював так зване «золоте правило»: «Нехай предмети відразу схоплюються кількома почуттями,

замальовуються, щоб закарбуватися через зір і дію руки ... усіма засобами потрібно запалювати спрагу знань і палку старанність до навчання». [7]

Інтегровані заняття, на мою думку, і є формою реалізації цього «золотого правила».

Під час викладання дисциплін загальноосвітньої підготовки, важливо дати молодому поколінню єдине уявлення про природу, суспільство і своє місце в ньому, з'єднати в сприйнятті студентів основні знання з кожного предмету в широку, цілісну картину світу.

Основною межею вивчення біології є формування в студентів цілісної картини живої ; природи та стратегія поведінки сучасної людини в біосфері. Відповідно до світових стандартів біологічна освіта в Україні має базуватися на філософському підході до інтеграції різнорідних знань, поглядів на людину, суспільство, гуманізації та гуманітаризації освіти. Цього вимагає також завдання формування планетарного мислення сучасної людини, відходу від утилітарного технократизму, нехтування людиною, духовними й культурними надбаннями. На порядку денному — розробка й апробація концепції запровадження інтегрованого навчання на всіх ступенях. Вона має відповідати принципу вікової доцільності навчального змісту, що зумовлює добір змісту навчального матеріалу, форм його організації, рівень вивчення залежно від можливостей його сприймання та застосування, детермінованих віковими особливостями студенті.

Основне дидактичне завдання — через навчальний зміст предмета забезпечити рух пізнання студента до наукового змісту, а через нього — до розуміння власне об'єктивної дійсності. При цьому передбачається:

- формування в студентів найбільш загальних, фундаментальних понять науки;
- розгляд методологічних проблем науки.

Сучасне теоретичне мислення повинно мати своїм інструментом найбільш загальні закони природи й суспільства, наукові теорії. Їх

використання створює умови для формування глобального, економічного мислення. Адже відомо, що мислення, здатне оперувати найбільш загальними фундаментальними закономірностями, інтегрувати й обґрунтовувати на їх основі явища дійсності, часткові закони різних наук, називають інтегративним.

Вищу школу сьогодення неможливо уявити без інтеграції та диференціації навчання. Ці два процеси поєднані діалектичним зв'язком і є нерозривними. «Інтеграція знання проявляється насамперед у створенні єдиної картини світу, розробці загальних методів досліджень, які дозволяють підійти до різнорідних явищ (процесів) з єдиної точки зору» [5].

Інтегроване навчання — актуальна комплексна проблема навчання й наукова проблема освіти. Її розв'язання дасть можливість підвищити якість навчання, розвивати творчі здібності студентів.

Інтегровані заняття з біології виникли у зв'язку з перебудовою нашого мислення. На таких заняттях явище, що вивчається, розглядають з усіх боків, в усіх його взаємодіях.

Для того щоб отримані знання стали вагомими для студентів, щоб відбулася їх інтеоризація (внутрішнє сприймання), тобто усвідомлення їх важливості, цікавості, користі тощо, щоб відбувалася внутрішня схематизація, теоретизація, постійне формування біологічної картини, необхідно розкрити в змісті програмного матеріалу:

- цілісність живої природи загалом і кожного рівня її організації зокрема;
- системну організацію живої природи;
- закони функціонування природи, кожного рівня організації життя, ієрархічний принцип дії законів, вплив законів вищої системи на нижчу.

Реалізувати всі ці завдання й, зокрема, завдання цілісного уявлення про живу природу можна на інтегрованому занятті. Практика свідчить, що інтегровані заняття можуть поєднувати такі науки, як біологія та

хімія, біологія та фізика, біологія та математика, біологія та історія, біологія та література, біологія та медицина, біологія й техніка. Об'єднання кількох навчальних дисциплін — шлях до розгляду явищ природи в цілісності та єдності.

Інтегровані заняття можуть бути різних типів: лекція, семінар, практична робота, лабораторна робота. Доцільно також використовувати лекційно-практичну систему викладання, що передбачає виклад нового матеріалу великими блоками з використанням методу укрупнення дидактичних одиниць. Завдяки цьому з'являється можливість більше часу відвести на проведення узагальнення та систематизації знань, під час якого студенти поглиблено працюють над засвоєнням нового матеріалу, виробляють стійкі вміння та навички щодо застосування набутих знань, накопичують методи й прийоми розв'язування задач і вправ.

Проблема інтегрованого заняття є надзвичайно важливою. Інтегровані заняття доцільно проводити за такими темами, які вимагають максимального й глибокого встановлення міжпредметних зв'язків. Лекція, побудована на інтегративній основі, є однією з форм вивчення нового матеріалу.

Під час лекції можна використовувати різні методи навчання, але перевага надається проблемному навчанню, яке переважає над традиційними монологічними методами, а також наочно-практичним. Під час проведення лекції необхідно перетворити її на діалог, де виявляється ділове рівноправне партнерство в навчанні між викладачем та студентом.

Під час проведення лекції з теми «Обмін речовин. Фотосинтез. Хемосинтез» охоплюються всі глобальні питання цих роцесів, починаючи з внеску багатьох учених у вивчення цього процесу, до перспектив майбутнього у використанні фотосинтезу на практиці — в техніці й сільському господарстві. Використовуються знання з фізики,

хімії: закони термодинаміки; поняття потенційної енергії; різниці потенціалів, що виникає на мембранах хлоропластів; рівняння хімічних реакцій, які при цьому відбуваються. Сонячне проміння розглядається як складне, згадується ультрафіолетове, інфрачервоне випромінювання, довжина світлової хвилі й запас її енергії. На лекції з теми «Біохімія. Хімічний склад живих організмів.» згадується практично вся система хімічних елементів Д. І. Менделєєва, вивчається будова молекули води й пояснюються її біологічні властивості на основі цієї будови.

Під час проведення лекції з теми «Органічні речовини в організмі» виникають деякі труднощі, пов'язані з тим, що знання з питань будови органічних речовин є первинними, оскільки органічної хімії студенти вивчали ще в шкільному курсі хімії. Тому дуже важливо, щоб викладач біології мав добрі знання з хімії.

Під час лекції студенти слухають упродовж тривалого часу грамотну, логічно струнку мову викладача, що має неабияке значення для формування в них відповідних навичок. У процесі викладання нових тем, студентам доцільно вести записи рівнянь, складати таблиці, структурно-логічні схеми, конспектувати ключові поняття, все це допоможе глибше засвоїти новий матеріал.

Під час проведення інтегрованого заняття викладач спирається на прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів. Передусім треба, щоб лекція була цікавою. І, як уже було сказано вище, її треба проводити у формі проблемного навчання. Самі студенти, відповідаючи на запитання викладача, самостійно здобувають знання, весь час перебувають у творчому пошуку. При цьому вони роблять маленькі відкриття. Лекцію слід побудувати таким чином, щоб студенти мислили, розвивали творчість, ініціативу. Активізувати мислення в процесі проведення інтегрованого заняття можна за допомогою різних прийомів: постановки проблемних питань, застосування творчих завдань, розв'язування біологічних задач, проведення дослідів тощо. Серед усіх

цих прийомів активізації розумової діяльності під час заняття творчі завдання, розв'язування задач і проведення дослідів є саме тими засобами, що примушують студентів мислити, роблять заняття цікавим і неповторним.

Творче завдання — це взаємозв'язок пізнавального та розумового завдань. [5] Його виконання вимагає від студента застосування раніше засвоєних знань та вмінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову їх на основі способу рішення, бачення нової проблеми в традиційній ситуації, бачення структури й нової функції об'єкта.

Складаючи творчі завдання, треба виходити з того, що умова завдання:

- має значною мірою ґрунтуватися на вже відомих студентам знаннях та вміннях;
- містити проблему;
- викликати цікавість до рішення, концентрувати увагу студентів;
- містити пізнавальну новизну, елементи труднощів під час її розв'язання.

Використання творчих завдань дає змогу перевірити, як студенти навчився оперувати набутими знаннями, й одночасно навчає самостійного пошуку нових знань і способів діяльності. Більш широкі можливості використання творчих завдань дають саме інтегровані заняття.

Так, під час вивчення теми «Біохімія. Хімічний склад живих організмів» можна використати такі творчі завдання:

- На якому рівні організації живої матерії не існує різниці між живою й неживою природою?
- А на якому рівні ця різниця з'являється?
- Доведіть, чому, на думку багатьох учених, вода стала одним із факторів еволюції? Чому життя виникло у воді?

Використання цих творчих завдань дозволяє зацікавити студентів, глибше зрозуміти процеси, що відбуваються в організмі на клітинному рівні.

Отже, творчі завдання, на відміну від репродуктивних, здатні підняти школярів на більш високий рівень розумового розвитку.

Другим ефективним прийомом активізації пізнавальної діяльності студентів є розв'язання біологічних задач. Цей прийом створює творчу атмосферу, підтримує увагу студентів, збуджуючи уяву, інтерес до предмета. Під час опитування задача відіграє роль індикатора глибини засвоєння матеріалу студентом, допомагає творчо опрацювати матеріал. Систематичне використання біологічних задач під час опитування підвищує «планку» позитивної оцінки, допомагає усвідомити те, що просто вивчити й відтворити матеріал підручника недостатньо, необхідно його творчо опрацювати й дозволити собі використовувати свої знання для продумування відповіді. Тут важливо зазначити, що цілим відкриттям для студентів стає можливість багатьох варіантів відповіді. І всі вони мають право на життя, хоча б у вигляді версій.

Є й розрахункові задачі, де потрібні знання з математики (використання властивості пропорції, вміння проводити обчислення), хімії (вміння правильно скласти рівняння реакції) тощо.

Прагнення високої емоційної оцінки викладача, високого балу стимулює студентів до читання додаткової літератури. Уміння розв'язувати задачі — найвища вимога до глибини знань навчальної програми. Викладач визнає високий рівень творчості й гостроти розуму студента. Задачі — це насамперед стимуляція до пізнання.

Наочно-практична форма активізації пізнавальної діяльності на заняттях з біології займає вагоме місце. Творчі експериментальні дослідження, які самостійно проводять студенти, вимагають упровадження в навчальний процес нових технологій, оскільки в майбутньому дозволяють студентам успішно розв'язувати екологічні, соціальні та інші

проблеми в суспільстві.

Висновок. Сучасний інтегроване заняття з біології під силу проводити самому викладачу біології. Але для цього треба мати сучасну літературу та займатися самоосвітою.

Кожен викладач біології, маючи відповідну літературу, має право на вибір методики проведення заняття. Але вся його робота має націлюватися на те, щоб заняття викликав інтерес в студентів, щоб вони отримали фундаментальні знання та зуміли ці знання використовувати у своєму житті. Головний ефект будь-якої методики — цікаве заняття, яке закріплює відчуття успіху в студента, розвиває її, стимулює до нових досягнень.

Сучасні заняття біології мають будуватись на інтегративній основі.

За такими заняттями — майбутнє.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бінарні заняття [Електронний ресурс] / О.Ю. Красик. Режим доступу: oles.at.ua/statti/binarni_uroki.doc
2. Глинская Е. А. Межпредметные связи в обучении / Е. А. Глинская, Б. В. Титова. – Тула, 1980. – 44 с.
3. Данилюк Д. Я. Учебный предмет как интегрированная система / Д.Я.Данилюк //Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 24-28.
4. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень – К. : Юрінком Інтер, 2008, – 1040 с.
5. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи : монографія / за ред. С.У.Гончаренка / І.М. Козловська. – Львів : Світ, 1999. – 302 с.
6. Коломієць А. М. Міжпредметні зв'язки у контексті проблеми інтеграції / А.М.Коломієць, Д.І.Коломієць // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 1999. – № 2. – С. 61-66.

7. Максимчук Л. В. Інтегративний підхід до професійної підготовки майбутніх економістів-міжнародників. – Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – Вип. 14. – 503 с.

8 Психологія та педагогіка [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://psi-help.com/storya-pedagogki/29-pedagogchna-dyalnst-ta-teorya-komenskogo/176-didaktichn-vimogi.html>

9. Інтегровані уроки як вид нестандартної організаційної форми навчання української мови [Електронний ресурс] / Ірина Кучеренко. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/umlsh/2011_3/

The article reveals the essence of the concepts "integration" and "integrative approach"; the attention is focused on the advisability and importance of including an integrative approach to the educational process in higher educational institutions, implementing educational training. In the article on specific examples of implementation of the described approach in the learning process. The studied noted the importance of the principle for the formation of motivation of educational-cognitive activity of the future young specialists.

Key words: *integrative approach, integrated lesson, problem-based learning, activation of cognitive activity*

Богач О.В.

викладач англійської мови

Кам'янець-Подільського

планово-економічного технікуму інтернату

КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД, ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються різні методи вивчення іноземних мов у ВНЗ. Особливу увагу було приділено такому методу як комунікативний. Робиться висновок про те, що в сучасних умовах цей метод починає займати більш домінуюче становище.

Ключові слова: *іноземна мова; англійська мова; методи.*

В даний час існує чимало методик для якісного оволодіння іноземної мови у вищих навчальних закладах. Кожен з методів має певні особливості, деякі володіють більшою популярністю і затребуваністю, деякі меншою. У цій статті будуть розглянуті основні методики для вивчення студентами англійської мови, та більшу увагу буде приділено саме комунікативному методу.

Предмет дослідження: використання комунікативного методу навчання при вивченні іноземних мов.

Об'єкт дослідження: вивчення іноземної мови.

Мета дослідження: розглянути різні особливості саме комунікативного підходу у навчанні і довести його дієвість, актуальність при вивченні англійської мови у вищих навчальних закладах.

Комунікативна методика оволодіння мовою спрямована саме на можливість спілкування.

Доцільність цієї статті є в тому, що комунікативна методика, направлена саме на можливість спілкування, як витікає вже з самої назви. З чотирьох базових основ, на яких тримається будь-який англомовний тренінг

(письмо, читання, говоріння і сприйняття мови на слух), особлива увага приділяється саме двом останнім. Ми не почуємо на заняттях дуже складних синтаксичних мовних побудов або серйозної лексики. Усна мова будь-якої освіченої людини часто відрізняється від письмової.

Хочу зазначити, що помилково буде думати, про те що комунікативний метод створений тільки для легкого діалогу. Ті, хто хочуть бути професіоналами в конкретній справі, регулярно переглядають публікації за своєю тематикою в іноземних журналах та виданнях. Ті хто володіють великим словниковим запасом, легко орієнтуються у тексті, але підтримати розмову з іноземним колегою на певну тему їм коштуватиме неймовірних зусиль. Покликання комунікативного методу, у першу чергу - подолати страх перед спілкуванням англійською мовою. Будь яка людина, озброєна словниковим запасом в 800-1000 слів та певним стандартним набором граматичних конструкцій, легше знайде спільну мову в малознайомій країні. [1., с. 3]

На превеликий жаль, не можна точно сказати, що вже вивчені і досліджені всі закономірності, що дозволили б ефективно застосовувати комунікативний метод при вивченні англійської мови. Цей метод має досить багатий досвід методичної організації комунікативно-орієнтованого навчання іноземної мови такими представниками : Шубін Є.П., Біляєв Б.В., Бім І.Л., Гурвич П.Б., Кузовлев В.П., Зимова І.А., Леонтьєв О.О., Пасів Є.І., Царькова Б.В., Скалкін В.Л., Ведель Г.Є. [7., с. 2]

Сучасні методи викладання англійської мови у вищих навчальних закладах

Саме англійська мова користується величезною популярністю у сучасному світі, більше того, ця мова є мовою міжнародного спілкування, її знають по всьому світі. На сьогоднішній день існує велика кількість методик викладання англійської мови. Крім того, регулярно розробляються нові, тому тепер кожен викладач може вибрати для себе оптимально відповідну методику роботи. [2., с. 10]

В даний час при викладанні англійської мови у вищих навчальних закладах найчастіше використовуються класичні методи. А саме:

1. Прямий метод.
2. Граматико-перекладний метод навчання.
3. Комунікативний метод.
4. Аудіовізуальний і аудіолінгвальний методи.

У сьогоднішній час, вивчення іноземних мов стало невід'ємною частиною нашої освіти і нашого життя в цілому, а саме коли світом управляє технічний прогрес та міжнародні відносини. В суспільстві виникла потреба у вивченні різних іноземних мов, зокрема англійської, що призвело до виникнення різних за своїми методами і напрямками шкіл. [3., с. 68]

Історія виникнення комунікативного методу бере початок в 60-70-х роках в Британії, в той час коли англійська мова поступово почала набувати статусу мови міжнародного спілкування. У той же час з'ясувалося, що традиційні, використовувані методики того часу перестали задовольняти потреби більшості іноземців, які вивчають англійську мову.

Засоби масової інформації нам пропонують різні комунікативні методики викладання іноземних мов. При вивченні будь-якої іноземної мови людині знадобиться велике прагнення і наполегливість в досягненні результату, та неабияке терпіння. Навчальний заклад потрібно підбирати ретельно, завчасно ознайомившись з його методикою викладання, викладацьким складом, та з перспективами, які він перед вами відкриває. Кожен викладач і кожен навчальний заклад має свої методичні прийоми і програми з вивчення мов. То як визначити найефективнішу програму серед цього різноманіття?

На сьогодні, ми можемо говорити про виникнення нової методики, а саме *комунікативної*, яка формувалася протягом багатьох років, і в даний час швидко завойовує рівень першості серед інших методик - традиційної або як її ще іменують - лексико-перекладної та інтенсивної методики. [5., с. 98]

Інтенсивна методика відрізняється напруженим вивченням англійської мови. Її головне завдання - навчити швидко і легко спілкуватися. Спочатку учнів навчають розмовляти, а наступним етапом - писати. За короткий проміжок часу вам потрібно освоїти велику кількість слів, не забуваючи слова і вирази, а за допомогою рольових ігор та інших методичних прийомів. Даний метод навчає так грамотно висловлювати свою думку, щоб співрозмовник міг зрозуміти усе що ви говорите. Основна вимога цього методу до студентів - розкутість.

Найчастіше використовується при вивченні іноземних мов, в вищих навчальних закладах та школах – традиційний метод. Він знайомий всім, хто вивчав іноземну мову в самій звичайній школі. Засвоєння граматичних правил та застосування їх у різних мовних конструкціях, з послідовним закріпленням їх при виконанні вправ на одне і теж правило. Основне місце в лексико-перекладацькому методі займає переклад з української на англійську мову. [4., с.47] Результатом стає те, що студент відповідаючи іноземною мовою все одно інстинктивно думає українською, роблячи переклад всіх слів про себе. А добре відомий традиційний спосіб дозволяє вивчити граматику, навчитися читати, писати, мати багатий лексичний запас.

То чим саме від цих усталених методів відрізняється *комунікативний*? Мабуть, це в якійсь мірі синтез тих двох способів навчання. Але все ж таки, комунікативний метод має свої переваги, нововведення та особливості. Він є найпопулярнішим методом. За системою цього методу займаються всі іноземні школи за кордоном. Головним напрямом комунікативного навчання є спілкування. Тому на занятті обов'язковою умовою є присутність представника виучуваної мовної групи. На заняттях студентам допомагають використовувати свої мовні здібності в реальних життєвих ситуаціях. Дякуючи таким можливостям, студенти можуть застосовуючи відповідні граматичні правила вільно висловлювати свої думки на іноземній мові. Першим кроком для оволодіння мовою є запам'ятовування слів та виразів, а вже пізніше накладання наявних знань на їх граматичну

основу. Під час самого процесу навчання розвиваються всі мовні навички. Учні оволодівають усною і писемною мовою, а також можуть на слух перекладати іноземні тексти і добре читати. Студенти вчаться говорити легко і вільно, а головне без помилок.

На заняттях викладачі і студенти майже не розмовляють рідною мовою. Будь-які пояснення здійснюються за допомогою вже часто вживаних звичних фраз і лексичних конструкцій, а ще для пояснень використовуються жести, міміка, аудіозаписи, будь-який наочний матеріал - відеоролики, картинки, тематичні фотографії. Важливо ще і те, що під час навчання студенти занурюються в культуру, географію, історію тієї країни, мову якої вони вивчають. Якщо ви читаєте пресу цієї країни, дивитесь ТВ програми англomовних каналів, слухаєте її музику, це допомагає значно швидше вивчити мову, а ще підвищити інтерес до її вивчення.

Робота студентів у парах є ще одним важливим аспектом комунікативного методу. Для того щоб студенти могли спробувати себе в реальному спілкуванні, викладач вигадує різні цікаві життєві ситуації. Завдяки цьому студенти можуть самостійно знаходити помилки у вимові співрозмовника і виправляти їх, а також поправляти один одного. Також практикується робота в групах, де обговорюються різні теми і питання, студенти працюючи разом удосконалюють свої мовні навички, допомагають правильно будувати речення і передавати думку. Дуже важливою частиною навчання є драматизація та використання рольових ігор. На першому етапі оволодіння мовою це є дуже ефективно. Між студентами розігруються різні цікаві ситуації, які треба обігрувати. Розігруються різні спектаклі, казки, сцени з кіно, обігруються повсякденні життєві ситуації, головне завдання цих ігор - розробляти розмовну мову. Все починається з найпростішого – знайомство, похід в магазин, поїздка на екскурсію тощо. Учасники «шоу» повинні виплутатися з будь-якої складної ситуації, використовуючи лексику тільки іноземної мови. Проблемна ситуація може бути будь-яка, наприклад: ви заблукали в незнайомому місті і намагаєтеся

з'ясувати як дістатися до найближчого готелю, чи знайти адресу, яку ви забули або дістатись до вокзалу чи відділу поліції.

На наступному етапі вивчення англійської мови гра ускладнюється і підключається інтелект, а драматизація відходить за задній план. Це схоже на добре відомі вам інтелектуальні ігри, такі як «Брейн Ринг». Такі інтелектуальні ігри дозволяють студентам розширити свій кругозір щодо тієї країни, мову якої вивчають, а також перевірити кмітливість, ерудицію, логіку та загальний рівень знань. При цьому важливим моментом є присутність азарту, змагання, бажання виграти. Це стимулює учасників мислити швидше, причому на іноземній мові.

Комунікативний метод практикує також дискусійні ігри. Мета цих ігор полягає в тому, щоб обговорювати і аналізувати актуальні теми, які цікавлять студентів та молодь. [5., с. 118] Кожен студент може висловлювати свою точку зору щодо того або іншого питання. Викладач коректно спрямовує процес, задає навідні запитання, розвиває тему, висловлює свою думку. Темі дискусій дуже різноманітні, обговорюються улюблені фільми та популярна музика, проблеми екології та безробіття, ставлення до шлюбу та розлучення, ставлення для громадянського шлюбу.

Цим дискусіям сприяє невимушена атмосфера, яка допомагає студентам без хвилювання спілкуватися англійською мовою. Студенти поступово починають грамотно і зрозуміло висловлювати свої думки і саме таке просте спілкування знімає психологічний страх і напругу.

Ось такі головні особливості самої популярної комунікативної методики викладання іноземних мов. Дуже популярною дана методика стала завдяки своїй ефективності. Вам не потрібно зазубрювати правила та мовні формули, вам просто потрібно позбутись комплексів і вчитися спілкуванню на іноземній мові. І саме комунікативний метод створює для цього всі умови. [6., с. 3]

Важливе питання, яке виникає при використанні комунікативного методу, чи потрібно виправляти помилки в розмовній мові студентів і чи

варто це робити. Деякі викладачі вважають, що потрібно звертати увагу лише на елементарні помилки, типу "You is ...", а інші вважають за краще не втручатися взагалі, досвідчені ж, наполягають, що виправляти потрібно, тому що студенти повинні володіти правильною вимовою.

Сильні студенти часто просять, щоб викладачі все ж вказували їм на їх помилки: адже більшість з них потім буде вступати до ВНЗ, здавати міжнародні іспити, шукати роботу.

Отже можна зробити висновок, що комунікативний підхід справді видатний винахід, але основний його недолік, як не дивно, в людському факторі.

Висновок. На сьогоднішній день без знання іноземних мов важко знайти перспективну високооплачувану роботу, знання мови - це ваш шанс, шанс на гідне життя. А комунікативна методика відкриває перед нами величезні можливості оволодіння мовою, що забезпечить нам і нашим дітям перспективне майбутнє.

Небайдужий викладач, застосовуючи власні вміння та навички спілкування з дітьми, сам того не усвідомлюючи, може використовувати оригінальні прийоми викладання іноземних мов. Саме у середовищі викладачів, в живій роботі зі студентами, зароджуються передові методики. Тільки в щоденній роботі можна побачити плюси та мінуси традиційного навчання, а потім привнести власні нововведення і перевірити їх ефективність під час занять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баграмова Н.В. Комунікативно-інтерактивний підхід як спосіб підвищення оволодіння іноземною мовою // Матеріали XXXI Всеросійської науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. - Вип 18. - С. 3-6.
2. Житник Б.О. Методичний poradник: форми і методи навчання. - Харків: Основа, 2005. - С.23.

3. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ: Монографія / Г.В. Барабанова. – К.: Фірма “Інкос”, 2007. – 315 с.
4. Зонтова С.Є. Когнітивний підхід до навчання іншомовної лексики / С.Є. Зонтова // Проблеми сучасної педагогічної освіти: Зб. наук. праць. – Ялта: РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8, ч. 2. – С. 89–93.
5. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки. Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Ідеальність. - Луганськ: Навчальна книга, 2004. - 275 с.
6. Communication in the modern languages classroom / By Joe Sheils. Strasbourg: Council of Europe Press, 1993
7. Wastage, 1990. - Strasbourg: Council of Europe Press, 1991

В статье рассматриваются различные методы изучения иностранных языков в ВУЗ. Особое внимание было уделено следующему методу как коммуникативный. Делается вывод о том, что в современных условиях этот метод начинает занимать более доминирующее положение.

Ключевые слова: иностранный язык; английский язык; методы.

The article discusses various methods of teaching foreign languages in universities. Particular attention was paid to the following method as communicative. It is concluded that in modern conditions this method begins to take a more dominant position.

Keywords: foreign language; English language; methods

УДК 378

Гапоненко Н.П.*викладач іноземної мови**Кам'янець-Подільський планово-
економічний технікум-інтернат*

ВИКОРИСТАННЯ КРОСВОРДІВ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ПРЕДМЕТУ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

У статті запропоновано використання ілюстрованих кросвордів з метою полегшення контролю знань студентів з обмеженими фізичними можливостями. Полегшення навчання студентів-інвалідів, у яких існує проблема з письмом, наштовхнуло нас попрацювати над ідеєю щодо створення нестандартного способу підсумкового контролю знань. Використання кросвордів показало, що це не тільки полегшує роботу студентів на занятті, але й значно підвищує їх інтерес до даного предмету.

Ключові слова: *культурологія, контроль знань, використання кросвордів, полегшення навчання студентів-інвалідів.*

Постановка проблеми. У зв'язку з тим, що у Кам'янець-Подільському планово-економічному технікумі-інтернаті для дітей інвалідів навчаються студенти з обмеженими фізичними можливостями, у яких існують проблеми з письмом, виникла нагальна потреба попрацювати над створенням нестандартного способу підсумкового контролю знань. А саме: для полегшення написання підсумкових контрольних робіт нами розроблено більш ніж 40 кросвордів. Причому до кожного запитання кросворду додається кольорова ілюстрація, що, звичайно, зацікавлює студента. Таким чином студенту необхідно написати лише кілька слів, але цього достатньо, щоб викладач зміг оцінити рівень його знань. Проведення контрольних робіт з предмету «Культурологія» з використанням кросвордів показало, що це не тільки полегшує роботу студентів на занятті, але й значно підвищує їх інтерес до даного предмету. Доречі, такі кросворди можна використовувати

не лише для підсумкового контролю знань студентів, але й під час типового уроку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основною вимогою до вищої освіти за сучасних умов є орієнтація її на розвиток особистості, здатної творчо вирішувати загальнонавчальні та соціально-економічні проблеми в їх взаємозв'язку. Розв'язання завдань щодо підготовки фахівців, які відповідають вимогам сьогодення, безпосередньо залежить від змісту та організації навчально-виховного процесу оскільки саме в його перебігу проходить професійне становлення особистості. Засобом визначення кількісних і якісних параметрів технології навчання виступає контроль як один із невід'ємних компонентів процесу діагностування навчальних досягнень студентів.

В умовах перенесення акцентів на самостійне оволодіння знаннями великого значення набуває вивчення ролі контролю у формуванні мотивації учіння студентів, розвитку їх пізнавальної самостійності, самоконтролю особистості. У зв'язку з цим у процесі дослідження значна увага приділяється вивченню робіт вчених-дослідників, присвячених проблемам розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій, пізнавальних здібностей. Дані питання знаходимо в роботах В. Греченка, С. Гончаренка, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Киричука, В. Корнеєва, В. Малахова, Н. Ничкало, В. Сидоренка, А. Яртися та багатьох інших.

Незважаючи на таку кількість робіт щодо контролю навчання, слід зауважити, що є ряд питань, які потребують подальшої теоретичної та практичної розробки у практиці оволодіння студентами сучасними професійними знаннями, інтегративними вміннями і навичками.

Постановка завдання. В статті ми плануємо показати основні результати нашого дослідження і надати пропозиції щодо впровадження в навчально-виховний процес ілюстрованих кросвордів з метою проведення підсумкового контролю знань та полегшення надання відповідей студентами-інвалідами з обмеженими фізичними можливостями.

Виклад основного матеріалу.

Пташка красна своїм пір'ям, а людина – своїм знанням.

Народне прислів'я.

В даний час багато людей полюбляють відгадувати кросворди. Виявляється це захоплююче і цікаво. І ми подумали: «А чому б нам не зайнятися складанням кросвордів з навчальних предметів? Адже вивчати і повторювати пройдений матеріал, відгадуючи кросворд, набагато цікавіше і крім того це набагато легше, ніж писати відповіді на запитання на декілька сторінок». Для покращення засвоєння матеріалу з предмету «Культурологія» ми почали складати кросворди з вивчених тем, приносити їх на заняття і пропонувати студентам перевірити свої знання з культурології. Студентам це сподобалося. За правильно складені та розгадані кросворди вони отримували оцінки. Ще ми з'ясували, що студенти стали краще засвоювати вивчений матеріал і заняття стали більш різноманітнішими і цікавими.

Історія кросворду. Коли ми займалися питаннями вивчення історії кросворду, то з'ясували багато цікавого. Виявляється, що перші кросворди знайшли при розкопках давньоримського поселення Корінум у 1868 році. В Англії була знайдена плита із зображенням на ній малюнком дуже схожим на кросворд. Знахідка датувалася III-IV століттями. Щось подібне було виявлено і на колоні в знаменитих Помпеях при розкопках 1936 року. Це творіння відносилось до 79 року нашої ери і вражало тим, що кросворд міг читатися однаково зліва направо, справа наліво, зверху вниз і знизу вгору. Кросворд в сучасному розумінні цього слова з'явився, за історичними мірками, зовсім недавно – близько століття тому (для порівняння скажемо, що гра в шахи та шашки з'явилась понад півтори тисячі років тому). Версії виникнення кросворду на сьогоднішній день дуже суперечливі. Три країни – Великобританія, Сполучені Штати Америки і Південно-Африканська Республіка – оскаржують нині право називатися батьківщиною кросворду. Жителі туманного Альбіону вважають, що перший кросворд з'явився в

Англиї. На їх думку, перші кросворди друкувалися вже в середині XIX століття в лондонській газеті «Таймс», а першим автором гри був Майкл Девіс. Ці головоломки були дуже прості і призначалися в основному для дітей. Завдання полягало в наступному: заповнити літерами клітинки квадратів таким чином, щоб одне і те ж слово виходило і по горизонталі, і по вертикалі.

А ось жителі США стверджують, що перший у світі кросворд був опублікований 21 грудня 1913 в недільному додатку «Fun» до газети «Нью-Йорк Уорлд» і придумав його журналіст Артур Уїнн, який емігрував до Америки з Англії. А діло було так. Видавець доручив Уїнну скласти до різдвяних свят додаток до газети, яке викликало б інтерес не просто окремого читача, але відразу цілої родини. І тут журналіст згадав, як його дід ставив йому в дитинстві головоломки. Це були так звані «магічні квадрати», в яких горизонталі і вертикалі заповнювалися однаковими словами. Уїнн удосконалив цю гру. Він вирішив, що якщо слово в задачі зустрічатиметься тільки один раз, це зробить її цікавіше. І Уїнн не помилився. Його винахід так сподобався читачам, що вони у своїх численних листах просили газету продовжити друкувати подібні завдання. Артур Уїнн першим застосував у кросворді затемнення клітини для розділення слів [1].

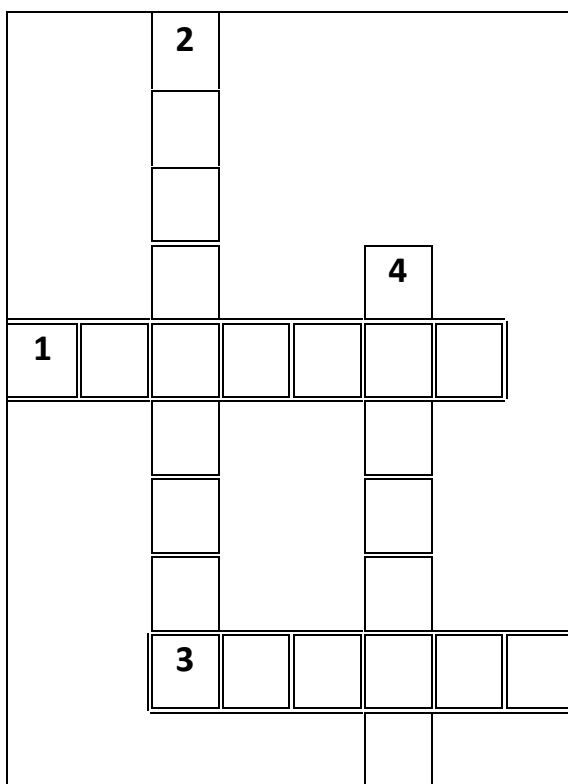
Є і зовсім романтична історія появи першого в світі кросворду. На початку XX століття жителя Південно-Африканської Республіки Віктора Орвілла, який був винуватцем автомобільної катастрофи, засудили до трьох років тюремного ув'язнення. У камері, де він сидів, підлога була вимощена кам'яними плитами, які являли собою своєрідну сітку. Від нудьги він став заповнювати клітини буквами пересічних слів. Потім це було перенесено на папір, а до слів підібрані визначення. Товариші по нещастю схвалили новинку Віктора. Тоді Орвілл вирішив відправити свій винахід поштою до редакції великої газети Кейптауна. Він назвав гру «Туди-сюди по квадратах». Редактор не відразу оцінив її, але його друзям гра так сподобалася, що вони весь вечір тільки й займалися відгадуванням слів, після чого редактор

змушений був опублікувати кросворд. Саме таку назву отримала гра до моменту виходу її автора на свободу. Кросворди стали друкувати інші газети і журнали, в результаті чого на рахунку Орвіла зібралась пристойна сума гонорарів.

З'ясуємо що ж таке кросворд? Зі словника іноземних слів легко дізнатися, що це «гра-задача, в якій фігуру з квадратів слід заповнити літерами, з яких складаються потрібні слова» [2]. З іншого наукового словника дізнаємось, що кросворд – слово англійського походження, утворене з cross-word, де cross – хрест + word – слово, що можна перекласти як «пересічні слова» або «хрестослівця». Отримуємо різні тлумачення цього визначення, але ми з вами прекрасно розуміємо його значення.

У своїй
вашій увазі деякі
кросвордів.
Кросворд № 1

статті пропоную
варіанти

По горизонталі:

1. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція автопортрету Рембрандта).
3. Автор картини (додається репродукція картини Тіціана «Венера перед дзеркалом»).

По вертикалі:

2. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція картини Франса Снейдерса «Натюрморт з червоною скатертиною»).

4. Місто – одне з центрів італійського Відродження (додається фото Венеції).

Відповіді на кросворд №1

По горизонталі:

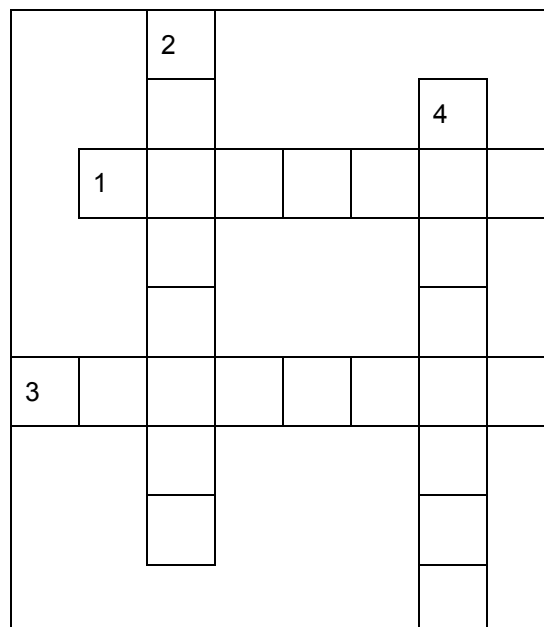
1. Портрет.

3. Тіціан.

По вертикалі:

2. Натюрморт.

4. Венеція.

Кросворд № 2**По горизонталі:**

1. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція картини Пітера Пауела Рубенса «Портрет камеристки інфанти Ізабелли»).

3. Художник, який зображує морський пейзаж (додається репродукція картини І. К. Айвазовського «Дев'ятий вал»).

По вертикалі:

2. Ім'я автора картини (додається репродукція картини Леонардо да Вінчі «Джоконда»).

4. Автор портрета (додається репродукція картини Дієго Веласкеса «Портрет інфанти Маргарити в сіро-рожевому платті»).

Відповіді на кросворд №2

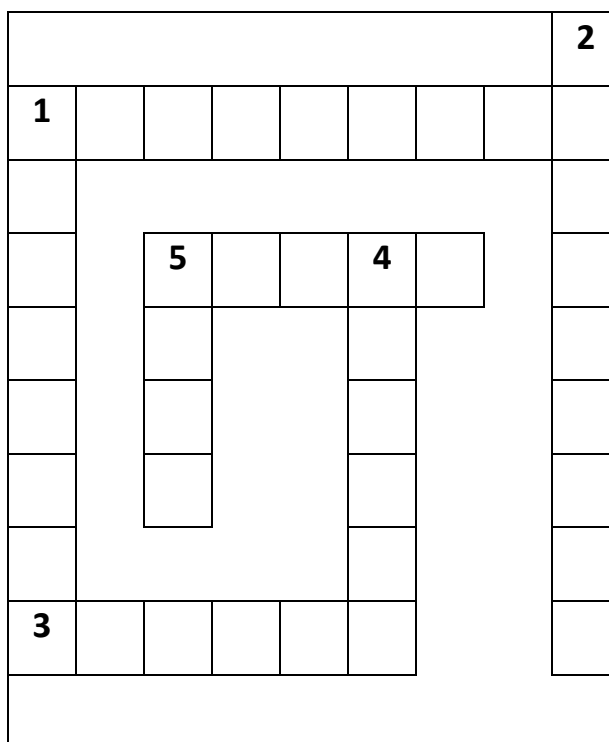
По горизонталі:

1. Портрет.
3. Марініст.

По вертикалі:

2. Леонардо.
4. Веласкес.

Кросворд № 3

По горизонталі:

1. Автор афоризму (додається один з афоризмів Ларошфуко).
3. Трагедія Шекспіра (додається портрет Уїльяма Шекспіра).
5. Богинею чого вважали стародавні греки Афродіту? (додається репродукція картини Франсуа Буше «Венера, що втішає Амура»).

По вертикалі:

1. Ім'я автора картини (додається репродукція картини Леонардо да Вінчі «Мадонна Бенуа»).

2. Ім'я коханої жінки Рафаеля Санті (додається репродукція картини Рафаеля Санті «Донна Велата»).

4. Ім'я автора картини (додається репродукція картини Сандро Боттічеллі «Народження Венери»).

5. Острів, біля якого згідно міфу народилася Афродіта (додається фото Кіпру).

Відповіді на кросворд № 3

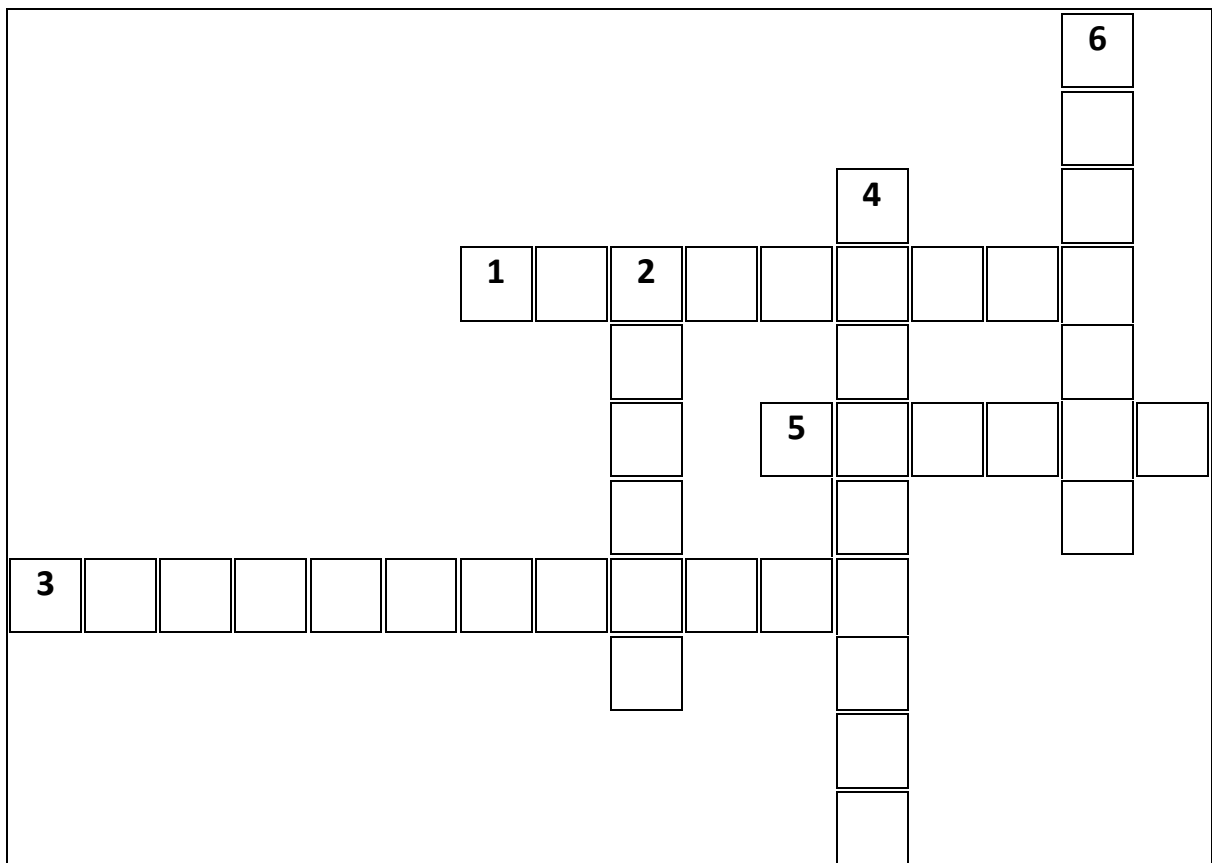
По горизонталі:

1. Ларошфуко
3. Отелло
5. Краса

По вертикалі:

1. Леонардо
2. Форнаріна
4. Сандро
5. Кіпр

Кросворд № 4

По горизонталі:

1. Автор картини (додається репродукція картини Рембрандта «Повернення блудного сина»).
3. Напрямок, в якому працював автор картини (додається репродукція картини Клода Моне «Враження. Схід сонця»).
5. Місто в Німеччині, в пінакотеці якого зберігається картина Пітера Пауела Рубенса «Портрет Єлени Фоурмен» (додається карта Німеччини).

По вертикалі:

1. Картина, на якій зображено морський пейзаж (додається репродукція картини Уільяма Тернера «Останній рейс фрегата «Темерер»).
4. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція натюрморту Поля Сезанна «Персики та груші»).
6. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція автопортрета Антоніса Ван Дейка).

Відповіді на кросворд № 4

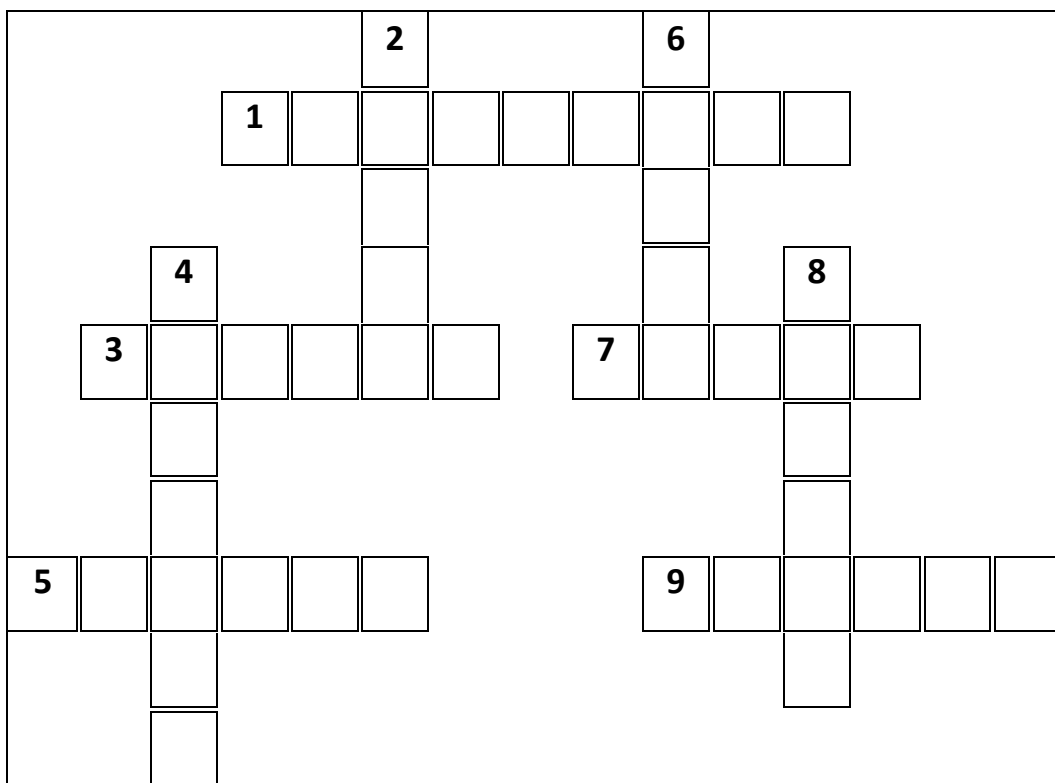
По горизонталі:

1. Рембрандт.
3. Імпресіонізм.
5. Мюнхен.

По вертикалі:

2. Маріна.
4. Натюрморт.
6. Портрет.

Кросворд № 5

По горизонталі:

1. Автор афоризму (додається один з афоризмів Ларошфуко).
3. Місто, в якому Шекспір заснував театр «Глобус» (додається фото Лондона).
5. Картина, на якій зображено морський пейзаж (додається репродукція картини Уільяма Тернера «Над водою»).
7. Вірш з чотирнадцяти рядків (додається 130 сонет Уільяма Шекспіра).
9. Країна, в якій народився, жив і працював автор картини (додається репродукція картини Леонардо да Вінчі «Мадонна Літта»).

По вертикалі:

2. Музей в Іспанії, в якому зберігається картина Дієго Веласкеса «Портрет інфанти Маргарити в сіро-рожевому платті» (додається репродукція цього портрету).
4. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція картини Пітера Пауела Рубенса «Портрет камеристки інфанти Ізабелли»).

6. Теоретик класицизму (додається репродукція картини Гіацінта Ріго «Портрет Нікола Буало»).

8. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція картини І.І. Левітана «Золота осінь»).

Відповіді на кросворд № 5

По горизонталі:

По вертикалі:

1. Ларошфуко.

2. Прадо.

3. Лондон.

4. Портрет.

5. Маріна.

6. Буало.

7. Сонет.

8. Пейзаж.

9. Італія.

Розробку кросвордів було здійснено з використанням наукових праць В. Греченка, В. Малахова, А. Яртися – провідних вчених у галузі культурології та етнографії України [3; 4; 5] та багатьох інших.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Пошук вдосконалення механізму оцінки і контролю якості опанування програми дисципліни має перспективи розвитку. Перспективами розвитку застосування кросвордів, сканвордів тощо в нашому випадку є впровадження комп'ютерного контролю знань. Ми поділяємо думки вчених, які вважали, що для забезпечення ефективності контролю важливим стає ряд вимог, серед яких виділяємо зворотній зв'язок зі студентами. Оскільки зворотна інформація є складовою частиною загальної інформації, вона повинна відповідати тим же вимогам, що і пряма довідкова інформація про зовнішні і внутрішні умови функціонування системи навчання. Зворотна інформація так само, як і пряма, повинна бути повною, адекватною, об'єктивною, вірно викладеною, своєчасною, доступною, безперервною, структуризованою і специфічною для кожного виду контролю [6].

Сучасний рівень інформаційних систем та технологій дозволяє створити такі програмні засоби, які можна використовувати для контролю знань студента з усіх предметів, які він вивчає протягом семестру чи навчального року.

Доцільно розробити структуру системи контролю знань, яка дозволяє зберігати результати контролю знань кожного студента з усіх тем, предметів, які введені в систему. Така система вимагає певних технічних засобів, наявності не тільки персональних комп'ютерів (ПК), а й їх мережі.

Такий контроль знань з боку студентів викликає велику зацікавленість, так як проведення такого тестування проходить спокійніше, ніж звичайна контрольна робота чи колоквіум, дає можливість виправити допущені помилки, має об'єктивне оцінювання.

Список використаних джерел.

1. Никонов А. Н. Методика использования кроссвордов для контроля знаний [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://pridepro.ru/new/metodika-ispolzovaniia-krossvordov-dlia-kontrolia-znaniia/> – Заголовок з екрана.
2. Словник іноземних слів [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article> – Заголовок з екрана.
3. Яртись А. В. Лекції з світової та вітчизняної культури. – Львів, 2005., 416 с.
4. Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. Історія світової та української культури: Підручник для вищих закладів освіти. – К. : «Літера», 2000. – 464 с.
5. Малахов В. С. Етика. Курс лекцій. – К.: «Либідь», 2001. – 364 с.
6. Пілюшенко, В. Л. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення [Текст] : навч. посіб. / В. Л. Пілюшенко, І. В. Шкрабак, Е. І. Словенко. – Київ : «Лібра», 2004. – 344 с.

В статье предложено использование иллюстрированных кроссвордов с целью облегчения контроля знаний студентов с ограниченными физическими возможностями. Облегчения обучения студентов-инвалидов, у которых существует проблема с письмом, натолкнуло нас поработать над идеей о создании нестандартного способа итогового контроля знаний. Использование кроссвордов показало, что это не только облегчает работу студентов на занятии, но и значительно повышает их интерес к данному предмету.

Ключевые слова: *культурология, контроль знаний, использования кроссвордов, облегчения обучения студентов-инвалидов.*

Annotation. *The article proposes the use of illustrated puzzles in order to facilitate the monitoring of students with disabilities. Facilitating of learning of disabled students who have a problem with the script prompted us to work on the idea to create non-standard way of final control knowledge. Using puzzles found that it not only facilitates the work of students in the classroom, but also increases their interest in the subject.*

Keywords: *cultural history, control of knowledge, use of crosswords, facilitate the learning of disabled students.*

Гуменюк І. М.

*викладач правознавства
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІСТОРІЇ.

У статті розглянуто інтерактивні методи навчання та їх роль у розвитку творчих здібностей студентів у процесі навчання історії. Подано коротку характеристику групи інтерактивних методів. Теоретичний виклад теми проілюстровано конкретними прикладами з досвіду викладання історії в технікумі.

Ключові слова: *інтерактивні методи навчання, історія, творчість.*

Актуальність теми. Новітнє суспільство висуває нові вимоги до освіти, однією із яких є підготовка людей, спроможних приймати критичні рішення, знаходити спосіб спілкування в новому оточенні, які достатньо ефективно встановлюють нові стосунки у швидко змінюваній реальності. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін – ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі історичного розвитку, а їх формування потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Вимоги часу, реформування системи освіти в Україні орієнтують викладачів на відмову від авторитарного стилю навчання на користь гуманістичного підходу й застосування методів, що сприяють розвитку творчих засад особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Завдання, що постають перед сучасною освітою, чітко окреслюють головні напрями, за якими вони мають реалізовуватися. Серед них одним із вагомих є перехід від традиційної (предметно орієнтованої) до інноваційної (особистісно орієнтованої) парадигми освіти, що безпосередньо пов'язано з реалізацією у навчанні історії особистісно орієнтованого та компетентісного

підходів, оскільки це забезпечує самоцінність знань, розвиток умінь здобувати, опрацьовувати інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення людини.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги, визначені в освітніх стандартах, спонукають викладачів не тільки надавати студентам навчальну інформацію, а й навчити їх способів практичного застосування її у повсякденному житті. Реалізувати зазначені завдання покликана інтерактивна модель навчання.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що слово "інтерактив" запозичене з англійської мови й походить від слова "interact" (inter – взаємний та act – діяти), тобто інтерактивний – це здатний до взаємодії, діалогу. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх студентів. Тому це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і студент, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, й рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють.

Зазначу, що організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню в студентів комплексу навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню на заняттях атмосфери співробітництва й взаємодії. Важливе значення мають інтерактивні методи навчання і в розвитку творчих здібностей студентів.

Незважаючи на те, що проблема розвитку творчого здатностей студентів досліджується давно, певне коло питань й досі залишається невирішеним. Так, як і раніше, більшість навчального часу на заняттях відводиться репродуктивній, нетворчій діяльності студентів, а значна частина завдань у підручниках мають відтворювальний характер.

Тому стаття є спробою пошуку оптимальних форм і методів навчання з метою формування творчої, високоосвіченої та соціально адаптованої особистості.

В основу статті покладено погляди теорії творчості таких науковців і педагогів, як Н. Бердяєва, Л. Виготського, А. Каргіна, Л. Коган, Д. Лихачова, О. Моткова, В. Розумного; розроблення із проблеми розвитку пізнавальних інтересів, що є предметом досліджень А. Алексюка, О. Біляєва, Т. Головань, Л. Гордон, В. Онищука, О. Савченко, О. Синиці, Е. Холанда та інших; дослідження інноваційних форм і методів навчання Н. Бібік, О. Баханова, А. Бородай, О. Дорошенко, Ю. Мальованого, С. Ніколаєва, І. Підласого, О. Пометун та інших.

У психолого-педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки є найбільш характерним. Головним показником творчої особистості, її головною ознакою вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності та є умовою її успішного виконання.

Наголошую на тому, що творча особистість – це значною мірою результат навчально-виховного процесу. Тому завдання викладача – спонукати студентів до розвитку їхнього творчого потенціалу, забезпечити необхідні умови для того, щоб кожен студент міг реалізувати себе, індивідуальні здібності, схильності та інтереси.

Провідною ідеєю сучасного навчання є самовдосконалення, самореалізація творчої особистості, що потребує створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність, формує інтелектуальний потенціал; сприяння розвитку природних задатків студентів, їхніх моральних якостей; налаштування студентів на подальшу активну, творчо усвідомлену самодіяльність, що

відповідає їхнім духовним потребам, задовольняє їхні прагнення до самореалізації і прояву особистісних якостей. Усе це є ефективним способом комплексного розвитку особистості, виявлення й формування її творчого потенціалу. Виконання такого завдання можливе лише за суб'єкт-суб'єктної моделі навчання, у якому провідне значення має застосування інтерактивних методів навчання [2].

Загальновідомо, що інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки щодо інших. Важливим є й те, що в умовах інтерактивного навчання студенти вчаться бути демократичними, ефективно спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення.

Опрацювання наукової літератури засвідчує, що головне завдання викладача сьогодні – створити у аудиторії творчу атмосферу; більше того, педагог повинен розуміти психологічну сутність цього процесу насамперед як заохочення студентів до пізнання, повагу до інтелектуальних можливостей сили дитини.

Головним завданням у діяльності викладача історії, на мою думку, має стати формування стратегії й тактики дій, спрямованих на сприяння всебічного розвитку творчих здібностей студентів на уроках історії на основі оптимального застосування інтерактивних методів навчання і форм роботи; формування особистості, яка володітиме навичками історичного й правового мислення, здатностями давати правову оцінку реальним життєвим ситуаціям, вмітиме самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культури й моралі та реалізувати свій творчий потенціал.

Наголошую на тому, що, розвиваючи творчі здібності студентів на уроках історії, потрібно дотримуватися певних принципів в організації навчання, а саме: принципу зв'язку з практикою життя, саморозвитку, оптимального поєднання індивідуальної та колективної форм навчально-творчої діяльності, інформативності, принципу віри в можливості студента.

Зазначаю також, що засвоєння студентами знань з історії проходить ефективніше у рівноправній співпраці, вирішенні проблемно-пошукових завдань і досягненні цілей за допомогою подолання перешкод. Саме такий підхід до навчання історії лежить в основі інтерактивних методів навчання.

На мою думку, застосування таких методів на заняттях історії не тільки дозволяє зробити навчання доступним, цікавим й успішним, а й виховує в студентів одну із найцінніших якостей – стійкість у подоланні труднощів.

Використання інтеракції в навчальному процесі дозволяє організувати навчання таким чином, щоб студент навчився застосовувати здобуті знання і набуті вміння в житті, зрозумів, що вони можуть стати в нагоді в будь-якій життєвій ситуації – як на професійному, так і на соціально-побутовому рівні, – зрозумів, що будь-яка з наук не існує сама по собі, а тісно пов'язана з життям.

У науковій літературі існують різноманітні класифікації інтерактивних методів навчання. Скориставшись науковими й практичними напрацюваннями дослідниці О. Пометун [10], якою розроблено класифікацію інтерактивних методів навчання за формами навчання залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності студентів, об'єднуємо їх у групи (рис. 1).

Сучасне заняття – це продуктивний процес, у ході якого студент відтворює знання, здобуті у процесі засвоєння нового змісту. Застосовуючи інтерактивні методи навчання, викладач на занятті має моделювати реальні життєві ситуації, організовувати опрацювання студентами документів (наприклад, історичних джерел чи нормативно-правових актів) у парах, малих групах, використовувати рольові й ділові ігри, організовувати опрацювання проблемних і дискусійних питань у групах чи загальному колі тощо. Це, на мою думку, сприяє формуванню в студентів умінь і навичок, формуванню в них системи цінностей, створенню атмосфери співробітництва, творчої взаємодії в навчанні.

Рис. 1. Групи інтерактивних методів навчання

Зазначаю, що зміст предмета, який викладає викладач, має бути не кінцевою метою його діяльності, а засобом розвитку студента. І саме інтерактивні методи навчання сприяють тому, що студенти опановують усі рівні пізнання, розвивають критичне мислення, рефлексію, уміння розмірковувати, розв'язувати проблеми тощо.

Зупинюся коротко на характеристиці окремих інтерактивних методів, що, на мою думку, є ефективними у навчанні історії.

Метод «Мікрофон»

Метод “Мікрофон” надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Правила проведення такі:

- говорити має тільки той чи та, у кого “символічний” мікрофон;
- відповіді не коментуються і не оцінюються; коли хтось висловлюється, інші не можуть говорити або викрикувати з місця.

Робота в малих групах

Робота в малих групах дозволяє набути навичок, які необхідні для спілкування та співпраці. Після того як викладач об’єднав студентів у малі групи і вони отримали завдання, кожна група за короткий час (3-5 хв.) повинна виконати це завдання та оголосити результати роботи своєї групи. Пропонуються правила роботи в малих групах, які допоможуть студентам організувати свою роботу: Швидко розподілити роль в групі:

Спікер (керівник групи):

- Зачитує завдання групи;
- Організовує порядок виконання;
- Пропонує учасникам групи висловитись по черзі;
- Заохочує групу до роботи;

За згодою групи визначає доповідача.

Секретар:

- Веде коротко і розбірливо записи результатів роботи своєї групи;
- Як член групи має бути готовим висловити думку групи при підведенні підсумків, або допомогти доповідачеві.

Спостерігач (тайм-скіпер):

- Слідкує за часом;
- Заохочує групу до роботи.

Доповідач:

- Чітко висловлює думки групи;
- Заохочує групи до роботи.

Починайте висловлюватися спочатку за бажанням, а потім по черзі. Дотримуйтесь одного з правил активного слухання, головне не перебивайте один одного. Обговорюйте ідеї, а не особи студентів, які висловили цю ідею. Утримуйтесь від оцінок та образ учасників групи. Намагайтеся в групі дійти спільної думки, хоча в деяких випадках у груп може бути особлива думка і воно має право на існування.

«Мозковий штурм»

Це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, що спонукає учасників проявляти свою увагу та творчість, який досягається шляхом вільного вираження думок усіх учасників та учасниць і допомагає знаходити кілька рішень з конкретної теми. Викладач на занятті називає тему дискусії та запрошує вас взяти участь у її обговоренні шляхом “штурму”, який організовується за такими етапами: Всі учасники “штурму” пропонують ідеї щодо розв’язання висунутої проблеми (ідеї можуть бути будь-якими, навіть фантастичними). Студент записує на дошці всі ідеї, що пропонуються. Коли група вважає кількість поданих ідей достатньою, їх подання припиняється. Після того, як майже всі ідеї зібрані, вони групуються, аналізуються, розвиваються групою. Вибираються ті, що, на вашу думку, допоможуть вирішити поставлену проблему.

Правила поведінки під час «мозкового штурму»:

- намагатися зібрати якомога більше ідей щодо вирішення завдання або проблеми;
- примусити працювати своєю увагою: не відкидати ніяку ідею тільки тому, що вона суперечить загальноприйнятій думці;
- не можете подавати скільки завгодно ідей або розвивати ідеї інших учасників;
- не можна обговорювати і критикувати висловлювання інших та намагатися давати оцінку запропонованим ідеям.

Робота в парах

Робота в парах є різновидом роботи в малих групах. Ця форма роботи дозволить студентам набути навичок співпраці, оволодіти умінням висловлюватись та активно слухати. Організуйте роботу так (правила для студентів):

1. Прочитайте надане завдання та інформацію до його виконання.
2. Визначте, хто буде говорити першим.
3. Висловіть свої думки, погляди на проблему по черзі.
4. Дійдіть спільної думки.
5. Визначте, хто буде очолювати результати роботи класу та підготуйтеся до нього. Для ефективного спілкування в парах вам необхідно враховувати кілька моментів.

Зверніть увагу на:

- сідайте обличчям до того з ким говорите нахилийтесь вперед, встановіть контакт очима;
- допомагайте партнерові говорити, використовуючи звуки та жести заохочення: кивок головою, доброзичливу посмішку, слова «так-так»;
- якщо необхідно, ставте уточнюючі запитання (запитання, які допомагають прояснити ситуацію, уточнити дещо з того, що вже відомо.

Наприклад, «Ти дійсно маєш на увазі, що...?», «Чи правильно я зрозуміла, що...?»). Під час висловлювання говоріть чітко, по суті справи, наводячи приклади і пояснюючи свої думки.

Запам'ятайте чого не треба робити під час активного слухання:

- давати поради;
- змінювати тему розмови;
- давати оцінку особі, яка говорить;
- перебивати;
- розповідати про власний досвід.

Метод «Займи позицію»

Цей метод допомагає проводити дискусію із суперечливої теми. Надає можливість висловлюватися кожному, продемонструвати різні думки з теми,

обґрунтувати свою позицію в будь-який час, якщо його переконали та назвати більш переконливі аргументи.

Порядок проведення:

- викладач називає тему та пропонує висловити свою думку з досліджуваної теми;
- студенту потрібно стати біля того плакату, який збігається з його точкою зору;
- студент готується до обґрунтування своєї позиції, чому саме її він обрав;
- якщо після обговорення дискусійного питання студент змінив точку зору, то може перейти до іншого плакату і пояснити причини свого переходу, а також назвати найбільш переконливу ідею або аргумент протилежної сторони.

Далі викладач має підбити підсумки, а учасники – назвати найбільш переконливі аргументи своєї групи [4].

Отже, упровадження інтерактивних методів навчання сприяє формуванню в студентів пізнавального інтересу до вивчення історії, дозволяє викладачу враховувати особливості розвитку творчих здібностей студентів та, адже інноваційні методи навчання активізують творчий потенціал студентів і підвищують якість засвоєння ними загальноосвітніх знань, забезпечують практичну й творчу підготовку.

Як свідчить досвід викладання історії, для досягнення оптимальних результатів у розвитку пізнавальних навичок і творчого мислення студентів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі ефективною є інтеграція інноваційних методів, поєднання різноманітних методів навчання і форми роботи студентів на заняттях історії.

Висновки. У результаті оптимального використання різних інтерактивних методів навчання змінюються позиції викладача і студента у навчально-виховному процесі. Із носія готових знань викладач

перетворюється в організатора пізнавальної діяльності студентів, а останні стають рівноправними суб'єктами в навчанні. Водночас створюється та реалізується модель творчої особистості, яка не лише володіє навичками спілкування, розуміє історичний процес і правові явища, а й вміє самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культури й моралі, виявляє свій творчий потенціал, що є основою успішного подальшого професійного становлення особистості.

Список використаних джерел

1. Активні та інтерактивні технології навчання [Текст] // Віхи століть. – 2004. – № 4. – С. 48-74.
2. Баханов, К. О. Професійний довідник вчителя історії / К. О. Баханов. – Харків : Основа, 2011. – 239 с.
3. Баханов, К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання [Текст] : poradnik молодого вчителя історії / К. О. Баханов. – Харків : Основа, 2008. – 159 с.
4. Гісем, О. В. Історія України : 8 клас [Текст] : підруч. [для загальноосвіт. навч. закл.] / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. – Харків : Ранок, 2008. – 256 с.
5. Крамаренко, С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів [Текст] / С. Г. Крамаренко // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6. – С. 7-11.
6. Левітас, Ф. Л. Методика викладання історії [Текст] : практикум для вчителя / Ф. Л. Левітас, О. О. Салата. – Харків : Основа, 2007. – 112 с.
7. Мокрогуз, О. П. Інноваційні технології на уроках історії / О. П. Мокрогуз. – Харків : Основа, 2007. – 192 с.
8. Пометун, О. Методика навчання історії в школі [Текст] / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.

Интерактивные методы обучения как способ развития творческих способностей студентов на занятиях истории.

В статье рассмотрены интерактивные методы обучения и их роль в развитии творческих способностей студентов в процессе обучения истории. Подано краткую характеристику группы интерактивных методов. Теоретическое изложение темы проиллюстрированы конкретными примерами из опыта преподавания истории в техникуме.

Ключевые слова: интерактивные методы обучения, история, творчество.

Interactive teaching methods as a way of development of creative abilities of students in the classroom history.

The article considers interactive teaching methods and their role in the development of creative abilities of students in learning history. A brief description of the group of interactive methods. The theoretical presentation of the topic illustrated by specific examples from the experience of teaching history in College.

Keywords: *interactive teaching methods, history, creativity.*

УДК 37.013.2:17

Ніколаєв О.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри методики викладання фізики та
дисциплін технологічної освітньої галузі
Кам'янець-Подільського національного університету імені
Івана Огієнка*

Павловська Т.Ю.

*викладач інформатики та комп'ютерної техніки
Кам'янець-Подільського планово-економічного
технікуму-інтернату*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ЕТАЛОННОГО ПІДХОДУ

Стаття присвячена аналізу методичних особливостей реалізації еталонного підходу в умовах здійснення особистісно-орієнтованого навчання фізики.

Ключові слова: еталонні вимоги, об'єктивний контроль, особистісно-орієнтоване навчання, результативність, пізнавальна задача, управління, фізика.

Одним із першочергових завдань сучасної освіти є впровадження принципово нових педагогічних технологій, в яких головна роль надається особистісно-орієнтованому навчанню. Під терміном «особистісно-орієнтоване навчання» розуміють континуум навчання, навчально-виховної діяльності, виховання, самовиховання та соціалізації, тобто єдність усіх процесів, що розвивають, пристосовують, формують і, як наслідок, створюють особистість [9]. Виходячи із філософських засад особистісно-орієнтованої освіти, головним завданням сучасної школи є становлення дитини як неповторної індивідуальності, розвиток її творчого потенціалу, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. Учитель має створити такі умови для формування та розвитку в дитини загальних умінь, які дадуть їй

змогу самовизначитись, орієнтуватися у сучасному світі та самостійно розпоряджатися своїми знаннями [3;10].

В особистісно-орієнтованому навчанні одні вбачають реалізацію індивідуального підходу через організацію і подачу навчального матеріалу різного рівня труднощі (звідси розподіл учнів на сильних, середніх, слабких). Інші пов'язують його з інноваційними процесами в освіті що активізувалися в останні роки у зв'язку з появою гімназій, ліцеїв, коледжів, де використовуються різні форми диференційованого навчання[1,4]. В умовах особистісно орієнтованого навчання вчитель отримує іншу роль і функцію в навчальному процесі, зовсім не менш значущу, ніж при традиційній системі навчання.

Якщо у традиційній системі освіти вчитель разом з підручником були основними і найбільш компетентними джерелами знань, а вчитель був до того ж і контролюючим суб'єктом пізнання, то за новою парадигмою освіти вчитель більше виступає в ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності учнів, компетентного консультанта і помічника. Його професійні вміння повинні бути спрямовані не просто на контроль знань і вмінь школярів, а на діагностику їх діяльності, щоб своєчасно допомогти кваліфікованими діями уникнути труднощів, які намічаються в пізнанні і застосуванні знань. Ця роль значно складніша, ніж у традиційному навчанні, і вимагає від учителя більш високого ступеня майстерності [1].

Метою нашої статті є аналіз особливостей особистісних орієнтацій у навчанні та обґрунтування доцільності використання на цій основі еталонного підходу до організації навчального процесу.

Для особистісно-орієнтованого навчання надзвичайно важливими є такі положення: особистісно-орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості учня, виходячи з виявлення його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання і предметної діяльності; освітній процес особистісно-орієнтованого навчання надає кожному учню, спираючись на його здібності, схильності, інтереси, ціннісні орієнтації і

суб'єктний досвід, можливість реалізувати себе в пізнанні навчальної діяльності, поведінці; зміст освіти, її засоби і методи відбирають та організуються так, щоб учень міг проявити вибірковість до предметного матеріалу, його виду і форм; критеріальна база особистісно-орієнтованого навчання враховує не тільки рівень досягнутих знань, але і сформованість певного інтелекту (його властивості, якості, характер проявів); освіченість як сукупність знань, умінь, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних якостей учня, що виступає основною метою сучасної освіти; навченість освіченість не тотожні за своєю природою та результатами; у даному контексті традиційне навчання не може бути провідним у цілісному освітньому процесі. Значущими стають її складові, котрі розвивають індивідуальність учня, створюють усі необхідні умови для його саморозвитку, самовираження; особистісно-орієнтоване навчання будується на принципах варіативності, тобто визнанні розмаїтості змісту і форм навчального процесу, вибір повинен здійснюватися вчителем, вихователем з урахуванням мети розвитку кожної дитини, його педагогічної підтримки в пізнавальному процесі, скрутних життєвих обставинах [8].

Творчі можливості особистості реалізуються в навчальному процесі як взаємодія двох підсистем: пізнавальної діяльності учня і навчальної роботи вчителя. Творчість особистості - складний суперечливий процес, який є поєднанням репродуктивного і продуктивного: творчість неможлива без актуалізації, репродукування результатів минулого досвіду. Однак будучи умовою творчості, репродуктивна діяльність не є її причиною, тобто вона не приводить до творчості, а лише є необхідною умовою творчості [5].

Оскільки фізика - наука експериментальна, то однозначно можна стверджувати що якість знань і практична підготовка знаходяться в прямій залежності від фізичного експерименту. У процесі навчання майбутній фахівець він вивчає конструкцію, призначення і правила експлуатації приладів, ресурсне оснащення з фізики для середньої школи, вчиться

користуватися ним і давати оцінку його педагогічним і технічним якостям, пізнає загалом, порядок виконання основних дослідів, складає установки за схемами й описами, які вміщені в посібниках; опановує методику і техніку виконання різних видів шкільного фізичного експерименту з дотриманням основних дидактичних вимог до них; повинен навчитися чітко демонструвати і правильно пояснювати передбачені інструкцією досліди, супроводжу і дослідити чіткими, вичерпними і короткими поясненнями на рівні доступному для учнів відповідного класу, робити записи і замальовки в конспекті; здобуває навички в дотриманні правил безпеки роботи під час проведення усіх видів навчального експерименту [2].

У цьому ракурсі методична складова, теоретичний та методологічний аспекти професійної підготовки студентів можуть розгортатись завдяки об'єднанню цільових орієнтацій змісту шкільного курсу фізики і змісту методики його викладання. Така постановка проблеми вимагає якісно нового підходу до формування професійних якостей. Як показує досвід [10], у навчальних програмах прогнозований рівень навченості не детермінує-як і об'єктивними визначниками, що повинні були б зорієнтувати навчальний процес на формування в студента професійно значущих знань.

Усуненню такого протиріччя - змістове наповнення з однієї сторони і відсутність конкретизованої мети діяльності з іншого боку - як цілеспрямовуючий засіб підготовки фахівця вдовільняє бінарна цільова програма - організаційний документ, що визначає змістовий компонент навчального матеріалу в особистісно-діяльнісному аспекті його реалізації. У бінарній цільовій програмі одночасно задаються орієнтири як щодо змісту шкільного курсу фізики, так і щодо методичного його препарування. Міра складності пізнавальних задач, щодо фахової підготовки від однієї лабораторної роботи до наступної повинна постійно зростати, при чому варто опиратися як на попередній педагогічний та методичний досвід, одержаний студентом в ході навчально-пізнавальної діяльності у вузі, так і на досвід, набутий в ході педагогічних практик. Такі елементи знань

повинні більшою мірою базуватися на суб'єкт-об'єктній основі активності студента в навчальному процесі. Наведемо приклад бінарної цільової програми (тема «Навчальний експеримент при вивченні постійного струму») [2].

Особливість цільової програми у цьому випадку полягає в чіткому окресленні еталонних вимог: заучування знань (ЗЗ), наслідування (НС), розуміння головного (РО), повне оволодіння знаннями (ПОЗ), уміння застосовувати знання (У), навичка (Н), переконання (П), що співвідносяться як із змістом курсу фізики, так із змістом професійної підготовки [7]. На основі бінарної цільової програми нескладно орієнтувати всі види діяльності, добираючи характерні завдання для кожного етапу заняття.

№ п/п	Перелік пізнавальних задач	Рівень знань	
		Початковий	Кінцевий
змістові			
1.	Електричний струм	поз	п
2.	Умови існування електричного струму	поз	п
3.	Джерела і споживачі електричного струму	поз	у
4.	Електрична провідність речовин	поз	п
МЕТОДИЧНІ			
5.	Особливості введення поняття електричного струму	поз	у
6.	Здобуття навичок в дотриманні правил безпеки праці під час експериментальних досліджень	поз	У

Здійснимо характеристику еталонних вимог нижчого рівня: розуміння головного (РГ) - студент засвоїв пізнавальну задачу настільки, що це дозволяє йому сформулювати й передати основний зміст її розв'язку одноактною дією, а саме, за допомогою одного судження; завчені знання (ЗЗ) - студент може відтворити зміст пізнавальної задачі в об'ємі та структурі її засвоєння як механічно завчені знання; наслідування (НС) -

студент відтворює основні дії пізнавальної задачі як просте наслідування. Досягнення студентами нижчого рівня навчальних досягнень характеризується репродуктивним відтворенням змісту пізнавальної задачі та виступає необхідною умовою активної діяльності - встановлення готовності студентів до виконання конкретних дій та виявлення результату цього процесу - наявності первинних навчальних досягнень [1, 7]. Наведемо приклади таких завдань:

- 1.(РО). Сформулюйте означення електричного струму.
- 2.(РО). Встановіть основні відомі вам дії електричного струму.
- 3.(НС). Встановіть послідовність введення поняття сили струму.

Завдання для діагностики початкового рівня знань можуть бути не лише на рівні еталонних вимог ЗЗ, НС, РО. Вони можуть бути також і вищого рівня, оскільки йдеться про набутки попереднього навчання студентів. Мова йде про наступні вимоги: повне володіння знаннями (ПОЗ) - активне відтворення пізнавальної задачі у будь-якій структурі її викладу; уміння застосовувати знання (У) - вільне включення головної ланки пізнавальної задачі в нові інформаційні зв'язки, раціональне, творче використовувати їх для самостійного розв'язання нових пізнавальних задач; навичка (Н) - використання змісту пізнавальної задачі в однотипних стандартних ситуаціях діяльності; переконання (П) - студент включає зміст пізнавальної задачі в свою життєдіяльність як особисті переконання (П). Наведемо приклади таких завдань [2] (тема «Закони постійного струму»):

- 1 (ПОЗ). Дослідіть та охарактеризуйте способи сполучення провідників.
- 2 (П). Наведіть фізичний зміст поняття «опір речовини»?
- 3 (П). Що називають питомим опором і в яких одиницях його вимірюють у фізиці та техніці?
- 4 (У). Опишіть будову різних видів резисторів та реостатів.
- 5 (У) Дослідіть призначення шунтів та додаткових опорів.

Таким чином, впровадження завдань з опорою на еталони, вимоги дає змогу реалізувати принцип вибірковості до предметного матеріалу,

встановити сформованість певного рівня інтелекту освіченості, принцип варіативності навчального процесу. Можливість на професійному рівні виконувати експериментальні роботи творчого характеру є однією із необхідних умов становлення фахової компетентності майбутнього вчителя фізики.

Література:

1. <http://studentam/net/ua/content/view/7858/97/>.
2. Атаманчук П.С. Інноваційні технології управління навчанням фізики. - Кам'янець-Подільський. К ПДП, Інформаційно-видавничий відділ, 1999.-174с.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване навчання: Науково-методичний посібник.- К.: ІЗМН.1998. –204с.
4. Вагіс О.В. Проблеми організації і відбору змісту навчання фізики в середній школі в умовах семестрово-заликової системи // Дидактичні проблеми фізичної, освіти в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. - Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імен, Т.Г. Шевченка, 1998. - С. 24-26.
5. Галатюк Ю М Творчий навчальний процес з фізики - методологічні та методичні аспекти // Збірник наукових праць КПДУ: Серія педагогічна: Дидактика фізики у контекст, орієнтирів Болонського процесу. - Кам'янець-Подільський: КПДУ, інформ.-видавн. **ВІДДІЛ**, 2005. - Вип. 11. -с 29-34.
6. Мендерецький В.В. Інновації в плануванні експериментальної діяльності на уроках фізики // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет 2008. -Вип. 14 Інновації в навчанні фізиці та дисциплін технологічної освітньої галузі: міжнародний та вітчизняний досвід. –С. 77 80

7. Ніколаєв О.М. Освітнє середовище як засіб формування професійних компетенцій майбутнього учителя фізики // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету Серія педагогічна: Інновації в навчанні фізиці . - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет, 2008. -Випуск 14. -С. 82-84.
8. Подмазин С.И. Семестрово-зачетная форма организации учебного процесса в школе. –Запорожье:Просвіта,1994. -69с.
9. Подмазин С.И. Теория и практика семестрово-блочно-зачетного режима обучения и 12-бального оценивания знаний учащихся. - Запоріжжя: Просвіта, 2000. - 88 с.
- 10.Подмазін С.І. Філософські основи особистісно зорієнтованої освіти // Завуч. -№20-21. - С. 21-23.

Комарницька Л.М.

викладач світової літератури

Кам'янець-Подільського планово-економічного

технікуму-інтернату

СВОЄРІДНІСТЬ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФАУСТІВСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ У ДРАМІ С. АЛЬОШИНА «МЕФІСТОФЕЛЬ»

У статті йдеться про функціонування традиційних сюжетів, зокрема розглядається інтерпретація фаустівського архетипу у сучасній літературі. На прикладі драми С. Альошина «Мефістофель» переосмислюється гетівська традиція, розширюються моральні і психологічні межі розуміння традиційних символів.

Ключові слова: фаустівський архетип, традиційні образи в світовій літературі, трактування традиційних сюжетів.

Активне функціонування традиційних сюжетів, образів і мотивів є одним із змістових проявів еволюції категорій традиції і новаторства у світовій літературі. Завдяки цьому у художній формі здійснюється змістовий синтез минулого і сьогодення, формуються універсальні структури міфологічного, легендарного, історичного і власне літературного походження. Актуальною проблемою сучасного літературознавства є осмислення трансформаційних закономірностей еволюції легендарно-міфологічних структур.

Однією з фундаментальних категорій світової культури є фаустівський архетип. Ця проблема в різних аспектах розглядалася літературознавцями і культурологами, однак її актуальність продовжує провокувати дослідницьку увагу. Новизна нашого дослідження полягає в аналізі онтологічних, аксіологічних, морально-психологічних домінант загальновідомого матеріалу, які розглядаються у контексті архетипного моделювання.

Фаустівська традиція формувалася протягом значного часу, її формально-змістове оформлення здійснювалось під впливом контамінацій історичних, міфологічних та власне літературних факторів. Саме на цьому

матеріалі була складена «Народна книга» Й.Шпіса (1587р.), яка спровокувала розповсюдження та популяризацію фаустівських легенд у європейських літературах.

Принципово важливою для художньої фаустіани є трагедія Гете «Фауст». Подібно багатьом іншим традиційним сюжетам, класична версія німецького письменника стала сюжетом-зразком, тобто вона отримала статус своєрідного світоглядного абсолюту. Подібні тенденції чітко виявляються в сучасній літературі стосовно багатьох популярних традиційних персонажів. Легендарний Фауст, як породження німецької культури, в процесі літературного функціонування набуває універсального значення і звучання, одночасно він провокує створення численних національних моделей традиційного образу (англійський, іспанський, польський, чеський, болгарський, французький, український та інші Фаусти).

Для ХХ ст. характерне своєрідне «розщеплення» загальновідомого образу, в результаті чого відбувається втрата новим Фаустом титанізму традиційної моделі. Саме тому здійснюється «розмивання» специфічних рис фаустівського героя. У ХХ ст. Фауст часто зіставляється з Гамлетом (рефлексія), Дон Жуаном (любов до життя у всіх її проявах), Дон Кіхотом (прагнення перетворити, ошчасливити світ), Прометеєм (богоборство), Іовом (стійкість і віра) та ін.

У цьому контексті цілком слушним є зауваження А.Є. Нямцу, що «для останніх десятиліть характерні інтенсивні пошуки нової духовності, яка не руйнує і не відкидає загальнокультурні традиції, а акцентує в них загальнозначуще, принципово необхідне сучасності. Трансформація «старої» системи цінностей передбачає аналітичне ставлення до спадку минулого, його творчо усвідомлене включення у сучасну світоглядну модель світу» [9, с. 7].

У сучасному соціокультурному контексті фаустівський архетип характеризується такими формально-змістовими домінантними чинниками: багатозначністю, орієнтацією на осмислення екзистенційних проблем

цивілізації, різноманітністю форм і способів переосмислення гетівської традиції, символічною поліфонією, міжрегіональним характером літературного (культурологічного) функціонування, орієнтацією на аналіз процесів якісного руйнування традиційної семантики та аксіологічних доміант легендарно-міфологічного матеріалу.

На відміну від Мефістофеля Гете, чиєю метою було прагнення оволодіти душею Фауста за допомогою різних спокус, Мефістофель С.Альшіна його однойменної драми сам стає об'єктом експерименту Фауста. Він не представлений в п'єсі як злий дух, а навпаки, робить зло лише тоді, коли починає діяти в рамках людських стереотипів. До Фауста, який в п'єсі виступає спокусником, його привела цікавість, в ньому він побачив неабияку людину.

Вічне життя було для Мефістофеля єдиною формою існування, яке він знав, і вона не обтяжувала його. Він не відчував свого віку, і скоріше з симпатії і хороших спонук, чим виконуючи свої «диявольські» обов'язки, він пропонує молодість Фаусту. Але Фауст не може погодитися жити «не знаходячи, але і не втрачаючи» [1, с. 7].

Холодний критичний розум Фауста приходять до пізнання ряду істин, які він вважає непорушними. Однією з таких істин є неможливість жити без почуттів. З точки зору Фауста Мефістофель жив неповноцінно, бо не переживав ніяких почуттів, і був скоріше просто пасивним свідком земного життя.

На думку Фауста, люди би «мріяли про смерть, якби вона не була неминучою» [1, с. 8]. Люди відчувають не страх смерті, а страх «передчасної смерті» [1, с. 9]. Таким чином, на відміну від гетівського Фауста, який погоджується на омолодження з метою заново прожити певні плотські відчуття як етап пізнання світу, Фауст російського драматурга цілком задоволений своїм життям, він не шукає нових вражень, а доживає своє життя, не роблячи зла, і нічого не бажаючи. Герой п'єси вже цілком готовий до смерті, може, він навіть бажає її. Фауст вважає, що для нього вже настав

час, коли «все почало повторюватися» [1, с. 40] і він дуже старий, щоб щось змінювати.

Фауст переконаний в неспроможності і неповноцінності існування Мефістофеля, він стверджує, що «навіть камінь на дорозі, і той повніше живе» [1, с. 7]. Безсмертя Мефістофеля сприймається Фаустом як безглузде нудне існування, позбавлене будь-яких яскравих вражень і будь-яких спалахів емоцій. Заперечення і аргументи Мефістофеля недостатньо переконливі для Фауста. Він порівнює життя Мефістофеля зі сліпим, який стверджує, що «щасливий, бо не стомлює свого зору, як інші люди» [1, с. 7]. Мефістофель нічого не боїться, він не вірить в можливість змін в своєму розміреному і нудному існуванні. Він упевнений в тому, що все знає, що для нього не може бути нічого нового в житті. Але категоричні заяви: «я можу», «я знавав», «я пізнав», «я не знаю страху», які він робить на початку драми, насправді є грою слів, оскільки показна впевненість в їх істинності і непорушності знаходяться в явній суперечності з його справжнім психологічним станом. Не випадково Фауст, який зрозумів це, називає Мефістофеля «бідним духом» [3, с. 37] і пропонує йому укласти новий договір. Фауст обіцяє своєму антагоністові вивести його на новий рівень розуміння життя. Мефістофель погодився з цікавості, а точніше, він прийняв виклик Фауста, щоб довести йому, що «не боїться страждань так, як він (Фауст. – Л.К.) боїться його безсмертя» [1, с. 9].

За прожиті сторіччя Мефістофель досконало опанував одним людським пороком – брехнею. Розуміючи, що правда зробила б неможливими відносини з Маргаритою, він замінює її брехнею, значно комфортнішою для нього формою спілкування з нею. Він замовчує правду про себе, цим він підтверджує висловлену нянею Маргарити думку, що «хорошій людині нічого приховувати, якою вона є» [1, с. 23]. Саме його первинна брехня і спровокувала виникнення численних проблем та оригінальних сюжетних колізій.

Піврічні відносини з Маргаритою зруйнували гостроту сприйняття

кохання, і хоча для героїв це почуття переживалося вперше, воно втратило новизну для Мефістофеля. Незважаючи на те, що диявол стверджує, що «за якихось нікчемних півроку мені відкрилося в світі більше, ніж за тисячоліття, що я існую» [1, с. 27], він розуміє, що ці відносини вичерпали себе. Мефістофель відчуває це надзвичайно гостро ще і тому, що, на відміну від Маргарити, він зовсім не схильний ні до постійності, ні до стабільності у відносинах. Мефістофель тільки пізнав реальне життя, він жадає нових вражень, і його дратує необхідність в чомусь себе обмежувати.

Під постійним тиском брата і впливом соціальних стереотипів епохи, Маргарита все частіше говорила про заміжжя, сама думка про яке пригноблювала Мефістофеля, оскільки на той момент їх відносини цілком його влаштовували, і він не жадав жодних змін. Думки Маргарити про весілля примусили Мефістофеля вперше подумати про безперспективність їх відносин. Будучи безсмертним, він змушений був би побачити процес старіння і неминучої смерті коханої людини, вічно переживати розлуку і при цьому абсолютно не мінятися самому. Він розуміє неминучість смерті коханої і боїться навіть подумати про це: «Іноді ніби навіть боюся, що вона неминуче помре, а я залишуся жити вічно» [1, с. 26].

Це обтяжує Мефістофеля настільки, що йому важко бачити Маргариту, він прагне її уникати. Мефістофелю навіть стає «незручно жити» [1, с. 26]. Може, саме тоді він починає відчувати свою неповноцінність: безсмертя з дару перетворюється на прокляття. Переслідуваний цими думками, Мефістофель віддаляється від Маргарити, йому боляче усвідомлювати свою онтологічну збитковість.

Спочатку Мефістофель не відчував своєї неповноцінності, і навіть навпаки, був переконаний у винятковості свого положення. Він сприймав своє безсмертя як стан, що дає йому абсолютні переваги над простими смертними. Не розуміючи, що є справжнім життям, він задовольнявся її ілюзією, і, вважаючи земні пристрасті низькими і нікчемними, не прагнув їх пізнати. Мефістофель сам говорить про це Фаусту: «Ось я вічно такий, яким

ти мене зараз бачиш. Я не знаю ваших пристрастей і жалю – я існую рівно і безтурботно. Хіба я не щасливий, і хіба це не ідеал вашого життя?» [1, с. 7].

Оскільки всі людські страхи зводяться до страху смерті, вічне існування звільняє від цього відчуття, і надає достатньо часу для осмислення помилок. Час, на думку Мефістофеля, якраз і є основною прерогативою безсмертя, чинником, відсутність якого перешкоджає щастю людей. Мефістофель іронічно відноситься до тимчасовості людських відчуттів: «Всі ваші маленькі щастя вельми швидкоплинні. Ви навіть не встигаєте насолодитися ними, як або вони зникають, або зникаєте ви самі» [1, с. 8]. Цілком очевидна якісна трансформація традиційного мотиву, яку здійснює російський драматург. Слід підкреслити, що «вивертання» традиційної колізії здійснюється на сюжетно-композиційному та формально-змістовому рівнях. С.Альошин переосмислює загальновідомі мікроструктурні компоненти гетівської трагедії, надає їм підкреслено гуманістичного значення і звучання.

Значне семантичне навантаження в зображенні еволюції Мефістофеля несуть авторські ремарки, які докладно фіксують його психологічний стан. Мефістофель «абсолютно приголомшений» визнанням Маргарити, він не знає, що сказати, «ледве видавлює слова», у нього «пильний мертвий погляд» [3, с. 42]. Інтуїтивно Мефістофель розуміє, що його безсмертя забезпечить його порятунок. Ця спроба самогубства розставляє акценти над тим, що Мефістофель і справді почав думати в рамках людських стереотипів. Любовне коло на цьому замкнулось. Але це зовсім не означає, що життя Мефістофеля закінчилося, а скоріше навпаки, тільки почалось і вимагає продовження. Історія з Маргаритою, хоча і мала для нього фундаментальний, переломний характер, оскільки примусила його відчувати усю гамму людських відчуттів, тобто, по суті, навчила його жити, залишається тільки епізодом його життя. Він готовий продовжити своє життя повноцінно, у нього вже є перші спогади, які стають принципово важливими для нього.

Перші і останні картини драми утворюють своєрідне кільце і за змістом є частинами діалогу-роздуму, діалогу-суперечки про цінність людини. Цей

діалог, перерваний включенням в дію Маргарити, поновлюється після повернення Фауста і Мефістофеля в місто. С.Альошин вводить в драму тимчасову паузу (п'ятирічні мандри персонажів), оскільки його цікавить не подієва сторона цього періоду, а зміни в психології персонажів.

Сумнівним представляється те, що Фауст діяв на благо Мефістофеля. Звичайно, Мефістофель отримав життя, але чи хотів він цього? Мефістофель існував поза людських емоцій, він не боявся нічого, бо перед вічністю все інше, зважаючи на свою тлінність, втрачає всякий сенс. Не знаючи, що є альтернативне життя, він був переконаний у своїй вибраності. Мефістофель С.Альошина вважає, що короткостроковість всякого людського життя, представляє неподолану перешкоду для розуміння вічності, він гордився безсмертям, і не відчував своєї збитковості. Саме Фауст зацікавив його, примусив задуматися, і Мефістофель погодився на експеримент тільки для того, щоб довести неспроможність фаустівських тверджень.

Фауст прорахувався ще в одному: Мефістофель так і не навчився страждати, а тільки «зрозумів страждання» [1, с. 39]. Тим не менш, Фауст виступає «сценаристом» цієї п'єси. Він задоволений своєю правотою, і спокійно вмирає, ні на хвилину не замислившись над тим, яку роль Фауст зіграв в їх долі.

Хоча експеримент Фауста має і негативну сторону (падіння Маргарити), не можна заперечувати його етичну цінність (олюднення Мефістофеля). У цьому плані правомірна постановка питання: «Чи мав Фауст право розпоряджатися їх долями?». Питання це складне і не припускає однозначної відповіді. Очевидній на перший погляд аморальності експерименту протиставлена велич мети, до якої прагне традиційний персонаж. Адже олюднення Мефістофеля не просто як акт творіння Фауста, а як знищення зла взагалі, тріумф людського начала в одвічній боротьбі добра і зла. Не дивлячись на роль Фауста в їх долі, ні Мефістофель, ні Маргарита жодного разу не дорікнули йому: перший відчував до нього прихильність, друга зберегла пошану і симпатію. Його смерть стала справжнім потрясінням

для Мефістофеля. Фауст був тим каталізатором, який спровокував перетворення диявола на людину. Із самого початку Мефістофель побачив в ньому неординарну людину, яка стала його провідником у непростому світі людських відносин.

Мотив олюднення Мефістофеля перегукується з міфом про Пігмаліона і численними історіями про штучне створення людини. Своєрідність інтерпретації міфу в драмі складає винятковість об'єкту трансформації, який сприймався світовою літературою і філософією як абсолютно незмінне начало. Драматург спростовує традиційний погляд про нездоланність, вічність Мефістофеля як символу і матеріальне вираження зла. З абстрактного духу Фауст за допомогою Маргарити творить людину, причому трансформація диявола осмислюється драматургом не як божественний акт творіння, здійснюваний надприродною силою. У прагненні Фауста змінити Мефістофеля виявляється специфічна здатність людини до перетворюючої творчої діяльності.

Сюжет драми і еволюція персонажів спіралевидні: вони повертаються до початкових моментів, але вже на вищому семантичному рівні. Для Фауста це завершення суперечки, для Мефістофеля – усвідомлення себе як особистості, задіяної в долю інших людей. Незмінною залишається тільки любов Маргарити. Відсутність чи нейтралізація факту смертельного «парі» в художньому контексті приводить до взаємної трагедії образів Фауста і Мефістофеля, котрі виступають як «усереднені» людські типи, протиставляються один одному в повсякденній життєвій ситуації і часто змінюють свій «знак» і свої сюжетно-рольові функції.

Фаустівський сюжет невичерпний і нескінченний. Тому кожна епоха знаходить у ньому те, що співзвучне її духовним орієнтирам. Європейське Відродження прославляло в героєві активність людини, котра насмілилась повстати проти божественного Всесвіту. Християнські письменники розглядають легендарний сюжет з погляду релігійних постулатів, автори п'єс для німецьких мандрівних акторів XVII – першої половини XVIII ст.

орієнтуються на ауру його казкового і видовишно-розважального характеру. Штюрмери акцентують у Фаусті його бунтарство, просвітителі – гуманістичну спрямованість діяльності. Романтики і модерністи бачать в героєві народної легенди представника буржуазної епохи. Нарешті, письменники ХХ ст. сприймають Фауста як символ свого століття, котрий дозволяє пізнати таємниці буття (Т.Манн «Доктор Фаустус», К.Манн «Мефістофель», С.Альошин «Мефістофель», О.Левада «Фауст і смерть» та ін.). Таким чином, фаустівський сюжет можна сприймати в якості своєрідного філософсько-етичного «дзеркала», яке відбиває основні тенденції розвитку Думки в різні культурно-історичні епохи.

Етапи фаустівської літературної традиції тісно пов'язані з кардинальними змінами в мистецтві, перегукуються з рухом часу і свідчать про якісні зрушення в художньому пізнанні людини і суспільства. Онтологічні, гносеологічні, аксіологічні та філософсько-психологічні доміанти фаустівської структури є змістовною основою численних версій загальновідомого матеріалу, допомагають осмислити глибинні тенденції розвитку сучасної Людини і Соціуму. Фаустівський архетип функціонує у відповідності зі своєрідним екзистенційним ритмом розвитку людства, а сам Фауст закономірний для кожної епохи. Тому дослідження функціонування фаустівських структур у загальнокультурному просторі є однією з важливих проблем сучасного порівняльного літературознавства.

Список використаних джерел:

1. Алешин С. Мефистофель. Палата / С.Альошин. – М.: Искусство, 1963. – 128 с.
2. Легенда о докторе Фаусте / изд. подгот. В.Н. Жирмунский. – 2-е испр. изд. – М.: Наука, 1978. – 423 с.
3. Нямцу А.Е. Рекомендации к изучению традиционных сюжетов и образов мировой литературы: советская драматургическая фаустиана / А.Е. Нямцу.– Черновцы: Черновицкий гос. университет, 1982. – Вып. 2. – 74 с.

4. Нямцу А.Е. Легендарные образы в литературе / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 2002. – 175 с.
5. Нямцу А.Е. Фантастические парадоксы человеческого мира / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 1998. – 120 с.
6. Нямцу А.Е. Поэтика традиционных сюжетов / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 1999. – 176 с.
7. Нямцу А.Е. Поэтика современной фантастики / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 2002. – Ч. 1. – 240 с.
8. Нямцу А.Е. Основы теории традиционных сюжетов / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
9. Нямцу А.Е. Миф и литература (теоретические аспекты функционирования) / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 2005. – 80 с.
10. Шалагінов Б.Б. «Фауст» Й.В.Гете: Містерія. Міф. Утопія: До проблеми духовної сутності людини в німецькій літературі на рубежі 18-19 ст: монографія / Б.Б. Шалагінов. – К.: Вежа, 2002. – 280 с.

Originality of Faust tradition comprehension in the drama «Mephistopheles» by S.Alioshin

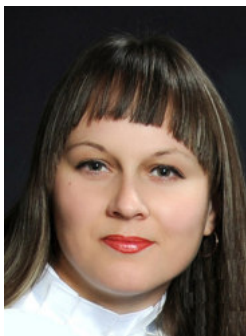
The article deals with the issues of traditional plots functioning, i.e. the originality of the Faust archetype interpretation in modern literature. The author analyses peculiarities of traditional characters interpretation in the drama «Mephistopheles» by S.Alioshin as well as reveals the transformation of interpretation of the Goethe tradition, and expansion of moral and psychological limits of comprehension of traditional characters.

Key words: traditional characters, Faust archetype, transformation of interpretation.

Своеобразие переосмысления фаустовской традиции в драме С. Алешина «Мефистофель»

В статье говорится о функционировании традиционных сюжетов, в частности рассматривается интерпретация фаустовского архетипа в современной литературе. На примере драмы С. Алешина «Мефистофель» переосмысливается гетевская традиция, расширяются моральные и психологические границы понимания традиционных символов.

Ключевые слова: фаустовский архетип, традиционные образы в мировой литературе, трактовка традиционных сюжетов.

Печенюк А.П.

викладач економічних дисциплін

Кам'янець-Подільського

планово-економічного технікуму-інтернату

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА CSRP

Багато підприємств, що досягли успіху у певному сегменті виробництва, роблять все можливе для збереження своїх споживачів, оскільки конкуренція посилюється, а витрати на залучення нових споживачів зростають (в окремих випадках витрати на залучення нових покупців можуть в рази перевищувати витрати на те, щоб задовольнити запити вже існуючих).

Взаємовідносини між виробниками і покупцями щодо виробництва і реалізації продукції можна описати такими формами:

1. Основна (найбільш поширена): підприємство реалізує продукцію, але не цікавиться тим, що буде далі.
2. Реагуюча (зворотній зв'язок): підприємство реалізує продукцію і пропонує споживачам телефонувати і ставити питання, які виникають.
3. Відповідальна: представники фірми незабаром після реалізації продукції зв'язуються із споживачами і запитують їх про враження, про їх скарги або пропозиції. Це допомагає організації постійно удосконалювати систему пропозицій і асортимент товарів.
4. Активна: представники організації-виробника підтримують зв'язок з покупцями і час від часу виходять з пропозиціями щодо удосконалення продукції, якою вони користуються, або про покупку нової.
5. Партнерська: підприємство постійно працює із клієнтами та партнерами у напрямку пошуку способів пропозиції вищої цінності.

Активні взаємовідносини із споживачами вимагають великих затрат часу зі сторони менеджерів підприємства. Збільшення кількості бізнес-процесів під час виробництва продукції призводить до ускладнень. Керувати такими процесами стає значно важче.

Тому сучасні менеджери повинні впроваджувати нові моделі бізнесу, які фокусують кожен підрозділ фірми прямо на споживача, зосереджуючи свою діяльність навколо діяльності покупця [4].

Для реалізації нових вимог потрібні нові інструменти. В результаті цього з'явилася модель бізнесу – планування ресурсів, синхронізована з покупцем (CSRП, Customer Synchronized Relationship Planning), яка в більшій мірі визначає діяльність підприємства зі створення конкретного продукту, потрібного конкретному споживачу.[1]

Тобто, CSRП є методологією ведення бізнесу, яка базується на поточній інформації про споживача, й діяльність підприємства зміщується від планування потреб виробництва до планування замовлень покупців.

Концепція CSRП – представляє собою концепцію управління ресурсами підприємства, що орієнтується на потреби споживачів, яка враховує не тільки основні виробничі і матеріальні ресурси, а й усі ті ресурси, які зазвичай розглядаються як допоміжні, тобто ресурси усього життєвого циклу товару. Це всі ресурси, які використовуються під час маркетингової роботи з клієнтом, післяпродажного обслуговування, перевалочних і обслуговуючих операцій тощо [1].

При використанні моделі CSRП робота з клієнтами стає важливою ланкою діяльності підприємства, центром управління всією організацією. При цьому підрозділ технічної підтримки відповідає за доведення необхідної інформації про покупців до виконавчих центрів організації. [2].

Реалізація концепції CSRП на конкретному підприємстві дозволяє управляти замовленнями клієнтів і всією роботою з ними на порядок оперативніше, ніж це було можливо раніше. Стає можливою щогодинна зміна графіка поставок. CSRП зміщує акцент уваги з планування виробництва

на планування замовлень покупців. Бізнес-процеси підприємства синхронізуються з діяльністю покупців [1].

Впровадження CSRP має включати такі етапи:

- 1) оптимізація виробничої діяльності;
- 2) інтеграція покупця з основними плануючими і виробничими підрозділами;
- 3) впровадження відкритих технологій для здійснення такої інтеграції [3].

Результатом ефективного застосування CSRP є підвищення якості товарів, скорочення періоду постачання, підвищення споживчої цінності продукції, тощо, разом з тим, це розвиток інфраструктури для створення індивідуальних рішень, покращення зворотного зв'язку з покупцями і підвищення рівня сервісу для покупця. Це не технологічна ефективність, яка забезпечує лише тимчасову конкурентну перевагу, це здатність створювати продукти, що відповідають різноманітним потребам покупця і кращий сервіс. [2].

Впровадження систем класу CSRP призведе до:

- покращення споживчих цінностей продукції, що досягається шляхом зосередженості компанії на кон'юнктурі ринку;
- гнучкого пристосування до кон'юнктури ринку, що забезпечується удосконаленням виробничого планування: зміни в замовленні покупця автоматично призводять до змін у замовленнях постачальникам тощо;
- зміцнення конкурентних позицій підприємства, що забезпечується координацією бізнес-процесів з покупцями завдяки доступу в реальному часі до точної інформації про замовлення покупців;
- можливість для підрозділів планування динамічно змінювати групування робіт, черговість виконання замовлень, укладення субконтрактів для поліпшення обслуговування покупців і зниження собівартості продукції;
- підвищення якості товарів, оскільки засоби підтримки покупців об'єднуються з ключовими додатками планування, виробництва і управління.

Вся необхідна інформація про покупців, замовників і товари заздалегідь подається підрозділам, які відповідальні за виробництво, збут, дослідження і розвиток;

– при впровадженні технологій, заснованих на WWW, зростають можливості підтримки покупців, включаючи віддалений, цілодобовий сервіс за принципом самообслуговування [1].

Запровадження технології управління CSRP покращить використання всіх ресурсів організації, підвищить її гнучкість і адаптованість до змін зовнішнього середовища, підвищить якість управлінських рішень і дозволить забезпечити конкурентоспроможність підприємству в умовах глобалізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. CSRP (планирование ресурсов, синхронизированное с потребителем). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fort-knox.ru/ponyatie-i-sushchnostj-elektronnoj-kommertsii/bazovye-tekhnologii-elektronnoj-kommertsii/avtomatizirovannye-sistemy-upravleniya-resursami-predpriyatiya/csrp-planirovanie-resursov-s-potrebitelem.html>
2. Кузьмин К.А. CSRP (Customer Synchronized Resource Planning) / К.А. Кузьмин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kuzmin-ka.ru/kis/standart_kis/CSRP/
3. Ободзинська Т.В. CSRP – сучасна концепція управління ресурсами підприємства / Т.В. Ободзинська, Л.В. Кривко // Економічний простір. – 2014. – № 46. – С. 286–291.
4. Роза К. Еволюція розвитку інформаційних систем. Методологія CSRP / К. Роза. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://easy-code.com.ua/2012/08/evolyuciya-rozvitku-informacijnix-sistem-metodologiya-csrp-kommerciya-rizne-statti/>

Вермяньська О.І.

*викладач культурології
Кам'янець-Подільського планово-
економічного технікуму-інтернату*

ШЛЯХИ ТВОРЧОГО ПОШУКУ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ В ТЕХНІКУМІ

***Анотація:** В даній статті висвітлено питання удосконалення виховної роботи зі студентами технікуму. Виховання молоді посідає чільне місце в суспільстві. Суспільство природно висуває вимоги до виховання особи. Ці вимоги корегуються із зміною суспільних цінностей. В даній статті зроблена спроба аналізу творчого пошуку у виховній роботі, акцентуючи увагу на розв'язання проблем студентської молоді.*

***Ключові слова:** суспільство, виховання, студенти, творчість, дозвілля, проект, програма.*

Постановка проблеми. Молодь сьогодні у своїй дійсності прагматична, їй потрібен реальний, а не надуманий романтичний результат. Виховний процес у технікумі, як самодостатній має підкоритись тим вимогам, що висуває суспільство.

Сьогодні наше суспільство характеризується новими умовами розвитку, системою цінностей та рівнем комунікацій, новими відносинами між людьми. Тому перш за все суспільству потрібні спеціалісти з високою моральністю, високими комунікативними звичками, з розумінням українських народних традицій, та вмінням жити в інформаційному суспільстві. Сучасне життя вимагає такого виховання, щоб у молоді формувались потреби до сприйняття новизни, потреби і можливості «жити разом в єдиному світовому культурному просторі», сповідаючи особливості національної культури. Нині особливо нагальною є потреба формування у молоді сприйняття всіх аспектів світової культури: прав людини, ненасилля, терпимості, гендерної рівності, демократичної участі, міжкультурного порозуміння, культурної і мовної багатоманітності.

Без цих чинників особистість не відбудеться, а виховний процес не

дасть тих наслідків, які в епоху глобалізації потрібні для загально суспільного удосконалення.

Аналіз актуальних досліджень. Управління виховним процесом є педагогічним завданням першочергового значення. Складність цього завдання полягає в тому, що виховання в колективі може носити як позитивний так і негативний характер. Це безпосередньо залежить від впливу конкретної соціальної ситуації. Такі ситуації складаються під час організованого чи не організованого навчання і виховання.

Виховання, як правило, це формування та зміни соціальних установок людини. Управління виховним процесом у технікумі здійснюється згідно законом України «Про освіту, про мову» Державною національною програмою «Освіта» [1; 24].

Весь комплекс виховної роботи педагогічного колективу з формування патріотичної свідомості як фактора цілісного формування особистості студентської молоді затверджений в єдиному плані виховної роботи в технікумі. План носить творчий характер враховуючи інтереси молоді, їх вік та психологічні особливості.

З метою ефективного виховання плану виховної роботи колектив серйозно підходить до вибору форм виховних заходів, дбає про їх різноманітність, якість та ефективність, цікавість та актуальність. Застосовуються різноманітні форми виховної роботи: тематичні вечори, концертні програми, інтелектуальні ігри, конкурси, спортивні змагання, подорожі по рідному краю. Творчо підходять в технікумі до роботи зі студентською молоддю, зокрема приділяючи велику увагу роботі студентської ради та Ради гуртожитку, розвиваючи ініціативність та самодіяльність студентів, залучає їх до активної участі в громадському житті. Велику індивідуальну роботу проводить вихователь гуртожитку. Студенти технікуму вимагають особливого ставлення і уваги. Серед всього діапазону цінностей ця категорія студентів найчастіше виділяє довірливі стосунки та відчуття власної значимості для оточуючих. Це допомагає їм справлятися з

комплексами, які викликає їх статус. Крім турботи студентам технікуму надається морально- психологічна підтримка. Кропітка робота вихователя, сприяє їхній адаптації в новому середовищі.

Вихователь гуртожитку веде окрему роботу по підготовці студентів до самостійного ведення побуту, економного витрачання коштів, вчить основам кулінарії, санітарно-гігієнічним нормам утримання житла, особистих речей, допомагає цим студентам мати гармонійний зовнішній вигляд, виробити естетичні смаки та етику поведінки. Певна увага у гуртожитку приділяється правовому вихованню. Специфіка роботи з даним контингентом в технікумі потребує систематичного спілкування з психологами та лікарями. Тому в системі роботи вихователя діє клуб «За здоровий спосіб життя».

Одним із основних напрямків виховної роботи є художньо-естетичне виховання. Студенти із задоволенням беруть участь у всіх концертних святкових програмах. Силами вихователя гуртожитку організовується проведення вечорів відпочинку, конкурси на кращу кімнату, кращий поверх, працюють гуртки за інтересами. Створені і постійно поповнюються виставки художньої і технічної творчості.

Пропаганда здорового способу життя здійснюється шляхом залучення студентства до занять спортом. Уже традиційними стали: «День здоров'я», «День інваліда». Студенти є постійними учасниками обласних та Всеукраїнських спартакіад, де постійно посідають призові місця.

Виховний процес в технікумі неможливий без співпраці педагогів з батьками. Ефективні результати показала робота постійно діючого університету для батьків.

Сьогодення вимагає від сучасного вихователя іноваційних технологій у виховній роботі. Вихователі та психологи в даний час працюють над проектом «Програма індивідуальної роботи зі студентами», яка ґрунтується на довірливому діалозі моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками, авансуванні успіху. Впровадження цієї програми допоможе

створити умову для визначення прихованих можливостей кожного студента, створення індивідуального «Я» і його духовної автономності, суверенності та уміння поєднувати особисті інтереси з державними. Даний проект включає два напрямки: навчально-виховний процес та педагогічна студентська співпраця. Впровадження проекту програми у навчально-виховний процес полягає в тому, щоб широко застосувати нетрадиційні заняття, які несуть навантаження не тільки навчальним матеріалом а і виховним.

Вивченню питання розвитку індивідуальної роботи зі студентами приділялася належна увага педагогами та психологами, зокрема в роботах Д. Белухіна, Р. Борисової, З. Ветрової, Л.Гапоненко, Л.Кондрашової, Н. Мойсеєнко, К. Лебедевої, Р. Штанера та ін. При цьому акцентується увага на особливостях у запровадженні індивідуальної роботи у студентів у процесі виховання, вироблення індивідуального стилю діяльності.

Серед основних завдань індивідуалізації навчання та виховання виокремлюють такі:

- максимально виявити, ініціювати, використати індивідуальний досвід студента;
- допомогти студентові самовизначитися, самореалізуватися;
- активно стимулювати студента до самооцінки освітньої діяльності. Як доводить практика, розвиток індивідуальної роботи зі студентами позитивно впливає на формування їх професійної мотивації та успішне входження у студентське середовище.

Відповідно до нині діючого Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах активно практикується використання індивідуальних занять як виду навчальних занять з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей [1, с.48-50].

Чудово сприймають студенти такі типи нетрадиційних занять :заняття-концерт(з залученням професійних акторів),репортаж з мовної кав'ярні, літературне кафе, КВК, Брейн-ринг, заняття-театр (з залученням

професійних акторів викладачів і студентів), заняття-екскурсії, заняття-конференції.

Педагогічно-студентська співпраця передбачає спільну участь студентів та вихователя, педагогів в організації та проведенні виховних годин та позаурочних заходів, концертів, театралізованих композицій, ігор за типом(Що? Де? Коли?) та інші.

Нині стоїть важливе завдання виховувати у студентів потребу в своєму культурному зростанні. Вона має бути того ж рівня значимості, що і потреба у праці. Якщо ця остання потреба є мотиваційною основою готовності студентів до інтенсивної трудової діяльності, то перша-також основою до активних форм дозвілля і зростання культурних потреб особистості.

Виховне значення дозвілля пов'язане з його якістю, змістом, різноманітністю форм, функціями мірою прилучення студента до дозвільної діяльності студента, там де її зміст лишається бідним, а форми і методи-шаблонними, примітивними.

Що ж виховується на дозвіллі? Світоглядна культура, потреби, смаки, почуття емоції студентів, їх колективістська свідомість, уміння. Сьогодні особливе значення має виховання світоглядної культури, розумних потреб і смаків.

Соціологічні дослідження художніх смаків молоді підтверджують, наскільки актуальна є нині дана проблема. Дозвілля надає можливості для творчості усім без винятку. А в нашому колективі допоможе реалізувати таланти і творчість конкретної особистості, тому що дозвілля-це могутній засіб вияву талантів, зміцнення обдарувань. Колективне проведення дозвілля вимагає спільності захоплень, психологічних контактів між студентами, швидкої адаптації новачків. Воно поєднує у собі видовишність, змагальність, розважальність, інформативність з виховним моментом. [5; с.13].

Поєднання індивідуально-особистісних і колективістських елементів у способах проведення вільного часу є необхідною умовою культури дозвілля,

яка формується усім життям сучасного суспільства. Але це- не стихійний процес. Він передбачає спрямовану дію на потреби і інтереси студентів, їх смаки і погляди, виховання уміння правильно розпорядитися своїм вільним часом, і зрештою, формувати духовність у сфері дозвілля.

Як і в попередні роки в сфері дозвілля нині взаємодіють дві протилежні тенденції: одна- це пасивний, статичний спосіб проведення вільного часу, інша-інтенсифікація з допомогою активних занять.

Соціологічні дослідження свідчать про те, що в виховній роботі не завжди враховуються зростаючі духовні запити студентів. Зрозуміло посилення тенденції до пасивного проведення вільного часу ускладнило і загостило ряд проблем дозвілля. Ось одна з них: виховання культурних потреб і смаків студентів, які б стимулювали організацію відповідних норм дозвілля, адже у студентської молоді збільшуються потреби до особистої незалежності, прагнення до самоствердження. [4; 39]. Саме тому вихователі повинні уважно ціленаправлено, індивідуально працювати над розвитком ініціативи самих студентів враховуючи їх інтелектуальні, творчі можливості.

На сучасному етапі розвитку суспільства виховні методи повинні бути зорієнтовані на становлення і розвиток такої особистості, яка б могла оптимально вирішувати складні проблеми, успішно досягати індивідуальних та суспільних цілей, керуючись при цьому моральними нормами. Лише ця умова робить їх адекватними засобами, формування вищих моральних цінностей, які є усвідомленими і довірливими.

Висновок дослідження. Втілення проекту «Програми індивідуальної роботи зі студентами» в життя передбачає допомогу колективу технікуму створити цілісну концепцію виховання нової особистості майбутнього фахівця, здатного гідно представити свою галузь.

Таким чином, виховання-це складна соціальна система, відповідальний, соціальний інститут, який відіграє велику роль у вихованні цілісної особистості, а значить вимагає постійного розвитку, творчого пошуку та глибокого значення.

Прогрес навчально-виховного процесу полягає у відносно-рівномірному, узгодженому розвитку всіх його основних функцій, якщо будь яка із них гіпертрофується або виявиться нерозвиненою, то виховний процес відчужується від особистості, стає некерованим а духовний і матеріальний стан суспільства заповнюється деформованими нормами і цінностями.

Використана література

1. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. – К.: ВВП «Компас», 1997. – С. 15 – 17, 48 – 50.

2. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців // Інформаційний вісник вищої освіти. – К. – 2004. – №13. – С. 12 – 15.

3. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДП ім. В. Гнатюка, 2003. – С. 38.

4. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 / 2002 // Освіта України. – 2002. – №24

5. Виховна робота в технікумах, коледжах. З досвіду роботи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації. Випуск 5 (CD) / Відп. за випуск Цибенко Н.В., Салмай Н.М. – К. : НМЦ МінАПК, 2006. – 241с.

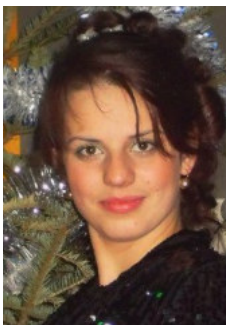
В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования воспитательной работы со студентами техникума. Воспитание молодежи занимает видное место в обществе. Общество естественно выдвигает требования к воспитанию особи. Эти требования корректируются с изменением общественных ценностей. В данной статье сделана попытка анализа творческого поиска в воспитательных работе, акцентируя

внимание на решение проблем студенческой молодежи.

Ключевые слова: общество, воспитание, студенты, творчество, досуг, проект, программа.

This article highlights the improvement of educational work with students of the College. Educating youth holds a prominent place in society. Society naturally makes demands to the education of the person. These requirements are adjusted with changing social values. This article attempts to analyze creativity in educational work, focusing on solving problems of students.

Keywords: society, education, students, work, leisure, project, program

Горюк А.М.

*викладач української мови
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

ЕПІТЕТ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ВАСИЛЯ СТУСА

У статті висвітлено специфіку тропейчного вживання образних означень-епітетів у поетичному мовленні Василя Стуса як найхарактерніших образно-художніх засобів.

Ключові слова: епітет, троп, ад'єктив, синоніми, стилістика, поезія.

Слово в поетичному тексті завжди семантично ускладнене, багатозначне. Це – згусток думки і душевних переживань. Тому лексичні засоби, використовувані митцем саме в поетичному жанрі, виступають репрезентантом його внутрішнього світу, способу бачення ним об'єктивного світу, що трансформується через свідомість і душу поета у художній текст.

У поезії слово не можна розглядати як вираження готової думки. За О. Потебнею, «слово є вираження думки лише настільки, наскільки служить засобом для її створення; внутрішня форма слова – єдиний об'єктивний зміст слова – має значення тільки тому, що видозмінює і удосконалює ті агрегати сприйняття, які застає в душі» [6, с. 83].

В силу такої підсвідомої значущості слова у поезії лексична ознака виступає сильніше, складніше. «Можна сказати, що кожне слово у вірші виступає своєрідним лексичним тоном» [5, с. 18]. Поетичний текст як засіб пізнання внутрішнього світу митця є предметом досліджень [3, с. 27].

Образний словник поетичного тексту представляє художнє мовомислення певної генерації митців, літературної течії. Впливова сила художнього слова, як відомо, ґрунтується на образності та переносності. Саме на художньому осмисленні прикметників і позначився процес їх метафоризації. Особливо чутливі до цього якісні прикметники, які

виявляють велику функціональну активність та створюють витончені та художньо-яскраві видозміни у своїх стилістичних якостях. Майже кожний прикметник з найрізноманітнішою семантикою може виступати у функції епітета-художнього означення.

У функції епітетів найчастіше виступають прикметники, які, відриваючись від свого основного, логічного значення, входять у сферу складного комплексу художньо-осмислених побудов.

Потребами мовного вираження спричинене розширення номінацій ознак об'єктів внаслідок переосмислення фізичних властивостей інших предметів, а саме: різних металів, дорогоцінного каміння, ягід, плодів тощо. Як видно, основою такої смислової деривації виступає асоціація [7, с. 73], зокрема порівняння, що є «універсальною операцією у процесі людського пізнання в цілому» [4, с. 77]. Так, наприклад, у словосполученнях *гранатові дерева, янтарний виріб, срібна ложка* реалізуються прямі, лексично не зв'язані значення прикметників. Вживаючись у переносному значенні, такі прикметники значно звужують семантичний обсяг відповідних понять, акцентуючи увагу лише на колірних ознаках: *янтарна юшка* (кольором нагадує янтар). Порівнюються також: *пшеничні вуса, срібні скроні, свинцеві хвилі океану, золотий степ*.

Трагізм ліричного героя В.Стуса - у протиріччі між його внутрішнім життям і зовнішнім світом, передусім світом суспільним. Цей конфлікт реалізується в предметному світі, пластичності Стусової поезії. Людські відносини і почуття, так тонко передані митцем, часто підкріплені предметними деталями. Для підвищення їх виразності поет використовує епітети. Особлива виразність епітета в Стуса вважається домінантною стильовою якістю його творчості. Епітет стає дієвим засобом відчуження звичних предметів, засобом актуалізації внутрішньої форми слова художнього. Майстерне використання епітета уможливило уникнення автором ознак уніфікації і невиразності, безликісті віршів. Широке використання епітетів у Стусові поезії надає їй неповторності і самотності.

Автор використовує в образній індивідуальній системі такі художні означення, звичайно у поєднанні з іншими метафоричними одиницями, як-от: *ясновида любов, велеречиві боги, заможливий порив, обрії незнані, прив'ялий трунок, чудовий та сумний поцілунок, спокійний прибій, глуха зима, цивілізовані каліки, добрий вітер, пещена доля, буйногрува сваволя, грішна врода, високе слово, гнів ро..., високий вогонь, буремний лет, суремна тривога* тощо.

Поетичний світ Стуса наповнений конкретними деталями, які подаються автором в обрамленні епітетами, експресивна забарвленість яких спричиняє особливе сприйняття, відповідну візію долі. Форма і семантика епітетів у нього мають виразну народнопісенну основу. Епітети *білий, чорний, червоний, синій, зелений, карий* – це не тільки слова з конкретно-чуттєвою зоровою семантикою, а й символічні поняття. Така у нього, зокрема, семантика прикметника *білий*, що передає загальне оцінне значення. У його поезії цей епітет символізує всюдиусще проникнення анемічних створінь – спустошених людських душ:

Довкола мене - цвинтар душ
на білім цвинтарі народу.

Бреду в сльозах. Шукаю броду

У семантиці означення *білий* наявні такі складники, як «красивий», «світлий», «чистий», а також незвичний для цього слова – «сумний», що зближує його із семантикою контрастного чорного кольору. Порівн.:

Живи здоровий, синку, мій, рости,
спивай меди із чарівної чаші,
а я, твій батько, маю ще тягти
кормигу літ у **чорнім єралаші**,
збавляючи літа свої найкращі
в світах, які неможна осягти.

У своїй поезії Стус виявляє індивідуальне сприйняття трагедії роду, матері, дружини, України. Він своїм життєвим прикладом доводить вищість духу навіть над смертю.

У логічно-семантичний ряд образів-символів автор включає своєрідні епітети-повтори. іноді значеннєво поєднуючи однокореневі, але різні частиномовні категорії (прислівники і прикметники), тобто формуючи епітетні комплекси – плеоназми. Напр.:

Народе мій, до тебе я ще верну,
як в смерті обернуся до життя
своїм стражденним і незлим обличчям.

Як син, тобі доземно уклонюсь
і чесно гляну в **чесні** твої вічі
і з рідною землею поріднюсь.

Чутливість зорового сприйняття навколишнього світу, відображеного в колористичних образах, характеризує особливості мовно-поетичного мислення Стуса, причому автор послуговується означеннями-епітетами, що узвичаєні як слова-символи в народнопісенній творчості. Проте народнопісенний зміст улюблених автором кольороназв *білий, чорний, червоний* набуває у Стусові інтерпретації більш високого, сказати б, пафосного, значення. Напр.:

Ярій, душе. Ярій, а не ридай.
У **білій** стужі сонце України.
А ти шукай - **червону** тінь калини
На чорний водах тінь її шукай.

Чорний колір як символ трагічного, як засіб імпресіоністичного вираження авторового самовідчуття, що, за висловом його, сформувалось в «ранню дорослість, сумовите прозріння, трагічне передчуття», вилилось, зокрема, у такі рядки: *«тривожить вітер віти чорних сосон»*; *«як тебе згадати в Приураллі. Поміж чорних сосон і ялин»*; *«Чорніє під дощем моя тюрма і чорні сосни із тюрмою в парі»*. Поєднання не стертих, свіжих

означень-епітетів у віршовій строфіці допомагає автору виразити гуманістичні ідеали, наблизити поезію до філософії, найяскравіше виявити екзистенційну суть.

Чия діжду коли поліття
Для зголоднілого бажання?
Як вибухнути, щоб горіть?
Як прохопитись чорнокриллям
під сонцем **божевільно-білим**?
Як бути? Як знебути? Як жити?

Більшість епітетів у Стуса – це метафоричні епітети. Вони організовані за законами метафоричного мислення, де діють ті ж, що і в метафорі, закономірності: абстрагування, подібність і конкретизація [2, с. 12]. «Виокремлення останнього як домінуючого пов'язане з основною функцією епітета бути означенням» [1, с. 144]. Так, подвійний епітет **«сонцем божевільно-білим»** засвідчує про те, що цей епітет виконує функцію тропа, тобто забезпечує додаткову художню характеристику скритого порівняння, що легко вгадується. Всі стильові якості поезії Стуса акумулюються в епітеті, що поєднує в собі виразну естетико-семантичну інформацію, дає можливість відчувати своєрідність образного мислення поета, його художнє бачення. У нього раціональне чергується чи часто заступається емоційним, інтуїтивним, загальне поступається місцем індивідуальному.

Епітети Стуса – не автономні, вони між собою організовані в оригінальну систему, що підсилює цілісність поезії автора. Наприклад, епітет **«сивий»** зустрічається в сполученнях **«сивий водоспад»** і **«сивий валун»**, **«сивий камінь»**, **«сиві сутінки»**. Означувані слова, що є найменуваннями конкретних понять, предметів, вступають з словами-епітетами у достатньо виразні комбінації смислових єдностей, передаючи різні емоційно-психологічні характеристики, ситуації. Так, поняття *сніг* означається автором такими епітетами: *бузково- синій, іскристий, ніжно-тонний, біло-мертвий*. Проте найширшими синтагматичними можливостями володіють яскраві

епітети Стуса: *жовтий, сивий, сизий, червоний, голубий*. Найбільш широким діапазоном сполученності мають епітети *білий, чорний*. «Білий» - «хмари», «глянець», «поле», «мармур», «пилюка», «дзеркало», «рука», «вибух». «Чорний» — «вогонь», «сум», «даль», «думки», «стіни», «тіні», «небеса», «сни». «Мертвий» - «захід», «сонце», «простір», «сніг», «поле», «дерева», «зоря», «танець».

Ад'єктивний епітету поетичному мовленні В.Стуса, як видно, виступає вагомим компонентом у всій його образно-художній архітектоніці. Це мотивується широкою синтагматичною спроможністю ад'єктивного класу слів, зокрема їх внутрішньочастиномовною співвіднесеністю, що уможливорює амплікаційні смисли, антонімічну семантику, широкий спектр асоціацій. Епітетика, таким чином, в Стусовому поетичному мовленні є іманентною його ознакою, закоріненою в народнопісенну творчість.

Список використаних джерел:

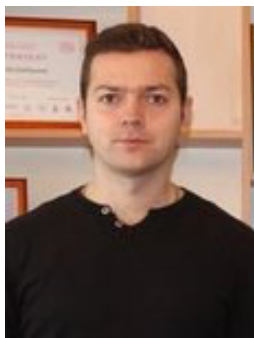
1. Еремина В. И. Метафорический эпитет (из поэтики фольклора)/ В. И. Еремина // Известия АН СССР. – Серия лит. и языка. Т. XXVI. Вып. 2. - 1967. – С. 144 - 152.
2. Кононенко В. І. Рідне слово / В. І. Кононенко. – К.: Богдан, 2001. – 303 с.
3. Ставицька Л. Естетика слова в українській поезії 10-30 рр. ХХ ст. / Л. Ставицька. – К.: ПравдаЯрославичів, 2000. – 154 с.
4. Панфилов В.З. Гносеологические аспекты философский проблем языкознания. – М.: Наука, 1982. – 377 с.
5. Тынянов Ю. Н. Проблема стихотворного языка / Ю. Н. Тынянов. – М., 1964. – 182 с.
6. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К.: СИНТО, 1993. – 191 с.
7. Чабаненко В. А. Основы мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К.: Вища школа, 1984. – 167 с.

В статье освещены специфику тропеичних употребления образных определений-эпитетов в поэтической речи Василя Стуса как характерных образно-художественных средств.

Ключевые слова: *эпитет, троп, адъектив, синонимы, стилистика, поэзия.*

The article deals with the specific of the tropical usage of vivid determinations - epithets in the poetic speech of Vasyl Stus, as the most characteristic vividly-artistic facilities.

Key words: *epithet, trope, adjectival, synonyms, stylistics, poetry.*

Удалов Б.О.

*викладач фізичного виховання
Кам'янець-Подільського
планово-економічно технікуму-інтернату*

ФОРМИ І ЗМІСТ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ СТУДЕНТІВ У ВУЗАХ

У статті розглянута фізична культура як частина професійної підготовки студентів. Розкрито поради щодо форм та змісту занять фізичним вихованням студентів неспеціалізованих факультетів.

У процесі фізичного виховання студентів (не спеціалізованих факультетів) використовуються різні форми навчальних та позаурочних занять. Навчальні заняття проводяться у формі : теоретичних, практичних і контрольних; елективних (за вибором) методико-практичних і навчально-тренувальних занять; індивідуально-групових додаткових занять та консультацій; самостійних занять за завданням і під контролем викладача.

Позаурочні заняття організовуються у формі: виконання фізичних вправ і рекреаційних заходів в режимі навчального дня; заняття в дитячих юнацьких спортивних школах і секціях, наприклад , спортивні ігри , бойові мистецтва ; масових оздоровчих, фізкультурних і спортивних заходах; самостійних заняттях фізичними вправами, спортом, туризмом.

Зміст і форми позаурочних занять кожний вибирає відповідно до своїх захоплень.

Сучасні складні умови життя диктують більш високі вимоги до біологічних і соціальних можливостей людини. Всебічний розвиток фізичних здібностей людей за допомогою організованої рухової активності (фізичного тренування) допомагає покращити працездатність, зміцнити здоров'я, мати

підвищену стійкість до стресових навантажень і взагалі піднімає самооцінку і віру у власні можливості.

Є три основних форми позаурочних занять: ранкова гігієнічна гімнастика, фізичні вправи в режимі навчального дня, самостійні тренувальні заняття.

Комплекси ранкової гігієнічної гімнастики рекомендується складати із вправ: для всіх груп м'язів, на гнучкість та дихальних. Можна використовувати вправи зі скакалкою, м'ячем, легкими гантелями та експандером. Бажано ранкову гімнастику поєднувати з самомасажем та водними процедурами.

Вправи в режимі навчального дня студентів виконуються в перервах між навчальними заняттями (парами). Ці вправи перешкоджають втомі, дають змогу відволіктись від навчального процесу, сприяють підвищенню високої працездатності. Фізичні вправи під час занять доцільно проводити після кожної пари і відводити на їх виконання 5-15 хвилин. Можна використовувати різні вправи на гнучкість, нескладні вправи на силову витривалість окремих груп м'язів.

Самостійні тренувальні заняття доцільно проводити індивідуально або в групах. Групове тренування більш ефективне ніж індивідуальне. Рекомендується займатись фізичними вправами від 2 до 5 днів на тиждень по 1-2 годин на кожному занятті. Займатись менше двох разів на тиждень недоцільно, так як це несприє підвищенню рівня тренуваності організму. Основними фізичними вправами для самостійних занять є оздоровча ходьба та біг, плавання, туризм, заняття на тренажерах, силові вправи атлетичної гімнастики та спортивні ігри.

Оздоровча ходьба – це найпростіший і найдоступніший вид фізичної активності і є обов'язковим початковим етапом організації самостійних занять. Ходьба забезпечує високе функціональне навантаження та тренування, покращує роботу серцево-судинної і дихальної систем.

Оздоровчий біг більш інтенсивна вправа ніж ходьба, але тренувальний

процес потрібно розпочинати з їх поєднання. Біг - найкращий засіб, що сприяє зміцненню серцево-судинної, дихальної і інших систем організму, а також для покращення обміну речовин. Фізіологічна дія бігу проявляється в покращенні серцебиття та диханні.

Заняття плаванням найбільш доступне в літній час, коли є можливість плавати у відкритих водоймах. В інший час можна проводити тренувальні заняття в закритих басейнах. Оздоровче плавання проводиться у рівномірному помірному темпі. Роль плавання в житті людини досить висока, плавання задіює велику кількість м'язів, які не працюють у повсякденному житті.

Атлетична гімнастика також розглядається як система фізкультурних вправ які сприяють розвитку м'язової сили та покращують загальну фізичну підготовку організму та взагалі людини. Розвиток сили забезпечує виконання спеціальних силових вправ, вправи підбираються відповідно до кожної з груп м'язів, вага, кількість повторень, час тренування, відпочинок між підходами та вправами підбирається відповідно до статі, віку, тренуваності людини. Вправи з гантелями; з гирями; з експандером; з металевою палицею; з штангою; вправи на тренажерах.

Спортивні ігри - вид вид рухливих ігор, різновид спорту. Спортивні ігри: футбол, волейбол, баскетбол, настільний теніс. Спортивні ігри різноманітні за змістом і впливом на організм. Як фізична вправа вони володіють рядом особливостей. Безперервна зміна ігрових положень у процесі гри змушує негайно реагувати на дії суперника і партнерів по команді, здійснюючи потрібні частіше нові рухи розвивають такі цінні якості, як спритність, рішучість, здатність швидко орієнтуватися в несподіваній обстановці. Дотримування правил у грі дисциплінує, гра в команді виховує також вміння діяти в колективі, почуття взаємної виручки. Різноманітні варіації та поєднання рухів і прийомів сприяють розвитку м'язової сили, рухової реакції координації рухів. Посилена м'язова діяльність під час спортивних ігор сприяє покращенню регуляторної діяльності

нервової системи і підвищення функціональних можливостей органів дихання, кровообігу, поліпшення обміну речовин, підвищенню загальної витривалості організму.

Спортивні ігри можна поділити на дві групи.

Перша група - бадмінтон, волейбол, настільний теніс. Ці ігри характеризуються відносним різноманітністю рухів (удари по м'ячу, стрибки і ін), що сприяє розвитку рухової реакції, координації рухів. Друга група - баскетбол, гандбол, футбол - відрізняється від попередньої великою різноманітністю і інтенсивністю рухів швидкий біг, стрибки, удари, прийоми, ловля і кидки м'яча у різних положеннях частої і швидкою зміною ігрової обстановки, швидким пересуванням гравців по ігровому полю. Все це обумовлює різнобічний фізичний розвиток - швидкість, спритність, силу, а також фізичну витривалість.

II. РУБРИКА

«ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

Тріпак М.М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
фінансів, обліку та оподаткування КП ПЕТІ,
доцент кафедри фінансів ім.С.Юрія ТНЕУ,
директор Кам'янець-Подільського
планово-економічно технікуму – інтернату*

ПСИХОЛОГІЯ ФІНАНСІВ ТА ЕКОНОМІЧНА МИСЛИДІЯЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Прагматика та реальність фінансової незалежності органів місцевого самоврядування є далекими від оптимальності. Очевидними прикладами цього є мізерна частка власних доходів місцевих бюджетів, недостатній стимулюючий вплив системи міжбюджетних трансфертів і закріплених доходів на фінансові зусилля органів місцевого самоврядування та ін.

За таких умов постає необхідність побудови нової моделі економічної мислидіяльності та ефективної управлінської психології формування місцевих бюджетів, яка б забезпечувала оптимальний фінансовий та стимулюючий ефект і відповідала політико-владним реаліям сьогодення, потребам збалансування інтересів центру та регіонів, усувала диспропорції бюджетної забезпеченості окремих територій, знижувала напругу міжрегіональних фінансових відносин та підтримувала ефективність територіальної громади.

Саме тому питання вдосконалення децентралізація бюджетних ресурсів та формування місцевих бюджетів як складової фінансової політики держави загалом, є одним із пріоритетів фінансово-економічних та адміністративних трансформацій в Україні.

Проблематика формування ресурсів органів місцевого самоврядування та управління ними привертає увагу багатьох представників вітчизняної фінансової науки. Серед вчених варто виділити внесок, насамперед: В.Дем'янишина, А.Єпіфанова, А.Крисоватого, О.Кириленко, В.Кравченка,

М.Кульчицького, І.Луніної, В.Павлова, Ю.Пасічника, В.Федосова, С.Юрія та інших. Окремі питання, пов'язані з даною проблемою, піднімаються в періодичній літературі. Ознайомлення з наявними публікаціями дало можливість оцінити теоретичний і практичний рівень формування бюджетів територіальних громад. Проте, у наукових роботах приділено недостатньо уваги прагматики економічної мислидіяльності психології місцевих фінансів в умовах децентралізації та ефективності управління в період обмеженості бюджетних ресурсів, що зумовлює актуальність проблеми, якій присвячена дана наукова стаття.

Отже, виняткове значення економічної мислидіяльності як фундаментальної наукової проблеми для сучасних державних фінансів пояснюється тим, остання є науковою практикою зорієнтованою, прикладною, тобто категорією прагматики фондоутворюючих та розподільчих процесах, що зумовлює взаємовідносини тих хто акумулює державні фонди та їх реципієнтів для суспільно-утворюючих людських знань, вмінь, норм та цінностей індивідууму територіальної громади. За умови що індивідуум стає суспільно-політичною особистістю, яка приймає участь у суспільно-виборчому процесі новоутворення та діяльності відповідного формування та збагачення території. А це означає, що, на відміну від теоретичних, або законно-відповідних наук, котрі досліджують буття як воно існує незалежно від людських цілей і бажань психологія фінансів «встановлює правила і норми фінансової діяльності», є наукою не про суще, а про належне, вивчаючи не те, що є, а те як необхідно вчиняти. Її мета – «зробити наші беззвітні діяння свідомими, невмілу роботу – прагматично-ефективною, а відтак ввести знання туди, де владарюють ефективні навички та уміння. Звідси не тільки очевидна нормативність психології фінансів, як прикладної інтегральної категорії сучасної системи, скільки її нормотворчі спрямування.

Правовою основою психології фінансів формування бюджету будемо вважати:

- економічна мислидіяльність нормативно-законодавчого регулювання в аспектах формування бюджетів локального рівня;
- мислидіяльність органів управління в сфері формування бюджету;
- основні підходи до фіскального регулювання місцевих бюджетів на стадіях:
 - планування їх „кошиків”;
 - процесу розгляду, затвердження та виконання бюджету.

Для здійснення фіскального регулювання місцевих бюджетів необхідним є його відповідне нормативно-правове забезпечення, яке представлено, в першу чергу, Конституцією України, численними законами, а також підзаконними нормативно-правовими актами. Закони приймаються Верховною Радою України, є обов'язковими до виконання і мають вищу юридичну силу стосовно інших нормативних актів. Велике значення в регламентації бюджетних відносин мають закони „Про місцеве самоврядування в Україні” , Бюджетний і Податковий кодекси України тощо. Підзаконні нормативно-правові акти приймаються компетентними державними органами на підставі діючих законів. До таких документів належать: Укази Президента України, Декрети, Постанови Кабінету Міністрів, інструкції, накази міністерств, міжнародні договори, укладені і ратифіковані Верховною Радою України тощо.

Отже, дотримання нормативно-правових положень і фінансової дисципліни у цій галузі означає своєчасне та повне виконання всіма суб'єктами бюджетних правовідносин своїх майнових, насамперед, грошових зобов'язань, невиконання яких наносить матеріальної шкоди. Необхідність посилення дохідної частини органів місцевого самоврядування викликане не лише постійно зростаючими потребами окремих територій держави у грошових ресурсах для фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів численних установ та організацій, а й труднощами, які пов'язані з формуванням місцевих бюджетів, порушенням строків бюджетного процесу,

змінами у фінансово-бюджетному та податковому законодавстві країни тощо [14,48].

Україна як суверенна, незалежна держава і суб'єкт міжнародного права вибрала курс на інтеграцію в Європейське співтовариство, поступові кроки до європейських інституцій та повноправне членство в Європейському Союзі. Процес економічної інтеграції вимагає, перш за все, розробки, прийняття та адаптації вітчизняного законодавства, яке б відповідало єдиним стандартам та нормам Європейського Союзу. У зв'язку з цим в Україні важливе місце відводиться реформуванню бюджетного законодавства, визначенню принципів і структури бюджетної системи, підходів до формування правових засад організації міжбюджетних відносин та формування місцевих бюджетів України.

Отже, правове регулювання психології фінансів формування бюджетів є однією з форм управління з боку держави економічним і соціальним розвитком. Усі дії держави в особі органів місцевого самоврядування у сфері фіскального регулювання бюджетів локального рівня мають ґрунтуватись на правових актах. Ці акти повинні виконувати такі основні функції:

- визначати коло юридичних і фізичних осіб, на яких у конкретній період поширюються дії правової норми;
- забезпечувати права й обов'язки юридичних і фізичних осіб щодо мобілізації та використання фондів бюджетних ресурсів;
- бути підґрунтям для відповідних заходів щодо виконання правових норм тощо.

Суб'єктами бюджетних правовідносин формування місцевих бюджетів є органи оперативного управління, які представляють інтереси держави та фізичні і юридичні особи – платники податкових і неподаткових надходжень.

Органи оперативного управління в сфері формування бюджетів локального рівня, на нашу думку, можна поділити на три групи:

- органи законодавчої та виконавчої влади на місцях;
- фіскальні органи оперативного управління формуванням

місцевих бюджетів;

- установи та організації не фінансового профілю.

Оскільки місцевий бюджет є планом формування бюджетних ресурсів визначеної території, затверджується у вигляді відповідного нормативно-правового рішення, то законодавчими органами на місцях є обласні, районні, міські, сільські та селищні ради, які виступають провідним органом в управлінні законодавчого інструментарію фіскального регулювання процесів формування коштів місцевих бюджетів. До органів виконавчої влади місцевого рівня відносяться обласні та районні держадміністрації; міські виконавчі комітети, які забезпечують підготовку проекту фіскального регулювання процесів формування бюджетів локального рівня. До другої групи органів управління у сфері формування бюджетів локального рівня відносимо фіскальні органи управління які безпосередньо займаються реалізацією податково-бюджетної політики адміністративно-територіальної одиниці (структурні місцеві підрозділи Міністерства фінансів України, Держказначейства і Державної податкової адміністрації). Третю групу органів формування доходів місцевих бюджетів складають органи не фінансового профілю. Виконуючи покладені на них функції, вони також пов'язані з фіскальною політикою держави і адміністративно-територіальних формувань зокрема. До першої підгрупи ми віднесемо органи управління, які пов'язані з бюджетом по лінії мобілізації доходів бюджетів, оскільки їм надано право нараховувати і стягувати певні платежі (мити, державне мито) і штрафні санкції (штрафи за порушення митних правил, за порушення екологічного законодавства, правил полювання та риболовства, користування водними, лісовими та іншими природними ресурсами, законодавства в сфері ціноутворення). До другої підгрупи відносимо різні управлінські структури, які наділені функціями розпорядників бюджетних коштів, тобто, які отримують і координують фінансові кошти з місцевих бюджетів (структурні місцеві підрозділи Міністерств освіти, культури, охорони здоров'я тощо).

Отже, ефективна економічна мислидіяльність органів управління при формуванні бюджету має характеризуватися в душі патріотизму, взаємоузгодженості та взаємозалежності на благо держави вищеназваних органів оперативного управління в сфері фіскально-бюджетної політики локального рівня задля єдиної мети – забезпечення і фінансування соціально-культурних заходів всім верствам населення адміністративно-територіальних одиниць нашої країни.

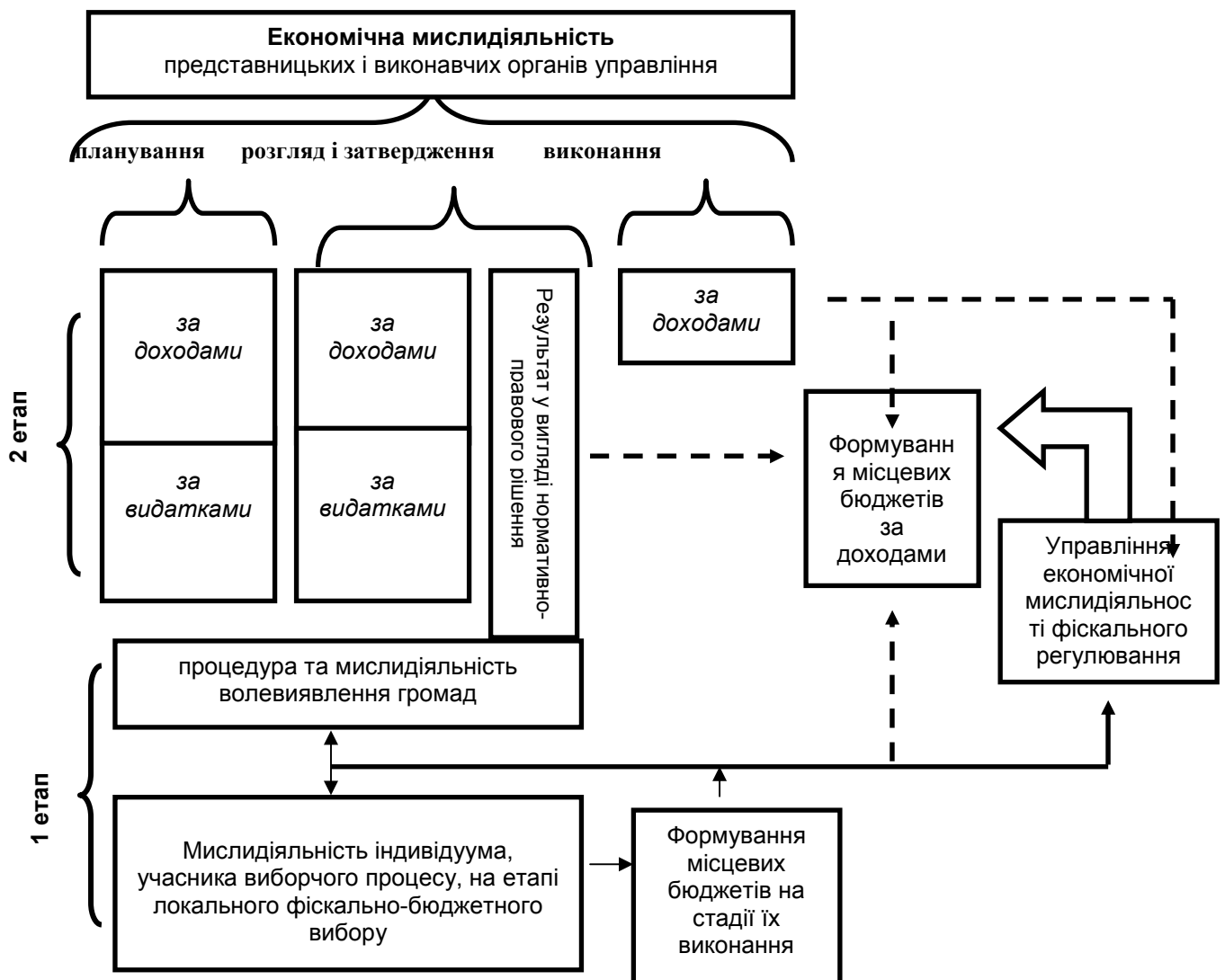

Рис.1. Модель психології фінансів формування бюджету

Для ефективного формування місцевих бюджетів України та їх ефективної економічної мислидіяльності управління цими процесами представляємо методологічну модель психології фінансів на стадіях планування, розгляду, затвердження та виконання відповідних бюджету (див.

рис.1.).

Як видно з рис.1., модель психології фінансів як процес формування місцевих бюджетів включає два етапи:

- етап локального фіскально-бюджетного вибору;
- етап практичної його реалізації.

Отже, в результаті вивчення ключових підходів розгляду механізму „локального бюджетного вибору” виділено такі його найважливіші складові, що суттєво впливають на формування дохідної бази бюджетів локального рівня: діяльність суб’єктів учасників суспільного вибору (індивіди, партії); правила і процедури, за якими відбувається прийняття фіскальних рішень; альтернативи-об’єкти, з яких робиться вибір (для здійснення раціонального фіскального вибору потрібна наявність достатньої кількості альтернатив, можливість їх порівнювати).

Аналізуючи діяльність суб’єктів учасників суспільного вибору, вони виступають перед виборцями з передвиборчою програмою, яка містить цілу низку проектів. При складанні передвиборчої програми політики орієнтовані на досягнення власних корисливих цілей, прагнуть максимізувати власну користь. Проте, вони в цьому відношенні не наділені повною свободою дій, оскільки постійно конкурують за одержання прихильності виборців. Виборці, зі своєї сторони, голосами підтримують ту передвиборчу програму, яка буде обіцяти їм найбільшу користь.

Правила і процедури, за якими має відбуватися прийняття фіскальних рішень стосовно дохідної частини місцевих бюджетів, де органам місцевого самоврядування передаються певні права на оподаткування і, в разі необхідності, загальнодержавні доходи, які акумулюються на місцевому рівні, а також доповнюються бюджетними трансфертами центрального уряду для фінансування бюджетних призначень адміністративно-територіальної одиниці регіону. Однією із причин надання органам місцевого самоврядування певної фіскальної самостійності є прагнення сприяти підвищенню їхньої відповідальності за наслідки своїх рішень. Фіскальна

відповідальність органів місцевого самоврядування є особливо дієвим засобом настільки, наскільки видатки органів місцевого самоврядування фінансуються з власних джерел доходів. У цьому випадку фіскальна відповідальність означає, що наслідки збільшення видатків на місцевому рівні відчуватимуться місцевим електоратом як через оподаткування, так і запровадження плати за користування суспільними послугами. Ситуацію можна полегшити, якщо органи місцевого самоврядування матимуть власні податкові ресурси і регулюватимуть ставки податків відповідно до рівня суспільних послуг, якого вимагають виборці.

Для реалізації раціонального бюджетного вибору необхідна наявність достатньої кількості альтернатив у сфері фіскального регулювання доходів бюджетів локального рівня. Одна з них полягає у передачі органам місцевого самоврядування баз оподаткування і права самостійно вирішувати, яким чином їх використовувати. Дана альтернатива передбачає не лише ухвалення рішень на місцевому рівні, але й передачу органам місцевого самоврядування функцій стягнення і управління податками. Інша схема передбачає застосування менш радикальної форми, коли бази оподаткування і право встановлення ставок податку передаються органам місцевого самоврядування, а збирання і управління податковими надходженнями здійснюється централізовано [10].

Отже, джерелом загальнодержавних податків і зборів, які акумулюються до місцевих бюджетів, повинні бути податки, над якими органи місцевого самоврядування здійснюють повний контроль, і доходами від яких розпоряджатимуться на власний розсуд. За такими критеріями органи місцевого самоврядування матимуть свободу вибору щодо розмірів місцевих бюджетів і нести відповідальність перед місцевими платниками податків за свій вибір і спосіб використання їхніх грошей. До таких податків можемо віднести податки на власність (тобто податки на домашнє і підприємницьке майно). Податки на нерухомість (майно) повинні відігравати важливу фіскальну роль у формуванні дохідної бази бюджетів

локального рівня. Доцільність їх запровадження залежить від таких умов:

- базою оподаткування служить нерухоме майно, яке не може виходити за межі юрисдикції органів місцевого самоврядування;
- їхні податкові ставки можна встановлювати в різних регіонах на різному рівні без серйозного ризику міграції капіталу і місцевих жителів до інших адміністративно-територіальних одиниць з нижчим рівнем фіскального стягнення даних податків;
- зв'язок між місцевим рівнем видатків на надання суспільних послуг і вартістю майна чітко простежується і тоді легко порівняти за розподілом податкового навантаження між власниками майна;
- обсяг податкових надходжень є стабільним і передбачуваним, оскільки реєстр нерухомого майна змінюється поволі з року в рік, забезпечуючи надійним інструментом фіскальну політику регіону. Податки є очевидними і незмінними, їх важко уникати [10].

Теорія оподаткування завжди намагалася вирішити "вічне" питання: що доцільніше, забезпечити формування бюджету виключно фіскальними методами, або зниженням податків домагатися стимулювання підприємницької діяльності і розширення податкової бази? Професор і державний діяч післявоєнної Німеччини Л.Ерхард писав: "Треба визнати дуже справедливими побажання, як всіх громадян, так і господарюючих кіл, що спрямовані на зниження податкового тягара" [11,47]. І далі зазначає, що якщо вдасться домогтися необхідної "стабілізації витрат і розвиток продуктивності буде відбуватися тими ж темпами, легко собі уявити і обчислити, яке зниження податків виявиться можливим. Тільки таким шляхом можна досягти справжнього і реалістичного розв'язання пригноблюючої всіх нас податкової проблеми".

Реформування місцевого оподаткування, зокрема місцевих податків та зборів у напрямку посилення їхнього фіскального значення повинно передбачати не лише віднесення до їх складу деяких загальнодержавних податків та зборів, а й введення податку на майно з фізичних та юридичних

осіб. Запровадження нових місцевих податків і зборів має носити цільовий характер за призначенням відповідної місцевої ради, що призведе до поповнення відповідних фондів органів місцевого самоврядування.

Водночас, важливу роль у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів має вдосконалення регулюючих доходів. Механізм бюджетного регулювання передбачає зарахування до дохідної частини місцевих бюджетів частини надходжень загальнодержавних податків і зборів та обов'язкових платежів, що справляються на території місцевого самоврядування.

Волевиявлення громад у сфері податкової політики регіону повинно сприяти розвитку мотивів суб'єктів економіки, збільшувати прибутки, але так, щоб це не тільки розвивало належні їм активи, а й забезпечувало рівноважну фіскальну політику адміністративно-територіальної одиниці. Таким чином, головна проблема фіскальної політики – це оцінка економічної ефективності податку, що стягується з учасника ринкового господарства по відношенню до стягнень, що залежать від сукупності ресурсів для його сплати. Аналізуючи податкову систему, необхідно враховувати, наскільки вона відповідає поставленим завданням і вивчити можливість її реформування. Хоч основним завданням системи оподаткування є отримання доходів бюджетів, вона нерідко використовується і в інших цілях, наприклад, для виправлення недоліків ринкового господарства і допомоги в перерозподілі доходів.

Отож, головною метою для реалізації ключових підходів та фінансових інструментів локального фіскального вибору є раціональність і оптимальне представлення волевиявлення громад.

У результаті вивчення ключових підходів розгляду механізму другого етапу процесу формування на основі його „практичної реалізації” виділено такі складові:

- формування доходів та визначення видатків (планування, розгляд і затвердження доходів і видатків місцевих бюджетів);
- формування доходів місцевих бюджетів на етапі їх виконання.

Для другого етапу формування доходів місцевих бюджетів головною метою є законність, дотримання строків, прозорість та контрольованість.

Основи економічної мислидіяльності до фіскального регулювання місцевих бюджетів на стадії бюджетного планування функціонують через особливий аспект фінансової діяльності органів місцевого самоврядування, який пов'язаний з обґрунтуванням певних управлінських рішень у сфері фіскального механізму в економіці регіону стосовно фінансового забезпечення адміністративно-територіальних формувань, тобто – специфічна сфера управління фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Для реалізації фіскальних аспектів нормативно-правового регулювання місцевих бюджетів щодо формування відповідного рішення про бюджет адміністративно-територіальної одиниці доцільно охарактеризувати одну зі складових даного етапу: економічну мислидіяльність розгляду та затвердження доходів і видатків місцевих бюджетів (див.рис.3.).

Аналізуючи рис.3 видно, що психологія фінансів та економічна мислидіяльність при формуванні бюджету залежить від таких фіскальних чинників:

- вплив адміністративної взаємодії між органами законодавчої і виконавчої влади (від центрального до локального рівня);
- обсягу міжбюджетних трансфертів;
- інші положення, які затверджені в другому читанні Проекту закону про Державний бюджет України.

Отже, вплив адміністративної взаємодії між органами законодавчої і виконавчої влади в процесі розробки відповідних бюджетних рішень та виконання визначених завдань повинні відображати ефективне управління економічної мислидіяльності для ототожнення фіскального інтересу та добробуту населення адміністративно-територіальної одиниці.

Взаємодія і співробітництво між законодавчою і виконавчою гілками влади – це запорука діловитості і партнерства у сфері вирішення бюджетних питань різних рівнів влади. Міжурядові фінансові відносини виникають у процесі спільної діяльності різних рівнів влади з виконання покладених на них Конституцією та законами функцій.

У нашій країні існує гостра проблема при організації взаємовідносин органів місцевого самоврядування – районних та обласних рад, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, і місцевих державних адміністрацій, які є органами державного управління. Фактично, органи місцевого самоврядування на регіональному рівні є керованими владними утвореннями, оскільки позбавлені права утворювати власні виконавчі органи та вимушені всі свої виконавчі повноваження передавати місцевим державним адміністраціям. Перелік власних і делегованих повноважень місцевих органів виконавчої та законодавчої влади є досить широким і, в основному, визначений законодавчими актами. Тому на сьогодні основна проблема полягає в створенні умов та формуванні ефективних механізмів їх реалізації.

Інший чинник, який впливає на обсяг бюджетних ресурсів адміністративно-територіальних утворень, пов'язаний безпосередньо з обсягом міжбюджетних трансфертів та інших положень, які затверджені в другому читанні Проекту закону про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період, і передані бюджетам локального рівня.

Отже, формування доходів, що базуються на трансфертах з інших бюджетів – це система міжбюджетних відносин із наданням мінімальної фінансової самостійності тим рівням державної влади, які є одержувачами коштів. Трансферти є важливим елементом системи бюджетного вирівнювання і використовуються після розподілу доходів бюджетів між рівнями бюджетної системи, однак самостійність місцевих органів влади при їх використанні залежить від того, чи є такі перерахунки цільовими, або

ними можна розпоряджатися на власний розсуд [3,83].

Управління та формування місцевих бюджетів України в процесі їх виконання представляємо у сфері внесення змін до закону про Державний бюджет та відповідних нормативно-правових рішень до бюджетів адміністративно-територіальних формувань в Україні. Ця складова даного етапу включає виконання місцевих бюджетів виключно за доходами.

Необхідність внесення змін до рішення місцевої ради про бюджет може бути пов'язана як зі зміною умов та показників міжбюджетних відносин, затверджених законом про Державний бюджет України та рішенням ради вищого рівня про бюджет, так і з факторами, що виникають у процесі виконання відповідного місцевого бюджету. А саме:

- за поданням офіційного висновку місцевого фінансового органу про перевиконання (за підсумками трьох кварталів – більше, ніж на 15%) чи недовиконання (за підсумками трьох кварталів – більше, ніж на 15%) дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів;
- у визначені фіскального зацікавлення фінансових органів на місцях у перевиконанні надходжень доходів загального фонду державного бюджету понад річні прогностичні бюджетні розрахунки;
- у разі виникнення інших випадків, передбачених діючим бюджетним законодавством.

Внесення змін до бюджетів локального рівня доцільно проводити такими підходами, а саме:

- податковим регулюванням;
- постатейним контролем.

Податкове регулювання. Даний підхід був реалізований в США при здійсненні податкової реформи в період дії адміністрації президента Р.Рейгана. Теоретичну основу реформи визначило те припущення, що ослаблення податкового регулювання буде сприяти розкріпаченню ринкових сил і економічному зростанню. Вищеназвана реформа передбачала щорічне зменшення ставок на прибутки корпорацій і введення різноманітних

податкових пільг для підприємців. Передбачалося, що таке зниження податкових ставок істотно збільшить доходи бюджету за рахунок зростання бази оподаткування. Але подібна політика була значною мірою орієнтована на прискорену модернізацію і структурну перебудову економіки, тобто досягнення довгострокових цілей, навіть у збиток поточним фінансовим потребам. Темпи зниження податкових ставок (на 10% щорічно) не компенсувалися достатньою мірою, одночасним зростанням бази оподаткування. Система податків будь-якої країни повинна сприяти підвищенню мотивів учасників сектору економіки, збільшувати доходи, але так, щоб це не тільки розвивало належні їм активи, а й забезпечувало однакову участь всіх у правилах “економічної гри” [21].

Економічна мислидіяльність процесу формування місцевих бюджетів за доходами полягає в принципі гармонізації економічних інтересів держави та суб’єктів господарювання. Складовою цього процесу в умовах, коли діюча податкова система виявляє неадекватність умовам перехідної економіки і неспроможність забезпечити вирішення головних завдань розвитку соціальних та економічних реформ, стає пошук більш дієвих шляхів розв’язання наявних проблем суспільства.

Постатейний контроль. Органи місцевого самоврядування застосовують даний контроль на етапі виконання бюджету. Економічна мислидіяльність органів влади мають тенденцію до збільшення засобів такого контролю і застосування їх аж до рівня підрозділу або функції. Це зменшує управлінську гнучкість і перетворює весь бюджет на систему категорій, які важко змінювати. Незважаючи на це, використання програм, підпрограм і видів діяльності як одиниць контролю може послабити загальний контроль, оскільки видатки виявляються прихованими за великими категоріями.

Отже, процес *економічної мислидіяльності формування бюджету* – це сукупність конкретних фінансових форм, бюджетних методів, інструментів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес локального фіскально-

бюджетного вибору, де головною метою є раціональність і оптимальне представлення волевиявлення громад та практична його реалізація, що відображає законність, дотримання строків, прозорість і контрольованість дохідної бази бюджетів адміністративно-територіальних формувань.

Практика ринкових країн свідчить, що міцне місцеве самоврядування неможливе без відповідного матеріального та фінансового підґрунтя. У багатьох країнах при формуванні дохідної частини органам місцевої влади надходять місцеві податки та збори, обсяг яких досить значний. До складу місцевих належать такі податки, які в нашій країні законодавчо визнаються, як загальнодержавні (податок на прибуток підприємств, податок на доходи громадян, майнові податки та місцеві акцизи). Податок на майно як з фізичних, так і з юридичних осіб доцільно віднести до кошика доходів, які не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Тим самим буде посилено зацікавленість місцевих органів влади у додатковому одержанні доходів. З огляду на це, вітчизняна система місцевого оподаткування потребує докорінного реформування.

Місцеві органи влади в умовах нормативного розподілу ресурсів мають можливості формувати власну бюджетну політику, хоча при цьому обмежується їх автономність і вони працюють у рамках, визначених загальнодержавними нормативними актами. Запорукою успіху місцевої бюджетної політики може бути лише прозоре та відкрите формування проектів бюджетів та отримання підтримки й схвалення місцевим населенням. Залучення громадян є найбільш важливою проблемою під час розробки та затвердження місцевих бюджетів. Базовим принципом демократичних держав є те, що рішення, спрямовані на розв'язання проблем громадян, мають ухвалюватись і реалізовуватись з їх активною участю [22].

До недоліків існуючої в Україні системи формування місцевих бюджетів можна віднести високий рівень концентрації фінансових ресурсів у Державному бюджеті, що знижує значення місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих для населення завдань.

Чинний розподіл між наповненням кошиків доходів не стимулює місцеві органи влади впливати на формування підприємницького клімату в межах своєї юрисдикції. Якщо підприємства почнуть працювати краще і відповідно, зросте їх прибуток і заробітна плата працівників, то в бюджеті зростуть доходи, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. І, як відомо з практики останніх років, більшість їх буде вилучена до Державного бюджету. Така ситуація потребує перегляду порядку фінансового вирівнювання, і одним з основних принципів, який мав би бути в ньому закладений, є стимулювання органів місцевого самоврядування здійснювати заходи, б сприяли поліпшенню роботи підприємств, що знаходяться на їх території, а також залученню в них інвестицій.

Децентралізація фінансових ресурсів ставить перед собою завдання, які потребують пошуку нових можливостей поповнення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування у формі широкомасштабних, або часткових податкових реформ, введенням нових податків, зміною податкової бази, співвідношенням різних видів податків, перерозподілом податкового тягаря та інше. Задля того, аби місцеві органи влади мали незалежну фінансову базу, необхідно, перш за все, надати цим органам відповідні повноваження, збільшити коло прав у бюджетно-фінансовій сфері. Чільне місце серед бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування відводиться саме отриманню бюджетних доходів [14,8]. Ці повноваження слугують створенню фінансової самостійності та ефективної фіскальної бази органів місцевого самоврядування. Ступінь фінансової самостійності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян. Ефективність фінансової системи України буде досягнута лише у випадку забезпечення фінансової спроможності і фінансової самостійності окремої території. Фінансову незалежність місцевого самоврядування слід розглядати як межі можливостей економічної діяльності

на основі економічної ефективної раціональності, здатність місцевих органів влади до самостійного вирішення питань, що входять до їх компетенції, з метою забезпечення соціально-економічного розвитку території.

З метою формування ефективної регіональної політики доцільно було б, у першу чергу, відрегулювати міжбюджетні відносини між центром і адміністративно-територіальними формуваннями, керуючись принципом: фінансово сильні регіони – це сильна держава. Без цього важко розраховувати на вихід нашої держави із фінансової кризи.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко В. Л. «Теория общественного выбора» и управление финансами буржуазного государства // Финансы СССР. – 1982. – С.74 – 77.
2. Бюджетний кодекс України: закон, засади, коментар / За редакцією О.В.Турчинова і Ц.Г.Огня.– К.– Парламентське видавництво, 2002.– 320 с.
3. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально–економічного розвитку України: / Редакційна колегія: М. Я. Азаров та ін. – К.: НДФІ, 2004. – С.83.
4. Бюджетний менеджмент: Підручник / В.Федосов, В.Опарін, Л.Сафонова та інші; – К.: КНЕУ, 2004.– 864 с.
5. Бежаев О. Г. Межбюджетные отношения: теория и практика реформирования. – М.: Экзамен, 2001. – С. 128.
6. Бетин О. И. Системные механизмы управления межбюджетными отношениями в Российской федерации. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 256 с.
7. Василик О.Д. Павлюк К.В. Бюджетна система України: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004.– 544 с.
8. Годин А. М. Бюджет и бюджетная система: Уч.пос. – Дашков, 2002. – 340с.
9. Гаврилишин О. Основні елементи теорії ринкової економіки. – К.: Наукова думка, 1997.– 376 с.
10. Державні фінанси: Теорія і практика перехідного періоду в

Центральній Європі. За редакцією Юрая Немеца, університет ім.Матея Бела, Словаччина, та Глена Райта, Інститут державного управління, Угорщина. – КИЇВ: 1998.– С.502.

11. Егорова Е.И., Петров Ю.А. Оценка полной ставки налогообложения добавленной стоимости в России и зарубежных странах // Экономика и математические методы, 2000. – С.47–52.

12. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика).–К.: НІОС, 2000.– С/84.

13. Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.

14. Музика О.А. Доходи місцевих бюджетів за Українським законодавством: Монографія. – К: Атіка, 2004.– 344 с.

15. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: Монографія. – К.: Київ.нац.торг.–екон.ун-т, 2003. – С.315.

16. Сабанти Б.М. Теория финансов: Учебное пособие. 2–е изд.– М.: «Менеджер», 2000. – С.137.

17. Тріпак М.М., Тимчук О.Й. Адаптація окремих аспектів бюджетного федералізму до реалій України // Фінансова система України: становлення на розвиток. Зб.наук.праць. Національний університет „Острозька академія”. – 2004. – С.92 – 104.

18. Тріпак М.М. Механізм фіскального регулювання дохідної частини бюджетів локального рівня в системі міжбюджетних відносин // Збірник наукових праць. Економічний і соціальний розвиток в Україні в ХХІ столітті. – ТАНГ. Тернопіль, 2004. – С.122 – 130.

19. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Финансова реструктуризация в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук.ред. В.Федосова.– К.:КНЕУ, 2002.– 387 с.

20. Христинко В.Б. Межбюджетные отношения и управление региональными финансами: опыт, проблемы, перспективы. – М.:Дело, 2002. – С.28.

21. Хиви Джери Финансы местных органов власти в США // Финансы. – 1995г. – №10.
22. Чечетов М.В., Чечетова Н.Ф., Бережна А.Ю. Бюджетный менеджмент: Навчальний посібник. В 2-х ч. Ч. 1.– Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2004, – С.461
23. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: Моногр. / Редкол.: Ю.О.Лупенко, Н.І.Костіна, І.О.Луніна.– К.: НІОС, 2003. – 485 с.
24. Шарль Бланкарт: Державні фінанси в умовах демократії. За науковою редакцією В.М.Федосова. – Київ „Либідь”, 2000.– С.654.
25. Юрій С.І., Бескид Й.М. та інші. Бюджетна система України: Навч. посібник. / К.,2000. – 400 с.
26. Юрій С.І., Дем’янишин В.Г. Антологія бюджетного механізму. Монографія. – Тернопіль: Економічна думка. 2001. – 250 с.
27. Musgrave R.A. Who Should Tax, Where and What?, in C. McLure (ed.) Tax Assignment in Federal Countries, Canberra: Australian National University Press. 1983. P. 2—19.
28. Shah A. The Reform of Intergovernmental Fiscal Relations in Developing and Emerging Market Economies. – The World Bank, 1994. – С..39

Мазур О.О.

*кандидат економічних наук,
викладач кафедри економіки,
фінансів, обліку та оподаткування
Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-
інтернату*

ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

На вартість підприємства певним аспектом впливає використання наявних ресурсів та спроможність підприємства їхнього збільшення до необхідних обсягів, що обумовлює необхідність визначення впливу зміни ресурсів на величину вартості підприємства, яке дозволить визначити подальші заходи щодо впровадження вартісно-орієнтованого управління.

Ключові слова: вартість, чинники вартості, формування вартості підприємства, вартісно-орієнтоване управління.

Вступ. На сучасному етапі господарювання вартість підприємства є однією з вагомих економічних категорій, яка вміщує у собі всі аспекти господарської діяльності підприємств рекреаційної галузі, впливає на виробничий та фінансові аспекти діяльності, що і визначає необхідність обґрунтування показників, котрі обумовлюють вартість підприємства з метою подальшого узагальнення ключових чинників вартості підприємств, що дозволить визначити можливі заходи щодо ефективного управління.

Вихідні передумови. Проблемами вартісно-орієнтованого управління підприємств займалися П.Белл, Т. Коллер, Д.Бішоп, Е.Едвардс, Ф. Модільяні, Ф.Еванс, Т. Коупленд, Дж. Муррін, М. Міллер, Д.Мідлтон, М.Метьюс, Д.Фрідман, М.Перера, Б. Райан, С.В. Валдайцев, В.В. Григор'єва, А.Г. Грязнова, Н.Е. Сіміонова, Є.Б.Колбачев, В.А. Сичев, В.І. Кошкін, Г.І. Сичова, Ф.Б. Ріполь-Сарагосі, П.В. Круш, М.А. Федотова, О.Г. Мендрула,

В.Є. Воротіна, Л.І. Воротіна, К.Гаршина, І.М. Рєпіна, О.Т. Євтух, Н.П. Лебідь, О.І.Олексюк, В.А. Панкова, С.В. Поліщук, Н.В. Тертична, О.С. Федоніна.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні показників, що дозволять визначити можливі заходи щодо ефективного вартісно-орієнтованого управління рекреаційної галузі.

Матеріал дослідження. Для того, щоб досягнути поставленої мети необхідно провести статистичний аналіз сукупності підприємств рекреаційної галузі за показниками, що впливають на господарсько-фінансові можливості та. Відповідно, на формування вартості підприємства даної сфери.

До показників, що обумовлюють результати фінансово-господарської діяльності підприємств рекреаційного комплексу необхідно віднести чистий дохід від реалізації продукції, балансова вартість власного капіталу, прибуток до виплати відсотків, податків та нарахування амортизації, активи підприємства, інвестований капітал, операційний прибуток до сплати податків, операційний прибуток після сплати податків, вартість необоротних активів, вартість оборотних активів, вартість витрат майбутнього періоду, вартість забезпечення наступних витрат і платежів, вартість довгострокових зобов'язань та вартість поточних зобов'язань, оскільки дані показники визначають результати діяльності підприємства і, відповідно, впливають на його вартість.

Алгоритм обґрунтування показників, що обумовлюють вартість підприємства зображено на рис. 1.

Рис. 1. Алгоритм обґрунтування показників, що обумовлюють вартість підприємств рекреаційного комплексу

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) розглядається нами як кінцевий результат фінансово-господарської діяльності підприємств рекреації синтезує та в собі взаємовідносини фінансового та виробничого процесів підприємства, і, відповідно, обумовлює вартість підприємства, що і визначає необхідність його аналізу за

досліджуваними підприємствами.

Відсутність усталеної тенденції до збільшення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за підприємствами рекреаційної сфери свідчить про коливання обсягів виробництва та реалізації послуг, що обумовлено з одного боку присутністю сезонних коливань, а з іншого, зниженням якісних характеристик розвитку підприємств, що визначає необхідність розробки та впровадження заходів щодо вартісно-орієнтовного управління підприємствами.

Показники балансової вартості власного капіталу, робочого капіталу, активів підприємства, вартості необоротних та оборотних активів розглядається в аспекті їхньої взаємозалежності з вартістю підприємства, що і обумовлює необхідність їхнього аналізу

Операційний прибуток є основним індикатором, що визначає прибуток від основної діяльності підприємства, тобто від виробництва і реалізації послуг, і відповідно обумовлює вартість підприємства, що і визначає доцільність аналізу показників операційного прибутку до і після сплати податків.

Оскільки витрати є однією зі складових будь-якої фінансово-господарської діяльності підприємства, що впливають на прибуток, рентабельність виробництва, і як наслідок на вартість підприємства, що і обумовлює потребу в проведенні аналізу показників вартості витрат майбутнього періоду, забезпечення наступних витрат і платежів, довгострокових та поточних зобов'язань.

Таким чином, проведений статистичний аналіз комплексу показників за групами не дозволив чітко виявити наявність взаємозалежності показників з вартістю підприємства, що обумовлює доцільність проведення регресійного та кореляційного аналізів, що дозволить аналізувати значні обсяги інформації та дослідити вірогідний взаємозв'язку двох або більше змінних.

Для обґрунтування показників, що обумовлюють вартість підприємства визначено єдиний результатуєчий фактор Y , а саме, чистий

дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), який найбільшим чином визначає вартість підприємства.

Незалежними змінними X виступають балансова вартість власного капіталу, робочий капітал, активи підприємства, вартість необоротних активів, вартість оборотних активів, операційний прибуток до сплати податків, операційний прибуток після сплати податків, вартість витрат майбутнього періоду, вартість забезпечення наступних витрат і платежів, вартість довгострокових зобов'язань та вартість поточних зобов'язань, оскільки вони певним чином впливають на вартість підприємства.

Подальший аналіз передбачає розрахунок регресійної статистики, для чого необхідно вилучити показники, з якими результуюча характеристика не перебуває у тісному зв'язку, а саме: робочий капітал та вартість витрат майбутнього періоду.

Розрахунок статистичної характеристики кореляційної багатофакторно-регресійної моделі дозволив отримати рівняння багатофакторної регресії і додаткову регресійну статистику для даних підприємств рекреаційної галузі.

Важливою статистичною характеристикою є коефіцієнти регресії для кожної окремої характеристики – b , які дають можливість побудувати рівняння регресії наступного типу:

$$Y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_mx_m + \varepsilon, \quad (1)$$

де Y – результуюча ознака;

$x_1 \dots x_m$ – ознаки показників;

$b_1 \dots b_m$ – коефіцієнти регресії;

a – вільний член рівняння;

ε – “помилка моделі”.

У рівнянні множинної лінійної регресії коефіцієнти b показують, наскільки змінюється результуюча ознака Y при збільшенні відповідного чинника X на одиницю шкали його вимірювання.

Таким чином, для підприємств рекреаційного комплексу рівняння регресії за результиуючим показником є чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), який обумовлює вартість підприємства.

Таким чином, чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємств даної галузі, як узагальнюючий показник вартості підприємства обумовлений показниками балансової вартості власного капіталу, активів підприємства, вартості необоротних активів, вартості оборотних активів, операційним прибутком до сплати податків, операційним прибутком після сплати податків, вартістю забезпечення наступних витрат і платежів, вартістю довгострокових зобов'язань та вартістю поточних зобов'язань.

Висновки. Оволодіння методиками визначення вартості бізнесу та впровадження сучасної системи вартісно-орієнтованого менеджменту – запорука успішної діяльності підприємств рекреаційного комплексу в умовах складного макроекономічного середовища.

Впровадження управління, орієнтованого на вартість, повинне проходити у всіх підсистемах системи планування і управління: цільового, стратегічного, оперативного, фінансово-економічного планування.

Отже, в умовах, коли вищою метою підприємства є його збереження і подальший успішний розвиток, доцільним є застосування вартісно-орієнтованих концепцій управління. Найбільш успішний розвиток підприємства досягається при максимізації його вартості чи розрахункового результату з урахуванням реалізації інших матеріальних і соціальних цілей.

Список використаних джерел

1. Коупленд Т., Колер Т., Мурин Дж. Стоимость компаний: оценка и управление. – 3-е изд., перераб. и доп. Пер.с англ./ Т. Коупленд , Т. Колер , Дж.Мурин – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. – 576 с.

2. Мазур О.О. Вартісно-орієнтоване управління підприємств рекреаційного комплексу: [дисертація] / О.О. Мазур – К.: ПВНЗ «Європейський університет», 2013. – 197 с.

3. Мендрул О. Г. Управління вартістю підприємств : [монографія] / О.Г. Мендрул — К. : КНЕУ, 2002. – 272 с.

4. Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: [монографія] / Т.В. Момот – Харків: ХНАМГ, 2006. – 380с.

5. Трансформація підприємств: економічна оцінка та побудова систем менеджменту/ О.Є.Кузьмін, А.С, Мороз, Н.Ю. Подольчак, Р.В. Шуляр. – Львів: Львів. політехніка, 2005. – 335 с.

6. Maximising Shareholder Value Achieving clarity in decision-making // Technical Report. — The Chartered Institute of Management Accountants (CIMA), 2004. — 29 р.Фінанси, облік і аудит. 2009. № 14

7. Stewart G.B. III. How to fix accounting: measure and report economic profit / Stewart G.B. III. // Journal of Applied Corporate Finance. — 2003. — Vol. 15, № 3.

Аннотация. На стоимость предприятия определенным аспектом влияет использование имеющихся ресурсов и возможность предприятия их увеличения к необходимым объемам, что обуславливает необходимость определения влияния изменения ресурсов на величину стоимости предприятия, которое позволит определить дальнейшие мероприятия по внедрению стоимостно-ориентировочного управления.

Ключевые слова: стоимость, факторы стоимости, формирования стоимости предприятия, стоимостно-ориентированное управление.

Annotation. On the cost of enterprise the use of present resources and possibility of enterprise of their increase influences a certain aspect to the necessary volumes, that stipulates the necessity of determination of influence of change of resources on the size of cost of enterprise which will allow to define further measures on introduction of cost - reference management.

Keywords: cost, factors of cost, forming of cost of enterprise, cost-oriented management.

УДК: 338.48 (477)

Поліщук В.С.
кандидат економічних наук
доцент кафедри туризму і готельно-
ресторанної справи
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкрито важливість визначення ефективності менеджменту туризму, вказано показники, які її характеризують та методика їх визначення.

Ключові слова: туризм, менеджмент, розвиток, бізнес, показники, якість.

У зв'язку з докорінною перебудовою системи суспільних відносин, найсуттєвіші перетворення відбуваються в соціально-трудої сфері, в якій все більш питому вагу починає займати надання послуг. Оскільки вони суттєво впливають на стан економічної стабільності держави.

Визначний фахівець і вчений з економіки Ф. Котлер підкреслює важливість надання послуг. При цьому він звертає увагу на їх особливості, як товару [4].

При цьому слід зазначити, що серед ряду послуг, які можуть мати місце в різноманітних галузях економіки, особливе місце відводиться туризму.

Всесвітня туристична організація розглядає туризму, як один із засобів підвищення добробуту народів, зміцнення миру між ними, поширення загальної поваги до прав людини [6, с.20].

Тому недаремно, як відмічають вчені С.В. Фанішин, Ю.В. Колеснік, туризм у ХХІ столітті став соціальним і політичним явищем, яке значно впливає на світовий устрій та економіку.

Туризм у ХХІ ст. став соціальним і політичним явищем, яке значно впливає на світовий устрій і економіку багатьох країн і цілих регіонів.

Особливо великих успіхів світовий туризм досяг за останні 30 років, коли число міжнародних туристів зросло в 3,8 рази, а валютні доходи від нього збільшилися в 25 разів. На сферу туризму сьогодні припадає близько 6% світового валового національного продукту, 7% світових інвестицій, кожне 16-те робоче місце, 12% світових споживчих витрат [7]. І До числа країн, які отримують значні суми від оподаткування туристської діяльності, відносяться США - 130 млрд. дол., Японія - 70 млрд. дол., Німеччина - 57 млрд. дол.

Інтенсивний розвиток світового туризму знайшов відгук і в Україні, де діяльність організацій туризму і їх сервісне обслуговування набувають все більшого значення. Слід зазначити, що з кожним роком збільшується не тільки кількість наших співвітчизників з вивчення географії та історії своєї країни і планети, але й іноземних туристів в Україні, що є напрямками внутрішнього і міжнародного туризму. У зв'язку з цим зростає роль щодо активізації впровадження в національну практику туристичної діяльності новітніх організаційно-управлінських засад при поглибленні процесів входження України до високорозвиненого соціально-економічного поля Європи і світу. Ці засади на національному рівні в цілому вже опановані. нормативно врегульовані та взаємопов'язані з туристичними системами.

У розвитку бізнесу в національній туристичній індустрії зростає роль фахівців з управління туристично-сервісними організаціями - менеджерів, як керівників організацій та їх підрозділів. Управлінське рішення менеджерів визначають не лише ефективність їх діяльності, а також забезпечують стійкий розвиток об'єктів управління з дотриманням ними передових позицій на високому рівні. Компетентність керівника визначається не тільки прийняттям обґрунтовано-об'єктивних рішень на основі визначених цілей і їх плануванням, але й реалізацією та контролюванням рішень в ситуаціях виключної складності та непередбачуваності в ринкових умовах. Тому від керівника-менеджера сучасної організації вимагаються риси професійної компетентності, високого рівня підготовки в управлінській діяльності,

обізнаності в питаннях економіки і права, професійному розумінні інноваційних процесів і новітніх технологій розвитку бізнесу. Керівнику необхідно чітко визначати і використовувати можливості та здібності оточуваних працівників, виявляти турботу про їх умови праці і побуту, турбуватися про створення позитивного морально-психологічного клімату в колективі[2].

Виходячи із вище сказаного, можна зробити висновок про важливість визначення впливу на економічну ефективність менеджменту в туристичній діяльності.

Правильна оцінка ефективності менеджменту туризму, як відмічає вчений Н.І. Кабушкін, дозволяє активно впливати на поточний стан і тенденції розвитку туристичних фірм, встановлювати їх розміри, складати прогнози їх розвитку. Але механічне перенесення визначення ефективності з інших галузей (як співвідношення результатів діяльності та витрат на отримання цих результатів) для туризму не має сенсу, тому як ефект від туризму визначається або кількістю туристів, або обсягом діяльності туристичних структур [2].

Ефективність менеджменту туризму слід розуміти, як управління, яке забезпечує успішне функціонування кожного ланцюга в цій галуззі, що розглядається за рекомендацією Всесвітньої туристичної організації в економічному і соціальному напрямках.

Суть управляючого впливу в області економічного управління туризмом зводиться до того, щоб витрати від туристичної діяльності звести до мінімуму.

Для визначення величини витрат на подорожування використовуються такі показники [2, 5]:

1. *Частота подорожей*. Вона визначає, скільки поїздок здійснює людина за певний період часу:

$$Ч_{п} = \frac{K_{п}}{Ч_{в}} \quad (1)$$

де $Ч_{п}$ - частота подорожей; $K_{п}$ - кількість подорожей; $Ч_{в}$ - період часу.

2. *Інтенсивність подорожей.* Тут приймається до уваги не окрема людина, а населення регіону. Цей показник визначає, яка частина людей, зайнятих в господарстві країни, здійснила подорожі на протязі року:

$$I_{\Pi} = \frac{K_T}{Ч_H} \cdot 100\% , \quad (2)$$

де I_{Π} - інтенсивність подорожей; K_T - кількість туристів; $Ч_H$ - чисельність населення регіону.

3. *Середня тривалість поїздок,* яка розраховується за формулою:

$$Tn = , \quad (3)$$

де Tn - середня тривалість поїздок; K_n - кількість ночівок туристів в подорожі; $Ч_{\Pi}$ - кількість поїздок.

В практиці економічного управління туризмом виділяють такі *статті витрат* [2, 3, 5]:

1. *Комплексні поїздки, пакети послуг на відпочинок і комплексні тури.* При цьому комплексний тур включає в себе ряд туристичних продуктів, придбаних відвідувачем турфірми в якості єдиного пакета. Складовими туристичного пакета кожного відвідувача є середні дані витрат з транспортування, розміщення, харчування, екскурсій, придбання сувенірів тому необхідно для кожного відвідувача здійснити розбивання комплексних витрат на частини, а потім підрахувати ці складові для усіх відвідувачів.

2. *Розміщення туристів,* куди входять такі витрати:

- а) вартість проживання й готелях, кемпінгах, таборах відпочинку та ін.;
- б) сплата за проживання в індивідуальних місцях;
- в) поточні витрати: державні збори, експлуатаційні витрати та ін.;
- г) витрати при розміщенні в автофургонах, на яхтах і катерах, причалах;
- д) оренда автофургонів і домівок на колесах;
- ж) вартість розміщення в суспільних засобах транспорту в тих випадках, коли сплата за розміщення здійснюється окремо від транспорту.

3. *Харчування і напої:*

- а) в ресторанах, барах, кафе, розважальних закладах та ін.;
- б) у засобах розміщення;
- в) у засобах транспорту, коли вони включені в проїзний білет;
- г) на готове харчування; сирі продукти харчування, придбані у роздрібній торгівлі.

4. **Транспорт:**

- а) проїзд від місця проживання і назад;
- б) проїзди в межах місць призначення;
- в) екскурсії.

5. **Рекреаційні, культурні, спортивні види діяльності.** Ці статті витрат включають в себе заняття цими видами діяльності, у тому числі вартість оренди, придбання необхідного інвентарю, спорядження.

6. **Відвідування магазинів.** Це витрати на товари, необхідні для особистого споживання в пунктах роздрібною та оптовою торгівлі.

7. **Інші витрати:**

- а) збори, пов'язані з обміном валюти;
- б) туристичне страхування;
- в) витрати на зв'язок;
- г) комісійні та винагороди, які сплачуються комерційним організаціям за надання послуг, пов'язаних з подорожжю;
- д) послуги особистого характеру - сауни, масаж, хімчистки, послуги косметолога, відвідування закладів розваг.

Для отримання даних впливу туризму на економіку країни вирішують такі **задачі:**

- визначення валового вкладання туризму в національну економіку;
- визначення валових економічних витрат від туристичної діяльності;
- встановлення чистого економічного вкладання туризму в національну економіку;
- виявлення резервів, які підвищують величину вкладання.

Для вирішення цих задач необхідно визначити **показники**, які є найбільш вагомими для ефективності менеджменту туризму [1, 5]:

1. **Особисті доходи громадян**, які зайняті на роботі в туристичних фірмах.
2. **Комерційні доходи** - валові грошові надходження, які забезпечуються внаслідок витрат відвідувачів турфірм.
3. **Державні доходи** - надходження в державну скарбницю від туристичної діяльності (податки, збори, надходження від розважальних закладів).
4. **Валовий внутрішній продукт** (ВВП), який формується від туризму в країні.
5. **Надходження чистої іноземної валюти**.

Туристична діяльність відповідних фірм пов'язана з **туристичними витратами** - визначенням в грошовій формі витрат живої заподіяної праці з доведення туристичного продукту до споживача і задовольняючого його послуг.

Розрізняють два види витрат:

- а) непрямі;
- б) бюджетні.

Непрямі витрати в туризмі - це грошові витрати, витрати від пожеж, забруднення води» і повітря, нанесення шкоди природі, порушення соціально-культурних наслідків.

Бюджетні витрати виключають відрахування на будівництво доріг, транспорт, порти, міліцейську службу і пожежну охорону, організацію роботи музеїв лікарень та ін.

Управлінський процес в організаціях, і в туристичній сфері у тому числі, здійснюється в рамках організаційної структури.

Для визначення **ефективності організаційної структури** використовуються ряд коефіцієнтів [2, 5]:

1. **Коефіцієнт ланковості:**

$$2. K_{л} = \Pi_{лс} / \Pi_{ло}, \quad (4)$$

де $\Pi_{лс}$ - кількість ланок існуючої оргструктури; $\Pi_{ло}$ - оптимальна кількість ланок оргструктури.

3. *Коефіцієнт територіальної концентрації:*

$$K_{х.к} = \Pi_{оф} / \Pi, \quad (5)$$

де $\Pi_{оф}$ - кількість організацій даного типу, які функціонують в регіоні діяльності даної організації; Π - площа регіону, на якій функціонують усі організації даного типу.

4. *Коефіцієнт ефективності організаційної структури управління:*

$$K_{е.о} = P_e / V_y, \quad (6)$$

де P_e - кінцевий ефект від функціонування оргструктури управління; V_y - витрати на управління (фонд зарплати, витрати на утримання приміщення на ін.).

5. *Коефіцієнт ефективності управління:*

(7)

де Q_y - витрати на управління в розрахунку на 1 працівника управління; L_{ny} - питома вага працівників управління в загальній чисельності робітників; F_r - фондоозброєність (середня вартість основних і оборотних засобів на 1 працюючого); $E_{оф}$ - фондвіддача (кількість продукції на 1 одиницю основних і оборотних фондів).

Жорстка конкуренція на туристичному ринку обумовлює пошук способів підвищення ефективності управління персоналом. Вони направлені на покращення якісного і кількісного рівнів виконання роботи керівником, що в кінцевому результаті забезпечує конкурентоспроможність туристичного підприємства на ринку праці.

В якості *показників*, які дають оцінку положення фірми на ринку праці, можуть бути використані такі [2, 5]:

1. *Рівень задоволення працівників своїм підприємством:*

$$K_{n...k} = \frac{P_3}{P_{с.с}} \cdot 100\% \quad (8)$$

де $K_{n...k}$ - коефіцієнт плинності кадрів; P_3 - чисельність звільнених працівників; P_{cc} - середньоспискова чисельність працівників.

2. Середні витрати на кадрові заходи в розрахунках на 1 працівника визначаються величинами»

$$C_B = Z_B / K_K; C_0 = Ц_0 / K_0, \quad (9)$$

де C_B - середні витрати на вибір кандидата; Z_B - витрати на відбір персоналу; K_K - кількість відіраних кандидатів; C_c - середні витрати на навчання 1 працівника; $Ц_0$ - загальна вартість навчання; K_0 - кількість працівників, які пройшли навчання.

3. Рівень укомплектування кадрами:

$$U_K = U_{\Phi} / Ч_{ш}, \quad (10)$$

де U_K - рівень укомплектування кадрами; U_{Φ} - фактична чисельність кадрів; $Ч_{ш}$ — чисельність кадрів за штатним розкладом.

4. Інтенсивність праці, що розглядається як комплексний показник впливу умов праці на її результативність:

$$I_{\Pi} = Z_{\Pi} / P_{\text{ч}}, \quad (11)$$

де I_{Π} - інтенсивність праці; Z_{Π} - обсяг витраченої праці; $P_{\text{ч}}$ - обсяг робочого часу.

5. Показник середньої зарплати, який визначається порівнянням темпів зростання середньої зарплати на підприємстві з темпами зростання зарплати в регіоні.

6. Кількість трудових ресурсів підприємства, що оцінюється як трудомісткість робіт за функціями управління.

Ефективна діяльність туристичної фірми в управлінні персоналом досягається за рахунок [1, 2, 5]:

- правильного вибору співробітників за їх професійною, духовною та фізичною придатністю;

- низької плинності кадрів;

- залучення співробітників до управління. В останньому випадку необхідно:

а) довести до відомості кожного співробітника увесь обсяг управлінських задач і відповідальність за їх виконанням, а не тільки окремі їх елементи;

б) розділити розроблені задачі між співробітниками у відповідності до їх працездатності і вміння;

в) передати співробітникам на тривалий час вирішення відповідних задач. При цьому керівник повинен втручатись у звичайну роботу тільки, у, виключних випадках. Відповідні роботи повинні контролюватись за термінами виконання, ходом робіт та наявністю прогресу у роботі. Такий стиль управління забезпечує виховання співробітників у дусі довіри і спроможності брати на себе відповідальність за виконане завдання;

г) дозволити співробітникам іноді допускати помилки, на яких вони у майбутньому будуть навчатись. Це обумовлює успішність функціонування системи контролю;

д) якщо це необхідно, керівник може і повинен давати поради. Крім того, всі співробітники повинні постійно отримувати інформацію про усі важливі процеси на підприємстві.

Усі зазначені фактори слугують достатньо потужним мотиваційним механізмом, який дозволяє кожному співробітнику визначати свої можливості і потреби в напрямі кадрового планування.

Кар'єра працівників підприємства повинна розглядатись як найважливіший соціально-економічний результат ефективного управління персоналом. Планування кар'єри співробітників - найбільш вагомий структурний елемент в ефективній системі управління персоналом, тому що вбирає в себе багато інших елементів: відбір кадрів; їх профорієнтація та адаптація; розставлення на місцях; навчання персоналу; оцінка його трудової діяльності, а на її основі - підвищення або пониження в посаді [6].

Список використаних джерел:

1. Жукова М.А. Менеджмент в туристическом бизнесе: Учеб. пособие. – М.: КНОРУС, 2005. – 352 с.
2. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: Учебник для студ. спец. «Экономика и управление социально-культурной сферой вузов», 3 изд., испр. – Минск: ООО «Новое знание», 2002. – 409 с.
3. Квартальнов В.А. Туризм: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 320 с.
4. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент: Экспресс-курс. Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.
5. Менеджмент і маркетинг туризму: Навч. посібник / Т.М. Афонченкова, О.В. Булюк, Б.П. Масенко, О.В. Панченко, Н.Ф. Федотова. Під заг. ред. проф. О.Є. Лугініна. – К.: Видавництво Ліра-К, 2012. – 364 с.
6. Панченко Ю.В., Лугінін О.Є., Фомішин С.В. Менеджмент внутрішнього і міжнародного туризму: Навч. посібник / Ю.В. Панченко, О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2013. – 342 с.
7. Фомішин С.В., Колеснік Ю.В. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник. – Львів: «Новий світ – 2000», 2010. – 360 с.

The article reveals the importance of determining the effectiveness of management of tourism, the indicators that characterizes and methods of their determination.

Key words: tourism, management, development, business, performance, quality.

Годованюк А.В.

викладач економічних дисциплін

Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату

МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ОСНОВНОГО ПРОДУКТУ ВУЗУ

Для ефективного функціонування вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг необхідною складовою є використання маркетингового підходу в управлінні їх розвитком. Розкриття маркетингового підходу до розуміння освітніх послуг як основного продукту ВУЗу і використання провідних маркетингових досліджень спрямовані на адаптацію освітнього продукту до вимог ринкової економіки та потреб споживачів.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, маркетинговий підхід, маркетинг освітніх послуг, освітній продукт, споживачі освітнього продукту.

Вступ. У нашому глобалізуючому світі стрімко зростає потреба в освіті. Розвиток і перетворення, які відбуваються на даному етапі, впливають на освітні установи в межах контексту придатності для маркетингу, прийняття універсальних цінностей, вкладу в розвиток економіки, використовуючи інформацію ефективно, що зобов'язує до навчання компетентних людей. Як природний наслідок цієї дії, уся майстерність викладачів у освітніх установах має бути вдосконалена і сфокусована на внутрішньому іміджі ВУЗу.

Основними детермінантами внутрішнього іміджу ВУЗу є організаційна культура, управління персоналом, освітнє середовище та її соціально-психологічний клімат.

Вихідні передумови. Проблеми маркетингу в науковій літературі висвітлюється досить повно і різносторонньо. Велике значення в цій галузі мають праці Ф. Котлера, О. Шнейдера та К. Эбнера.

Використання маркетингу в освіті розглядається в роботах таких авторів як Б. Братаніч, С. Вознюк, С. Захаренков, Е. Королькова, Н. Литвинова, І. Мороз, Т. Оболенська, О. Панкрухин, Е. Подшибякина, П. Третьяков, М. Туберозова, Н. Шарай, В. Шереметова та ін.

Провідним положенням у дослідженнях зазначених вище науковців є обґрунтування доцільності й необхідності використання маркетингових досліджень у системі освіти для узгодження сучасних вимог держави, педагогічної теорії й практики, а також потреб споживачів освітніх послуг.

Метою даної статті є розкриття маркетингового підходу до розуміння освітніх послуг як основного продукту ВУЗу і використання провідних маркетингових досліджень для адаптації освітнього продукту до вимог ринкової економіки та потреб споживачів.

Матеріал дослідження. В контексті сьогодення для ефективного функціонування ВУЗів на ринку освітніх послуг необхідною складовою є використання маркетингового підходу в управлінні розвитком вищих навчальних закладів.

З точки зору маркетингового підходу слід відмітити, що деякі послуги є споживчими, а інші використовуються виробниками.

У практичному плані в процесі реалізації послуги сприймаються споживачами цілком. Це важливо відмітити, оскільки йдеться про освітні послуги, які пропонують ВУЗи. Тут послуги включають не лише процес навчання, але і внутрішню атмосферу вишу, архітектуру, устаткування, обслуговування в бібліотеці, їдальні, гуртожитку тощо.

Адміністративна, бухгалтерська та сервісна робота всередині організації розглядається як послуги для внутрішніх клієнтів. Деякі види послуг передаються спеціалізованим фірмам (забезпечення роботи телефонів, комп'ютерів, ремонт майна, пошта).

Державний сектор складається з послуг. Такі некомерційні організації як освітні установи бачать своє завдання в зборі засобів для свого розвитку. А це вимагає додаткових маркетингових зусиль.

Сфера освітніх послуг є галуззю професійної діяльності щодо задоволення різноманітних потреб споживачів у вищій професійній освіті і отриманні відповідного документу, що підтверджує його наявність [3, с. 49].

Мотиви, які рухають людьми в сучасному суспільстві в стремлінні підвищити власний освітній рівень, різні. Але головним мотивом є стремління до покращення свого соціального статусу і розвитку особистості. Потреба в освіті проявляється у свідомому чи підсвідомому бажанні до навчання. У якості потреби на даний специфічний вид товару є об'єктивна і осмислена людиною недостатність знання, умінь та навиків в певній сфері. Споживачем освітніх послуг зазвичай виступають молоді люди у віці від 16 до 30 років. Товаром на ринку освітніх послуг являються знання, уміння та навички, пропоновані суб'єктами цього ринку [5, с. 11], тобто, освітній продукт. Освітній продукт – це частина інтелектуального продукту, адаптована до відповідного сегменту освітніх послуг » [1, с. 88].

За визначенням Ф. Котлера під маркетингом освітніх послуг розуміється «дослідження, планування, здійснення і контроль за ретельно спланованими програмами, задуманими, для здійснення добровільного обміну цінностями з цільовими ринками з метою досягнення цілей вищих навчальних закладів» [4, с. 297]. Для навчальних закладів – це розробка, реалізація і оцінка освітніх програм шляхом встановлення відносин обміну між освітніми закладами та їх клієнтами з метою гармонізації взаємних інтересів.

Маркетинг реалізується за допомогою маркетинг-мікс, що передбачає складання проекту програми, визначення альтернатив, ціноутворення, комунікаційні методи і систему розподілу. Це означає, що кожен з елементів комплексу застосовує власний вплив на поведінку споживачів освітніх послуг [5, с. 5].

Правомірність застосування маркетингу в сфері освіти визначається двома моментами, що відображено на рис. 1:

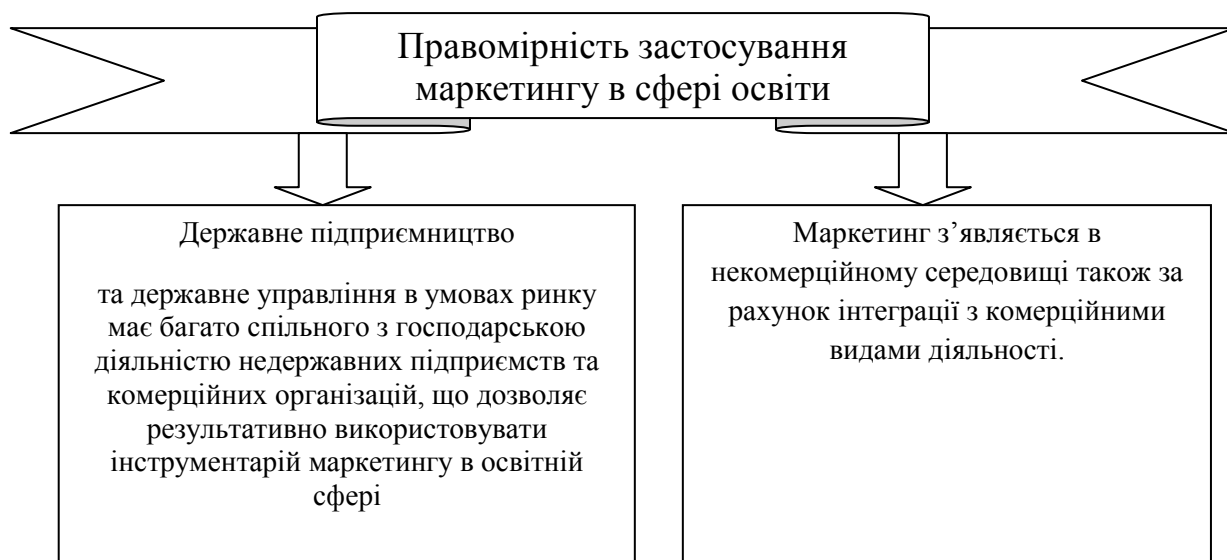

Рис. 1 Правомірність застосування маркетингу в сфері освіти

Стратегічне маркетингове планування бере початок з корпоративного рівня. Стратегічне маркетингове планування визначає, як мають бути використані ресурси для стимулювання прихильної реакції цільової аудиторії.

У світлі справжніх і прийдешніх реформ керівництво ВУЗу вимушене зважати на вплив двох чинників.

По-перше, вони більше не можуть покладатися на традиційні джерела фінансування.

По-друге, вони активно шукають фінансової підтримки у ринку, а значить, випробовують на собі дію конкурентних сил інших ВУЗів.

Ринкова частка вищих навчальних закладів залежить від його частки у попередньому періоді та потенціалу конкурентоспроможності в даний момент часу: високий потенціал спроможний змінити рівновагу, що існує на ринку й перерозподілити ринкову частку зважається на власну користь; низький потенціал не може вплинути на процеси на ринку освітніх послуг [7, с. 6].

Конкуренція стає найважливішою проблемою для вищих навчальних закладів. Маркетологи і менеджери освіти повинні не лише притягати нових споживачів (платних студентів і слухачів), але і адаптувати свої зусилля до дій конкурентів. А це вимагає розробки ефективних стратегій маркетингу, тобто підходів і методів управління маркетинговою діяльністю у ВУЗі.

Ринок освітніх послуг має свої особливості, які важливі для правильного застосування маркетингового підходу на практиці (рис. 2):

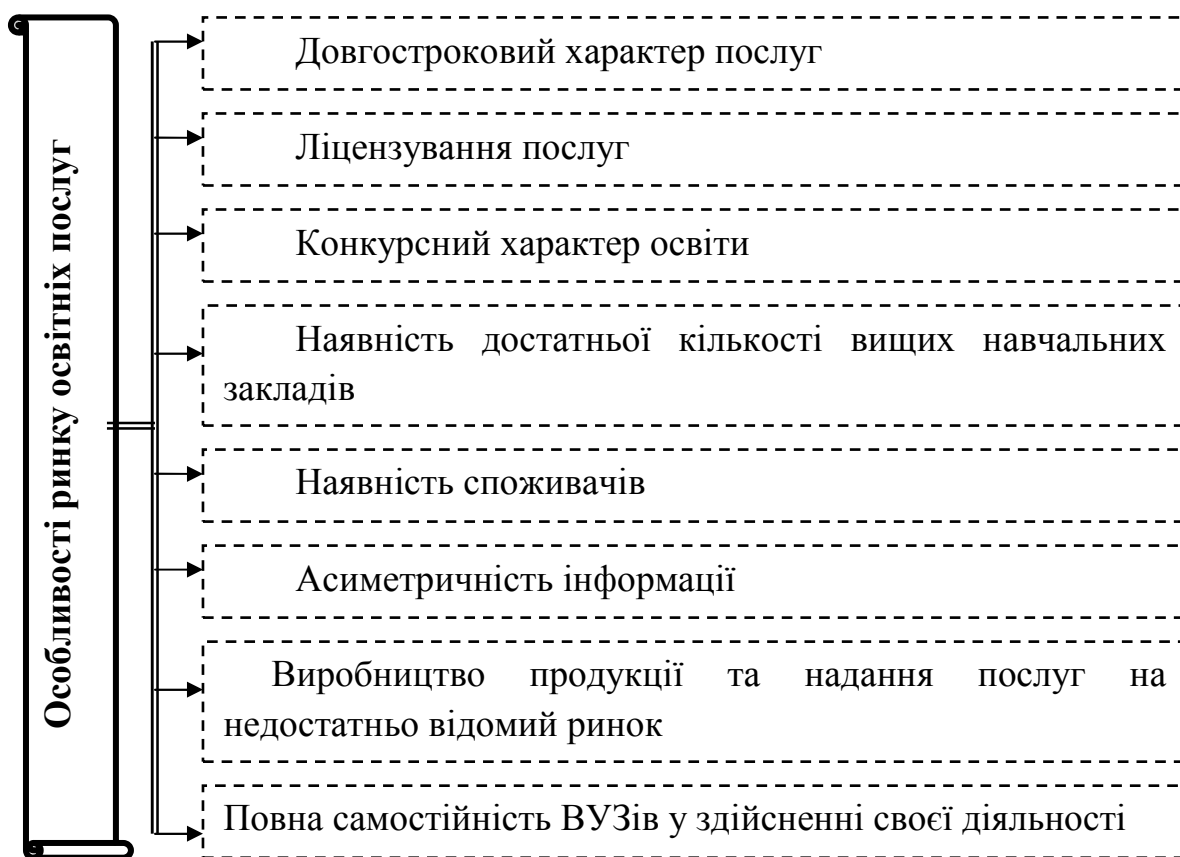

Рис. 2. Особливості ринку освітніх послуг

1. Довгостроковий характер послуг. Отримання першої вищої освіти може займати від 4 до 7 років.

2. Ліцензування послуг. Держава виступає у ролі певного судді на ринку освітніх послуг, видаючи ліцензії на права ведення освітньої діяльності і встановлюючи державний акредитаційний статус навчального

закладу, за яким ВУЗ має право видавати дипломи державного зразка. Ведення освітньої діяльності без ліцензії забороняється законодавством.

3. Конкурсний характер освіти. Більшість вузів надають освіту на конкурсній основі, тобто споживачу, бажаючому скористатися послугами вузу, які будуть надані, якщо він володіє певними уміннями і навиками, наявність яких визначається за допомогою незалежного зовнішнього тестування.

4. Наявність достатньої кількості вищих навчальних закладів, інших освітніх установ і науково-технічних організацій, які надають однакові послуги.

5. Наявність споживачів, зацікавлених у їх придбанні і використанні.

6. Асиметричність інформації, яка передбачає знання одних учасників ринку більше, ніж інших.

7. Виробництво продукції та надання послуг на недостатньо відомий ринок характерне тим, що ВУЗи не завжди точно знають свого споживача, його місцезнаходження, чисельність, споживацькі переваги та ін.

8. Повна самостійність ВУЗів у здійсненні своєї діяльності, включаючи можливості самим вибирати напрям підготовки спеціалістів і виконання наукових досліджень, заключати договори, приймати і виконувати замовлення та інше.

Найважливішим першим кроком маркетингового підходу є розуміння освітніх послуг як основного продукту ВУЗу [2, с. 48]

У ВУЗі, де маркетинговий підхід став складовою частиною стратегічного планування, робота будується на чітких принципах (рис. 3):

Основною метою ВУЗу є максимізація прибутків або прибутку [6, с. 48].

Це, у свою чергу, включає: збільшення об'ємів платної освіти, впізнаності торговельної марки ВУЗу, посилення партнерських стосунків з внутрішньою аудиторією, збільшення її лояльності, розширення додаткової і

бізнес-освіти, вивід на ринок нових спеціальностей, посилення академічного піару, зміцнення і розширення міжнародної співпраці та ін.

Рис. 3. Принципи маркетингового підходу для ВУЗів

Важливо, щоб ці цілі і напрями перетворювалися на конкретні напрями діяльності і мали свій бюджет. Їх виконання має бути точкою відліку для оцінки успіху підрозділів ефективності ділової активності керівників.

Висновки. Головна і кінцева мета ВУЗу полягає в позитивній дії на поведінку цільової аудиторії і досягненні лояльності до пропозицій ВУЗу. Це досягається зміною їх поглядів і представлень шляхом доведення до них відповідної інформації, використання комплексу маркетингових комунікацій. Так, як маркетинг освітніх послуг – це особлива сфера маркетингу. З огляду

на специфічну сферу його застосування маркетингові підходи мають свої особливості і тому потребують ретельного вивчення.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Д. В. Маркетинг як засіб економічного розвитку вищих навчальних закладів України // Формування ринкових відносин в Україні №11. - 2005 – С. 88
2. Браверман А. А. Маркетинг в російській економіці перехідного періоду. – Москва: Літера плюс, 2001 – 116 с., с. 48
3. Бутенко М. Маркетинг освітніх послуг у системі вищої освіти України // Вища освіта України. - №3. - 2004 – С. 49
4. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент - Спб.: Питер, 2000. - 752 с.
5. Литвинова Н. Маркетинг освітніх послуг // Економіка освіти для керівників вищих навчальних закладів , - 2002 - 62 с., С. 5-12
6. Подольська Є. Освіта в контексті глобалізації // Вища школа.- №1. - 2007- С. 48
7. Решетілова Т. Методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності вищих навчальних закладів // Маркетинг в Україні.- №3. - 2005 – С. 6.

Для эффективного функционирования высших учебных заведений на рынке образовательных услуг необходимой составляющей является использование маркетингового подхода в управлении их развитием. Раскрытие маркетингового подхода к пониманию образовательных услуг как основному продукту Вуза и использования ведущих маркетинговых исследований направлены на адаптацию образовательного продукта к требованиям рыночной экономики и потребностям потребителей.

Ключевые слова: рынок образовательных услуг, маркетинговый подход, маркетинг образовательных услуг, образовательный продукт, потребители образовательного продукта.

Annotation. For the effective functioning of higher educational establishments at the market of educational services a necessary constituent is the use of marketing approach in a management their development. Opening of the marketing going near understanding of educational services as basic product of Institute of higher drawings on leading marketing researches are sent to adaptation of educational product to the requirements of market economy and necessities of consumers.

Keywords: market of educational services, marketing approach, marketing of educational services, educational product, consumers of educational product.

Свирида О.В.

*викладач облікових дисциплін
Кам'янець – Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ ТА ОБЛІКУ ДОПОМОГИ ПО ТИМЧАСОВІЙ ВТРАТІ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ЗА НОВИМИ ПРАВИЛАМИ

Питання соціального захисту працівників підприємств різних форм власності на сьогоднішній день є одним із актуальних питань. Саме соціальне страхування є джерелом матеріального забезпечення громадян у випадку його захворювання. Матеріальне відтворення допомоги у випадку захворювання працівника з боку держави чи роботодавця втілюється у вигляді допомоги по тимчасовій втраті працездатності, розрахунок та облік якої в звітному році (2015) набув значних змін, що відобразилося на розмірі грошових виплат

Ключові слова: *працездатність, листок непрацездатності, розрахунковий період, календарний день, страховий стаж, відсоток оплати лікарняних*

Право працівників підприємств різних форм власності на соціальний захист, що передбачає право на матеріальне забезпечення у старості, а також у випадку хвороби і втрати працездатності закріплене Конституцією України й забезпечується широким розвитком мережі соціального страхування.[1]

Працездатність – це здатність до праці, що залежить від стану здоров'я, фізичного, духовного розвитку (розумових та емоційних можливостей), а також професійних знань, умінь і досвіду працівника, що дає йому змогу виконувати роботу визначеного обсягу, характеру та якості. Тобто здатність людини до праці оцінюється не лише за можливістю виконання роботи та функціональним станом організму, а й за додатковими критеріями (стан здоров'я, професійні знання, вміння, досвід. [1]

Неспроможність особи виконувати покладені на неї обов'язки внаслідок

певних об'єктивних обставин передбачає тимчасову втрату працездатності, причинами чого може бути:

- фізична нездатністю (хвороба, травма, вагітність та пологи);
- неможливістю працювати у зв'язку із необхідністю здійснювати догляд за іншим членом сім'ї (хворою дитиною; хворим членом сім'ї; за дитиною до трьох років; за дитиною до досягнення трьох річного віку або дитиною-інвалідом до 16 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною);
- неможливістю працювати у зв'язку із настанням обставин, спричинених діями державних органів (карантин, накладений органами санітарно-епідеміологічної служби).

Тимчасова непрацездатність застрахованих осіб засвідчується листком непрацездатності, порядок видачі яких затверджений Інструкцією про порядок видачі документів, які засвідчують тимчасову непрацездатність громадян, затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я від 13 листопада 2001 р. № 455. [6]

Тимчасову непрацездатність та її період підтверджує лікар або лікарсько-кваліфікаційна комісія у закладах охорони здоров'я. Ці особи визначають потребу у наданні звільнення від роботи на час тимчасової непрацездатності, а також установлюють необхідність і строки тимчасового переведення працівника у зв'язку з хворобою на іншу роботу.

Крім листка непрацездатності, тимчасову непрацездатність можуть засвідчувати також і медичні довідки. Однак вони не можуть бути підставою для виплати допомоги з тимчасової непрацездатності.

Чинним законодавством не встановлено строку, протягом якого працівник зобов'язаний повідомити адміністрацію підприємства про те, що йому видано листок непрацездатності. Зазвичай працівник подає листок непрацездатності у перший день виходу на роботу після закінчення тимчасової непрацездатності. Подання листка непрацездатності обґрунтує причину відсутності працівника на роботі, а також дасть можливість вчасно

нарахувати допомогу по тимчасовій непрацездатності і виплатити її в найближчий день, установлений на підприємстві для виплати заробітної плати.

У день виходу на роботу працівник віддає закритий у закладі охорони здоров'я листок непрацездатності табельникові або іншій особі, уповноваженій приймати лікарняні листки. Зворотний бік листка непрацездатності заповнюється відповідальними особами за місцем основної роботи та містить чотири розділи.

Перший розділ зворотного боку листка непрацездатності заповнює табельник або уповноважена особа, у якому вказує: назву підприємства, структурний підрозділ, посаду і табельний номер працівника, характер роботи працівника, який надав лікарняний листок (постійна, тимчасова, сезонна), дати початку і закінчення періоду непрацездатності із зазначенням неробочих днів за період непрацездатності, що відповідають графіку роботи працівника, дату, з якої працівник став до роботи, дату заповнення, ставить свій підпис і прізвище. Табельник передає листок непрацездатності до відділу кадрів.[10]

Другий розділ листка непрацездатності заповнюють у відділі кадрів. Якщо працівник має право на пільги, що впливають на визначення розміру оплати листка непрацездатності (незалежно від тривалості страхового стажу в розмірі 100 % середньої заробітної плати), кадровик необхідно підкреслити рядок, який свідчить про те, що: працівника віднесено до 1 — 3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; працівник є одним з батьків або особа, яка їх замінює та доглядає за хворою дитиною віком до 14 років, що постраждала від Чорнобильської катастрофи; працівник є ветераном війни або особою, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.93 р. № 3551-III; працівник є особою, віднесеною до жертв нацистських переслідувань згідно із Законом України «Про жертви нацистських переслідувань» від 23.03.2000 р. № 1584-III; працівник є донором, який має

право на пільгу на підставі ст. 10 Закону України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.95 р. № 239/95-ВР.

Також кадровик у другому розділі вказує тривалість страхового стажу працівника, визначену на день настання тимчасової непрацездатності, оскільки від цього залежить розмір оплати листка непрацездатності. Якщо в період непрацездатності виповнюється стаж такої тривалості, що дає право на оплату листка непрацездатності у більшому розмірі, перерахунок не робиться, оскільки це не передбачено законодавством. Документом, на підставі якого визначають тривалість загального трудового стажу, що зараховується до страхового стажу, є трудова книжка. Інформація про тривалість страхового стажу та пільги має значення лише під час оплати листка непрацездатності за рахунок коштів Фонду соціального страхування (крім листків непрацездатності, виданих у зв'язку з вагітністю та пологами, який оплачується за рахунок коштів ФСС у розмірі 100 % середньої заробітної плати без урахування тривалості страхового стажу). [10]

Наприкінці другого розділу зворотного боку кадровик вказує свою посаду, прізвище і ставить підпис.

Третій розділ листка непрацездатності оформляється комісією із соціального страхування, створеною на підприємстві. Комісія (уповноважений) із соціального страхування розглядає підстави та правильність видачі (продовження) листка непрацездатності, перевіряє наявність усіх потрібних реквізитів (підписів лікарів, печатки закладу охорони здоров'я тощо) і ухвалює рішення про призначення або відмову в призначенні допомоги по тимчасовій непрацездатності, а також про припинення (повністю або частково) її виплати. У своїй роботі комісія (уповноважений) керується Положенням про комісію (уповноваженого) підприємства, установи, організації із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, затвердженим постановою правління ФСС з ТВП від 23 червня 2008 року № 25.

Якщо листок непрацездатності оформлений належним чином, комісія (уповноважений) із соціального страхування визначає право працівника на його оплату, що обов'язково відображається в протоколі засідання комісії (рішенні уповноваженого) із соціального страхування підприємства. Використовуючи інформацію перших двох розділів зворотного боку листка непрацездатності, комісія (уповноважений) заповнює третій розділ зворотного боку, у якому зазначає:

– у разі призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності – кількість календарних днів, які мають бути оплачені, якщо ухвалено таке рішення;

– у разі призначення допомоги по вагітності та пологах – кількість календарних днів відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами (включаючи святкові та неробочі дні). [10]

Також зазначається розмір виплати у відсотках до середньої заробітної плати залежно від тривалості страхового стажу працівника:

– 50 % середньої заробітної плати – якщо стаж становить до 3 років;

– 60 % середньої заробітної плати – якщо стаж становить від 3 до 5 років;

– 70 % середньої заробітної плати – якщо стаж становить від 5 до 8 років;

– 100 % середньої заробітної плати – якщо стаж становить понад 8 років;

– 100 % середньої заробітної плати незалежно від тривалості страхового стажу, якщо особа має право на пільгу, зазначену кадровиком у другому розділі зворотного боку листка непрацездатності.

Якщо комісія (уповноважений) із соціального страхування підприємства ухвалила рішення про відмову в оплаті листка непрацездатності, то у третьому розділі зворотного боку вказують причини відмови. Їх також вказують у відповідному розділі протоколу засідання комісії (рішенні уповноваженого).

Після заповнення третього розділу зворотного боку листка непрацездатності член комісії (уповноважений) із соціального страхування, якому доручено заповнення лікарняного листка, ставить свій підпис, зазначає дату і прізвище. Потім листок непрацездатності разом із протоколом засідання комісії (рішенням уповноваженого) із соціального страхування підприємства передається до бухгалтерії для оплати. [10]

Четвертий розділ зворотного боку листка непрацездатності «Довідка про заробітну плату» заповнюється бухгалтером. Саме в ньому здійснюється безпосередньо розрахунок допомоги по тимчасовій втраті працездатності.

Відповідно до змін, внесених до Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від 26.09.2001 р. № 1266 з 04 липня 2015 децю змінено порядок обчислення допомоги по тимчасовій втраті працездатності, а саме:

- визначення розрахункового періоду при обчисленні середньоденної заробітної плати працівника.

Розрахунковий період — це період, за який робимо розрахунок середньої зарплати для оплати днів тимчасової непрацездатності / відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами. Він дорівнює 12 календарним місяцям (з 1-го до 1-го числа) роботи за останнім основним місцем роботи перед настанням страхового випадку, протягом якого працівник працював і сплачував страхові внески або за нього сплачувалися страхові внески. До моменту внесення змін розрахунковий період дорівнював 6 місяцям.

Якщо працівник відпрацював менше 12 місяців - то враховується фактична кількість повністю відпрацьованих календарних місяців (з 1-го до 1-го числа), що передують місяцю настання страхового випадку: менше одного календарного місяця – то враховують фактично відпрацьований час (календарні дні) перед настанням страхового випадку.

З розрахункового періоду необхідно виключити місяці, повністю не відпрацьовані працівником з поважних причин (з 1-го до 1-го числа).

Поважних причин є чотири:

- 1) тимчасова непрацездатність;
- 2) відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 3) відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку або шестирічного віку за медичним висновком;
- 4) відпустка без збереження заробітної плати, що надається згідно із законом (тобто на підставі ст. 25 і 26 Закону України «Про відпустки» від 15.11.96 р. № 504/96-ВР).

➤ Розрахунок середньої зарплати і для оплати днів тимчасової непрацездатності, і для оплати періоду відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за іншими страховими випадками, потрібно здійснювати виходячи з **календарних днів**. До моменту внесення змін розрахунок здійснювали виходячи з робочих днів.

При обчисленні кількості календарних днів у розрахунковому періоді не враховують тільки дні, не відпрацьовані з поважних причин. Решта днів, не відпрацьованих працівником у розрахунковому періоді з інших причин (наприклад, дні щорічної відпустки), а також святкові і неробочі дні, що припадають на розрахунковий період, беруть участь у розрахунку.

➤ *Виплати, що беруть участь у розрахунку середньої зарплати.*

У розрахунку середньої зарплати братимуть участь нараховані за розрахунковий період виплати, які увійшли до бази справляння ЄСВ у складі заробітної плати.

Лікарняні та допомога по вагітності та пологах не беруть участі в розрахунку середньої зарплати.

$$Л = ЗП_{сер} \times С : 100 \times К,$$

де Л — сума лікарняних;

ЗП_{сер} — розмір середньоденної заробітної плати;

С — відсоток оплати листка непрацездатності, який встановлюється залежно від страхового стажу;

К — кількість календарних днів хвороби.

Розрахунок суми допомоги по вагітності та пологах здійснюють за звичною формулою:

$$Д = ЗПсер \times Кв,$$

де Д — допомога по вагітності та пологах;

Кв — кількість календарних днів, що припадають на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами.

Суму середньоденної заробітної плати тепер і для лікарняних, і для декретних, обчислюють за єдиними правилами:

$$ЗПсер = ЗП : Крп,$$

де ЗП — нарахована за розрахунковий період сума заробітної плати;

Крп — кількість календарних днів у розрахунковому періоді.

Середньоденна зарплата не може перевищувати максимальну величину бази справляння ЄСВ із розрахунку на один календарний день. А саме, в 2016 році до 01.01.2016 р. – 1148,33 грн, з 01.05.2016 р. – 1208,33 грн.

➤ *Визначення відсотку оплати днів тимчасової непрацездатності (таблиця 1):*

Таблиця 1

Відсоток оплати днів тимчасової непрацездатності

Стаж роботи	до 01.01.2015 р.	з 01.01.2015 р.
до 3 років	60 %	50 %
від 3 до 5 років		60 %
від 5 до 8 років	80 %	70 %
понад 8 років	100 %	100 %

При розрахунку сум допомог по тимчасовій втраті працездатності відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1105 від 26.09.99 р. необхідно враховувати наступні обмеження:

1. Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (уключаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) із розрахунку на місяць не повинна перевищувати розмір максимальної величини бази справляння ЄСВ, а саме з 01.01.2016 р. – 34450 грн, з 01.05.2016 р. – 36250 грн, з 01.12.2016 р. – 38750 грн.

2. Якщо за останні 12 місяців перед настанням тимчасової непрацездатності за даними Держреєстру працівник заробив собі страховий стаж менше 6 місяців, суму лікарняних визначають виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачувався ЄСВ, але з розрахунку на місяць не вище розміру МЗП (з 01.01.2016 р. - 1378 грн, з 01.05.2016 р. – 1450 грн, з 01.12.2016 р. – 1550 грн).

3. Сума допомоги по вагітності та пологах із розрахунку на місяць не повинна:

— перевищувати розмір максимальної величини бази справляння ЄСВ (з 01.01.2016 р. – 34450 грн, з 01.05.2016 р. – 36250 грн, з 01.12.2016 р. – 38750 грн);

— бути нижчою за МЗП (з 01.01.2016 р. - 1378 грн, з 01.05.2016 р. – 1450 грн, з 01.12.2016 р. – 1550 грн).

Якщо за останні 12 місяців перед настанням відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за даними Держреєстру працівник заробив собі страховий стаж менше 6 місяців, суму декретних визначають виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачувався ЄСВ, але з розрахунку на місяць:

— не вища за двократний розмір МЗП (з 01.01.2016 р. - 2765 грн, з 01.05.2016 р. – 2900 грн, з 01.12.2016 р. – 3100 грн);

— не нижча за розмір МЗП (з 01.01.2016 р. - 1378 грн, з 01.05.2016 р. – 1450 грн, з 01.12.2016 р. – 1550 грн).

Перші п'ять календарних днів хвороби оплачується за рахунок коштів роботодавця, всі наступні дні – за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок тимчасової непрацездатності.

Строк виплати лікарняних роботодавцем — найближчий після дня призначення день, установлений для виплати зарплати (або авансу, або зарплати за другу половину місяця). Частина, яку виплачують за рахунок коштів Фонду соціального страхування, виплатять, коли Фонд перерахує заявлену суму. Тому для отримання зазначених коштів до фонду необхідно

подати заяву-розрахунок, яку оформлюють у двох примірниках. У цьому документі замовляють нараховану суму без зменшення на обов'язкові утримання. На лицьовому боці заяви-розрахунку в таблиці вказують лише ту суму, що підлягає оплаті за кошт Фонду. У таблиці на зворотному боці за кожним працівником проставляють загальну суму лікарняних. Фонд повинен перерахувати кошти на рахунок упродовж десяти робочих днів після одержання заяви-розрахунку.

Приклади розрахунку допомоги по тимчасовій втраті працездатності:

Приклад 1. Працівником подано листок непрацездатності за період хвороби з 21.01.2016 р по 19.02.2016 р. З них перші 5 календарних днів (з 21.01.2016 р по 25.01.2016 р оплачуються роботодавцем самостійно). Решта 24 календарних дня оплачуються за рахунок ФСС з ТВП. Страховий стаж працівника становить 6 років.

Розрахуємо допомогу з тимчасової непрацездатності за 6- та 12-місячним розрахунковими періодами (старим та новим порядком розрахунку) (табл.2):

Таблиця 2

Розрахунок допомоги з тимчасової втрати працездатності

Місяці розрахункового періоду	12-місячний розрахунковий період		6-місячний розрахунковий період	
	Кількість календарних днів, що включаються до розрахунку	Сума зарплати, що включається до розрахунку середньої заробітної плати	Кількість робочих днів, що включаються до розрахунку	Сума зарплати, що включається до розрахунку середньої заробітної плати
Грудень 2015 р.	31	3860,50	23	3860,50
Листопад 2015 р.	30	3856,00	21	3856,00
Жовтень 2015 р.	31	3700,00	22	3700,00
Вересень 2015 р.	30	3700,00	22	3700,00
Серпень 2015 р.	31	3820,00	20	3820,00
Липень 2015 р.	31	3850,00	23	3850,00
Червень 2015 р.	30	3700,00	х	х
Травень 2015 р.	31	3600,00	х	х
Квітень 2015 р.	30	3400,00	х	х
Березень 2015 р.	31	3420,00	х	х
Лютий 2015 р.	28	3200,00	х	х
Січень 2015 р.	31	3000,00	х	х

Всього	365	43106,5	131	22786,5
Середньоденна заробітна плата	-	118,1	-	173,94
Оплата лікарняного – усього, у т. ч.:	2480.1		2678,68	
– перші 5 днів хвороби за рахунок роботодавця	413.35		365.27	
– починаючи з 6-го дня за рахунок коштів ФСС з ТВП	2066.75		2313.41	

Проведене порівняння розрахунку допомоги по тимчасовій втраті працездатності за новим та старим розрахунком засвідчило, що внесені зміни, в першу чергу, передбачають економію коштів Фонду соціального страхування. Для працівника підприємства такі нововведення мають негативний характер та призводять до зменшення розміру лікарняних за новою системою розрахунків приблизно на 22 %.

Нарахований розмір допомоги по тимчасовій втраті працездатності підлягає оподаткуванню:

1. податком з доходів фізичних осіб.

Правила оподаткування такі ж самі як і для заробітної плати без всяких відмінностей. Ставка – 18 % . [2]

2. військовим збором.

Правила обкладання військовим збором такі ж як і для звичайної заробітної плати. Ставка збору- 1,5%. [2]

В бухгалтерському обліку нарахування лікарняних та утримання з них необхідно відобразити наступним комплексом проводок:

Таблиця 3

Бухгалтерські проведення

Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
Нараховано лікарняні за перші 5 днів непрацездатності	92	663	413.35
Нараховано лікарняні за рахунок Фонду	652	663	2066.75
Нараховано ЄСВ	92	651	545.62
Утримано ПДФО	663	641	446.42

Утримано військовий збір	663	642	37.2
Перераховано оплату перших 5 днів непрацездатності на картку працівника	663	311	413.35
Надійшли кошти від Фонду на спецрахунок	311	652	2066.75
Перераховано решту лікарняних працівнику	663	311	2066.75

Приклад 2. Працівник працює на підприємстві з 03 липня 2015 р. Ним подано листок непрацездатності за період хвороби з 03.11.2015 р по 11.11.2015 р. Загальний страховий стаж працівника – 12 років.

Розрахуємо допомогу з тимчасової непрацездатності за 6- та 12-місячним розрахунковими періодами (старим та новим порядком розрахунку):

Таблиця 4

Розрахунок допомоги з тимчасової втрати працездатності

Місяці розрахункового періоду	12-місячний розрахунковий період		6-місячний розрахунковий період	
	Кількість календарних днів, що включаються до розрахунку	Сума зарплати, що включається до розрахунку середньої заробітної плати	Кількість робочих днів, що включаються до розрахунку	Сума зарплати, що включається до розрахунку середньої заробітної плати
Жовтень 2015 р.	31	2800,00	20	2800,00
Вересень 2015 р.	30	2750,00	22	2750,00
Серпень 2015 р.	31	2700,00	22	2700,00
Липень 2015 р.	x	x	19	2100,00
Всього	92	3974,00	83	5192,00
Середньоденна заробітна плата	-	43,2	-	62,55
Оплата лікарняного – усього, у т. ч.:	388,8		437,85	
– перші 5 днів хвороби за рахунок роботодавця	216,00		250,2	
– починаючи з 6-го дня за рахунок коштів ФСС з ТВП	172,8		187,65	

Отже, внесені зміни в порядок обчислення допомоги по тимчасовій втраті працездатності зумовлені необхідністю збереження коштів фонду соціального страхування та попередження випадків зловживань при

використанні страхових коштів. Такі нововведення значно спрощують процедуру розрахунку допомоги по тимчасовій непрацездатності, оскільки не потрібно буде враховувати зміни графіка роботи підприємства або індивідуального графіка роботи застрахованої особи, які можуть постійно змінюватися.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI
3. Закон України Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 08.07.2010 № 2464-VI
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні» від 23.09.1999 № 1105-XIV;
5. Закон України “Про відпустки” від 15.11.1996 № 504/96-ВР
6. Інструкція про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян від 13.11.2001 N 455
7. Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 09.09.2013 р. № 455;
8. Порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від 26.09.2001 р. № 1266 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України [від 26 червня 2015 р. № 439](#))
9. Положення про комісію (уповноваженого) підприємства, установи, організації із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням від 23.06.2008 р. № 25
10. Методичні рекомендації щодо заповнення листка непрацездатності враховуючи зміни в законодавстві від 01.01.2015 р. та від 26.06.2015 р.
11. Лист ФСС з ТВП від 16.04.2015 р. № 2.4-15-729

12. Єременко І. Питання соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності// Довідник кадровика, травень 2013 р., № 05 (131)
13. Лікарняні: правила від А до Я // www.buh.24com.ua

Вопросы социальной защиты работников предприятий различных форм собственности на сегодняшний день является одним из актуальных вопросов. Именно социальное страхование является источником материального обеспечения граждан в случае их заболеваний. Материальное воссоздание помощи в случае заболевания работника со стороны государства или работодателя воплощается в виде пособия по временной потере трудоспособности, расчет и учет которой в отчетном году (2015) значительно изменился, что отразилось на размере денежных выплат.

Ключевые слова: *трудоспособность, листок нетрудоспособности, расчетный период, календарный день, страховой стаж, процент оплаты больничных.*

The issues of social protection of employees of enterprises of different ownership forms is today one of the topical issues. Social insurance is a source of material security of citizens in the event of illness. Reproduction of material assistance in case of illness of an employee from the state or employer is embodied in the form of allowances for temporary disability, calculation and accounting, which in the reporting year (2015) brought significant changes that affected the size of the cash transfers.

Keywords: *performance, sick leave, billing period, a calendar day, the insurance record, the percentage of sick pay*

Герасимова Т.І.
*викладач економічних дисциплін
Кам'янець – Подільського планово-
економічного технікуму-інтернату*

ЗНАЧЕННЯ КОНТРОЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА В СИСТЕМІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ.

Розглянуто необхідність здійснення контролю і нагляду за господарською діяльністю суб'єктів господарювання різних форм власності в сучасних умовах господарювання та визначено роль фінансового контролю на державному рівні.

***Ключові слова:** господарський контроль, фінансовий контроль, державний контроль, ревізія, управлінські рішення, профілактика порушень, система перевірок, бюджетні кошти, державні фінанси, бюджетні правопорушення.*

Загальна постановка проблеми. Уже значний період Україна перебуває в надзвичайно скрутних умовах, що пояснюється значним дефіцитом бюджетних коштів та відсутністю гарантій наповнення бюджету у затверджених обсягах. За наслідками аналізу попередніх років, можна зазначити, що також, знизилась і адміністративна дисципліна при використанні бюджетних коштів.

Актуальність обраної теми статті зумовлена і ще тим, що головне призначення фінансового контролю полягає в успішній реалізації фінансової політики держави та забезпеченні ефективного використання ресурсів у всіх сферах економіки.

Ефективність і доцільність використання державних коштів та попередження усіх можливих порушень у сфері використання коштів є одним із основних питань уряду України. Тому контроль за використанням державних коштів є

найважливішою функцією господарського керівництва та управління.

Дослідженням питань господарського і фінансового контролю та практики його застосування займалися такі науковці, як: Ф.Ф. Бутинець, С.В.Бардаш, Л.В. Дікань, М.Т. Білуха, З.В. Гуцайлюк, В.В. Павлюк, Н.І. Петренко, Б.Ф. Усач та інші. Вони в своїх працях розглядали окремі аспекти вивчення суті контролю і його необхідності здійснення державою та підприємствами.

Мета дослідження: розглянути необхідність і роль контролю за законністю, ефективністю, та дотриманням фінансової дисципліни в процесі реалізації фінансової політики держави, а також, створення умов для фінансової стабілізації.

Дослідження. Практикою доведено, що раціональне та успішне господарювання не можливо здійснювати без дотримання вимог законодавства в галузі господарської політики, тобто без постійного та систематичного контролю з боку держави, як за виробництвом, так і за споживанням суспільного продукту, а також за використанням як живої, так і матеріальної суспільної праці.

В п. 4 ст. 19 Господарського Кодексу України зазначено, що органи державної влади і посадові особи, уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус та загальні умови і порядок здійснення контролю і нагляду визначаються законами [2].

Контроль – це систематичне спостереження, перевірка і порівняння відповідності функціонування об'єкта управління прийнятим управлінським рішенням з своєчасним виявленням відхилень, допущених в ході виконання цих рішень і усуненням виявлених порушень та недоліків.

У своїх дослідженнях, український науковець Усач Б.Ф. зазначив, що «у ринкових умовах господарювання підвищення ефективності виробництва, розподілу, обміну і споживання суспільно необхідного продукту неможливе без належного контролю за використанням товарно-грошових відносин» [9, с. 14].

У період радикальних перетворень в економіці України важливого значення набуває не тільки перевірка господарських операцій, але і профілактика порушень. А досягти це можливо за допомогою контролю, коли встановлюються причини і винні у відхиленнях. Контроль здійснюється з метою усунення

негативних явищ і недопущення їх у майбутньому.

В сучасних умовах господарювання, контроль за фінансово - господарською діяльністю суб'єктів господарювання є найважливішою функцією господарського керівництва та управління.

Контроль у якості функції соціального управління виявляється через його інформаційну суть. Для того, щоб успішно управляти, кожний керівник повинен знати результати свого управлінського впливу на об'єкти управління. Лише, контроль дає можливість вчасно отримати об'єктивну інформацію про стан справ на підконтрольних об'єктах та відповідність їх діяльності затвердженій соціальній програмі. Це дає змогу оперативно виявити недоліки в прийнятих управлінських рішеннях.

Досвід сьогодення показує, що після приходу до влади, правлячою партією не завжди виконуються обіцяні передвиборні програми. Тому завдання контролю своєчасно виявляти ці порушення і конституційно усувати їх.

У якості функції політичного керівництва, головне спрямовання контролю полягає в перевірці питань наскільки правляча партія виконує свої програмні передвиборні настанови щодо прискорення соціально-економічного розвитку країни і подальшого зростання добробуту народу.

Таким чином, суть контролю полягає в тому, щоб за допомогою певної системи перевірок забезпечити виконання господарських планів та раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

В ст. 26 Бюджетного Кодексу України зазначено, що «... контроль за дотриманням бюджетного законодавства спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками відповідно до цього Кодексу та іншого законодавства ...»[1].

Доктор економічних наук, професор Ф.Ф. Бутинець сформулював мету контролю наступним чином «Контроль здійснюється з метою виявлення і вивчення фактичного стану справ, порівняння його з поставленими цілями для

оцінки проведеної діяльності, вжиття заходів по усуненню виявлених порушень» [5, с.11].

функції контролю в суспільстві з ринковою економікою полягають у сприянні діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності за допомогою економічних важелів і стимулів (кредитування, інвестування, оподаткування тощо).

Ревізія є одним із методів здійснення контролю за діяльністю підприємств з питань дотримання законодавства при здійсненні фінансових операцій та організації обліку і звітності.

Ревізія – це спосіб документального виявлення недочетів, розтрат, привласнення коштів і матеріальних цінностей; попередження фінансових зловживань. За допомогою ревізій забезпечують систематичний контроль за збереженням та раціональним використанням колективної і державної власності, розробляють заходи щодо усунення виявлених порушень, недоліків і приймають рішення про притягнення винних до матеріальної та адміністративної відповідальності.

В будь-якому суспільстві, при наявності товарно-грошових відносин та в умовах функціонування ринкових відносин, характерною необхідністю є фінансовий контроль, тому, що фінансова система держави приводиться в дію і управляється в основному за допомогою норм фінансового права. Адже, умовою ефективного функціонування та вільного господарювання є необхідність дотримання нормативно-правового законодавства і відповідальність всіх учасників господарської діяльності.

Дікань Л.В., автор навчального посібника «Контроль і ревізія» виділяє призначення фінансового контролю: «Фінансовий контроль на державному рівні призначений для реалізації фінансової політики держави, створення умов для фінансової стабілізації. Це насамперед розробка, затвердження і виконання бюджетів усіх рівнів і позабюджетних фондів, а також контроль за фінансовою діяльністю державних підприємств й установ, державних банків і фінансових корпорацій» [7, ст. 87].

Забезпечення контролю за законністю та дотриманням фінансової дисципліни в процесі виконання поставлених завдань покладається на державний фінансовий контроль, який є однією з важливих функцій державного управління.

Відповідно до чинного законодавства фінансовий контроль здійснюють різноманітні органи державного управління у межах своєї компетенції, зокрема – це органи Державної аудиторської служби України, яка відповідно до вимог ст. 1 Положення про Державну аудиторську службу України «забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю» [4].

Головні завдання органу державного фінансового контролю визначено в ст. 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю», а саме: «здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна ...» [3].

Фінансовий контроль – є однією із форм управління фінансами, особлива сфера контролю, зумовлена формуванням і використанням фінансових ресурсів в усіх структурних підрозділах економіки держави.

Державний фінансовий контроль – різновид фінансового контролю, що здійснюється відповідними органами державного контролю [8].

За допомогою фінансового контролю державою здійснюється безперервна перевірка та спостереження діяльності на об'єктах управління, перевіряється використання фінансових ресурсів та встановлюються причини порушення законодавства.

Функції фінансового контролю визначаються інтересами суспільства.

Метою державного фінансового контролю є:

1) виявлення на підконтрольних об'єктах порушень принципів законності, ефективності, доцільності й економії при формуванні та використанні державних фінансових та матеріальних ресурсів, відхилень від прийнятих норм, стандартів на найбільш ранній стадії;

2) попередження фінансових правопорушень та зловживань;

3) притягнення винних до відповідальності і забезпечення відшкодування нанесених збитків;

4) вжиття заходів щодо запобігання порушенням у майбутньому.

Вчений Гуцаленко Л.В. вважає, що «завданням державного фінансового контролю є забезпечення законності, ефективності, фінансової дисципліни і раціональності у ході формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів, що належать державі» [6.С.5].

Розвиток громадського суспільства не може успішно розвиватись та функціонувати без держави, яка виконуючи свої функції і завдання передбачає наявність державних фінансів.

Державні фінанси - це сукупність фінансових ресурсів, які знаходяться у власності держави, формуються та управляються державою. Державні фінанси використовуються для забезпечення виконання функцій держави і в свою чергу включають державний і місцеві бюджети.

Через державні фінанси держава впливає на економічний і соціальний розвиток країни в цілому та окремих її регіонів і соціальних груп населення.

Функціонування державних фінансів не віддільне від держави, а тому чітко організована система державних фінансів має забезпечувати виконання наступних задач:

- ефективне використання урядом ресурсів для виконання стратегічних, політичних і національних цілей;
- виконання намічених цілей;
- зменшення різниці у доходах, які отримують різні соціальні групи та регіони;
- раціональний розподіл і використання фінансових ресурсів між різними сферами діяльності урядових агенцій для виконання намічених цілей та ін..

Розподіл і перерозподіл значної частини валового продукту, який є головним об'єктом фінансових відносин, здійснюється за допомогою державних фінансів.

Сфери державного фінансового контролю є всі господарські операції, які здійснюються з використанням державних коштів.

Об'єктами державного фінансового контролю є грошові, розподільчі процеси при формуванні та використанні державних фінансових ресурсів в усіх рівнях і складових економіки України.

Фінансовий контроль в Україні здійснюється органами законодавчої влади, органами виконавчої влади. Основними органами, які здійснюють державний фінансовий контроль в Україні є: Рахункова палата, Міністерство фінансів, Державна аудиторська служба, Державна фіскальна служба, Державна казначейська служба, Державна служба фінансового моніторингу.

В цій сукупності державні інститути утворюють цілісну систему органів державного контролю, які наділені контрольними повноваженнями та для яких державний фінансовий контроль є основною діяльністю.

Державний фінансовий контроль повинен забезпечувати економне, ефективне, результативне та прозоре управління державними фінансами.

У сучасних умовах господарювання, коли наша держава перебуває у фінансовій кризі, зростає необхідність посилення контролю за витрачанням бюджетних коштів тому, що існування дефіциту бюджету, як державного, так і місцевого, все-таки ще залишається проблемою.

Необхідність фінансового контролю визначаються характером фінансової діяльності нашої держави. Так, як у сучасних умовах ринкової економіки, держава виконує політичну, соціальну, міжнародну та економічну функції, а сьогодні міняються форми власності, змінюється фінансова політика, що вимагає все більше і більше коштів. Тому, виникає необхідність бережливого використання обмежених фінансових ресурсів, що супроводжується строгим обліком і контролем так, як фінансовий контроль є однією з необхідних умов існування держави незалежно від пануючих в ній економічних відносини.

Аналізуючи результати контрольних заходів за останні роки, які проводилися органами Державного фінансового контролю в Україні, з питань законності та ефективності використання коштів державного і місцевого рівнів, то результати свідчать, що більшість бюджетних правопорушень повторююся з року в рік та продовжують мати системний характер.

Із практики, за кількістю виявлених випадків та обсягів порушень, значне місце мають бюджетні правопорушення такі, як: планування видатків Державного бюджету з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав; втрати Державного бюджету України внаслідок прийняття незаконних управлінських рішень; використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав; порушення нормативно-правових актів, які регламентують порядок закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти; використання коштів Державного бюджету України з порушенням бюджетного законодавства; здійснення видатків на фінансування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів; відволікання коштів Держбюджету у дебіторську заборгованість; бюджетні правопорушення, пов'язані з розміщенням та виконанням державного замовлення тощо.

Враховуючи обсяг зловживань при використанні Державних коштів в Україні, а також, для зменшення корупції у сфері використання державних коштів, необхідно об'єднати зусилля контролюючих органів на державному рівні, комерційних аудиторських компаній, громадських активістів, журналістів і правоохоронців з метою посилення контролю за витрачанням державних фінансів та ресурсів.

Взаємозв'язок фінансового контролю, що здійснюється з боку окремих підприємств, установ, організацій та з боку органів державної влади й місцевого самоврядування і їх посадових осіб, сприяє додержанню законних прав всіма учасниками фінансових відносин.

Фінансовий контроль сприяє у забезпеченні та підтримці фінансової дисципліни; у запобіганні фінансових правопорушень та застосуванні заходів примусу за їх усуненням.

Державний фінансовий контроль повинен забезпечувати належне управління державними фінансами.

При цьому слід зазначити, що призначення фінансового контролю полягає в попередженні або усуненні помилок в фінансовій діяльності та також у поліпшенні самої фінансової діяльності і фінансовий контроль сам по собі не є

інструментом безпосередньої організації фінансової діяльності.

Внаслідок реалізації завдань фінансового контролю відбувається зміцнення фінансової дисципліни всіх учасників фінансово-правових відносин.

Висновок дослідження: Таким чином, підвищення ефективності та дієвості державного фінансового контролю, посилення його профілактичної спрямованості обумовили в останні роки стійку тенденцію до зміцнення фінансової дисципліни в державі.

Розвиток державного фінансового контролю також, забезпечив розвиток всієї фінансової системи, збільшення економічної безпеки країни та взагалі покращення розвитку економіки та держави в цілому.

Перелік літератури:

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456 – УІ (із змінами та доповненнями), ст.ст. 26, 49.
2. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 року № 436 - ІУ(із змінами та доповненнями), ст. 19.
3. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 року № 2939 - XII(із змінами та доповненнями), ст.2.
4. Положення про Державну аудиторську службу України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 року № 43.
5. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія. Підручник - Житомир: ПП Рута, 2002 рік. - С. 541.
6. Гуцаленко Л.В. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. / Л.В. Гуцаленко, В.А. Деревій, М.М. Коцупатрий. – К.: Центр учбової літератури, 2009 рік. – С. 424.
7. Дікань Л.В. Контроль і ревізія. Навчальний посібник, 2-е видання, перероблене і доповнене. Київ «Знання», 2007 рік - С.327.
8. Локтев О.Г. Аудит як нововведення у державному фінансовому контролі: європейські орієнтири / О. Г. Локтев [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/tppd/2009-1/zmist/R_2/Loktev.pdf

9. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія, п, 5-те видання, Київ «Знання-Прес», 2004 рік – С. 253.

Рассмотрено необходимость свершения контроля и надзора за хозяйственной деятельностью субъектов хозяйствования в современных условиях хозяйствования и определено роль финансового контроля на государственном уровне.

Ключевые слова: хозяйственный контроль, финансовый контроль, государственный контроль, ревизия, управленческие решения, профилактика нарушений, система проверок, бюджетные средства, государственные финансы, бюджетные правонарушения.

Abstract. *The necessity of fulfillment of control and supervision over business activities of economic entities in modern conditions of managing and the role of financial control at the state level*

Key words: *economic control, financial control, public control, audit, management decisions, prevention of violations, the system of inspections, budget, public Finance, fiscal offences.*

Герук Я.В.

викладач економічних дисциплін

Кам'янець-Подільський

планово-економічний

технікум-інтернат

Polinska-13@mail.ru

РОЛЬ БЮДЖЕТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.

Значимість бюджетної системи у економіці нашої держави займає достатньо важливе місце. Адже, у державному регулюванні економічного розвитку країни, одним з основних механізмів виступає саме бюджетна система. Вона має безперечний вплив на соціально-економічний розвиток територіально-адміністративних одиниць та держави в цілому. Тому, від рівня та актуальності прийняття рішення питань формування дохідної частини бюджету, здійснення податкової політики, державних видатків та міжбюджетних відносин залежить узгодженість державних фінансів, рівень ефективності державного регулювання економічних процесів.

***Ключові поняття:** бюджетна система, місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, соціально-економічний розвиток регіону.*

Актуальність роботи. Гостра економічна ситуація в нашій країні, змушує задуматись над питанням доцільності практичних особливостей формування й використання, організації роботи і функціонування бюджетної системи України. Чітко та економічно правильно охарактеризувати її складові, а особливу увагу приділити видаткам на соціально-економічну діяльність і науку, соціально-культурні заходи, оборону, громадський порядок і управління.

Значимість бюджетної системи у економіці нашої держави займає достатньо важливе місце. Адже, у державному регулюванні економічного розвитку країни, одним з основних механізмів виступає саме бюджетна система. Вона має безперечний вплив на соціально-економічний розвиток територіально-адміністративних одиниць та держави в цілому.

Тому, від рівня та актуальності прийняття рішення питань планування

дохідної частини бюджету, здійснення податкової політики, державних видатків та міжбюджетних відносин залежить узгодженість державних фінансів, рівень ефективності державного регулювання економічних процесів.

Все сказане вище зумовлює актуальність теми даної статті.

Аналіз літературних джерел. Питання ролі бюджету в забезпеченні розвитку регіону спостерігається у наукових працях: В.Андрущенко, В.Базилевича, Й.Безкида, О.Василика, В.Дем'янишина, А.Єпіфанова, О.Кириленко, В.Кравченка, М.Кульчицького, І.Луніної, Ц.Огня, В.Опаріна, В.Павлова, Ю.Пасічника, В.Федосова, С.Юрія.

Постановка проблеми. Після здобуття незалежності перед Україною постали завдання становлення такої бюджетної системи, яка відповідає ринковим умовам, нормам та ідеалам правового суспільства. Такі прагнення визначені, з одного боку, необхідністю формування в Україні реального місцевого самоврядування як необхідної умови розвитку демократичного суспільства, з іншого забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним із шляхів виходу із описаної ситуації є створення ефективної моделі формування місцевих бюджетів, яка б базувалась на науково обґрунтованому підході до розмежування дохідних джерел та видаткових повноважень між ланками бюджетної системи та передбачала більш досконалий порядок прогнозування, планування та виконання їх дохідної та видаткової частин.

У даному контексті актуальність і реальна практична значимість даної тематики, присвяченої вирішенню науково-прикладного завдання оптимізації формування місцевих бюджетів в умовах утвердження в Україні економіки ринкового типу, не викликає жодних сумнівів.

У сфері організації державних фінансів десятиліттями накопичувалися проблеми, вирішення яких вимагало радикальних змін у бюджетній політиці держави. До найбільш актуальних можна віднести:

- відсутність чіткого розподілу між органами влади повноважень на здійснення видатків та відповідальності місцевих органів влади перед населенням за вирішення питань, віднесених законом до їх компетенції;
- відсутність зацікавленості місцевих органів влади у збільшенні надходжень до усіх бюджетів;
- відсутність правової бази щодо визначення відповідальності за порушення бюджетного законодавства та бюджетної дисципліни.

Місцеві бюджети серед інститутів місцевих фінансів відіграють основну роль у забезпеченні виконання функцій і завдань місцевими органами, то упродовж останніх років було приділено багато уваги посиленню його впливу на економіку і соціальну сферу, як інструменту перерозподілу валового внутрішнього продукту, фіскальної діяльності, забезпечення громадських послуг і економічного зростання.

Зміцнення інституту місцевого самоврядування в Україні значною мірою залежить від того, чи будуть створені умови для фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, основу якої становлять місцеві бюджети. За таких умов постає необхідність побудови нової моделі формування місцевих бюджетів, яка б забезпечувала оптимальний фіскальний та стимулюючий ефект і відповідала політико-владним реаліям сьогодення, потребам збалансування інтересів центру та регіонів, усувала диспропорції бюджетної забезпеченості окремих територій, знижувала напругу міжрегіональних фіскальних відносин та підтримувала ефективність бюджетної системи. Саме тому питання вдосконалення бюджетної політики та забезпечення соціального розвитку територіальної одиниці, як складової фіскальної політики держави загалом, є одним із пріоритетів фінансово-економічних та адміністративних трансформацій в Україні.

Отже, задля того, аби місцеві органи влади мали незалежну фінансову базу, необхідно, перш за все, надати цим органам відповідні повноваження, збільшити коло прав у бюджетно-фінансовій сфері.

Чільне місце серед бюджетних повноважень органів місцевого

самоврядування відводиться саме отриманню бюджетних доходів. Ці повноваження слугують створенню фінансової самостійності та ефективної фіскальної бази органів місцевого самоврядування. Ступінь фінансової самостійності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян.

Ефективність фінансової системи України буде досягнута лише у випадку забезпечення фінансової спроможності і фінансової самостійності окремої території. Фінансову незалежність місцевого самоврядування слід розглядати як межі можливостей економічної діяльності на основі економічної ефективної раціональності, здатність місцевих органів влади до самостійного вирішення питань, що входять до їх компетенції, з метою забезпечення соціально-економічного розвитку території.

Список літератури:

1. Андрущенко В. Л. «Теория общественного выбора» и управление финансами буржуазного государства // Финансы СССР. – 1982. – С.74 – 77.
2. Бюджетний кодекс України: закон, засади, коментар / За редакцією О.В.Турчинова і Ц.Г.Огня.– К.– Парламентське видавництво, 2002.– 320 с.
3. Батрименко Б.Б. Проблема фінансування дефіциту державного бюджету України // Наукові праці НДФІ, № 1-2, 2004р. – с.15-19
4. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки. Київ: Либідь, 2000, 654 с.
5. Василик О.Д. Теорія фінансів. Київ: НІОС, 2001, 416 с.
6. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України. Київ: ЦУЛ, 2003, 608 с.
7. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічних знань. Київ: Вища школа, 1998, 544 с.
8. Дзюбик С.Д. Фіскальна політика. Київ: УАДУ, 1998, 64 с.

9. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки. Київ: "Знання-Прес", 2000, 209 с.
10. Державні фінанси: Теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі. За редакцією Юрая Немеца, університет ім.Матея Бела, Словаччина, та Глена Райта, Інститут державного управління, Угорщина. – КИЇВ: 1998.– 502 с.
11. Дерлиця А.Ю. Автореферат: Державний бюджет в умовах демократії (домінанти суспільного вибору та реалії бюджетного процесу).–Тернопіль, 2003. –20 с.
12. Європейська хартія місцевого самоврядування [переклад з англійської мови Є.М.Вишневецького]. – Видавництво Ради Європи. – 9 с.
13. Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика): Монографія. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2003.– 286 с.
14. Тріпак М.М. Прагматика планування кошику доходів місцевих бюджетів в сучасних умовах // Світ фінансів. – Тернопіль: ТНЕУ – 2007. – Випуск 4. – С.122–129.
15. Тріпак М.М. Доходи місцевих бюджетів в Україні: прагматика та фіскальне регулювання // Матеріали першої Міжнародної науково-практичної конференції Одеського державного економічного університету «Сучасні проблеми економічної теорії та практики господарювання в ринкових умовах». – Одеса: ОДЕУ, 2010. – С. 197–213.
16. Тріпак М.М., ТУЛАЙ О.І. Особливості казначейського механізму касового виконання дохідної частини місцевих бюджетів Світ фінансів. – 2011. – № 4. – С. 128–139
17. Чечетов М.В., Чечетова Н.Ф., Бережна А.Ю. Бюджетний менеджмент: Навчальний посібник. В 2-х ч. Ч. 1.– Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2004, – 560 с.
18. Шарль Бланкарт: Державні фінанси в умовах демократії. За науковою редакцією В.М.Федосова. – Київ „Либідь”, 2000.– С.654.

Валіцька Л. О.

викладач облікових дисциплін

Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату

ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ ІНСТРУМЕНТІВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

В статті проаналізовано недоліки здійснення грошово-кредитної та валютної політики Національним банком України у 2014-2015 роках. Розглянуто особливості застосування монетарних інструментів та розроблено ряд практичних рекомендацій щодо підвищення їх дієвості.

Ключові слова: *монетарна політика, грошово-кредитна політика, банк, банківська система, Національний банк України.*

Вступ. Кризові явища в національній економіці та банківській системі зумовлені багатьма чинниками, серед яких: структурні дисбаланси економічного розвитку, імпортозалежність, доларизація, неефективна грошово-кредитна та валютна політика, неефективний банківський нагляд, дефіцит бюджету та нераціональні видатки вимагають проведення швидких реформ в сфері державної економічної політики. Однак, зважаючи на те, що грошово-кредитна політика протягом всіх років незалежності залишається чи не єдиним ринковим механізмом стимулювання економічного росту та антикризової політики підвищення дієвості монетарних інструментів повинно стати першочерговою ціллю Національного банку України. Підвищує актуальність даного питання й те, що основні грошові ресурси для

активізації економічного зростання зосереджені в Україні, однак потрібно розробити оптимальний механізм та впровадити ефективні інструменти акумуляції та перерозподілу даних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження особливостей застосування інструментів грошово-кредитної політики центральними банками в зарубіжній і вітчизняній практиці приділена значна увага науковців і практиків. Найвагоміший вклад в дослідження даної проблеми зроблено в наукових працях Г. Азаренкової, Б. Бернанке, Н. Гребеник, О. Дзюблюка, А. Дробязко, В. Козюка, В. Міщенко, І. Подколизіної, В. Рудана та інших. Однак проблема дієвості використання монетарних інструментів Національним банком України залишається малодослідженою.

Метою даної статті є короткий аналіз ефективності грошово-кредитної та валютної політики Національного банку України, а також розробка теоретико-практичних рекомендацій щодо підвищення дієвості монетарних інструментів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи особливості проведення грошово-кредитної та валютної політики Національного банку України під час загострення кризових явищ в економіці протягом 2014-2015 років, на наш погляд, можна виокремити декілька недоліків, які мали суттєвий вплив як на стан грошово-кредитного ринку, так і на економіку в цілому:

1. Оголошення переходу від «де-факто» режиму таргетування валютного курсу до режиму таргетування інфляції. Впроваджуючи новий монетарний режим – таргетування інфляції НБУ спільно з Урядом не забезпечив належних макроекономічних та організаційних передумов, адже, як свідчить практика, впровадження таргетування інфляції в інших країнах світу відбувалося на основі досягнення та тривалого дотримання наступних макроекономічних умов: високий рівень фінансової стійкості банківської системи; висока конкурентоспроможність національного виробника; відсутність монополізації найбільш прибуткових галузей виробництва;

прийнятний обсяг бюджетного дефіциту; низький рівень доларизації економіки; високий рівень незалежності центрального банку тощо. Окрім цього, оголошення про перехід до режиму таргетування в Україні посилило паніку не тільки на валютному ринку, а й в суспільстві, що призвело до зростання спекулятивних девальваційних очікувань та до відпливу депозитів з банківської системи.

2. Відсутність ефективного та прозорого механізму рефінансування вітчизняних банків, а також механізму контролю за цільовим використанням кредитів рефінансування, що в кінцевому підсумку, призвело до збільшення обсягів та числа операцій комерційних банків на валютному ринку, а це в свою чергу, спричинило девальваційний тис на обмінний курс гривні;

3. Неефективність процентної політики НБУ. Процентна політика Національного банку України, як показує практика, була спрямована на подолання інфляційних тенденцій, які не були спровоковані розширення грошової маси чи кредитною активністю комерційних банків, а стали наслідком девальвації національної грошової одиниці, що зумовило зростання цін на імпортні продукти та на товари і послуги вітчизняного виробництва, які мають високу питому вагу імпортних складників. Оскільки, вітчизняна економіка є найбільш енергозатратною в Європі, то практично у собівартість всіх товарів і послуг включається вартість енергоресурсів, ціна яких виражена в іноземній валюті. З іншої сторони, підвищення процентних ставок за активними операціями було спрямовано на зменшення обсягів рефінансування овернайт комерційних банків з метою зменшення валютних спекуляцій та зниження гривневої ліквідності (рис. 1). Однак, підвищення процентних ставок за активними операціями НБУ призвело до підвищення ставок за пасивними операціями, що створило стимули для банків до вкладення вільних ліквідних коштів в депозитні сертифікати, тим самим призвело до фактично повного припинення кредитування реального сектору економіки.

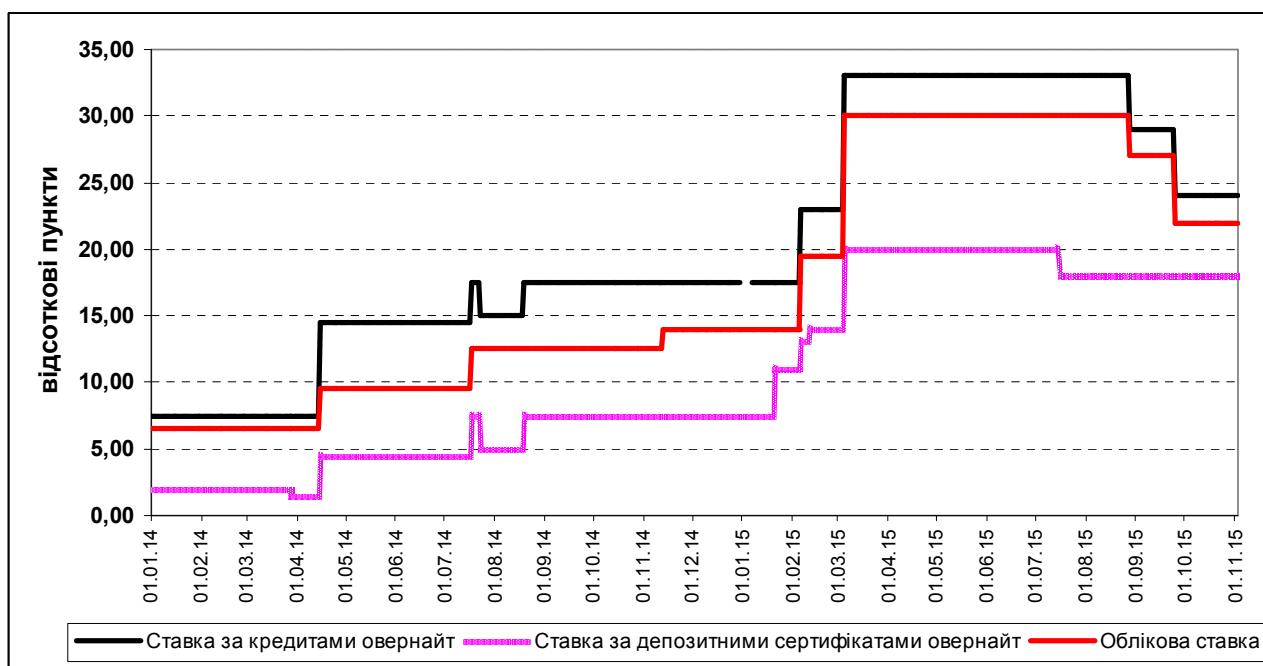

Рис. 1. Динаміка процентних ставок овернайт Національного-банку України у 2014-2015 роках*

*Розраховано автором за даними офіційного сайту НБУ [1]

4. Спрямованість операцій НБУ на відкритому ринку, передусім з ОВДП на приховане фінансування Державного бюджету України. У зв'язку із відсутністю ефективних реформ державних фінансів та внаслідок військового конфлікту на Сході України дефіцит Державного бюджету України почав різко зростати, а основним джерелом його доходів стали ресурси залучені Урядом від продажу Національному банку ОВДП, що збільшувало обсяги кредитної емісії, а це в свою чергу призвело до зростання девальваційних тенденцій внаслідок зростання гривневої грошової маси.

5. Неефективність валютної політики. Фактична відмова від фіксованого валютного курсу та неефективна інформаційна політика призвели до панічних настроїв в суспільстві та спровокували спекулятивну девальвацію гривні. Більше того, несвоєчасне введення валютних обмежень разом із зволіканням щодо проведення необхідних економічних реформ призвело не до запланованого збільшення надходження валютної виручки, а до фактичної відсутності так як експортери, внаслідок невизначеності політико-економічної ситуації, зберігали свої валютні доходи в іноземних банках.

Таким чином, перелічені вище недоліки грошово-кредитної та валютної політики Національного банку України мали кумулятивний ефект на стан банківської системи, оскільки збільшення ставок за активними і пасивними операціями НБУ призвели до одночасного існування структурного профіциту і дефіциту ліквідності банківської системи, а девальвація гривні – до зростання обсягів резервів банків за активними операціями, що спричинило найбільші в історії вітчизняної банківської системи збитки в розмірі 52 млрд. грн. за підсумками 2014 року.

Таким чином, з метою подолання кризових явищ в економіці України та банківській системі зокрема, Національному банку України необхідно підвищувати дієвість монетарних інструментів. Серед основних заходів щодо підвищення дієвості монетарних інструментів варто виокремити наступні:

1. Удосконалення монетарної політики вимагає активнішого використання механізмів курсоутворення. З одного боку, це передбачає реальне запровадження більшої гнучкості обмінного курсу гривні, що має на меті не лише збільшення дієвості інших монетарних інструментів та механізмів (насамперед – відсоткових ставок), а й запобігання створенню передумов для повторного накопичення тих ризиків, які призвели до фінансової кризи 2008–2009 та 2014-2015 років.

В умовах більшої курсової гнучкості, коли динаміка обмінного курсу переважною мірою визначається об'єктивними чинниками співвідношення попиту і пропозиції на валютному ринку, суб'єкти економічної діяльності більш ретельно ставитимуться до оцінки власних валютних ризиків та утримуватимуться від прийняття на себе нехеджованих валютних зобов'язань. Це відповідним чином зменшуватиме системні ризики та сприятиме зниженню рівня доларизації економіки, що позитивно позначатиметься на спроможності НБУ реалізувати грошово-кредитну політику.

З другого боку, навіть в умовах більшої гнучкості динаміка обмінного курсу гривні має залишатися керованою і не генерувати додаткові ризики або шоки для економіки та фінансово-кредитної сфери. При цьому слід мати на

увазі, що нинішні умови не дають змоги вдатися до запровадження абсолютно гнучкого режиму курсоутворення, оскільки:

- високий рівень доларизації пасивів та зобов'язань (у тому числі нехеджованих) суб'єктів економіки України;
- динаміка обмінного курсу й надалі залишається значним чинником впливу на інфляційні процеси – як прямо (через ціну імпортованих товарів), так і через формування в суспільстві інфляційних очікувань. За таких умов динаміка обмінного курсу гривні (навіть з урахуванням його більшої гнучкості відповідно до глобальних фундаментальних тенденцій) має бути контрольованою та узгоджуватися з інфляційними цілями;
- одним із актуальних завдань щодо забезпечення монетарної та фінансової стійкості є підтримання на обґрунтованому рівні міжнародних резервів України, обсяг яких на сьогодні ще не можна вважати достатнім для успішної протидії можливим внутрішнім і зовнішнім шокам та забезпечення зовнішньої ліквідності й платоспроможності країни [2, с. 6].
- збільшення гнучкості валютного курсу повинно відбуватися поступова та через встановлення валютного коридору із поступовим його звуженням.

2. Зниження рівня кредитної і депозитної доларизації у структурі банківських активів і зобов'язань, а відтак зниження доларизації економіки в цілому, що може бути здійснено шляхом активного використання норми обов'язкового резервування. Йдеться про впровадження диференційованої норми обов'язкового резервування не тільки за валютою депозиту, а й за строками і видами депозитних рахунків у банках. Норма резервування для депозитів в іноземній валюті повинна поступово прямувати до 100%, що знизить привабливість депозитів в іноземній валюті, а отже сприятиме зменшенню рівня доларизації депозитів. Що стосується кредитної доларизації, то у цьому контексті доцільним було б прийняття закону «Про кредитування в Україні», який би забороняв будь-які види споживчого та іпотечного кредитування в іноземній валюті [3, с. 13];

3. Підвищення ефективності процентної політики. Процентна політика НБУ повинна бути спрямована на стимулювання банків до кредитування реального сектору та для оптимального управління ліквідністю банківської системи, тому необхідним є зниження процентних ставок за активними і пасивними операціями. Зниження ключових процентних ставок сприятиме розширенню доступу комерційних банків до кредитів рефінансування, а з іншого боку – стимулюватиме банки вкладати вільні кошти, що зберігаються на кореспондентському рахунку в реальний сектор економіки;

4) удосконалення потребують операції Національного банку України з ОВДП, перш за все в сфері оптимізації та лімітування їх обсягів, з метою запобігання росту інфляційних процесів, пропонуємо встановити максимальну частку ОВДП в балансі НБУ на рівні 10-15%.

5) у якості основних операції управління ліквідністю банківської системи необхідно розвинути використання операцій репо та ін. на відкритому ринку щодо надання і мобілізації ліквідності. Нині функцію абсорбції ліквідності виконують, в основному, операції постійного доступу за депозитними сертифікатами овернайт, що проводяться за ініціативою банків і не дозволяють Національному банку України ефективно мобілізувати структурний профіцит ліквідності та відновити нормальне функціонування міжбанківського ринку. Отже, необхідно кардинально перемістити активність з монетарних операцій постійного доступу на монетарні операції на відкритому ринку. Згідно з успішним досвідом багатьох країн, базовими інструментами для операцій на відкритому ринку можуть бути як державні облігації, так і коротко- і середньострокові (від 6 місяців) депозитні сертифікати центрального банку. Це сприятиме розвитку дискреційної політики і оптимізації регулювання ліквідності банківської системи [4, с. 27];

6. Зважаючи на необхідність підвищення рівня ліквідності банківської системи України та стимулювання кредитування реального сектору економіки вимагає удосконалення механізм рефінансування комерційних

банків. Так, серед основних заходів підвищення ефективності механізму рефінансування варто віднести наступні:

- посилення нагляду за цільовим використанням коштів рефінансування та введення кримінальної відповідальності для власників банків у випадку нецільового використання таких коштів;

- впровадження практики селективного кредитування, яке має на меті цільове фінансування певних галузей економіки, передусім, пріоритетних;

- важливим напрямком активізації кредитної діяльності комерційних банків є субсидування процентних ставок. Високий ризик довгострокових кредитів є причиною високих процентних ставок за такі кредити, що робить їх недоступними для суб'єктів господарювання попри гостру потребу в них. Субсидування частини процентної ставки по інвестиційних банківських кредитах дозволить зменшити їхню вартість для реального сектору і цим збільшити обсяги кредитів на технічне переоснащення виробництва, досягти оновлення виробничих ліній, підвищення якості та конкурентоспроможності товарів, збільшення приросту ВВП.

7. Важливе місце в контексті підвищення дієвості інструментів грошово-кредитної політики займає інформаційна політика НБУ, яка повинна бути спрямована на управління очікуваннями суб'єктів економіки шляхом постійної професійної комунікації з боку НБУ. Така комунікаційна політика повинна супроводжуватися, в першу чергу, прес-конференціями керівних осіб НБУ, які повинні оперативного роз'яснювати економічну ситуацію, напрями і цілі монетарної політики та шляхи їх досягнення.

Важливим аспектом в контексті підвищення дієвості інструментів грошово-кредитної політики є використання досвіду провідних центральних банків світу, а зокрема ФРС США та ЄЦБ.

Так, аналізуючи досвід антикризової монетарної політики центральних банків провідних країн, передусім ФРС США та ЄЦБ, необхідно відзначити, що одним із заходів щодо підвищення рівня ліквідності банківської системи був викуп проблемної заборгованості, що дозволило вивільнити кошти із

сформованих банками резервів за активними операціями. Зважаючи на те, що станом на 01.06.2015 року обсяг резервів за активними операціями вітчизняних банків становить 290 462 млрд. грн. [1] (23 % від сукупних активів банківської системи) питання викупу проблемних активів є надзвичайно актуальним.

Окрім цього, позитивним досвідом є використання гнучкої грошово-кредитної політики, яка повинна базуватися на кількісному пом'якшенні та спрямована на додаткове вливання ліквідності на грошово-кредитний ринок через комерційні банки. Саме надання додаткової ліквідності дало змогу ФРС США та ЄЦБ стабілізувати фінансову ситуацію в банківській системі, а також поживити кредитування реального сектору економіки і, тим самим, поживити економічний зростання.

Вагоме значення для підвищення дієвості інструментів монетарної політики має узгодженість монетарної та фіскальної політики, що в Україні потребує суттєвого удосконалення шляхом наступних заходів:

1) узгодження термінів обміну інформацією при розробленні основних прогнозних і програмних документів уряду та НБУ. Оскільки, згідно з Бюджетним кодексом України, НБУ до 1 квітня року, що передує плановому, подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України проект «Основних засад грошово-кредитної політики» на наступний рік для розроблення «Основних напрямів бюджетної політики». При цьому прийняття КМУ «Прогнозу економічного і соціального розвитку України» передбачено до 15 травня, а «Основних напрямів бюджетної політики» - до 25 травня. Таким чином, НБУ змушений розробляти напрями монетарної політики в умовах повної невизначеності фіскальної політики та основних прогнозних макроекономічних показників Уряду;

2) розробка меморандуму між НБУ та Урядом цілі єдиної фінансово-економічної політики України, визначити цільові макроекономічні показники та окреслити напрями діяльності монетарної та фіскальної влади, а також інструментарій досягнення цілей.

3) удосконалення управління коштами Уряду на єдиному казначейському рахунку (ЄКР) відкритому в НБУ. Адже мінливість коштів на ЄКР супроводжується мінливістю процентних ставок, а це в свою чергу породжує нестабільність на міжбанківському ринку, а отже нестабільність вартості короткострокового рефінансування комерційних банків;

4) забезпечення бюджетної дисципліни з метою зниження дефіциту бюджету, а відтак зменшення його фінансування НБУ та комерційними банками;

5) активізація співпраці Уряду та НБУ в напрямку розвитку фондового ринку з метою підвищення дієвості такого інструменту монетарної політики як операції на відкритому ринку, а також з метою розширення джерел фінансування дефіциту державного бюджету;

6) активізація співпраці Уряду та НБУ в напрямку надання державних гарантій за кредитами комерційних банків реальному сектору економіки.

Висновки. Аналіз грошово-кредитної та валютної політики Національного банку України в період кризових явищ в економіці дозволяє виокремити ряд недоліків та сформулювати практичні рекомендації щодо удосконалення діяльності НБУ на грошово-кредитному ринку. В першу чергу це стосується заходів щодо підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи України та активізації кредитування реального сектору, що дозволить забезпечити економічне зростання та добробут населення. В подальших дослідженнях концентрації уваги потребує дослідження недоліків банківського нагляду за банками, які в т.ч. є системно важливими банками.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
2. Щербакова О. Перспективи грошово-кредитної політики на етапі пост кризового відновлення економіки України / О. Щербакова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 8. – С. 4–8.

3. Дзюблюк О. Оптимізація грошово-кредитної політики в контексті управління ліквідністю банківської системи України /О. Дзюблюк, В. Рудан // Банківська справа. – 2015. - №4-5 (136). – С. 3-20.

4. Буковинський С. До питання розробки стратегії монетарної політики Національного банку України / С. Буковинський, Т.Унковська, М.Джус // Науковий журнал «Економіка України». – 2015. – №8 (645). – С. 4-30.

***Аннотация.** В статье проанализированы недостатки осуществления денежно-кредитной и валютной политики Национальным банком Украины в 2014-2015 годах. Рассмотрены особенности применения монетарных инструментов и разработан ряд практических рекомендаций по повышению их эффективности.*

***Ключевые слова:** монетарная политика, денежно-кредитная политика, банк, банковская система, Национальный банк Украины.*

***Annotation.** The article analyses disadvantages of the implementation of monetary policy and foreign exchange policy by the National Bank of Ukraine during 2014-2015. Peculiarities of application of monetary tools and developed a number of practical recommendations for enhancing their effectiveness.*

***Keywords:** monetary policy, currency policy, bank, the banking system, the National Bank of Ukraine.*

Гарбарець І.А.

*викладач економічних дисциплін
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

У даній статті досліджено економічна сутність, класифікація та характеристика активів, визначено їх роль для вітчизняних підприємств, а також інформаційне забезпечення аналізу активів. Зроблено висновки щодо доцільності використання у діяльності підприємств активів.

Ключові слова: *активи, оцінка, характеристика, класифікація, ознаки, ресурси.*

Вступ. Розвиток ринкових відносин в Україні зумовлює необхідність прийняття виважених управлінських рішень спрямованих, передусім, на організацію безпосередньо самого процесу виробництва, що можливо при умові здійснення ретельного аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання, а відтак – аналізу формування і використання економічних ресурсів, який є одним із визначальних з огляду на основні фактори виробництва. Тому обсяг, структура, вартість та ефективність використання активів починають набувати пріоритетного значення серед показників фінансового стану підприємства. Як джерело одержання економічних вигод, активи є однією зі стратегічних цілей управління та важливим об'єктом фінансового аналізу.

Управління активами підприємства є важливою складовою частиною загальної системи управління його діяльністю, яке, в умовах невизначеності, неможливе без застосування новітніх організаційних систем з використанням сучасних інформаційних технологій. Саме такі системи дають можливість оптимізувати схеми грошових потоків, оцінювати ризик вкладень, давати повний асортимент аргументації ділового партнерства з питань розміщення

та використання активів. Розв'язання проблем інформаційного забезпечення управління активами такого технологічного рівня пов'язане з вирішенням питань удосконалення організації та методології як бухгалтерського обліку так і економічного аналізу.

Аналіз останніх досліджень. Слід відзначити, що принципи та механізм управління активами, питання теорії та практики аналізу активів, забезпечення його інформаційної бази розглянуті в працях таких відомих вітчизняних вчених як: І.А.Бланка, О.Д.Василика, М.І.Горбатка, В.Гуцайлюка, В.М. Івахненка, М.Я.Коробова, В.Кужельного, Л.А.Лахтіонової, Є.В.Мниха, В.М.Опаріна, А.М.Поддєрьогіна, В.І.Самборського, І.Д.Фаріона, М.Г.Чумаченка, та інших. Серед зарубіжних авторів вказані питання розглядалися у наукових працях М.І.Баканова, В.В.Бочарова, В.В.Ковальова, М.Н.Крейніної, Р.С.Сайфуліна та інших. Здобутки цих науковців створили вагоме підґрунття для подальших теоретичних та практичних досліджень.

Мета дослідження, постановка задачі. Метою написання даної статті є дослідження сутності складу та структури активів підприємства, їх ролі для вітчизняних суб'єктів господарювання.

Результати досліджень. Активи підприємства — це майно в його матеріальній і нематеріальній формах, придбане підприємством за рахунок власних або залучених ресурсів, що перебувають у його розпорядженні та призначені для використання у фінансово-господарській діяльності з метою отримання прибутку. [7]

Активи підприємства є однією з найважливіших категорій фінансового аналізу, теоретичні аспекти якої ще комплексно не досліджені в роботах економістів з достатньою глибиною. Будучи для діяльності підприємства категорією, аналогічною за значимістю до категорії «капітал», вона, тим не менш, порівняно з нею, немає ні теоретичного генезису, ні навіть наближеної до неї моделі. У даний час інструментарій практичного управління активами в діяльності підприємства потребує розширення та

вдосконалення. [2]

Проблема інтерпретації активів певною мірою дискутується в середовищі науковців. Від того, що закладається в основу при формуванні складу і структури балансу, залежить наповнення його активної сторони. Найбільш розповсюдженим є розуміння активів підприємства, як опис його майна. Разом з тим, цілком очевидним є той факт, що в сучасному розумінні до активів входять статті, які неможливо віднести до майна (витрати майбутніх періодів)

Стосовно витратно - результативного трактування активи є витратами підприємства, які виникли внаслідок минулих операцій і фінансових контрактів та понесені заради можливих майбутніх доходів (вигід) суб'єкта господарювання. Відповідно до цього трактування акцент зроблено на факт інвестування засобів, тобто розгляд фінансової, а не речової природи об'єктів обліку, показаних в активі. Крім того, актив у цьому випадку дає вірогідну оцінку мінімально можливого доходу, яким в даний момент володіє підприємство і який можна отримати після розрахунків з кредиторами. Це трактування, запропоноване видатним німецьким вченим Е Шмаленбахом, підтверджено міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Слід зазначити, що воно і отримало визнання у вітчизняній обліковій практиці.

З огляду вищевикладеного сформулюємо основні характеристики активів підприємства як об'єкта фінансового аналізу, які, на наш погляд, комплексно віддзеркалюють сутнісні сторони цієї категорії. (рис. 1)

Активи представляють собою майнові цінності підприємства, що мають ціну. Ця характеристика активів підтверджується інформацією бухгалтерського обліку. Концепція вартості активів ґрунтується передусім на їх цінності для підприємства як економічного ресурсу. Вочевидь, концепція вартості активів була б даремною в практичному сенсі, якщо їх рівень не можна було виміряти. Тому, активи варті представляти як майнові цінності, що мають не просто ціну, а ціну вимірювану (у практиці управління активами таке вимірювання здійснюється у грошовій оцінці). Рівень вартості

активів визначається сумою затрат факторів виробництва на їх створення, періодом користування, відповідністю цілям господарського використання, кон'юнктурою ринку засобів і предметів праці і т.п. [2]

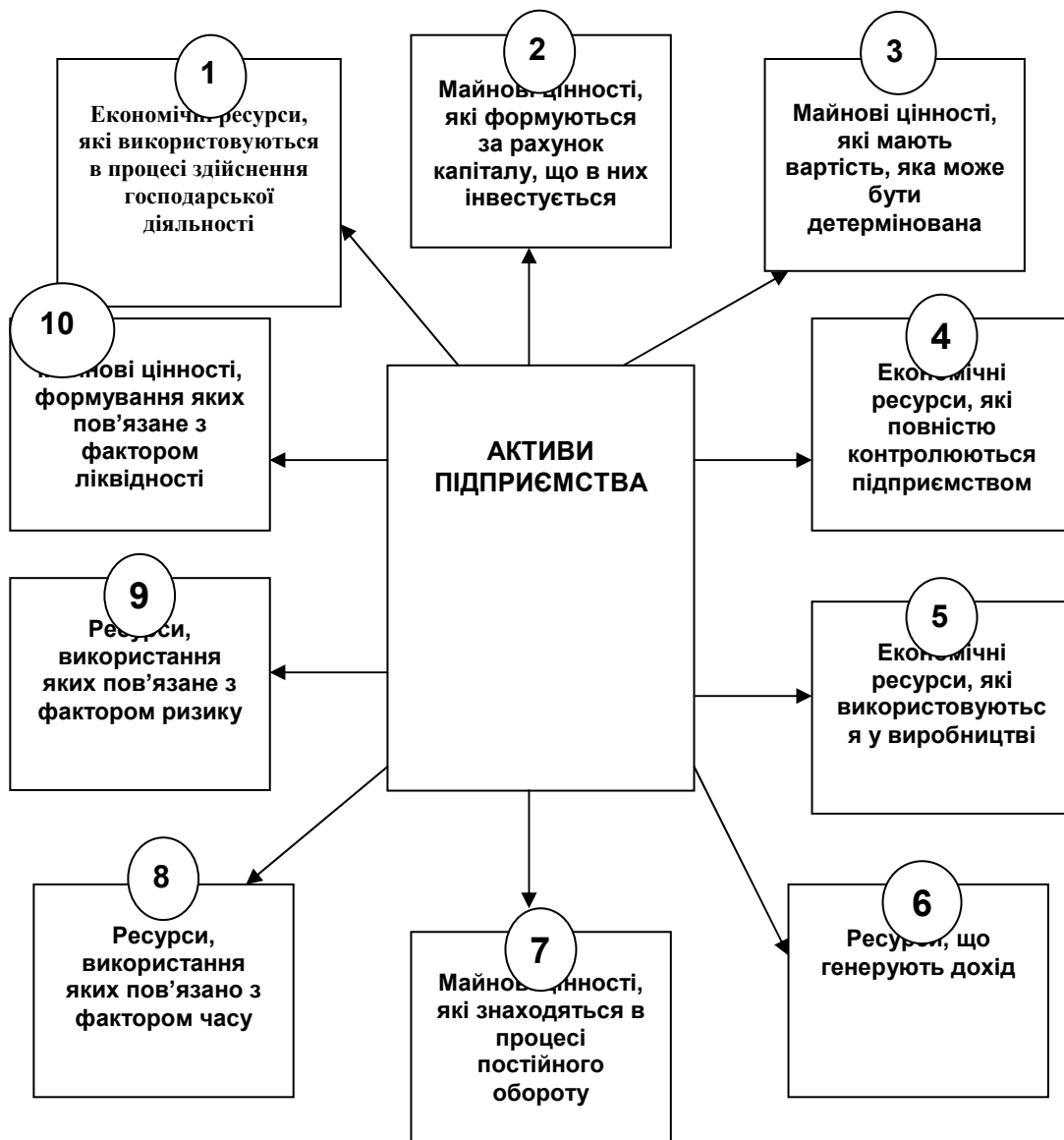

Рис. 1.1. Основні суттєві характеристики активів підприємства як об'єкту аналізу. [2]

Активи підприємства, що використовуються в господарській діяльності, перебувають у процесі постійного обігу. Цей обіг властивий як всій сукупності активів, так і окремим видам активів. Сукупність активів, що використовуються підприємством змінюють свою реальну форму - одні види активів в процесі обігу переходять в інші види (наприклад, запаси сировини -

в запаси готової продукції; запаси готової продукції - у дебіторську заборгованість або грошові активи і т.п.). Крім того, процес обігу активів супроводжується і їх вартісною зміною. [2]

Питання сутності активів досліджено багатьма вченими та засвідчено нормативними актами.

Перша концепція, якої притримують більшість учених – це активи як об'єкт власності. Серед вітчизняних вчених цю точку зору поділяють Приб К.А., Федько В.І., Губачова О.М., Мельник С.І., а серед російських Макальська М.Л., Денисов А.Ю., Щаділова С.Н., Артемова Л.В., Бункіна М.К., Семенов А.М. Зокрема, аналізуючи сам об'єкт власності, активи інтерпретуються як майно, добро, економічні ресурси і, майнові права і нарешті, як власність.

Представники другої концепції вважають, що активи є об'єктом обліку. При цьому більшість авторів вказують, що активи є частиною бухгалтерського балансу. До вітчизняних авторів, що притримуються даної концепції відносяться Пушкар М.С., Фаріон І.Д., Урбан Н.М., до російських – Макальська М.Л., Денисов А.Ю., Щаділова С.Н. [3]

Згідно з третьою концепцією, активи є об'єктом управління, оскільки ведення операційного процесу передбачає використання різноманітних видів активів підприємства. Слід зазначити, що серед усіх функцій управління у визначенні активів найбільша увага приділяється саме функції контролю. Серед вчених акцент на необхідність управління активами в цілому, а не окремими їх складовими ставить саме Бланк І. А.

Згідно четвертої концепції, активи прирівнюються до економічного потенціалу. Детально вказану концепцію обґрунтував російський економіст Ламанов І.П. Він протиставляє свої погляди думці І.О. Бланка, що «...активи є економічними ресурсами підприємства у формі сукупних майнових цінностей, що використовуються у господарській діяльності з метою отримання прибутку».

Слід зауважити, що ознаки групування наукових концепцій сутності

активів повинні ще доповнюватись і уточнюватись, відповідно до розвитку теорії активів та урізноманітнення практики фінансової діяльності в Україні та у світовому економічному просторі. [3]

Розглянемо систематизацію активів лише за тими основними класифікаційними ознаками, які характеризують загальну їх сукупність.

(рис.2) [4]

Рис. 1.2 Систематизація активів підприємства.

Активи підприємства класифікуються за наступними ознаками:

За формою функціонування виділяють три основних види активів - матеріальні, нематеріальні та фінансові.

Матеріальні активи характеризують майнові цінності підприємства, що мають матеріальну, речову форму.

Нематеріальні активи характеризують майнові цінності підприємства, що не мають речової форми, але беруть участь у господарській діяльності та генерують прибуток.

Фінансові активи характеризують майнові цінності підприємства у формі наявних грошових і фінансових інструментів, що належать суб'єкту господарювання. [1]

Якщо в основу класифікація активів покласти особливості їх обороту у господарському процесі то можна виділити оборотні і необоротні активи.

Оборотні активи – це активи , які обслуговують господарський процес та забезпечують його безперервність. У бухгалтерському обліку до таких активів належать активи, що реалізуються або споживаються протягом одного операційного циклу або року.

Необоротні активи підприємства – це сукупність матеріально-фінансових ресурсів, що використовуються в його господарській діяльності у натуральній формі тривалий час (більше року) і мають значну вартість , а також можуть бути відчуженими в підприємницьку діяльність інших суб'єктів господарювання. [2]

За характером участі активів у різних видах діяльності підприємства активи поділяються на два основних види – операційні та інвестиційні.

Операційні активи - активи підприємств , безпосередньо задіяні у його виробничій діяльності та формуванні доходу від цієї діяльності.

Інвестиційні активи характеризують сукупність майнових цінностей підприємства, пов'язаних з провадженням його інвестиційної діяльності.

За джерелом фінансування виділяють наступні види активів – чисті та валові активи.

Валові активи це вся сукупність майнових цінностей, сформованих за рахунок власного та позиченого капіталу.

Чисті активи – активи, сформовані за рахунок власного капіталу. [1]

За ступенем ліквідності активи підприємства поділяються за такими видами:

Аактиви в цілком ліквідній формі, що характеризують майнові цінності підприємства, що не потребують реалізації та є готовими коштами платежу.

Високоліквідні активи, характеризують групу майнових цінностей підприємства, яка швидко може бути конвертована в грошову форму (як правило у термін до одного місяця) без суттєвих втрат своєї поточної ринкової вартості з метою своєчасного забезпечення платежів за поточними фінансовими зобов'язаннями.

Таким чином обґрунтована класифікація активів дає змогу виявляти

допущені прорахунки в їх формуванні, прогнозувати на перспективу їх обсяг, забезпечувати ефективний контроль за їх використанням. [2]

Фінансовий стан підприємства це сукупність показників, які характеризують наявність розміщення і використання фінансових ресурсів підприємства. Оцінка фінансового стану передбачає комплексне дослідження всіх аспектів діяльності з використанням певної сукупності інформації, а також вивчення і вимір впливу факторів, причин і невикористаних можливостей зміцнення фінансових позицій підприємства. Оскільки аналіз фінансового стану розпочинають з вивчення обсягу, складу і структури майна, то для його успішного проведення необхідна достовірна інформація про активи підприємства.

Інформаційна система (або система інформаційного забезпечення) аналізу і відповідно управління активами є функціональним комплексом, що забезпечує процес безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для проведення аналізу, планування і підготовки оперативних управлінських рішень за всіма аспектами їх функціонування на підприємстві. [2]

Зміст цієї системи, її широта і глибина визначаються галузевими особливостями діяльності підприємств, їх організаційно - правовою формою функціонування, масштабами та рівнем диверсифікації господарської діяльності та іншими умовами. Конкретні показники інформаційної системи формуються за рахунок як зовнішніх (що знаходяться за межами підприємства), так і внутрішніх джерел інформації. Відповідно показники, що визначаються вказаними джерелами інформації та формують інформаційну систему управління активами, в свою чергу, також групуються за певними ознаками.

Сукупність показників інформаційного забезпечення аналізу активів, що визначаються зовнішніми джерелами, можна поділити на такі групи. [2]

Першу групу представляють показники загальноекономічного розвитку країни. Система показників вказаної групи слугує основою для проведення

аналізу та прогнозування параметрів зовнішнього економічного оточення підприємства при прийнятті стратегічних рішень в галузі розвитку активів. Формування системи показників цієї групи базується в основному на опублікованих даних органів державної статистики.

Друга підгрупа – «Показники галузевого розвитку» - містить інформацію щодо так званого мезооточення підприємства. Другу групу характеризують показники кон'юнктури фінансового і товарного ринків. Система інформативних показників цієї групи є важливим підґрунтям для прийняття управлінських рішень у сфері формування операційних активів, формування портфеля фінансових інвестицій, забезпечення ефективного обороту активів.

До третьої групи показників інформаційного забезпечення управління активами належать показники, що характеризують діяльність контрагентів і конкурентів. Вся інформація третьої групи використовується в основному для прийняття оперативних управлінських рішень за окремими напрямками як формування так і використання активів підприємства.

Четверта група показників інформаційного забезпечення аналізу активів представлена нормативно - регулюючими показниками, які встановлюються і відповідними правовими актами. Вся сукупність таких показників враховується при обґрунтуванні управлінських рішень, пов'язаних з особливостями державного регулювання процесу функціонування активів підприємства. [2]

Систему показників інформаційного забезпечення аналізу активів, що формуються на основі внутрішніх джерел, можна поділити на три групи.

До першої групи належать показники, що характеризують формування і використання активів підприємством в цілому. Сукупність вказаних інформативних показників цієї групи широко використовується як зовнішніми, так і внутрішніми користувачами. Вона застосовується в процесі експрес-аналізу, поточного планування і розробки стратегії розвитку активів.

Друга підгрупа – «Основні показники ефективності використання активів підприємства» - відображає результати зіставлення обсягу активів, що використовувалися підприємством з обсягом випущеної, реалізованої продукції, величиною чистого прибутку та фінансовими результатами від основної, операційної, інвестиційної, фінансової діяльності підприємства за декілька періодів (років, кварталів).

Третя підгрупа має назву – «Найважливіші факторні показники, що впливають на формування і використання активів підприємства» і містить інформацію (дані), необхідну для проведення відповідного факторного аналізу. Конкретний перелік таких показників залежить від мети та завдань такого аналізу.

Використання всіх представлених вище показників, сформованих із зовнішніх і внутрішніх джерел, дозволяє створити на кожному підприємстві цілеспрямовану систему інформаційного забезпечення аналізу активів і відповідно управління ними, орієнтовану як на прийняття стратегічних, так і поточних рішень. [2]

Висновки. Узагальнення інформації поданої вище дає можливість стверджувати, що всебічне теоретичне дослідження категорії активів, правильне розуміння їх сутності мають велике практичне значення. У статті відмічено, що у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі немає однозначного трактування поняття «активи».

Незважаючи на досить значний перелік розглянутих класифікаційних ознак, він тим не менше не відображає всього різноманіття видів активів підприємства, що використовуються у науковій термінології і практиці фінансового менеджменту.

Під час дослідження з'ясовано, що оборотні активи це фінансові ресурси господарських суб'єктів, інвестовані в оборотні засоби і засоби обігу для забезпечення безперервного процесу виробництва продукції. Отже, обґрунтована і повна класифікація оборотних активів має не лише наукове, але й практичне значення, оскільки дозволяє побудувати правильну систему

обліку та аналізу наявності і руху оборотних активів, а також забезпечує ефективне управління цими активами для безперервного процесу виробництва та реалізації продукції.

Також у статті розкрито основні завдання аналізу активів, його інформаційну базу та охарактеризовано систему інформативних показників а також інструментарій дослідження. Змістовність і результативність аналізу формування і використання активів суб'єкта господарювання досягається застосуванням адекватних методів фінансового аналізу: порівняння, групування, методів елімінування, дисконтування та інших.

Список використаної літератури

1. Бланк, І. О. Фінансовий менеджмент [Текст] / І.О.Бланк.- Навчальний посібник.-К.: Ельга, 2008, 724с.
2. Бланк И. А. Управление активами.- К. : «Ника-Центр», 2000.-720 с. (Серия «Библиотека финансового менеджера». Вып.6)
3. Петруня Н.В., к.е.н., доцент, кафедра фінансів, Одеський державний аграрний університет. / Концептуальні підходи до визначення сутності активів підприємства. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1046/35/>
4. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст]: навчальний посібник / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2007. – 668 с. – (Вища освіта XXI століття). – ISBN 966-346-291-4.
5. Салига, С. Я. Фінансовий аналіз [Текст]: навчальний посібник / С. Я. Салига, Н. В. Даций, С. О. Корецька, Н. В. Нестеренко, К. С. Салига. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 210 с. – ISBN 966-364-153-3.
6. Серединська, В.М., Загородна, О.М., Федорович, Р.В. Економічний аналіз. [Текст]: навчальний посібник за ред. професора Федоровича Р.В. / В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В.Федорович. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. – 624 с. – ISBN 978-966-308-223-3.

7. Шелудько, В. Фінансовий менеджмент [Текст]: Підручник / В.Шелудько. – К.: Знання, 2006. - 439 с.

В данной статье исследованы экономическая сущность, классификация и характеристика активов, определены их роль для отечественных предприятий, а также информационное обеспечение анализа активов. Сделаны выводы о целесообразности использования в деятельности предприятий активов.

Ключевые слова: *активы, оценка, характеристика, классификация, признаки, ресурсы.*

In this article the economic essence, classification and characteristics of assets, defined their role for domestic enterprises and information support analysis of assets. The conclusions about the usefulness in the enterprise assets.

Keywords: *asset evaluation, characterization, classification, characteristics, resources.*

Складанівський О.Л.
*викладач облікових дисциплін
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено динаміку фінансових результатів підприємств за кількістю, обсягами реалізованої продукції(робіт, послуг), видами економічної діяльності та за територіальними одиницями.

Ключові слова: фінансовий результат, прибуток, збиток.

Постановка проблеми: Пріоритетною стратегічною ціллю "Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011 - 2020 р. р." визначено диверсифікацію структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів[5].

Актуальність аналізу динаміки фінансових результатів діяльності підприємств регіону зумовлена нагальною потребою пошуку резервів збільшення прибутковості за стійкої тенденції від'ємного сальдо фінансового результату протягом 2013 - січня-вересня 2015 р. р[1].

Підвищення фінансових результатів є джерелом відтворення інтенсивного й інноваційного процесу розвитку підприємств області, реконструкції та модернізації виробництва, покращення соціальних стандартів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізу фінансових результатів приділяють багато уваги в своїх працях вітчизняні і закордонні фахівці фінансового аналізу та бухгалтерського обліку. Зокрема, Бланк І.А.,

Білик М. Ф., Брейлі Л. Р., Бутинець Ф.Ф., Поддєрьогін А.М., Савицька Г.В., Сопко В.В., Шеремет А.Д. та інші.

Мета статті полягає в аналізі динаміки фінансових результатів підприємств регіону.

Результати дослідження. Основними вітчизняними нормативно - правовими документами, які регулюють правильність визначення фінансових результатів підприємств є П(С) БО 15 "Дохід"[3], П(С) БО 16 "Витрати"[4] та НП(С) БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності"[2].

Фінансові результати - це співставлення регламентованих податковим законодавством валових доходів і валових витрат. Перевищення валових доходів над валовими витратами становить прибуток, зворотнє явище характеризує збиток.

Прибуток - сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати[2].

Збиток - перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати[2].

Відповідно до основних положень чинного законодавства підприємства Хмельницької області визначають обсяги фінансових результатів, див. рис.1 та табл.1.

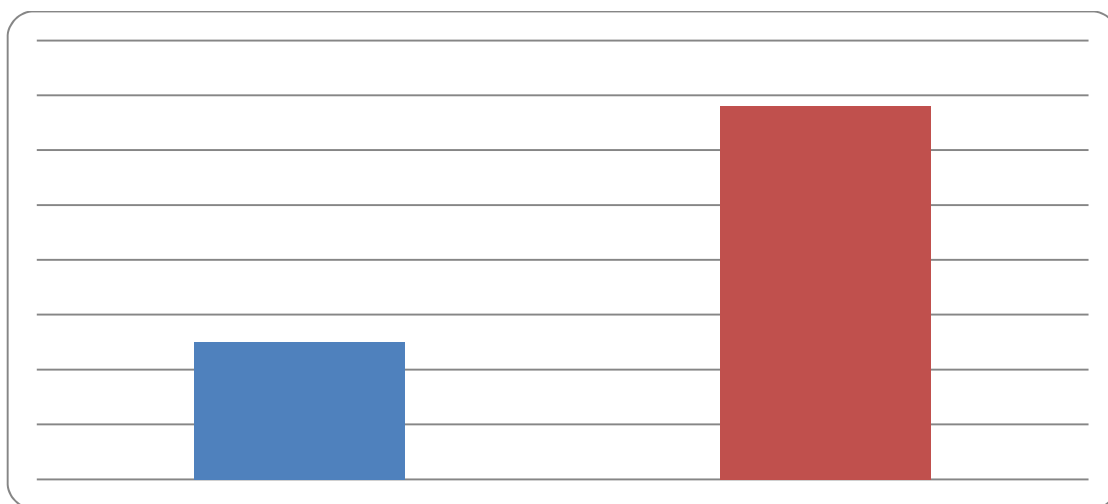

Рис.1. Динаміка кількості підприємств Хмельницької області*

*Побудовано автором на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Аналіз динаміки фінансових результатів до оподаткування по містах та районах Хмельницької області доводить погіршення економічної ситуації в окремих з них та по області загалом при зростанні загальної кількості підприємств, див. табл.1 та рис.1.

Таблиця 1

Фінансові результати підприємств до оподаткування по містах та районах Хмельницької області*

1	Фінансовий результат(сальдо), тис. грн.		
	2013р.	2014р.	Січень-вересень 2015р.
	2	3	4
	547433,9	-3396114,9	-2265743,6
м.Хмельницький	67901,1	214653,6	
м.Кам'янець-Подільський	15091,6	-803286,8	
м.Нетішин	2450,5	-2446,5	
м.Славута	22100,8	-241058,5	
м.Старокостянтинів	-19993,7	-78745,9	
м.Шепетівка	-310131,2	22228,6	
райони			
Білогірський	11289,1	-275039,6	
Вінковецький	-9625,5	-80555,4	
Волочиський	127892,8	414291,5	
Городоцький	7822,9	-501546,0	
Деражнянський	-50591,7	-17000,0	
Дунаєвецький	-38589,1	-242143,5	
Ізяславський	55894,2	112410,7	
Кам'янець-Подільський	689661,7	-1547355,3	
Красилівський	72342,4	-53624,3	
Летичівський	-60563,4	-343893,2	
Новоушицький	-16478,1	-213365,3	
Полонський	-15590,7	-7616,4	
Славутський	91201,7	39793,6	
Старокостянтинівський	-241986,1	-24853,6	
Старосинявський	-4084,1	9937,7	
Теофіпольський	83255,0	215841,9	
Хмельницький	336,8	68409,1	
Чемеровецький	23667,0	38415,9	
Шепетівський	17548,8	-133149,6	
Ярмолинецький	26611,1	33582,4	

* Складено автором на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Протягом аналізованого періоду спостерігається зростання обсягу прибутку підприємств, які функціонують у м. Хмельницький, Шепетівка та Волочиському, Ізяславському, Старосинявському, Теофіпольському, Хмельницькому, Чемеровецькому, Ярмолинецькому районах.

Негативна динаміка фінансових результатів спостерігалася в таких територіальних одиницях: м. Кам'янець-Подільський, Нетішин, Славута, Старокостянтинів та Білогірському, Віньковецькому, Городоцькому, Деражнянському, Дунаєвецькому, Кам'янець-Подільському, Красилівському, Летичівському, Новоушицькому, Полонському, Старокостянтинівському, Шепетівському районах. Однією з вагомих причин погіршення фінансових результатів діяльності підприємств Хмельницької області стало зростання величини операційних витрат та зменшення рівня рентабельності, див. рис.2 та 3.

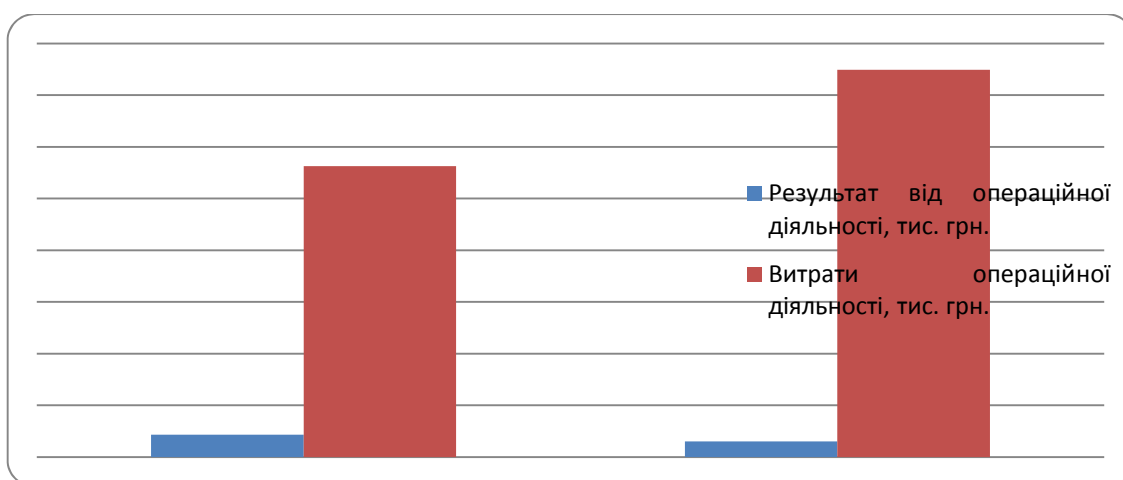

Рис.2. Результат та витрати від операційної діяльності підприємств Хмельницької області*

*Побудовано автором на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій області.

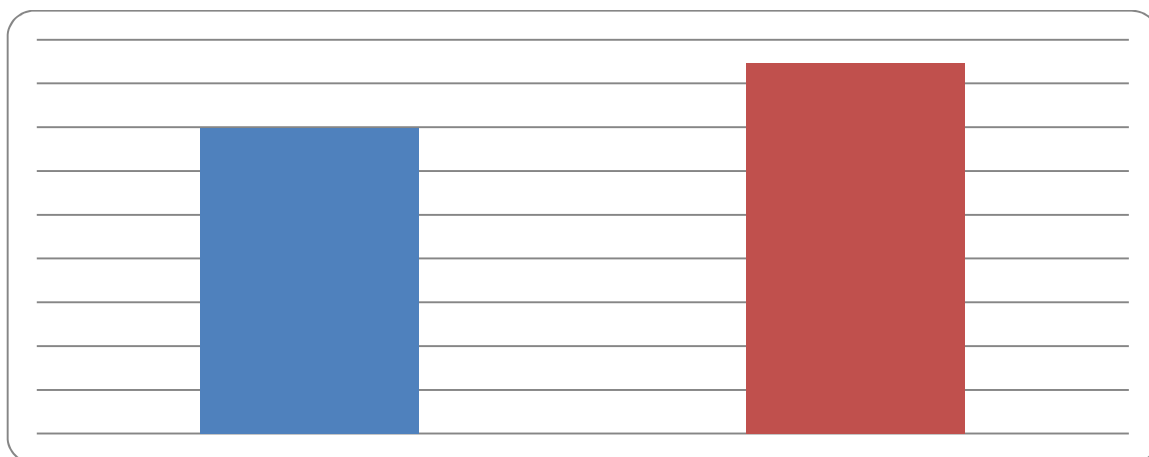

Рис.3. Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств Хмельницької області*

*Побудовано автором на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Динаміку фінансових результатів підприємств Хмельницької області за видами економічної діяльності характеризує таблиця 2.

Таблиця 2

Фінансові результати підприємств Хмельницької області за видами економічної діяльності

	Фінансовий результат(сальдо), тис. грн.		
	2013р.	2014р.	Січень-вересень 2015р.
1	2	3	4
Усього	547433,9	-3396114,9	-2265743,6
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	476374,9	872255,4	
Промисловість	413130,2	-2947171,3	
Будівництво	16414,3	-56881,9	
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	-333356,7	-263905,5	
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-36245,1	-256402,1	
Тимчасове розміщення й організація харчування	-5908,0	-7665,3	
Інформація та телекомунікації	-922,3	-3533,9	
Фінансова та страхова діяльність	5978,3	7051,4	
Операції з нерухомим майном	-6102,1	-710308,1	
Професійна, наукова та технічна діяльність	12958,4	-29326,1	
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2883,5	-8935,9	
Освіта	1625,9	2319,9	
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1315,1	2051,3	
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-1463,9	-216,8	
Надання інших видів послуг	751,4	4554,0	

* Складено автором на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Аналізуючи таблицю 2, слід відмітити позитивну динаміку фінансових результатів(сальдо) в сільському, лісовому та рибному господарствах; фінансовій та страховій діяльності; освіті; охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги; наданні інших видів послуг.

Для більш детального аналізу розглянемо обсяг реалізованої продукції(робіт, послуг) підприємств Хмельницької області у 2013 -2014 р.р. та їх структуру за видами економічної діяльності в 2014 р., див. рис.4 та 5.

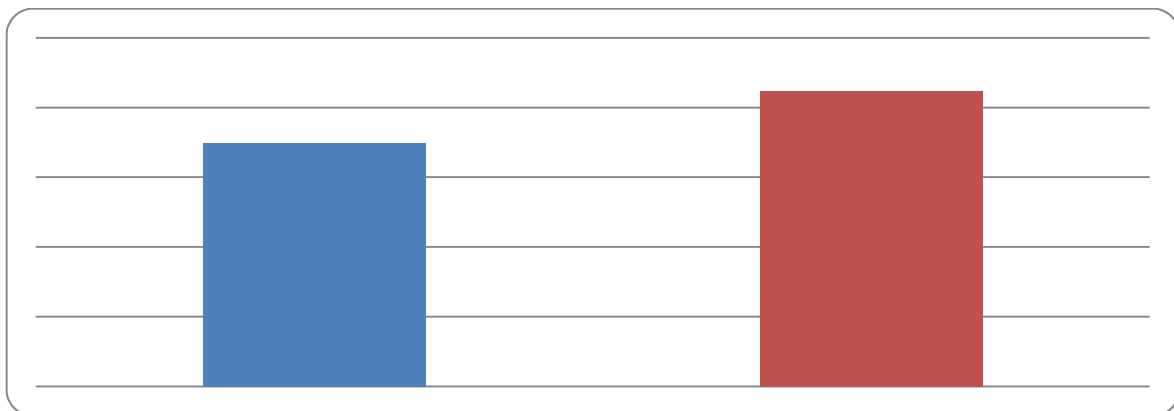

Рис.4. Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств Хмельницької області у 2013-2014 р. р. *

**Побудовано автором на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій області.*

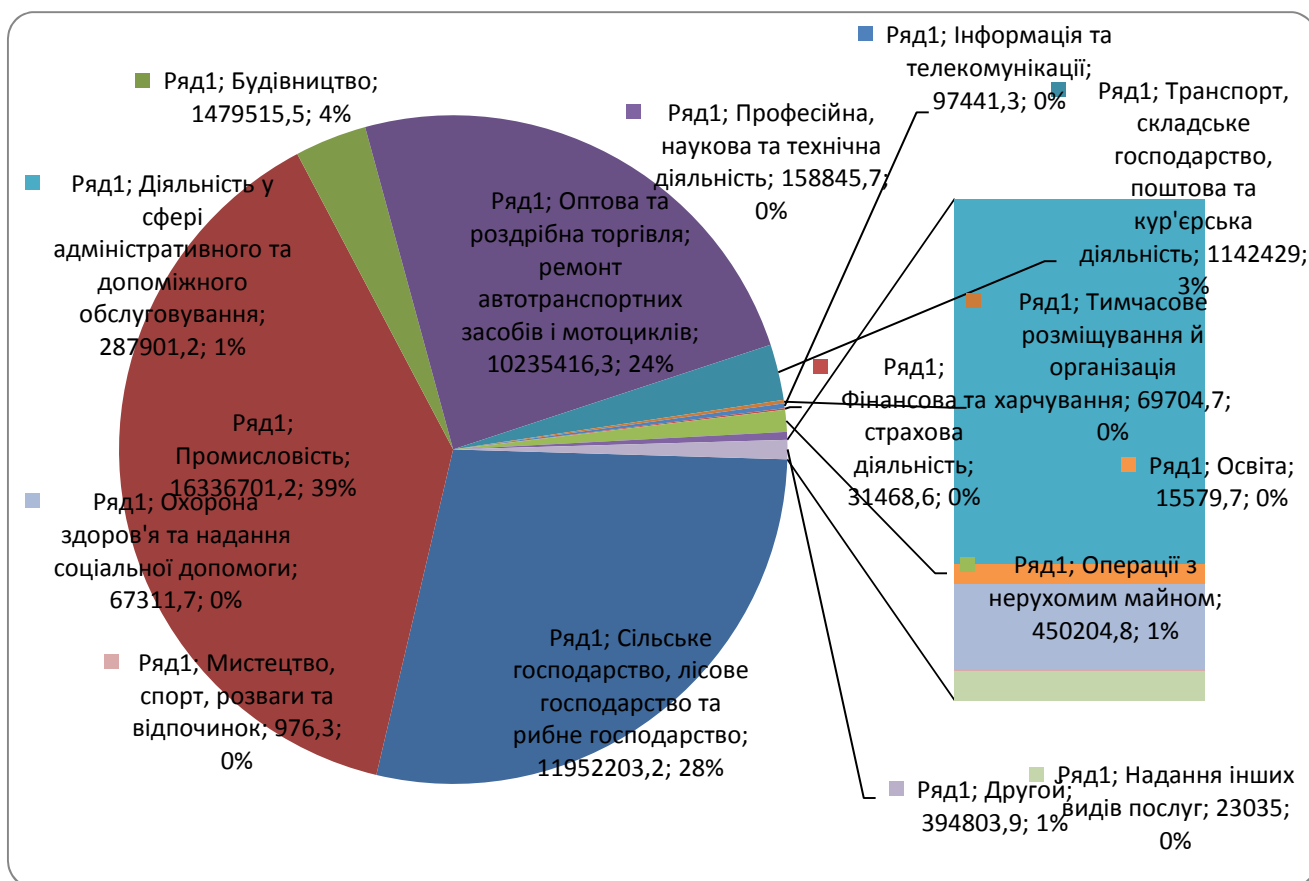

Рис.5. Структура обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств Хмельницької області у 2014 р. за видами економічної діяльності *

**Побудовано автором на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій області.*

Помітним є зростання обсягу реалізованої продукції(робіт, послуг) підприємств Хмельницької області у 2014 р. в порівнянні з 2013 р. на 21,3%, див. рис.4.

Найбільшу частку в 2014 році в структурі обсягу реалізованої продукції(робіт, послуг) підприємств Хмельницької області за видами економічної діяльності займає промисловість - 39% та оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів - 24% з негативною динамікою фінансового результату(сальдо).

Висновки. З огляду на проведені дослідження, варто зауважити, що показник фінансовий результат(сальдо) доволі чутливий до низки внутрішніх та зовнішніх факторів і впливів, передусім до бюджетно-податкової, інвестиційної та амортизаційної політики, змін у процесах кредитування та ціноутворення.

Перелік використаних джерел

1. Головне управління статистики у Хмельницькій області. Доступний з: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/>
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. Доступний з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
3. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід". Доступний: <http://minfin.kmu.gov.ua/file/link/402619/file/15.pdf>
4. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати". Доступний: <http://minfin.kmu.gov.ua/file/link/402619/file/15.pdf>
5. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 рр. Хмельницька обласна державна адміністрація. Доступний з: <http://www.adm-km.gov.ua>.

Исследована динамика финансовых результатов предприятий по количеству, объемам реализованной продукции(работ, услуг), видам экономической деятельности и по территориальными единицами.

Ключевые слова: финансовый результат, прибыль, убыток.

The dynamics of financial results of enterprises in terms of quantity, quantities of sold products(works, services), economic activities and territorial units.

Key words: financial result, profit, loss.

Комарницька О.М.

*викладач економічних дисциплін
Кам'янець-Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** Розглянуто поняття, фактори і методи аналізу конкурентоздатності підприємства. Обґрунтована необхідність застосування системи нормування праці як фактора підвищення конкурентоспроможності. Наведено особливості нормування праці в сучасних умовах.*

***Ключові слова:** конкурентоспроможність, підприємства, фактори конкурентоспроможності, нормування праці, умови праці.*

***Keywords:** competitiveness, enterprise competitiveness factors - ness, regulation of labor conditions.*

***Постановка проблеми.** У ринковому середовищі конкуренція є головною рушійною силою, яка змушує підприємства вдаватись до пошуку можливостей підвищувати її рівень. З цією метою проводяться всебічні пошуки як на науковому так і на прикладному рівнях щодо виявлення основних чинників, які впливають на конкурентоспроможність підприємств. При цьому рівень конкурентоспроможності підприємства в першу чергу визначається здатністю підприємства нарощувати свої виробничі потужності, тобто підвищувати рівень продуктивності виробництва, що обумовлюється ефективністю використання трудових ресурсів. Ключовим фактором при цьому слід визначити рівень впровадження і використання науково-обґрунтованих норм праці, які мають бути встановлені із врахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на результати праці.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретико-методичні основи дослідження конкурентоспроможності підприємств є предметом уваги багатьох вчених- економістів - Г. Азоєва, Е. Вогеля, Е. Ворнера, Р.*

Ербе, Д. Кісінга, П. Кругмана, М. Познера, М. Портера, Дж. Стренда, Е. Хекшера, В. Андріанова, Ю. Куренкова, В. Попова, В. Сіденка, С. Соколенка, Р. Фатхутдінова, О. Онищенко, М. Маліка, П. Макаренка, Л. Мельника, І. Червена, Л. Євчука, П. Саблука, А. Стельмашука, О. Школьного, О. Шпичака та ін. Однак чимало питань потребують подальшого дослідження, зокрема можливість використання системи нормування праці як фактора підвищення конкурентоспроможності.

Формулювання цілей статті. Обґрунтування необхідності використання нормування праці для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства. Розгляд основних методів нормування праці.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови господарювання вимагають від підприємств різних форм власності постійного підвищення їх конкурентоспроможності як на вітчизняному так і на міжнародному ринках. Ефективність та доцільність будь-якого суспільного виробництва забезпечується насамперед його раціональною організацією. При цьому ефективна організація виробничого процесу вимагає чіткого визначення витрат всіх видів ресурсів: живої праці; сировини; матеріалів; енергії; фінансів тощо.

Конкурентоспроможність підприємства - це відносна характеристика, яка відображає відмінності розвитку даного підприємства від конкурентних підприємств за рівнем задоволення потреб людей своїми товарами, а також за ефективністю виробничої діяльності» [3].

Конкурентоспроможність підприємства характеризує можливості і динаміку його пристосування до умов ринкової конкуренції. Оцінка рівня конкурентоспроможності полягає у виявленні характеру конкурентних переваг підприємства порівняно з іншими підприємствами.

Отже, конкурентоспроможність підприємства проявляється у його здатності ефективно функціонувати в ринкових умовах і обумовлюється його можливостями щодо використання робочої сили із врахуванням макро- та

мікроекономічних факторів. При цьому пріоритетом є використання науково-обґрунтованих норм праці.

Загалом досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємства неможливе без підвищення якості продукції, яка суттєво впливає на ефективність його фінансово-господарської діяльності. При цьому розвиток ринкових відносин, призводить до загострення конкурентної боротьби між виробниками за більш вигідні умови виробництва і ринки збуту.

Прийнято розуміти, що конкурентоспроможність - це здатність об'єкта, що характеризується рівнем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, що представлені на даному ринку [1]. Слід погодитись з тим, що «...продуктивність вважається хорошим показником конкурентоспроможності, виходячи з того, що ріст продуктивності підвищує конкурентоспроможність» [2, с. 60].

Першим кроком на шляху оптимальної витрати виробничих ресурсів є нормування праці, тобто визначення конкретної кількості живої праці для забезпечення високої ефективності виробництва. Пов'язано це з необхідністю підвищення ефективності використання трудового потенціалу працівників, оптимізацією їх чисельності і професійного складу та своєчасним коригуванням вимог до персоналу, виходячи з умов ринку.

Універсальною мірою кількості живої праці є робочий час. Тобто мірою (нормою) праці є кількість робочого часу, яка об'єктивно потрібна для виконання конкретної роботи виготовлення конкретної продукції у певних організаційно-технічних умовах виробництва.

Слід зазначити, що в системі планової економіки нормування праці відіграло роль найважливішого інструменту підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, удосконалення організації оплати праці. При цьому нормуванням праці було охоплено 80% працівників, були розроблені і задіяні єдині нормативи праці і типові норми, для адаптації яких щодо зовнішніх і внутрішніх умов використовувались уточнюючі

коефіцієнти.

Під *нормуванням праці* прийнято розуміти процес встановлення необхідних витрат праці і її результатів, необхідної чисельності працівників різних посадових категорій і груп, їх питомих співвідношень в загальній чисельності персоналу підприємства (організації), оптимальних співвідношень між чисельністю працівників і кількістю одиницю обладнання (машин, приладів установок тощо) [1].

Сутність нормування праці полягає в тому, щоб на основі детального аналізу виробничого процесу та організаційно-економічних умов його виконання із застосуванням прогресивних методів праці досягти максимально-можливої економії праці на одиницю продукції.

Сутність нормування праці на підприємстві полягає в:

1. раціональній організації взаємодії учасників виробництва в межах єдиного, організаційного і технічно взаємопов'язаного трудового процесу;
2. аналізі організаційно-технічних умов виконання роботи, методів і прийомів праці.;
3. розробці заходів щодо впровадження норм витрат праці.

Нормування праці є складовою організації праці і виробництвом важливу ланку технологічної й організаційної підготовки виробничого управління ним невід'ємну частину менеджменту і соціально трудових відносин. Тому організовуючи працю, слід визначити, яка її кількість потрібна для конкретної роботи і якою має бути її якість.

Реальна практика свідчить про те, що потреба в нормах праці для будь-якого виробництва - об'єктивна, а сфера її застосування - широка. Зокрема організація, планування, зростання продуктивності праці і т.д. Відмова від неї означає руйнування самого виробництва, його організації, управління, планування.

Предметом нормування праці є тривалість у часі трудового процесу, його складності і послідовності складових частин.

Об'єктом нормування є доцільна діяльність людини фізичної та розумової праці тобто трудовий процес в його конкретному протіканні як складова виробничого процесу на робочому місці.

Мета нормування праці полягає в активному впливі на підвищення ефективності виробництва і забезпечення необхідної конкурентоспроможності продукції за допомогою проектування і застосування норм витрат праці, орієнтованих найбільш повне використання техніки, технології, трудового і творчого потенціалу працівників підприємства, поліпшення умов їх праці. При цьому скорочуються витрати на випуск продукції, підвищується продуктивність та якість праці, праця в свою чергу сприяє розширенню виробництва і зростанню реальних доходів підприємства і працівників.

В умовах ринкової економіки потреба в науково обгрунтованих нормах праці зростає, а їх дотримання необхідно розглядати як один із найважливіших показників оцінки ефективності і якості роботи.

При цьому слід враховувати, що сучасні ринкові умови вимагають більш стратегічних рішень, що ґрунтуються на аналізі умов виробництва і затрат на оплату праці щодо загальногалузевого рівня, виявленні можливостей для його досягнення, перевірці доцільності зниження трудових витрат при проведенні комплексу заходів технічного і організаційного характеру. При цьому сучасні економічні відносини не лише посилюють вимоги щодо нормування і норм, а й створюють підґрунтя для підвищення якості нормування, його впливу на ефективність виробництва і праці. У той же час з розвитком ринкової економіки, більшість підприємств відмовились від використання системи нормування праці. Причинами тому стали з одного боку відсутність адекватних, актуальних на теперішній час нормативів праці, а з іншого боку - небажання, або невміння підприємств самостійно виконувати заходи по нормуванню праці.

Знову ж таки, враховуючи специфіку ринкових відносин, домінуючу роль креативних рішень у внутрішній політиці підприємств, очевидно

позитивним є розширення прав підприємств щодо внутрішнього нормування праці. Адже усі питання щодо визначення трудових норм стають прерогативою підприємства, чим сприяють врегулювання соціально-трудова відносин між роботодавцем і працівником.

Оскільки роль і значення економічних категорій виявляється у їх функціях, розглянемо основні з них щодо нормування праці:

- 1) визначення необхідної чисельності працюючих;
- 2) поточне і перспективне внутрішньовиробниче планування;
- 3) оцінка і стимулювання ефективності праці;
- 4) забезпечення нормальної інтенсивності праці відповідно прийнятним критеріям;
- 5) гарантування дотримання інтересів працівників.

Враховуючи зв'язок між нормуванням праці і її оплатою, на сьогоднішній день як роботодавець, так і найманий працівник зацікавлені у використанні науково обґрунтованих норм затрат праці, а також раціональній інтенсивності і тривалості робочого часу.

Таким чином, впровадження норм праці для всіх категорій працівників створює можливості для підвищення рівня конкурентоздатності на ринку, забезпечує отримання додаткового прибутку, підвищує ефективність інтеграції інтересів персоналу з цілями підприємства. Крім того, нормування праці має важливе значення для покращення організації праці через визначення об'єктивно необхідних затрат робочого часу на виконання тієї чи іншої роботи, правильний розрахунок кількості працівників, раціональну організацію їх праці, ефективне використання обладнання.

Сучасні методологічні основи нормування включають:

- 1) розширення сфери нормування праці
- 2) забезпечення високої якості норм праці і їх максимальне наближення до суспільно необхідних затрат праці;
- 3) наукове обґрунтування норм з врахуванням організаційно-технічних, соціально-економічних і психофізіологічних факторів;

- 4) гуманізацію норм праці.

З метою більш детального розгляду змісту нормування праці, слід розглянути основні методи, за допомогою яких визначають необхідні затрати праці для досягнення поставлених результатів.

Хронометраж являє собою метод вивчення трудових операцій шляхом спостереження і вимір затрат часу на виконання окремих елементів, що повторюються при виготовленні кожної одиниці продукції. При цьому кількість спостережень коливається в межах 6-80 разів, що суттєво підвищує об'єктивність спостережень. У процесі проведення хронометражу результати вимірів заносяться на спеціальну карту.

Фотографія робочого часу передбачає вивчення затрат робочого часу шляхом спостереження і заміру всіх без винятку затрат праці протягом повного робочого дня або його певної частини. Особливість методу полягає в тому, що працівник може самостійно виконувати функції нормувальника.

Розрізняють індивідуальну, маршрутну, бригадну, групову фотографії робочого часу. Спостереження і заміри, дробленні під час фотографії робочого часу, заносяться на фотокарту текстом, за допомогою індексів або шляхом побудови ліній на графіку.

Метод моментних спостережень являє собою статичний спосіб отримання середніх даних про фактичну завантаженість працівників і обладнання. Спостереження здійснюються нормувальником, який обходить працівників по певному маршруту і фіксує на папері, що саме під час обходу робить працівник. Ефективність вказаного методу залежить від числа спостережень.

В сучасних умовах, з'явилась можливість здійснювати нормування за допомогою спеціальної апаратури, а саме кінозйомки, ЕВМ. Це дозволяє більш ретельно здійснювати мікроелементе нормування, метою якого є встановлення норм праці на найпростіші дії і рухи працівника.

Питання нормування праці регламентуються умовами колективного договору. Тому, важливу роль в регулюванні інтенсивності праці мають

відігравати профспілкові організації під час укладання колективних договорів або інших галузевих трудових угод. В трудовому договорі доцільно передбачати можливість зміни норм праці, однак із врахуванням відповідних організаційно-технічних умов праці, категорично заборонено підвищення норм праці без проведення заходів по покращення умов праці.

З метою підвищення ефективності нормування праці як важливого фактору конкурентоспроможності підприємства, слід провести такі заходи:

- 1) підвищення обґрунтованості норм, що застосовуються і їх взаємозв'язку з плануванням, ціноутворенням, організацією виробництва, визначенням чисельності працівників і оцінкою їх трудового внеску;
- 2) нормування праці керівників, спеціалістів та інших службовців підприємства;
- 3) розробка комплексу заходів по раціональному використанню можливостей працівника.

Висновки і пропозиції. В умовах розвитку ринкових відносин, нормування праці набуває все більшого значення як фактор підвищення конкурентоспроможності. Розробка і впровадження раціонально обґрунтованої системи нормування праці на підприємстві дозволяє вирішити такі завдання, як забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства за рахунок контролю якості продукції, підвищення ефективності використання засобів підприємства, створення необхідних умов праці, о дозволяють раціонально використовувати трудові ресурси при поєднанні підвищення продуктивності праці і збереження соціальних гарантій.

Список використаної літератури

1. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / За ред. Г.В. Назарової. - К.: Знання, 2012. - 573 с.
2. Гордеев В.А. Национальная конкурентоспособность в условиях глобализации: монография / В. А. Гордеев, С.В. Шкиотов. - Ярославль: Изд-

во ЯГТУ, 2009. - 191 с.

3. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Эксмо, 2004.-352 с.

4. Кодекс законів про працю України: Електронний ресурс / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

III. РУБРИКА

«СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ»

УДК 159.962.7:159.923.2

Федорчук В.М.
*кандидат психологічних наук, доцент,
викладач кафедри соціальної роботи
та психології Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-
інтернату*

ТРЕНІНГ – ІНСТРУМЕНТ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури обґрунтовується значення тренінгу як засобу особистісного зростання особистості соціального працівника.

Ключові слова: тренінг, психологічний тренінг, тренінг особистісного зростання, соціально-психологічний тренінг, керівник тренінгу, особистісне зростання, самооцінка, особистісно-ділова гра, теми особистісно-ділової гри, групова рефлексія.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Можна стверджувати, що ХХ століття стало поворотним моментом у дослідженні і використанні психології соціальних груп. Теоретичні напрацювання знайшли широке застосування в практиці різних сфер людського буття. Кінець минулого століття відомий тим, що практична психологія все ширше використовувала групові форми роботи, серед яких особливе місце займають тренінги. Феномен тренінгу насамперед у тому, що він відповідає усім вимогам сучасного життя, яке насичене різними суспільними проблемами. Тренінг став міждисциплінарним методом, за допомогою якого вчені-практики розв'язують багато різноманітних проблем.

У зв'язку з цим актуальним стає питання використання тренінгу як інструменту формування навичок рефлексії та особистісного зростання майбутніх соціальних працівників.

Аналіз стану розробки проблеми в літературі. Тренінг – одна із групових форм роботи зі студентами. Термін “тренінг” (від англійського training) має цілу низку значень – “навчання”, “виховання”, “тренування”, “підготовка”. Прийнято вважати, що групові форми роботи були запропоновані К.Левінім, К.Роджерсом та інш. ще у 40-х роках ХХ століття, а також Національною лабораторією тренінгу в м.Бетеле (США) і одержали назву Т- групи. Ці перші тренінгові групи одержали назву “групи тренінгу базових умінь”. До числа основних завдань Т-групи входило навчання її учасників законам міжособистісного спілкування, умінню керувати і приймати правильні рішення у важких ситуаціях [5].

К.Рудестам стверджує, що створення Т-груп (тренінгових груп) започаткувало дослідження К.Левіна в галузі групової динаміки, які стали класичними [6].

Історичний аналіз групових форм роботи свідчить, що Т-групи стали передумовою виникнення більшості видів психологічної роботи з групами, які пізніше одержали назву “соціально-психологічний тренінг” (СПТ).

Під керівництвом М.Форверг у 70-і роки ХХ століття у Лейпцигському і Йєнському університетах був розроблений і науково обгрунтований соціально-психологічний тренінг (СПТ), а починаючи з 80-х років він набув широкого розповсюдження у психологічній практиці. У психологічній науці склалося певне уявлення про поняття “соціально-психологічний тренінг”. Так, у “Психологічному словнику” СПТ визначається як галузь практичної психології, що орієнтована на використання активних методів групової психологічної роботи для розвитку компетентності у спілкуванні [4]. Т.С. Яценко розглядає метод активного соціально-психологічного навчання як подібний до СПТ, але зі своїми відмінностями. Відомий фахівець з активних методів навчання Ю.М.Ємельянов зазначає, що термін “тренінг” повинен використовуватися не для позначення методів навчання, а для позначення методів розвитку здібностей до навчання або оволодіння будь-яким складним видом діяльності, і, зокрема, спілкуванням [1].

Досвід використання психологічного тренінгу з різною метою відображений у працях відомих психологів: Л.А.Петровської (1982, 1989), Т.С.Яценко (1987, 1991), В.Ю.Большакова (1996), І.В.Вачкова (2000), О.Г.Лідерса (2001), С.І.Макшанова (1993), Н.Ю.Хрящевої (1993), Г.І.Марасанова (1998), О.В.Сидоренко (2000, 2002), та інш. Тренінг особистісного росту описаний у працях О.С.Прутченкова (1993), Н.Р.Бітянової (1995), І.В.Шевцової (2003, 2006, 2007) та ін..

З огляду на зазначене ставимо за *мету*: показати, що тренінг є важливим інструментом особистісного зростання майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тренінги особистісного зростання беруть свій початок з тренінгу, створеного в 1970 році О.Евереттом, який називався Динаміка Розуму (Mind Dynamics).

Багаторічні незалежні дослідження, що проводилися Стенфордським і Гарвардським університетами США, свідчать, що 87% випускників тренінгів схильні оцінювати роль тренінгу, як значну або таку, що набагато перевищує його вартість; 94% випускників схильні рекомендувати тренінг всім своїм друзям, рідним і колегам; 73% випускників відзначають помітно збільшену здібність до ефективних дій у критичних ситуаціях; 78% повідомляють про значно збільшену самооцінку; 53% випускників тренінгу схильні вважати його однією з найзначніших подій у житті, разом з рішенням одружуватися або вийти заміж і народженням дитини [9].

Можна сказати, що у вітчизняній практиці психологічної допомоги група як засіб психологічного впливу на особистість використовувалася ще на початку ХХ століття.

У Радянському Союзі тренінги особистісного зростання проводилися з 1989 року. Найбільш помітно це проявилось в 90-ті роки того ж століття завдяки фундаментальним працям Л.А.Петровської [2;3], яка всебічно висвітлила теоретичні і методичні аспекти соціально-психологічного тренінгу.

Тренінг особистісного зростання, як показав досвід його проведення професійними психологами, є ефективним засобом вирішення проблем спілкування, особливо серед молоді. В той же час, від того, як ми спілкуємося, залежить багато чого в нашому житті: успіхи в роботі і в навчанні, в сімейному житті, те, як ми приживаємося в колективі, і навіть наша самооцінка. Невміння спілкуватися приводить до самотності, невротичних станів і є однією з причин алкоголізму, наркоманії, самогубств.

СПТ спрямований на розвиток особистості, формування комунікативних умінь та навичок, засвоєння міжособистісної взаємодії. Саме тренінг є найперспективнішим методом психолого-педагогічної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Результати тренінгу не можна зводити лише до розвитку когнітивного компоненту (навчання), завдяки йому в кожного учасника формується адекватне розуміння самого себе і корекція самооцінки, відбувається вивчення індивідуалізованих прийомів міжособистісної взаємодії для підвищення її ефективності тощо.

І. В. Шевцова вважає, що існує багато відмінностей у розумінні того, що таке тренінг особистісного зросту. Ось кілька її думок з цього приводу.

“Перш за все, це тренінг самопізнання. Не розв’язання проблем, не лікування неврозів, не навчання, «як потрібно». Все перераховане – це наслідок, результат, але змістом тренінгу бути не може. Учасники приходять на тренінг, щоб краще зрозуміти себе, а значить, зробити своє життя більш контрольованим і керованим” [8, с. 9].

“Психологічні якості практичного психолога утворюють сукупність активних елементів ресурсу, кожний з яких самобутньо проявляється в його діяльності. Вони охоплюють особливості професійного мислення і свідомості, рефлексії і самооцінки, цілепокладання і мотиваційної сфери, взаємозв’язку, відношень і практичних дій. Найбільш значущими психологічними якостями практичного психолога є: аналітико-конструктивний склад мислення і самостійність суджень; чуйність і

проникливість; емоційно-вольова стабільність і терпеливість; стійкість до стресів і уміння адаптуватися до різних умов і факторів виконання обов'язків як у єдиному контексті праці і життя клієнта, так і при проведенні самостійних цільових заходів; емпатія і рефлексія; загальна психофізична активність” [7, с.28].

На нашу думку, все сказане вище може стосуватися і соціального працівника.

Успішний розвиток професійно важливих якостей (ПВЯ) майбутніх соціальних працівників можна здійснювати у виші під час активного соціально-психологічного впливу з допомогою інтерактивного навчання. До інтерактивних методів навчання відносять: евристичну бесіду, дискусію, метод “круглого столу”, метод “мозкового штурму”, ділові й рольові ігри, воркшопи, тренінги тощо.

Інтерактивні методи мають перевагу перед традиційними в тому, що вони більше впливають на розвиток у студентів потреби у самонавчанні та самовдосконаленні впродовж усього життя. Саме завдяки участі в різних активних формах і методах навчання майбутній соціальний працівник ставить перед собою питання: “Хто Я?” Найбільш вичерпну відповідь на це питання він може одержати завдяки участі у тренінгу. Людині, яка прагне до особистісного зростання, не обійтися без тренінгу, який для неї може бути програмою самовдосконалення своїх ПВЯ. Від них у майбутньому залежить майбутня професійна кар'єра. Концептуальний підхід саморозвитку особистості доцільно здійснювати з опорою на внутрішній особистісний потенціал, від якого залежать професійні досягнення, успіх у міжособистісних стосунках. Тільки критичне ставлення до себе, рефлексія своїх дій і вчинків на тренінгу і поза ним, дозволить майбутнім соціальним працівникам крок за кроком здійснювати позитивні зміни в особистісному зростанні. Високий рівень розвитку самосвідомості майбутнього соціального працівника передбачає самоусвідомлення власного професійного “Я”, уміння аналізувати свої недоліки і прагнути до самовдосконалення. Рівень розвитку

самопізнання й бажання самоудосконалюватися є важливою передумовою особистісно-професійного зростання майбутнього фахівця соціальної сфери. Тому рівень самопізнання, самоприйняття і самовдосконалення суб'єкта діяльності в процесі його підготовки виступає важливим фактором оптимізації особистісно-професійного розвитку.

Досвід проведення тренінгів упродовж більше двадцяти років [7] дає право стверджувати, що вони розвивають у молоді потребу в самоаналізі, саморозвитку і самовдосконаленні. Тренінгові заняття забезпечують високу пізнавальну активність студентів в опануванні необхідними практичними знаннями, навичками і уміннями. Підсумком процесу професійної самосвідомості є формування Я-концепції особистості, у якій присутні когнітивний, емоційний і поведінковий компонент. Центральним компонентом Я-концепції особистості є емоційний (оціночний) компонент, який більшість авторів називають самооцінкою. Самооцінка – це особистісне судження про власну цінність, яка виражається в установках, що властиві людині. Вона відображає міру розвитку почуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього того, що входить у сферу Я.

Керівникові психологічного тренінгу (ПТ) при плануванні і веденні групи необхідно мати чітке уявлення про кінцевий результат, тобто про те, чого ми сподіваємося досягти, щоб правильно оцінити, чи знаходимося на правильному шляху, а також щоб правильно розпізнати кінцевий результат. Отже, при плануванні і веденні групи ми завжди слідуємо головній меті і похідним цілям, що поставили перед собою. Під груповою динамікою розуміють такі процеси: емоційний, навчальний, професійний, соціальний, а також особистісну взаємодію і взаємовплив учасників тренінгу один на одного, а також на керівника.

Свою роботу, як керівника ПТ, організовуємо так, щоб принести користь її членам. Для цього необхідно одночасно використовувати ситуації, що виникають в ній, і працювати так, щоб група весь час залишалася

позитивним засобом допомоги (а не просто нейтральним, і тим більше травмуючим середовищем).

Мала група служить ефективним засобом психологічної допомоги, якщо вона ретельно спланована з урахуванням конкретних обставин і запитів її потенційних членів і ведеться так, щоб нарощувати свій потенціал як засіб психологічної підтримки. Група – гнучкий інструмент, у ній проводимо відкриті дискусії і тематичні дискусії, спільну діяльність, вправи й ігри, або поєднуємо все вищезгадане.

Звернемо увагу на те, що на кожному ПТ, особливо особистісного зростання, тренеру необхідно реагувати на події, що відбуваються у групі, вирішуючи для себе: коли потрібно щось сказати, а коли – зберегти мовчання; що сказати або що зробити, коли відбувається щось гідне уваги, і як визначити, чи заслуговує це уваги чи ні; як вчинити, коли назріває проблема або криза; що робити, якщо розумієш, що допустив помилку; що робити, коли виникає питання про розпуск групи тощо.

ПТ особистісного зростання – це певна психологічна дія, заснована на активних методах групової роботи. Це форма спеціально організованого спілкування, під час якого розв'язуються питання розвитку особистості, формування навичок спілкування з людьми, надання психологічної допомоги і підтримки, що дозволяють долати стереотипи й вирішувати особистісні проблеми учасників.

Завдання групи тренінгу особистого зростання – допомогти учасникові виразити себе своїми індивідуальними засобами. ПТ допомагає студентській молоді навчитися сприймати і краще розуміти себе.

Основна ж гуманістична ідея тренінгу полягає в тому, щоб не примушувати, не пригнічувати, не ламати учасників тренінгу, а допомогти їм стати самими собою, прийнявши і полюбивши себе, подолати стереотипи, що заважають жити радісно і щасливо.

Насамперед тренінг призначений для передачі знань, які неможливо передати словами. Тренінг – це, перш за все, пізнання через переживання,

тобто на тренінгу учасники, відчуваючи сильні позитивні емоції, самі знаходять ефективні способи спілкування. Перевага тренінгів у тому, що їх можна використовувати як у малих групах, що складаються з 5-10 чоловік, так і у великих групах до 100 чоловік.

Зауважимо, що учасники тренінгу отримують мало користі від групи, якщо вони не здатні слухати і взаємодіяти з іншими, якщо вони відчувають дискомфорт від того, що їм доводиться знаходитися в безпосередній близькості від інших. Все це можна розглядати як мінімальні критерії можливостей використання групи.

Розуміння динаміки груп – невід’ємна частина базових знань, необхідних для ведучого будь-якої групи. Але одного розуміння динаміки груп ще не досить. Абсолютно необхідне розуміння того, як динаміка індивідуума пов’язана з динамікою групи, а також розуміння окремих членів групи в термінах, що відносяться до самої групи. Слід зазначити, що теорія важлива, але виявиться абсолютно даремною, якщо не буде знайдено спосіб практичного застосування і використання її в реальних, конкретних, щоразу нових ситуаціях.

Психологічні тренінги особистісного зростання – це можливість вивчити глибинні установки і відносини, які становлять основу особистісного життєвого досвіду, виходячи з яких особистість діє в своєму житті і отримує певні результати. Це можливість піддати аналізу і досліджувати, здавалося б, незаперечні погляди на те, як особистість бачить світ.

В учасників тренінгу з’являється можливість і здатність вибрати і створити могутні, надихаючі й ефективні інтерпретації установки, що дозволяє досягти дійсно екстраординарних результатів, так само як і застосувати вже наявні продуктивні моделі і стратегії поведінки та досягнути цілей у тих сферах життя, де вони досі не використовувалися.

Більшість з наших установок та інтерпретацій, якими ми користуємося в житті, – це ідеї і рішення, які ми приймали впродовж нашого життєвого

шляху. За минулий час ми зібрали достатньо свідчень і доказів на підтримку свого погляду на світ. Наші інтерпретації починають керувати нами. Ми починаємо бачити речі, себе і життя так, як ми віримо в це, вважаючи, що тільки так і можливо.

Сила ПТ полягає у досягненні розуміння учасниками тих процесів, у яких вони беруть участь. Ясне і чітке розуміння того, що тренінг кидає виклик суб'єктивному баченню світу, дозволяє учасникові, що проходить тренінг, підготуватися до нього належним чином, так, щоб можливість створення нових результатів під час тренінгу і після його завершення мала б практичну реалізацію.

Унікальність тренінгів особистісного зростання полягає ще в тому, що тут ніхто не говорить членам групи, як слід прожити своє життя. Учасники самі виявляють те, як по-іншому можна бачити себе і життя навколо, і роблять завдяки цьому цінні відкриття. Проходячи через процес відкриттів, учасник отримує доступ до нових рівнів свободи вибору і власної сили, потрібної для створення того майбутнього, яке не має нічого спільного з минулим.

На думку психологів, тренінг – це можливість і привілей почати освоювати незадіяний до цих пір життєвий, творчий і духовний потенціал, за межами того, що я знаю, вже можливо в моєму житті, так що стануть реальними речі і події, які не відбулися б самі по собі [9].

У розпорядженні керівника тренінгу повинен бути набір ігор, вправ, завдань та ін., які можна успішно використовувати в групах на певних етапах її розвитку. Виокремимо особистісно-ділову гру (ОДГ) – це міні-тренінг і рольова гра, спрямовані на відпрацювання в ігровій формі певних навичок і стратегій поведінки.

ОДГ націлена на розвиток особистісних якостей учасників, а також на підвищення їх ділової ефективності.

ОДГ містить: ділові, рольові, рухливі, комунікативні, імітаційні ігри і вправи, а також обговорення й аналіз реальних ситуацій. У результаті гри

учасники отримують практичні рекомендації, алгоритми і способи вирішення поставлених завдань.

Кожна ОДГ присвячена одній певній темі, що стосується розвитку особистісних і ділових навичок учасників. Використання ОДГ дозволяє здійснювати діагностику рівня навичок на даний момент і визначати зони розвитку. У психологічній практиці добре зарекомендували себе відомі фахівцям з особистісно-ділових ігор (ОДІ) такі теми:

“Як презентувати себе?” Самопрезентація як техніка.

“Мистецтво бути собою”. Ефективне вираження своїх думок і почуттів.

“Як налаштувати до себе людину?” Як зав’язати розмову? Як складається перше враження? Механізми міжособистісного сприймання.

“Мистецтво переговорів”. Переговорні стратегії розширення репертуару поведінки під час переговорів. Особливості міжособистісного сприймання.

“Розвиток емоційного інтелекту”. Сприйняття і розуміння іншої людини. Налаштування на спілкування. Уміння входити в контакт. Уміння слухати і чути.

Метод групової рефлексії є в повному розумінні центральним не тільки в групі методів роботи з подіями, що “трапляються”, але взагалі серед методів тренінгу. Зазвичай групову рефлексію використовуємо не лише на завершальному етапі найрізноманітніших тренінгових завдань, але насправді вона виступає як окремий і виключно важливий метод. Групову рефлексію можна визначити як спільне обговорення й аналіз подій, що відбуваються в групі, з метою стимуляції групових та індивідуальних процесів. При цьому групова рефлексія може відбуватися з приводу подій, що трапилися як в психологічному просторі учасників, так і в просторі фізичної реальності. У той же час у результаті застосування цього методу відбуваються події в просторі дискурсу, в якому цей метод і здійснюється, і ці події також стають предметом обговорення. Аналіз індивідуальних переживань підсилює

згуртованість групи і одночасно полегшує саморозкриття учасників.

Тренер створює можливості, атмосферу, середовище, а учасники будуть самі здійснювати свій вибір. Що з цього вийде, залежатиме від них самих. Тому, тренер відповідає за процес тренінгу, а самі учасники – за його результати. Цінність такого підходу в тому, що знижується залежність учасників від тренера. Тренер повинен вступати з учасниками не в дружні, а у спеціальні робочі стосунки. Основне завдання початкуючого тренера – виробити свій унікальний і неповторний стиль ведення занять.

Висновки. Отож, тренінгова група – це не місце, де обмінюються проблемами, це місце, де кожний учасник може краще зрозуміти і прийняти себе. Психологічний тренінг відкриває майбутніх фахівцям соціальної сфери широке поле для того, щоб вступити у спілкування із самим собою, з тією вирішальною частиною себе, яка в буденному житті не помічається або відверто ігнорується, тією частиною себе, яка захована за зовнішніми масками і ролями. Постійна підтримка зовнішніх “Я” вимагає великих затрат, виснажує і розорує особистість. Тренінг особистісного зростання активізує прагнення майбутніх соціальних працівників до пізнання себе і самовдосконалення, дозволяє кожному з них прийняти особисту відповідальність за те, хто він є, і дає їм можливість стати “скульпторами” власної особистості.

В статье на основе анализа научно - методической литературы обосновывается значение тренинга как средства личностного роста личности.

Ключевые слова: тренинг, психологический тренинг, тренинг личностного роста, социально-психологический тренинг, руководитель тренинга, личностный рост, самооценка, личностно-деловая игра, темы личностно- деловой игры, групповая рефлексия.

Summary. The article views the meaning of trainings as facilitis of personal growth of an individual.

Key words: training, psychological training, social-psychological training. Personal

growth, self-evaluation, personal-business play, topics for personal-business play, group reflection.

Список використаних джерел

1. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. – Л.: Изд. ЛГУ, 1985. – 166 с.
2. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 168 с.
3. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
4. Психологический словарь /Под ред. В.В. Давыдова и др. – М.: Педагогика, 1983. – 348 с.
5. Роджерс К. Творчество как усиление себя // Вопросы психологии. – 1990. - № 3.-с.165.
6. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. Пер. с англ. - М.:Прогресс, 1993.– 368 с.
7. Федорчук В.М. Соціально-психологічний тренінг “Розвиток комунікативної компетентності викладача”: Навчально-методичний посібник. Кам’янець-Подільський: Абетка, 2003. – 240 с.
8. Шевцова И.В. Упражнения и рекомендации для тренинга личностного роста. – СПб.: Речь, 2007. – 192 с.
- 9.Електронний ресурс: <http://www.adic.org.ua/sirpatip>

Поліщук С.В.
*кандидат педагогічних наук, асистент
кафедри логопедії і спеціальних
методик факультету корекційної та
соціальної педагогіки і психології
КПНУ імені Івана Огієнка*

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

В статті звертається увага на важливість психопрофілактики як методу психологічної реабілітації. Висвітлені основні напрямки і шляхи її проведення, виділені умови, які забезпечують гармонійний психічний та особистісний розвиток учня.

Ключові слова: психологія, реабілітація, профілактика, заходи, підтримка, служба.

Термін «реабілітація» походить від латинського слова «habilis» – здатність та «rehabilis» – відновлення здатності. Одним із видів реабілітаційного процесу є психологічна реабілітація.

Психологічна реабілітація – це система психодіагностичних, психокорекційних, медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, особистісного й соціально-трудового статусу хворих та інвалідів, а також осіб, які перенесли захворювання, зазнали психічної травми в результаті різкої зміни соціальних відносин, умов життя і т. п.

Ряд вітчизняних і зарубіжних вчених розглядають психологічну реабілітацію, як завершальний етап загального лікувального процесу, де вельми важливо оцінити ефективність лікування, дії на організм, перш за все, в плані відновлення особового і соціального статусу клієнта [7].

Головним принципом психологічної реабілітації являється активність психопрофілактики, яка являє собою систему заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я; попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства, створення психологічних умов, сприятливих для його розвитку. Із наведеного визначення зрозуміло, що така профілактика починається тоді, коли ще немає особливих складнощів у поведінці дитини, житті людини чи групи. Разом із тим психологи, на основі проведення моніторингу особливостей та умов індивідуального розвитку особистості, соціально-психологічних змін у житті суспільства прогнозують можливість появи тих чи інших ускладнень і проводять попереджувальну роботу. Отже, психопрофілактична робота є тим аспектом діяльності соціально-психологічної служби, який спрямований не стільки на розв'язання сьогоденних проблем, скільки на перспективу.

На сьогоднішній день виділяють первинну, вторинну і третинну психопрофілактику. До первинної психопрофілактики відносяться заходи, спрямовані на попередження психічних захворювань серед населення. До вторинної психопрофілактики відносяться заходи, які передбачають лікування психічного захворювання, з метою припинення патологічного процесу, недопущення розвитку гострої форми захворювання, важких її проявів і переходу в хронічну форму. До третинної психопрофілактики відносять роботу з хворими, яка б попереджувала його інвалідизацію у випадку психічного захворювання.

Найважливішими напрямками психопрофілактичної роботи соціально-психологічної служби у наших умовах є:

- профілактика стресових і постстресових станів, пов'язаних із природними та технічними катастрофами;
- попередження виникнення надмірної психологічної напруги в суспільстві, що переживає кризові явища (економічні та політичні кризи, міжетнічні, міжконфесійні конфлікти та ін.);

- психологічна підтримка найбільш вразливих верств населення (пенсіонери, інваліди війни та праці, безробітні та ін.);
- робота з попередження розпаду сімей, сімейних дисгармоній, відхилень у психічному розвитку дітей, пов'язаних з сімейними проблемами;
- профілактика порушень у психічному та особистісному розвитку вихованців дитячих садків та будинків, учнів шкіл та інтернатів;
- профілактика девіантної поведінки молоді (правопорушення, пияцтво, наркоманія, токсикоманія та ін.) [3].

Указані напрями забезпечуються роботою усієї сукупності підрозділів загальнонаціональної соціально-психологічної служби, хоча очевидна переважна роль, наприклад, шкільної психологічної служби – у заходах стосовно учнів шкіл та інтернатів, служби сім'ї – у профілактичній роботі з сім'єю, служби профорієнтації та працевлаштування – у роботі з безробітними. Розглянемо детальніше психопрофілактичну роботу саме в цих сферах.

Психопрофілактична робота у школі охоплює як дітей (окремих учнів, цілі класи, групи), так і дорослих (учителів, вихователів, батьків). Шляхи здійснення цієї роботи включають як добре відомі заходи: лекції, бесіди, семінари, психодіагностику, консультації і т. д., так і ще не зовсім звичні для нашої школи форми: соціально-психологічні тренінги різного профілю для дітей, педагогів, батьків, "телефон довіри", артотерапію, сімейну терапію та ін.

Профілактична робота шкільного психолога загалом націлена на створення у школі таких умов навчання й виховання, які б сприяли гармонійному психічному та особистісному розвитку учнів. Такими умовами є:

- особлива увага до перших кроків дитини у школі та до кожного з наступних перехідних етапів у її шкільному житті (перші, четверті, дев'яті й випускні класи);

- диференціація та індивідуалізація навчання, спрямовані на виявлення інтересів і схильностей кожної дитини, розвиток її здібностей, творчих можливостей, виявлення, з одного боку, обдарованих дітей, з іншого — дітей із затримками психічного розвитку та іншими аномаліями;
- психологічна профілактика педагогічної занедбаності дітей і підлітків;
- сприятливий психологічний клімат у школі взагалі і в кожному із класів зокрема.

Про психологічну профілактику йдеться тоді, коли психолог на основі своїх знань і досвіду здійснює сукупність заходів, спрямованих на попередження можливого неблагополуччя у психічному і особистісному розвитку дітей, створення психологічних умов, які найкраще впливають на такий розвиток. Психолог має вміти прогнозувати можливість виникнення у дітей певних психологічних проблем, виходячи із особливостей їх віку, індивідуальних особливостей, соціальної ситуації розвитку і на цій основі планувати та здійснювати профілактичну роботу. Отже, особливістю правильно організованої психопрофілактичної роботи в закладі освіти є те, що психолог розпочинає її тоді, коли дитина чи група дітей ще не мають певних проблем й ініціатива у її здійсненні повністю належить йому самому.

Зміст просвітницької та профілактичної роботи психолога у закладі освіти великою мірою визначається віком дітей. Адже для кожного віку мають місце свої характерні особливості та проблеми психічного розвитку, які вимагають уваги психолога з метою попередження їх загострення.

Психопрофілактична робота служби сім'ї спрямована на попередження причин, які ведуть до розпаду сімей, глибоких сімейних дисгармоній, зниження якості сімейного виховання та порушень у розвитку й поведінці дітей. Конкретними адресатами цієї роботи є самотні люди, які відчувають труднощі у створенні сім'ї; особи, які збираються взяти шлюб або, навпаки, мають намір його розірвати; батьки дошкільників, учнів шкіл та інших навчальних закладів; вихователі дитячих садків, учителі, викладачі; діти різного віку [4].

Загальна мета профілактичної діяльності служби сім'ї реалізується за допомогою таких заходів:

- проведення роботи з самотніми людьми з метою виявлення та усунення психологічних причин, які перешкоджають створенню сім'ї, або попередження дисгармонійного шлюбу шляхом прогнозування вибору партнера;
- просвіта молодих людей, що збираються брати шлюб, стосовно психологічних причин, які можуть викликати сімейні труднощі і конфлікти;
- просвіта молодих батьків стосовно специфіки взаєностосунків з маленькими дітьми;
- обговорення з педагогами й батьками питань специфіки сімейного виховання, спілкування в сім'ї, вікових особливостей дітей, відхилень у їхньому розвитку, які є наслідком порушень у сімейному вихованні чи сімейних взаєностосунках.

Профілактична робота служби профорієнтації та працевлаштування населення націлена на створення умов, які б запобігали масовому безробіттю, полегшували людям процес працевлаштування, пошук додаткового заробітку, сприяли б мінімізації психологічної напруги, пов'язаної зі станом тимчасової соціальної невлаштованості. У цій роботі служба орієнтується на старшокласників, випускників навчальних закладів, громадян, які вивільнилися з роботи у зв'язку зі скороченням штатів, конверсією виробництва, реформуванням Збройних Сил, на пенсіонерів, людей, які мають відхилення у стані здоров'я, та на інші категорії незайнятого населення.

Таким чином, можна зробити висновок, що конкретна психопрофілактична робота соціально-психологічної служби у тій чи іншій сфері будується на:

- прогнозуванні можливих ускладнень у житті чи розвитку певного контингенту, який є основним об'єктом діяльності служби;

– визначенні соціально-психологічних умов, за яких ці ускладнення можуть бути попереджені або їх переживання пом'якшене;

– розробці системи заходів, які б забезпечували ці умови, із залученням до їх здійснення всіх зацікавлених сторін.

Психологічна профілактика – надзвичайно важливий напрямок діяльності практичного психолога у якій би із відомчих психологічних служб він не працював. Варто зазначити, що психопрофілактична робота – найменш розроблений, а тому і найменш висвітлений у психолого-педагогічній літературі вид діяльності практичного психолога, хоча про важливість здійснення психологом даної роботи наголошують як вчені, так і практики [8].

Список використаних джерел:

1. Абрамова Г. С. Введение в практическую психологию. — М.: Изд. центр «ACADEMIA», 1996.— 224 с.
2. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба: Вопросы теории и практики / Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. — М.: Педагогика, 1991. — 232 с.
3. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция.- М,1994.-223 с.
4. Овчарова Р.В. Справочная книга школьного психолога. — М.: Просвещение.1996 г.
5. Раттер М. Помощь трудным детям: Пер. с англ. / Общ. ред. А. С. Спиваковской; Предисл. О. В. Баженовой и А. Я. Варга — М.: Прогресс, 1987. — 424 с.
6. Табачников С.І., Горбань Є.М., Михайлов Б.В., Влох І.Й., Маркова М.В., Чугунов В.В. Актуальні проблеми соціально-реабілітаційної психіатрії в Україні // Медицинские исследования. — 2001. — Т. 1, Вып. 1. — С. 6-8.
7. Талалай Х. Помічник у реабілітації / Х. Талалай // Соціальний захист, 2007. — № 11. — С.40.

8. <http://www.zippo.net.ua>.

In the article attention applies on the importance of psychological prophylaxis as to the method of psychological rehabilitation. Basic directions and ways of their realization are lighted up, terms that provide harmonious psychical and personality development of student are distinguished.

Keywords: psychology, rehabilitation, prophylaxis, events, support, service.

Ванюга Л.С.

*кандидат мистецтвознавства,
доцент Тернопільського національного
педагогічного університету ім.В.Гнатюка*

Топорівська Я.В.

*кандидат педагогічних наук,
викладач Тернопільського національного
педагогічного університету ім. В.Гнатюка*

АДАПТАЦІЯ ТА МІСЦЕ В СОЦІУМІ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УМОВАХ МИСТЕЦЬКОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Інтеграція у суспільство осіб з обмеженими можливостями, їх соціальний захист, психолого-педагогічна підтримка є одним із найбільш актуальних і пріоритетних напрямків політики кожної розвиненої країни світу як в освітній, так і в соціальній сфері, оскільки ставлення до людини з інвалідністю багато в чому є показником рівня цивілізованого демократичного устрою держави.

Подолання людиною з інвалідністю ізоляваності, відчуженості, реалізація прав і здібностей, бажання бути рівноправним та повноцінним членом суспільства можливі не тільки за умов медичної, соціальної, психологічної підтримки, а й завдяки формуванню у неї життєвого внутрішнього стрижня, що проявляється у духовно-моральних цінностях.

Одна з головних проблем коли дитина-інвалід дорослішає. Це проблема майбутнього, дорослого життя дітей, їх місця у соціумі. Здебільшого діти-інваліди здатні виконувати ту чи іншу роботу, однак дуже мала частка інвалідів працює на робочих місцях. Причин тому багато. Перед усім невирішеність проблем архітектурного оточення, непристосованість громадського транспорту і не тільки. Психологічно інваліду дуже важко

працювати серед байдужих, чи негативно налаштованих людей. Інвалідів намагалися ізолювати від суспільства в спеціальних закладах. Дитина-інвалід та її близьке оточення опинялися сам на сам зі своєю бідою. Провідним компонентом соціальної роботи з даною категорією дітей є формування індивідуальності, її соціалізація з урахуванням потенційних можливостей і потреб кожної дитини. Побудова взаємозв'язків дитини з мікро і макросередовищем, розвиток її збережених психофізичних можливостей здійснюється шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні і пересуванні, забезпечення ліками і продуктами харчування, організації оздоровлення [4].

З психологічної точки зору фізична вада викликає порушення соціальних норм поведінки. Рішучо усі психологічні особливості дефективної дитини мають в основі не біологічне, а соціальне явище.

Останні десятиліття досить поширеною стає творча самореалізація людей із психофізичними особливостями через сценічні види мистецтва і, насамперед, через театр у всіх його формах та проявах. І ось тут виникає полеміка навколо доцільності такої творчості [5, с. 4].

Коли ми споглядаємо творчість людей з особливостями розвитку чи з певними функціональними обмеженнями, а саме: образотворче мистецтво, скульптуру, прикладне мистецтво, фото, живопис чи літературно-поетичну творчість, ми, перш за все, сприймаємо художню цінність того чи іншого доробку, а вже потім – особливість самого творця та ті зусилля, які були страчені на власне творіння. Ми з задоволенням відвідуємо подібні виставки, з приємністю гортаємо сторінки прозових чи поетичних збірок і у нас навіть думки не виникає про доцільність чи недоцільність такої творчості.

Це і зрозуміло, бо сам творець лишається в «тіні» свого твору і не шокує нас своєю відмінністю від загальноприйнятих норм психофізики людини. А театральне мистецтво призначене для споглядання самого митця (актора), то як бути у цьому випадку?

Ми знаємо багато історичних фактів, коли на ярмаркових дійствах

показували людей з вираженими фізичними аномаліями за ради наживи – чим не естетичніше, тим прибутковіше. Але ми живемо в цивілізованому світі і мусимо бути набагато толерантнішими. Зазвичай залучення до мистецтва проходило у формі дешевої «інвалідної самодіяльності». Така «творчість», за звичай, була направлена на жалісливість та ще більше приниження.

Можливо, тут проблема в нерозумінні та зневірі у можливостях людини з психофізичними особливостями, яка закореніла в нашій голові ще з радянських часів, де всі були однаково здорові і щасливі, в упередженому ставленні до людей, які мають певні особливості у думках, поведінці, а особливо у фізичному розвитку.

Нині державні та громадські організації знаходяться в пошуку новаторських форм, за допомогою яких людина з функціональними обмеженнями могла б розвиватися як фізично, так і духовно, що дасть їй можливість органічно інтегруватися та адаптуватися в суспільство.

Таким чином почали створюватися різноманітні колективи та групи, які через призму сценічного мистецтва намагаються вирішити деякі свої проблеми: в соціалізації, інтеграції, освіті, реабілітації і, власне, у творчій самореалізації.

Чому із всіх видів мистецтва пріоритетним став театр? Театр являє собою синтетичний вид мистецтва, який об'єднує в собі багато інших видів, що дає багатогранні можливості для розвитку.

Театр дає людям з функціональними обмеженнями можливість самовиразитись, вирватись з домашнього усамітнення, а також певною мірою компенсувати деякі вроджені вади в рефлексії, моториці, скоректувати мову та розширити її діапазон.

Існують певні, сталі закономірності театрального мистецтва, властива йому абетка. Без її знання і розуміння не можливо рухатись вперед, досягаючи певних творчих вершин. Завданням кожного керівника театрального колективу є пошук власного шляху чи методу до прочитання

театральної абетки, спроба зробити її доступною і зрозумілою, як для своїх акторів так і для широкої глядацької аудиторії.

Під час цього процесу виникає багато проблем. Поряд з тим немає одностайної думки щодо місця особливих театрів в житті суспільства у театрознавців, культурологів, психологів, медиків, педагогів. Воно і зрозуміло, особливий театр неможливо розглядати односторонньо або як культурне, або як соціальне чи будь-яке інше явище. Його вплив і значимість здається набагато ширшим.

Неоціненну роль у цьому процесі відіграє арт-терапія. Поезія, музика, театр – усе це величезний інструмент реабілітації і соціалізації людей з особливими потребами.

Інтегруючись у суспільство, незвичні артисти набувають імунітету до «реальної реальності», яка найчастіше стає бар'єром.

Арт-реабілітацію схематично можна пояснити в такий спосіб: права півкуля означає підсвідомість, ліва – свідомість. За творчість відповідає ліва півкуля. Творча реабілітація ефективніша за фізичну, бо вона відновлює зв'язки між органами, за які також відповідає та сама ліва півкуля, фізична реабілітація скерована передовсім на наслідок хвороби, не може відновити особистість. Якщо вміло об'єднати одну і другу, то отримуємо людей, які мають вагу в суспільстві й відчувають її. Роль арт-терапії можна пояснити також, як лікування через театр, образотворче мистецтво, музику. Вона має очевидні переваги перед іншим, заснованими винятково на вербальній комунікації, формами психотерапевтичної роботи, а саме: практично кожна людина (незалежно від свого віку, культурного досвіду і соціального стану) може брати участь в арт-терапевтичній роботі, яка не вимагає від неї яких-небудь здібностей до образотворчої діяльності чи акторських навичок. Кожен, будучи дитиною, малював, ліпив і грав. За допомогою мистецтва людина може не тільки виразити себе, але і більше довідатися про себе і про інших людей. Будуючи відносини з людьми, які володіють мовою звуків, фарб, рухів, тобто мовою несловесного спілкування, вона отримує новий

досвід, полегшуючи своє спілкування з іншими людьми. Тому арт-терапія не має обмежень у використанні. Немає підстав говорити і про наявність яких-небудь протипоказань до участі тих чи інших людей в арт-терапевтичному процесі.

Арт-терапія є засобом вільного самовираження і самопізнання, припускає атмосферу довіри, терпимості й уваги до внутрішнього світу людини. Будь-яка людина здатна виразити себе, свої почуття і свій стан мелодією, звуком, рухом, малюванням. Для деяких людей це єдиний спосіб дати світу знати про себе, заявити про себе як про творчу особистість.

У творчості втілюються почуття, надії і страхи, очікування і сумніви, конфлікти і примирення. Творчі можливості як дитини, так і дорослого, реалізовані в процесі арт-терапії, припускають інтелектуальний, емоційний розвиток, розкриття творчого потенціалу, здійснення прав на гідне життя, можливість перебороти обмеження, викликані хворобою чи травмами.

Переживання моменту творіння дає сили для подолання перешкод і вирішення внутрішніх і зовнішніх конфліктів.

Арт-терапія, як спосіб соціальної адаптації, особливо важлива для людей-інвалідів, що в силу фізичних чи психічних особливостей свого стану найчастіше соціально дезадаптовані, обмежені в соціальних контактах. Творчий досвід, усвідомлення себе, розвиток нових навичок і умінь, дозволяють цим людям більш активно і самостійно брати участь у житті суспільства, розширюють діапазон їхнього соціального і професійного вибору. Розвиток творчого потенціалу людини сприяє її можливостям приймати рішення, більш успішно будувати своє життя [3].

Розглядають різні форми арт-терапії при роботі з дітьми, підлітками і дорослими. Проте більш розповсюдженими є два основні варіанти арт-терапевтичної роботи – індивідуальної і групової арт-терапії. На жаль, можливості арт-терапії в нашій країні поки використовуються явно недостатньо. Цей метод став освоюватися в Україні порівняно недавно, а тому ще зовсім мало фахівців у цій галузі і, тим паче, тих закладів, на базі

яких застосовується арт-терапія.

Особистість художника знаходить своє досконале вираження в умовах вимислу і постає перед глядачем у всьому багатстві природних форм: будь, то полотно художника чи пластичні форми скульптури, музичні образи чи «життя людського духу» втілене на сценічних підмостках.

Шлях до розкриття безмежних можливостей акторського дарування лежить через пізнання таємниць психотехніки, через активне тренування психофізичного апарата актора.

Пропонована модель інтегрованого театру може стати дієвим засобом розвитку і самореалізації за допомогою сценічного мистецтва – у даному випадку за допомогою театру.

Викладена нижче система розвитку психотехніки актора дає йому можливість вийти на самостійний шлях творчих пошуків.

«Психотехніка» артиста у вузькому сенсі – як би заново сконструйований психофізичний апарат актора, підпорядкований законам сценічного мистецтва, що здійснює свою діяльність відповідно до творчих задач і художньої виразності.

Розвивати внутрішній творчий апарат актору допомагають внутрішні елементи психотехніки: уява, спілкування, увага, емоційна пам'ять, правда, віра, дія тощо. Але щоб відобразити на сцені внутрішнє життя, потрібний не тільки добре розроблений внутрішній апарат, а і винятково піддатливий фізичний апарат, що вірно передає результат творчої роботи почуття, його зовнішню форму втілення: міміка, голос, мова, інтонація, рух, пластика тощо.

Нарешті, психотехніка артиста – це система законів, нових умінь, прийомів, способів поведінки акторів на сцені, тобто, той арсенал засобів без яких неможливо створити справжній витвір художнього мистецтва.

Система тренінгу психотехніки артиста передбачає два основні типи підготовки.

Перший тип – повсякденне тренування, спрямоване на зміцнення і розвиток елементів самопочуття актора в їх різних комбінаціях і

послідовності. Тренування другого типу – «ритуал» настроювання, що проводиться перед початком репетиції чи вистави для того, щоб розігріти, «розім'яти» творчий апарат актора підготувати його до творчого акту. Матеріал для «ритуалу» настроювання береться, як правило, з п'єси чи сценарію, за якими йде робота.

Довгий час у практиці театральних шкіл існувала система тренування студентів за окремими елементами психотехніки, так звані вправи на «увагу», «уяву», «запропоновані обставини», «дію», «віру й наївність», «темпоритму». Але ці окремі елементи не застосовувалися як єдина система тренування.

Дана методика націлена на максимальне розкриття органічної природи людини з особливостями її розвитку, індивідуальності, на основі знання законів художньої творчості; виховання творчої особистості, яка здатна сказати своє слово у мистецтві. Так, А.Л. Гройсман вважає, що психофізична гімнастика є «одним із прийомів психотерапії, що активізує і використовує фізичні дії не як самоціль, а для досягнення певного психологічного стану спокою, «м'язової радості», створення позитивних установок наступної розумової діяльності» [2, с. 37].

У розробці і проведенні психофізичного тренінгу будемо виходити з основних методичних принципів виховання й навчання звичайного актора. Тому не будемо в подальшому оперувати термінами «людина з розумовою відсталістю» чи «людина з функціональними обмеженнями», а замість них живитимемо: студієць чи актор.

Основними принципами розвитку творчих здібностей акторів інтегрованого театру є такі принципи: системності, комплексного підходу до тренування актора, гри, послідовності і систематичності, індивідуалізації, посиленості та доступності навчання.

Принцип системності – тренування психофізичного апарату враховує багаторівневу структуру особистості, а також специфіку умов колективної творчості, до якої залучається студієць. «Система», як відомо, це внутрішня

чи зовнішня гармонізація багатьох взаємозв'язаних (чи взаємодіючих) елементів. Системність у тренінгах означає єдність двох взаємодіючих елементів:

- а) об'єкта тренування (особистість з її властивостями і характеристиками та загалом весь колектив);
- б) складових тренування (ролей, задач, форм, методів, засобів, умов тощо).

Структурні системи виступають, як сукупність зв'язків між її елементами і визначаються законами сценічної дії, психологічними й біомеханічними законами поведінки актора в умовах вимислу.

Принцип комплексного підходу до тренування актора. Специфіка акторської творчості, базується на дії в основі якої є вигадані, наперед визначені обставини ролі, і потребує від актора уміння задіяти в окремій ситуації весь комплекс психологічних і біомеханічних законів поведінки актора в умовах вимислу.

Принцип гри – гра в широкому понятті визначає сутність сценічного мистецтва. Принцип гри ніби «законодавчо» затверджує не зв'язану зі зміною життєвих реалій, безпосередню, і тому ніби «безвідповідальну» поведінку актора. Тим не менше, актор повинен проживати роль, одночасно уникаючи небажаної рефлексії за допомогою психологічних захистів в межах заданих педагогом обставин ситуації. З цього приводу С.М. Ейзенштейн зазначає, що завдання педагога полягає у тому, щоб «змусити людину без будь-якої фізичної причини поводитися так, ніби насправді вона потопає без води, рятується від пожежі без вогню, кохає – у житті, можливо, ненависну вам дівицю, вмирає залишаючись живим ...» [1, с. 57].

Гра містить у собі, як необхідність, елемент імпровізації, яка передбачає наявність вміння діяти «тут» і «зараз», але не забуваючи про кінцевий результат. У тренінгу фактор імпровізації існує не тільки як необхідна умова його проведення (фантазія акторів не обмежується авторським текстом, ідейно значущим змістом пропонованих обставин,

подій). Одночасно імпровізація є засобом напрацювання навичок психомоторних реакцій чи умовних рефлексів, імпровізаційного способу існування у сценічних умовах, як основи творчого процесу перевтілення. Іншими словами, імпровізація є умовою вироблення умовних рефлексів поведінки актора на сцені, яку Станіславський називав «умінням заново ходити, чути, бачити».

Принцип послідовності і систематичності – виходячи з досвіду театральної педагогіки, тренувальні вправи завжди будуються і логічно упорядковуються відповідно до основного принципу навчання: від простого до складного. Відповідно виділяють два рівні ускладнення тренувальних вправ: біомеханічний – горизонтальний рівень і психологічний – вертикальний рівень. На горизонтальному рівні удосконалюються біомеханічні дані актора (динамічні, кінетичні, координаційні, силові та ін.). На вертикальному рівні формуються якісні характеристики психічних реакцій: емоційна пам'ять, довільна увага, уява, мислення. Розподіл на рівні ускладнення тренувальних вправ умовний, однак необхідний для координування задач і форм тренінгу на різних етапах навчання. Систематичність тренування на основі розроблених комплексів вправ забезпечує швидку засвоєваність матеріалу, можливість створення стійкого стану готовності актора до творчого акту, організованості і мобільності.

Принцип індивідуалізації, посильності та доступності навчання – індивідуальний підхід до тренування актора дає можливість врахувати специфічні особливості, що характеризують творчу особистість: здатність до перевтілення, виразність, емоційна рухливість, а також властивості біомеханіки і психомоторики кожного індивіду, здатність до різних фізичних і психічних навантажень. Доступність означає врахування реальних можливостей і потреб актора, орієнтування на здатність сприйняття і виконання завдання. Принцип індивідуалізації містить у собі також принцип темпоритмічної волі – усі вправи виконуються студійцями на основі їх власної біоритмічної організації (без стимулювання музикою, відбиттям

ритму тощо, якщо в цьому немає необхідності).

Вдосконалюючи психофізичний апарат актора, мається на меті сформувати пристосовану, діяльну творчу особистість, яка б володіла певними навичками життєвої поведінки та сценічного ремесла; формувати, за потребою, усвідомлення вимислу та реального життя, уміння створювати образну модель того чи іншого персонажу та імпровізаційно, в просторово-пластичних формах відтворити її на сцені. Розглянемо чотири параметри в предметі навчання:

а) актор як матеріал навчання (особистісні характеристики, потенційні можливості);

б) актор як майстер, що володіє своїм тілом як «інструментом ремесла»;

в) актор як людина, що усвідомлює реальне життя і художній вимисел;

г) актор як художник, що відтворює образ та імпровізаційно в ньому існує.

Основною структурною одиницею тренінгу є сценічна дія, яка, являє собою єдиний психофізичний процес досягнення мети в боротьбі з запропонованими обставинами, вираженими у часі і просторі. Дія синтезує в собі всі елементи акторської творчості, оскільки немає дії на сцені без уяви, запропонованих обставин, немає її і без довірливої уваги чи без м'язової активності актора; нарешті, сценічна дія неможлива без боротьби, що виникає і розвивається на основі відносин, протиріч, внутрішніх і зовнішніх контактів героя в кожен момент його життя, а сам розвиток конфлікту знаходить висвітлення в темпоритмічній структурі дії. Для створення органічної дії на сцені необхідно відтворити «чотири життєвих потоки» (за Г. А. Товстоноговим): потік почуттів, думок, дії і способів відтворення в тій чи іншій просторовій пластичній формі. Ця всеохоплююча формула органічного існування актора на сцені складає абетку акторської майстерності і тому в тренуванні займає основне місце.

Тренінг (у перекладі з англійської «вправа») розглядається нами як

творчий процес, спрямований на виконання завдань сценічної дії в обставинах вимислу і здійснюваний в образно-пластичній формі. Цей процес передбачає включення «трьох двигунів психічного життя»: мислення (внутрішньої мови), дії (вольового акту) і почуттів (емоційної пам'яті й відчуттів).

Розпочинаючи роботу над виставою режисеру потрібно зважити на можливості колективу та доступність матеріалу. Під час застосування конкретної методики, насамперед, слід пам'ятати ту мету, з якою створювалась театральна студія. Якщо її мета реабілітація та соціальна адаптація, постановка вистави не повинна бути самоціллю, а повинна стати елементом єдиного навчально-реабілітаційного процесу.

В роботі над виставою виокремлюють декілька етапів:

Перший етап – аналіз п'єси у формі «театру за столом».

«Театр за столом» – це початкова форма аналізу п'єси режисера спільно із студійцями, яка полягає у визначенні обставин, подій п'єси, логіки поведінки діючих осіб за допомогою власноруч створених лялькових персонажів. Оскільки робота відбувається за столом, тому називаємо її «театр за столом».

Такий підхід дає можливість студійцям ніби відчужено, не переносячи на себе, проаналізувати події, які відбуваються в п'єсі, визначити зерно характеру персонажів, їхню мету та лінію поведінки в запропонованих обставинах.

На цьому етапі було б доречним використання деяких елементів «ефекту відчуження» Бертольда Брехта. Цей напрямок в роботі над виставою, а особливо з акторами, що мають розумову відсталість, був би корисним.

Студійцям пропонується самим виготовити (намалювати, виліпити, пошити) героїв п'єси та створити «світ» у якому вони будуть існувати. Після завершення підготовчих дій слід переходити безпосередньо до «макетної» вистави, «театру за столом». Ляльки починають оживати, говорити за

допомогою майбутніх акторів. Діючи і одночасно спостерігаючи «згори», імпровізуючи з текстом, актори відпрацьовують свою майбутню роль, маючи нагоду вносити корективи щодо розкриття характеру поведінки в тих чи інших запропонованих обставинах. Такий «макетний аналіз» дає можливість побачити виставу як єдине ціле не тільки акторам, але й режисеру.

Другий етап. Вистава – як гра, в яку граємо тут і самі для себе.

Цей етап можна порівняти із репетицією вистави звичайними акторами. Тут застосовується принцип так званої «рольової гри». Цей репетиційний прийом досить вдало використовував у своїй роботі Пітер Брук.

Режисеру потрібно «розчленувати» п'єсу на умовні частини, відповідно до подійного ряду та на окремі факти (сцени), які знаходяться в структурі цих подій. Проаналізувавши попередню «макетну виставу» студійцям пропонується включитись у поетапну гру за мотивами п'єси над якою ведеться робота. Гра повинна прийняти таку форму де були б задіяні всі присутні студійці. Обираються ролі і починається імпровізована гра де не існує ні глядача ні актора – тільки сама гра для себе. Починати потрібно із самого початку п'єси і далі, обов'язково захоплювати попередній факт чи цілу подію (напрацьовується логічність та послідовність поведінки) та не забувати про запропоновані обставини самої гри. Студійці мають можливість спробувати себе в тій чи іншій ролі залежно від власного емоційного стану, який існує на даний момент, але в запропонованих обставинах п'єси.

Третій етап. Вистава як витвір мистецтва, що пропонується глядачеві.

Починаючи роботу в масштабній драматургії керівник, як правило, зіштовхується з проблемою розподілу ролей. Але роблячи аналіз двох попередніх етапів, вже досить чітко можна вказати на актора, який буде грати ту чи іншу роль.

Цей етап об'єднує все найвдаліше із двох попередніх етапів: схему епізодів і фактів з визначеними в них завданнями та конфліктами, характеристики персонажів та лінії їх поведінки. Режисеру разом з акторами залишається тільки привести ці епізоди до єдиного знаменника, пронизати

однією наріжною ідеєю. Але для цього потрібна конкретна кінцева ціль – мовою режисури вона називається надзавданням – основна думка, заради якої створюється вистава. Керуючись надзавданням, режисер мусить організувати взаємодію акторів у запропонованих обставинах п'єси та вистави на основі свого режисерського задуму. Працюючи безпосередньо з актором не потрібно йому постійно показувати як потрібно грати, а дієво позначити що саме потрібно грати. Такий підхід надасть актору можливість до імпровізації, а не бездумно копіювати режисера.

Найвищим досягненням такої праці було б те, коли глядач акцентував би увагу на переконливості гри актора з синдромом Дауна чи на чудовому співі сліпої співачки, а фокусувалося сприйняття на переконливу гру актора та чудовий спів вокаліста. Щоб глядачу було абсолютно байдуже, який діагноз поставив ВТК чи в цілому суспільство цій людині – бо вона творить, вона художник, своєю творчістю допомагає собі і приносить задоволення та естетичну насолоду іншим.

Однією з можливостей привернути увагу громадськості до людей з вадами, а також єднання з інвалідами, – є проведення фестивалів. Фестиваль інвалідів – це подія, що збагачує культуру загалом. Необхідність таких заходів давно усвідомили в європейських країнах. Скажімо, в Польщі інтеграційні театри існують від 1992 року, згодом їх аналоги засновували в Литві, США й Росії.

Першими у Києві і в цілому в Україні розпочала впровадження моделі інтегрованого театру як засобу реабілітації, самореалізації, інтеграції та розвитку творчих можливостей молодих людей з розумовою відсталістю, Спілка матерів розумово відсталих дітей – «Сонячний промінь», Оболонського району міста Києва. «Паростки» – театральний колектив створений на базі Спілки. На початку 2002 року, цей колектив дебютував на Міжнародному театральному фестивалі «Світ природи» у Львові, який проходив у рамках Українсько-Польської театральної програми «Не протоптана стежина». Наступним кроком було запрошення театру

«Паростки» на «MIEDZYNARODOWE SPOTKANIA ARTYSTOW NIEPRZETARTEGO SZLAKU» (квітень 2002, Люблін, Польща). Ідеолог цієї програми Міхал Становскі та координатор Агнешка Войнаровська розповіли про те, що вони уже понад десять років займаються проблемами творчості неповно справних осіб і мають досить великий досвід у організації та проведенні подібних акцій. Особливу увагу польської сторони привернула методологія роботи з розумово-відсталими людьми на театральних теренах, як в мистецькому так і в реабілітаційному плані, в результаті чого була узгоджена попередня домовленість з Люблінським Католицьким Університетом про прийняття на стажування керівників театру «Паростки» з подальшою розробкою адаптованої театральної програми для неповно справних осіб, а також запозичення позитивного українського досвіду щодо роботи з вищезгаданою категорією людей. Завдячуючи цьому знайомству почалася багаторічна співпраця між Люблінською та Київською театральними програмами. Зібравши досвід колег, організаторам фестивалю було вже набагато легше переконувати, що фестиваль не утопія, а реальний захід, який допоможе сприйняти людину не як об'єкт соціальної допомоги, а як повноправну творчу одиницю.

Так започаткувалася добра традиція у кінці жовтня на початку листопада проводити Міжнародний інтеграційний театральний фестиваль з подальшою назвою «Сонячна хвиля». Основна мета фестивалю – соціальна реабілітація розумово відсталих інвалідів, інтеграція в суспільство та розвиток їх мистецьких можливостей через творчість. «Сонячна хвиля», об'єднує зусилля дитячих та юнацьких театральних колективів східноєвропейського регіону, привертає увагу громадськості до людей з особливими потребами та нагадує про необхідність надання їм рівних можливостей для існування у суспільстві.

Аналізуючи ті, поки що нечисленні театральні фестивалі, де представляють свою творчість актори з функціональними обмеженнями можемо констатувати – початок покладений досить вдалий. Вдалий не тільки

в знаходженні різних форм сценічної виразності, але й в подоланні сприйняття людини з функціональними обмеженнями не за її соціальним статусом – «інвалід», а за тим, на що вона насправді здатна. Інвалідність у дітей означає суттєве обмеження життєдіяльності, вона сприяє соціальній дезадаптації, яка обумовлена порушеннями у розвитку, труднощами у самообслуговуванні, спілкуванні, придбанні професійних навиків. Засвоєння дітьми-інвалідами соціального досвіду, включення їх в існуючу систему суспільних відношень потребує від суспільства певних додаткових заходів, засобів та зусиль (це можуть бути спеціальні програми, центри по реабілітації, навчальні заклади, творчі об'єднання). Розробка цих заходів повинна базуватися на знанні закономірностей, задач, сутності процесу соціалізації.

Ми впевнилися в тому, що ствердженню добра і впровадженню найкращих людських цінностей не можуть перешкодити кордони та відстані, адже душа і серце кожної людини розуміє мову любові і порозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будза А.: Арт-терапия: Йога внутреннего художника: Феникс, 2006.
2. Гройсман А., Орлов Ю.: Целительное рисование. Москва 1996.
3. Дженингс С., Минде А.: Сны, маски и образы. Практикум по арт-терапии. Москва 2003.
4. Діяльність центрів соціальних служб для молоді України. Сучасний стан і перспективи розвитку. Київ 1999.
5. Зверева І., Іванова І.: Концептуальні основи соціального захисту людей з функціональними обмеженнями. Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. Київ 1995.

Левицький В.Е.
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
логопедії і спеціальних методик факультету
корекційної та соціальної педагогіки і
психології КПНУ імені Івана Огієнка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДЛІТКОВІ НАРКОГЕННІ АДИКЦІЇ ТА МЕТОДИКУ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Стаття містить результати теоретико-експериментального вивчення питання адитивної поведінки у різних категорій молоді та пошуку шляхів підвищення ефективності профілактичної педагогічної роботи з даного напрямку.

***Ключові слова:** адитивна поведінка, девіантна поведінка; діагностика, профілактика.*

Девіантна поведінка людини – це система або окремі випадки вчинків, які суперечать загальноприйнятим у суспільстві нормам і проявляється у вигляді незбалансованих психічних процесів, дезадаптації, порушенні процесів само актуалізації, ухиленні від морального та етичного контролю особистості над власною поведінкою [2].

Соціальні норми в суспільстві виконують орієнтаційну, регулюючу, інформаційну, корекційну, виховну функції. В них закладені способи дій, у відповідності з якими індивіди формують та оцінюють власну діяльність, спрямовують та регулюють поведінку [5].

Вивченням питань диференціації, класифікація, профілактики та корекції девіантної поведінки займалися багато вчених, зокрема: А.Г. Антонова, В.В. Беспалько, М.Й. Боришевский, Б.С. Братусь, М.І. Буянов, Т.С. Гурлева, З.Г. Зайцева, О.В. Коган, І.С. Кон, А.Є. Лічко, Н.Ю. Максимова,

В.М. Оржеховська, І.Я. Розовський, А.В. Татенко, Т.М. Титаренко, Т.М. Титова та інші.

Девіантна поведінка має різноманітні динамічні характеристики, може бути стійкою чи ні, мати різну спрямованість та соціальну значущість. Важливим залишається відповідність поведінки віковим стандартам. Для тимчасових характерна обмежена тривалість поведінки, що суперечить нормам. До постійних відносять такі що мають тенденцію до рецидиву. Стійкими називають девіації, для яких притаманний лише один вид асоціальної поведінки. При нестійких відмічається схильність до проявів різних видів девіантної поведінки. Виокремлюють стихійні і сплановані, структуровані (організовані) та неструктуровані (неорганізовані) різновиди. Стихійні характеризуються спонтанністю та хаотичністю. Виникають під впливом зовнішніх обставин і характеризуються тимчасовим характером. Їх причиною, як правило, є емоційний стан, збіг обставин. Сплановані мають характер регламентованості та чіткої спрямованості. Людина завчасно готується до їх реалізації, нерідко переживає радісне і водночас тривожне очікування. Структурована – це групова форма поведінки, в межах якої чітко розподілені ролі всіх учасників. Для неструктурованої характерна відсутність ієрархічних взаємостосунків, регламентація вчинків [6].

Девіантні форми поведінки за своєю спрямованістю на себе та інших бувають експансивні, неекспансивні, егоїстичні, альтруїстичні. Експансивні характеризуються вторгненням у сфери життя і діяльності оточуючих, здійснення щодо них різних форм фізичного, психічного та сексуального насильства. При неекспансивних індивід поведінкою не зачіпає інтереси інших. Егоїстичні девіації відрізняються спрямованістю на отримання задоволення або особистого зиску. Альтруїстичні девіації спрямовані на задоволення інтересів інших людей, нерідко поєднуються зі схильністю до самозречення, самознищення [2].

Розрізняють первинну та вторинну девіації. Первинна – власне ненормативна поведінка, яка має різні причини. Вторинні виникають в

результаті свідомого чи неусвідомленого прагнення діяти відповідно того ярилка, яким оточуючі відмітили поведінку, що мала місце раніше [2].

Залежно від способів взаємодії з реальністю та порушення тих чи інших суспільних норм, виокремлюють: делінквентну, аддиктивну, психопатологічну, кримінальну поведінку і т.д., їх різні комбінації.

Адиктивна поведінка – поведінка людини, для якої притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану завдяки прийому різноманітних речовин чи постійній фіксації уваги на окремих видах діяльності з метою розвитку та підтримки інтенсивних емоцій. В результаті людина існує у своєрідному власному ілюзорному світі [4].

Розрізняють три групи різновидів адиктивної поведінки: нехімічні адикції (н-д., патологічна схильність до азартних ігор (гемблінг), комп'ютерна адикція, трудоголізм); проміжні форми адикції (н-д., булімія – прагнення до постійного споживання їжі); хімічні адикції (н-д., вживання та вдихання психоактивних речовин: тютюну, алкоголю, наркотиків, медичних препаратів, речовин побутової хімії).

Як адиктивну визначають поведінку, яка передує формуванню патологічної залежності від наркогенних речовин. При цій формі поведінки негативна пристрасть людини до хімічних речовин ще не досягла стадій психічної та фізичної залежностей, тобто захворювання на наркоманію, алкоголізм [4].

Девіантна поведінка обумовлюється достатньо різними причинами. Сьогодні науковці виокремлюють такі групи-детермінанти девіацій у дітей та молоді.

Соціально-економічні: зниження життєвого рівня населення; майнове розшарування суспільства; обмеження можливостей соціально схвалених форм заробітку; безробіття; доступність алкоголю, тютюну, наркотиків, зброї; неконтрольована реклама. Соціально-педагогічні: педагогічна занедбаність; криза інституту сім'ї; виховання у неповній сім'ї; завищені

вимоги батьків до дитини; ворожість та конфлікти між батьками, батьками та дітьми; критицизм дітей та батьків по відношенню до школи; відчуженість дитини від батьків; низький статус у класному колективі; слабка система позашкільної зайнятості дітей та молоді. Соціально-культурні: зниження морально-етичного рівня населення; поширення і популяризація кримінальної субкультури; негативний вплив засобів масової інформації; лібералізація статевої моралі; домінування культу сили та грошей. Психологічні: внутрішній конфлікт (невідповідність) між біологічною та соціально-економічною дорослістю; прагнення бути незалежним від дорослих; бажання бути визнаним у групі однолітків; потяг до самоствердження; бажання виглядати дорослим; гедоністичні мотивації; потреба змінити психічний стан у стресовій ситуації; підвищена тривожність, низька самооцінка; підвищений рівень конформності; акцентуації характеру, психопатії; синдроми (депресія, параноя тощо); негативні риси характеру (заздрість, лінощі, жадібність) [1].

У формуванні правильної поведінки учнів важливу роль відіграють умови, в яких відбувається життя і діяльність – режим, особистий приклад педагогів та інших осіб (референтної групи). Здійснюючи роботу з профілактики соціальних відхилень у поведінці слід звернути увагу на питання антиалкогольної, антинаркотичної пропаганди. Очевидною є важливість дотримання єдності вимог до учнів з боку всіх працівників у школі та батьків. Принципово важливою педагогічною вимогою є створення у школярів позитивного ставлення до тих норм поведінки, які формує педагог. На виникнення такого емоційно-особистісного ставлення дитини впливають різні фактори: авторитет педагога і колективу, зрозумілість та доступність норми поведінки, емоційність тієї діяльності, в якій дана поведінкова навичка відпрацьовується. Значущим є заохочення самостійності дітей у спробах виконання тієї чи іншої дії [6].

На основі термінології ВОЗ у визначенні видів профілактики та особливостей об'єкта профілактичного впливу виділяються такі види педагогічної профілактики адиктивної поведінки:

Первинна педагогічна профілактика передбачає виховання антинаркогенної спрямованості особистості, морально-психологічної стійкості як основного характерологічного утворення, що відіграє вирішальну роль у критичних ситуаціях, ситуаціях вибору, діях при пропозиції наркогенних речовин. Завданнями первинної профілактики є:

Для молодшого шкільного віку: формувати моральні поняття, що пов'язані з почуттями дбайливого ставлення до себе, відповідальності за власні вчинки; виховувати вміння усвідомлювати себе частиною природи, всесвіту; розуміти власні можливості; формувати уявлення щодо позитивного та негативного досвіду поведінки по відношенню до самого себе та інших; формувати необхідні загальні та специфічні психологічні уміння та навички, що є основою формування морально-психологічної стійкості людини; попереджати ранні прояви неправильних уявлень дитини, про шкідливі звички.

Для учнів підліткового віку: виховувати правильне розуміння природи адиктивних речовин, особливостей їх впливу на організм людини, віддалених наслідків зловживань; формувати поняття про морально-психологічну стійкість особистості як основу здорового способу життя; виховувати культуру потреб, бажань, захоплень; виховувати свідоме дбайливе ставлення до здоров'я, організму, формувати уміння раціонально використовувати його можливості; стимулювати саморегуляцію власних психофізичних можливостей особистості шляхом включення у позитивну альтернативу фізичних та психологічних випробувань, загартування, тренінгів, захоплень; формувати чіткі уявлення про негативні зміни, що відбуваються в організмі у ситуаціях стресу, інформаційних перевантажень; формувати самоконтроль та стабілізувати самооцінку; формувати основи моральних звичок та прийняття рішень у ситуаціях потенційних провокацій.

Для старшокласників: формувати досвід антинаркогенно-спрямованої поведінки, імунітету до негативного впливу пронаркогенної інформації та антиособистісно-спрямованих форм поведінки; формувати уявлення про значущість власного життя, психофізіологічні можливості організму, наслідки впливу адиктивних речовин; створювати умови для самореалізації та самоствердження особистості шляхом її включення у позитивну альтернативну діяльність; формувати психологічну готовність особистості до спілкування у ситуаціях можливої алкоголізації, наркотизації; виховувати правильні уявлення особистості про морально-психологічні та юридичні норми, що регламентують ситуації, пов'язані зі зловживанням адиктивними речовинами [4].

Основними завданнями вторинної профілактики є: визначення рівнів інформованості про дію адиктивних речовин на організм та наслідки їх вживання; вивчення можливих умов та факторів, що сприяють виникненню схильності до адиктивної поведінки; виявлення індивідуально-психологічних станів особистості, що передують проявам адиктивної поведінки; вивчення виділених умов і факторів виникнення схильності особистості до адиктивної поведінки, станів, що їй передують і на цій основі встановлення осіб „групи ризику”; діагностика мотивів адиктивної поведінки; визначення найбільш чутливих, сензитивних до виховного впливу компонентів у структурі особистості учня (рис характеру, інтересів, вподобань тощо).

Визначені завдання зумовлюють різноманітність методів психолого-педагогічної діагностики та перелік основних заходів вторинної профілактики: вивчення особових справ, включаючи медичні картки додаючи співпрацю з медиками навчальної установи; знайомство з сім'єю, вивчення соціально-психологічного клімату; співпраця з іншими педагогами; спостереження за поведінкою на заняттях та у позанавчальній діяльності за такими параметрами: ставлення до навчання, до праці, до товаришів, до себе, до близьких, батьків, участь у житті класу (групи),

культура поведінки тощо; організація безпосереднього спілкування; спостереження за представником групи „ризикую” у педагогічно-значущих ситуаціях тощо.

Третім видом педагогічної профілактики адиктивної поведінки є система заходів, спрямованих на корекцію поведінки учня, його перевиховання, переорієнтацію, соціалізацію, реабілітацію. Здійснюється на основі результатів організаційно-аналітичних заходів вторинної профілактики.

Завданнями третинної профілактики є: на основі встановлених представників груп „ризикую” здійснювати індивідуальний виховний профілактичний вплив на особистість шляхом використання доцільного та професійно виваженого арсеналу відповідних педагогічних засобів; створення сприятливих для корекції адиктивної поведінки умов соціального оточення, психологічного клімату, позитивного психологічного самопочуття тощо [1].

Зокрема у школі педагогічна профілактика адиктивної поведінки учнів може здійснюватись за умови інтегрованої співпраці між класним керівником, педагогами-предметниками, психологом, медпрацівниками, за необхідності спеціалістами медичної (лікар-нарколог) та правоохоронної (служба у справах неповнолітніх, кримінальна міліція) служб.

Стосовно організації заходів щодо попередження зловживання адиктивними речовинами можна назвати такі соціально-виховні інститути: школу як основну, організаційну ланку; сім'ю (батьків), за умови їх міцної взаємодії зі школою; спеціальні: медичну (лікар-нарколог, шкільний лікар), юридичну (служба у справах неповнолітніх, правоохоронні органи) та психологічну служби, що відіграють роль консультативних одиниць та безпосередніх учасників пропаганди спеціальних знань, організації відповідних спостережень за учнями, допомоги батькам, організації окремих виховних заходів антинаркогенного спрямування; громадські організації

(шефські, за місцем проживання та ін.) як консультанти та безпосередні учасники виховного процесу.

Важливою психолого-педагогічною умовою функціонування запропонованої системи педагогічної профілактики адиктивної поведінки підлітків, є діагностико-корекційне забезпечення навчально-виховного процесу на основі спільної діяльності педагогічного колективу, психологічної та медичної служби, які забезпечують здійснення профілактичного моніторингу (систематичного контролю і відстеження показників можливих умов та факторів адиктивного ризику; діагностику осіб, схильних до адиктивної поведінки та тих, що мають досвід негативної поведінки, забезпечуючи при цьому гарантію психосоціального розвитку особистості, її душевного благополуччя, індивідуальності); формування психологічної грамотності учасників навчально-виховного процесу, соціального і педагогічного середовища, духовне зростання, саморозвиток і самореалізацію кожної особистості.

Особливою ланкою у системі педагогічної профілактики адиктивної поведінки учнів є планомірна і систематична робота з батьками. Ефективним в межах вказаної проблеми є використання різноманітних форм роботи: тематичних батьківських зборів, колективних та індивідуальних бесід, спеціальних зустрічей з представниками медичних та правоохоронних органів, загальношкільних та інших конференцій, диспутів, обговорення реальних ситуацій наркотизації на основі результатів психолого-педагогічної діагностики стилю взаємин у сім'ї, емоційного контакту з батьками тощо. Така робота має здійснюватись паралельно з відповідною профілактичною роботою з дітьми, адекватною рівню їх розвитку, віку, але дещо випереджати її за змістом. Це є умовою успішної взаємодії школи і сім'ї у спільній профілактичній роботі антинаркогенного спрямування.

Враховуючи те, що заходи педагогічної профілактики, сьогодні мають ситуативний характер, який виключає системність і послідовність у їх

здійсненні важливим є створення координаційного центру з профілактичної роботи відносно наркогенних адикцій у дітей та молоді.

Актуальними питаннями залишаються: розробка дієвих шляхів комплексної реабілітації (соціальної, економічної, психологічної, трудової, педагогічної, побутової) молоді з адитивною поведінкою, залучення широкого кола інституцій до вирішення даної проблематики, ліквідації формалізму у роботі структур, матеріальна допомога з боку державних і недержавних установ для організації спеціальних програм та адресної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Боришевский М.Й. Психологические особенности самосознания подростка. – К.: Вища школа, 1980. – 168 с.
2. Братусь Б.С., Розовский И.Я., Цапкин В.Н. Психологические проблемы изучения и коррекции аномалий личности. – М.: МГУ, 1988. – 86 с.
3. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М.: Просвещение, 1989. – 250 с.
4. Медико-соціальні та правові аспекти девіантної поведінки дітей та підлітків: Методичні рекомендації / Слабкий Г.О., Беспалько В.В., Коган О.В., Федьков О.О. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – 32 с.
5. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: Навчально-методичний посібник. – К.: Освіта, 1996. – 352 с.
6. Ранняя профилактика отклоняющегося поведения / Под ред. А.В. Татенко, Т.М. Титаренко. – К.: Радянська школа, 1989. – 128 с.

Статья содержит результаты теоретико-экспериментального изучения вопроса аддиктивного поведения у разных категорий молодежи и поиска путей повышения эффективности профилактической педагогической работы в данном направлении.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, девиантное поведение; диагностика, профилактика.

The article contains the results of the theoretical and practical reasaching of question of dependent behavior at the different categories of young people and search of ways of increase of efficiency of prophylactic pedagogical work from this direction.

Keywords: dependent behavior, deviation behavior; diagnostics, prophylaxis.

Боровисюк Т.В.

*викладач гуманітарних дисциплін,
заступник директора з
навчально-виховної роботи
Кам'янець-Подільського
планово-економічного технікуму-
інтернату*

СПРИЯННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЮ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розглянуто проблему працевлаштування молоді з особливими потребами. Запропоновано кроки вирішення проблеми успішного працевлаштування випускників ВНЗ. Значна увага приділена питанню формування правових знань випускника, його психологічної готовності до трудової зайнятості.

***Ключові поняття та терміни:** зайнятість молоді, ринок праці, безробіття, сприяння працевлаштуванню, шляхи пошуку роботи, резюме, співбесіда із роботодавцем.*

Україна як суверенна, незалежна, демократична держава перебуває сьогодні на досить складному етапі свого розвитку. Обов'язок усіх громадян працювати, забезпечення державою повної зайнятості давно відійшли у минуле, поступилися місцем вільній зайнятості та безробіттю.

Проблеми, пов'язані з розвитком ринкової економічної системи в Україні, вимагають активного формування ринку праці і забезпечення високого рівня зайнятості економічно активної частини населення, а особливо молоді.

Забезпечення задовільного рівня зайнятості молоді на сьогодні є одним із пріоритетних завдань розвитку держави. Адже саме молодь є найактивнішою частиною працездатного населення. Лише з урахуванням динаміки рівня її зайнятості можна розробляти соціально-економічні прогнози розвитку країни на довготривалу перспективу.

Молодь є найбільш уразливою та соціально не захищеною категорією населення: відсутність достатнього практичного досвіду, професійних знань, а часто і моральна невідповідність до конкуренції на ринку праці стають основними причинами безробіття випускників вишів. Довготривале безробіття або ж невідповідність роботи, заробітної плати рівню прагнень молоді людини, а звідси, невідповідність її уявленням про «щасливе, забезпечене» життя часто ведуть до дезадаптації молоді, що в кінцевому результаті може призвести до поведінки протиправного характеру, тобто до злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо.

Ігнорування проблеми безробіття серед молодих людей може призвести до відсутності кваліфікованого кадрового потенціалу в країні, підвищення рівня незайнятості, злочинності серед молоді.

Особливо складно зреалізувати своє право на працю молодим людям з особливими потребами. Окрім вищеперерахованих причин їх незайнятості додаються ще і побутова неготовність підприємств чи установ надати робоче місце інваліду, територіальні віддаленість місця проживання від місця роботи і т.д. Але найчастіше причинами безробіття стають - відсутність у молодого спеціаліста правових знань (навпаки, їх наявність можуть гарантувати працевлаштування), відсутність знань про ефективні шляхи пошуку роботи.

Важливу роль у вирішенні питання – сприяння працевлаштуванню випускників – відіграють вищі навчальні заклади.

Саме навчальні заклади мають поставити перед собою завдання сформувати у студентів-випускників практичні навички успішного працевлаштування: ознайомити їх з шляхами пошуку роботи, навчити складати резюме, вести ділову телефонну розмову з роботодавцем, готуватися до співбесіди, ознайомити з основними правилами, технікою поведінки в перший робочий день в новому колективі тощо.

Визначимо основні кроки успішного працевлаштування молоді з особливими потребами.

Перший крок: правовий.

Молоді люди - випускники мають бути озброєні знаннями, що базуються на основних тезах законодавчої бази, які регламентують, в окремих випадках, гарантують їх працевлаштування.

На сьогодні працевлаштування громадян, в тому числі молоді з особливими потребами, регламентують:

- Конституція України;
- Кодекс законів про працю України;
- Закон України „Про зайнятість населення” від 05 липня 2012 року;
- Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.91(зі змінами та доповненнями);
- Постанова Кабінету Міністрів «Про реалізацію статей 19 і 20 Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" України від 31 січня 2007 р. № 70;
- Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 5 лютого 1993 року (зі змінами та доповненнями)
- Указ Президента України „Про заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді” від 6 жовтня 1999 року N 1285/99;
- Постанова Верховної Ради України „Про інформацію Кабінету Міністрів України "Про забезпечення працевлаштування молоді, зокрема випускників шкіл, вузів та інших навчальних закладів" від 16 липня 1997 року N 463/97-ВР;
- Постанова Кабінету Міністрів України „Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням” від 22 серпня 1996 р. N 992;

Соціологічне опитування проведене серед студентів навчальних закладів дозволило виявити запитання, відповіді на які найбільше цікавлять їх кореспондентів.

Наведемо для прикладу окремі з них і одночасно надамо відповіді з посиланням на нормативно-правову базу. :

№ з/п	Питання	Стаття нормативно – правового документа, що дає відповідь на запитання; коротка відповідь
1.	Хто займається питаннями працевлаштування молоді на державному рівні?	<p><u>Відповідь дає ст. 6 Закону України „Про зайнятість населення”</u></p> <p>Відповідно до <i>статті 6</i> Закону України „Про зайнятість населення” громадяни мають право на вибір місця, виду діяльності та роду шляхом самостійного забезпечення особою своєї зайнятості чи звернення з метою працевлаштування до роботодавця або за сприяння центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції (<i>до складу державної служби зайнятості входять також навчальні заклади, центри професійної підготовки незайнятого населення, інформаційно-обчислювальні центри, територіальні та спеціалізовані бюро зайнятості, центри реабілітації населення, підприємства, установи і організації, підпорядковані службі зайнятості</i>), чи суб’єкта господарювання, який надає послуги з посередництва у працевлаштування звернення до підприємства, установи, організації, індивідуального селянського (фермерського) господарства і до іншого роботодавця або при безплатному сприянні державної служби зайнятості.</p>
2.	Хто має право на соціальний захист у разі настання безробіття?	<p><u>Відповідь дає ст. 9 Закону України „Про зайнятість населення”</u></p> <p>Відповідно до ст. 9 Закону України «Про зайнятість населення» кожен громадянин має право на соціальний захист у разі настання безробіття.</p>
3.	Послуги державної служби, пов’язані із забезпеченням зайнятості населення, є на сьогодні платними чи безоплатними?	<p><u>Відповідь дає ст. 12 Закону України „Про зайнятість населення”</u></p> <p>Відповідно до ст.. 12 Закону України „Про зайнятість населення” кожен має право на <i>безоплатне одержання інформації</i> про пропонування і попит на робочу силу, зокрема про вільні робочі місця(посади), можливості та умови працевлаштування на території України та за кордоном, професійну орієнтацію, професійне навчання та інші послуги, передбачені законодавством.</p>
4.	Сьогодні в оголошеннях на заміщення вакантних місць можна часто-густо натрапити на те, що потенційні роботодавці зазначають обмеження щодо віку, статі кандидатів. Чи є їх вимоги правомірними?	<p><u>Відповідь дає ст. 12 Закону України „Про зайнятість населення”</u></p> <p>Відповідно до ст.12 Закону України „Про зайнятість населення” забороняється в оголошеннях про вакансії зазначати обмеження щодо віку кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати вимоги, що надають перевагу одній із статей</p>

№ з/п	Питання	Стаття нормативно – правового документа, що дає відповідь на запитання; коротка відповідь
5.	Сьогодні складно працювати молодим незаміжнім дівчатам або заміжнім без дітей. Потенційні роботодавці розпитують про особисте життя, про те чи є в планах на найближчий час народження дитини?	<p><u>Відповідь дає ст. 12 Закону України „Про зайнятість населення”</u></p> <p>Відповідно до ст.12 Закону України „Про зайнятість населення” забороняється... також вимагати від осіб, які працюють, надання відомостей про особисте життя.</p>
6.	Часто чую фразу «молодий спеціаліст, соціальний захист молодих спеціалістів». Хто такий «молодий спеціаліст»?	<p><u>Відповідь дає ст. 197 КЗпП</u></p> <p>Ст. 197 КЗпП визначає, що працездатна молодь - громадяни України віком від <u>15 до 28 років</u> після <u>закінчення</u> або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби.</p>
7.	Сьогодні часто роботодавці практикують встановлення для працівників випробувального терміну. Але зрозуміло, що спеціалістам одразу після закінчення навчального закладу без досвіду практичної роботи складно відповідати вимогам роботодавця. Чи є можливість уникнути терміну випробування?	<p><u>Відповідь дає ст. 26 КЗпП</u></p> <p>Особливості працевлаштування та організації роботи молоді визначається Кодексом законів про працю (КЗпП)</p> <p>Відповідно до статті 26 КЗпП при укладенні трудового договору з молодим спеціалістом може бути <u>обумовлено угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається</u>. Умова про випробування повинна бути зазначена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу.</p> <p>В період випробування на працівників поширюється законодавство про працю.</p> <p><u>Випробування не встановлюється при прийнятті на роботу:</u> осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; <u>молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів</u>; осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби; інвалідів, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи.</p>
8.	Дуже хвилююся, а що як на роботі не все одразу буде вдаватися. Ледь отримавши робоче місце мене можуть звільнити. Чи є «знижки» для молодих спеціалістів?	<p><u>Відповідь дає ст. 197 КЗпП</u></p> <p>Стаття 197 КЗпП називається „Надання молоді першого робочого місця”, в ній зазначено: «Працездатній молоді - громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після</p>

№ з/п	Питання	Стаття нормативно – правового документа, що дає відповідь на запитання; коротка відповідь
		<p>звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби <u>надається перше робоче місце на строк не менше двох років</u>.</p> <p>Молодим спеціалістам - випускникам державних навчальних закладів, потреба в яких раніше була заявлена підприємствами, установами, організаціями, надається робота за фахом на період <u>не менше трьох років у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.</u>”</p>
9.	<p>Після закінчення технікуму планую працювати за фахом та вступати на заочну форму навчання до Тернопільського економічного університету. Двічі на рік протягом трьох років мені потрібно бути на екзаменаційній сесії у Тернополі. Чи дозволить мені керівник не бути на роботі?</p>	<p><u>Відповідь дає ст. 201 КЗпП</u></p> <p>Молоді, яка поєднує роботу з навчанням надаються пільги.</p> <p>Зокрема, відповідно до статті 201 КЗпП для професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників, особливо молоді, власник або уповноважений ним орган організує індивідуальне, бригадне, курсове та інше виробниче навчання за рахунок підприємства, організації, установи.</p> <p>Працівникам, які проходять виробниче навчання або навчаються в навчальних закладах без відриву від виробництва, власник або уповноважений ним орган повинен створювати необхідні умови для поєднання роботи з навчанням.</p>
10.	<p>Чи мають пільги у працевлаштуванні молоді спеціалісти з особливими потребами?</p>	<p><u>Відповідь дає ст.19 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».</u></p> <p>«Підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, зобов'язані <u>виділяти та створювати робочі місця для працевлаштування людей з особливими потребами.</u></p> <p>Цей обов'язок підкріплений нормами ст.19 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», відповідно до якої для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, які використовують найману працю, <u>установлюється норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб» - у кількості одного робочого місця.</u></p> <p>Виконанням нормативу робочих місць вважається <u>працевлаштування роботодавцем інвалідів, для яких це місце роботи є основним.</u></p>
11.	<p>Роботодавець звільнив нашу родичку з роботи, яка нещодавно отримала інвалідність - прояснив, що вона вже має пенсію, нехай інші працюють. Боюся почути</p>	<p><u>Відповідь дає ст.17 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».</u></p> <p>Відповідно до частини третьої статті 17 Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», відмова в укладенні трудового договору, звільнення за ініціативою адміністрації, з мотивів інвалідності не допускається, за винятком випадків,</p>

№ з/п	Питання	Стаття нормативно – правового документа, що дає відповідь на запитання; коротка відповідь
	подібну відповідь при працевлаштуванні, адже маю інвалідність.	коли за висновком медико-соціальної експертизи стан його здоров'я перешкоджає виконанню професійних обов'язків, загрожує здоров'ю і безпеці праці інших осіб або продовження трудової діяльності чи зміна її характеру та обсягу загрожує погіршенню здоров'я інвалідів.

Найкращий учитель - це життя. Пропонуйте своїм студентам застосувати на практиці отримані після опрацювання законодавчої бази правові знання. Вирішення студентами «життєвих ситуацій», коментар з посиланням на нормативно-правову базу щодо правового регулювання працевлаштування молоді, дозволить встановити їх об'єктивний рівень.

Наведено для прикладу «життєві ситуації» в які потратили герої.

- 1) Пан Олег закінчив навчальний заклад, активно шукає роботу. Звернувся за допомогою до міського центру зайнятості. Спеціаліст центру повідомила, що пан Олег може розпочати пошук роботи *із сектору самостійного пошуку роботи*: на стендах самостійного пошуку, у татч-скріні, комп'ютерах вільного доступу. Однак, використання комп'ютерної бази для пошуку роботи коштує 10 грн.. «Майже символічна ціна!»- мило посміхаючись, каже Олена Петрівна. «Ні, сьогодні немає часу, прийду завтра!» - відповідає Олег, а сам думає «10 гривень позичу у Сашка».
- 2) Світлана навчається на заочному відділенні на спеціальності бухгалтерський облік. Мріє бути самостійною, тому шукає роботу. В одній із місцевих газет прочитала, що підприємство шукає касира, однак роботодавець обмежив вік та стать кандидата: *жінка віком 25-30 років*. Світлана засмутилася – їй лише 23, але вирішила випробувати долю – адже у неї диплом з відзнакою! Прийшовши до роботодавця та повідомивши йому про свій вік, почула «Ні, я навіть і не буду дивитися ваші документи. Ви нам не підходите по віку». Світлана вийшла з кабінету розчарована і пригнічена.

- 3) Роботодавець скептично дивиться на 22-х річну Оксану «Молода...., шлюбної обручки немає...., вийде заміж..., скоро піде в декрет..., знову шукай бухгалтера...». «У ваших найближчих планах є народження дитини?»- безцеремонно запитує він.
- 4) «Ви претендуєте на соціальні пільги як молодий спеціаліст? Який же Ви молодий спеціаліст? Вам уже, якщо не помиляюся 27 років! Знаєте ким я був у ваші роки!»- обурено запитує роботодавець. Максим, не обговоривши бажане, вийшов з кабінету.
- 5) Тетяні відразу після закінчення навчального закладу поталанило – отримала роботу бухгалтера, хоч заробітна плата не висока, але вона тепер самостійна. До роботи відносилася відповідально. А тут – запізнилася на три дні з подачею звітності до пенсійного фонду. Керівник довго не роздумував – звільнив з роботи. «На вулиці повно безробітних, вони будуть цінувати свою роботу» - так пояснив він її звільнення.
- 6) Петро закінчив навчальний заклад, за оголошенням прийшов на підприємство ДП «Престиж», там потрібен бухгалтер. Роботодавець повідомив: «Ми шукаємо людину з досвідом, але Ви не погано навчалися, у Вас гарна характеристика. Ось бачу і писали курсову роботу за напрямом діяльності нашого підприємства. Гарзд ризикну! Прийму Вас на роботу з випробувальним терміном на три місяці. Якщо не підтвердити моїх сподівань – звільню! Будьте готові!».
- 7) Олена після закінчення технікуму вступила на заочне відділення університету. У грудні отримала з університету виклик на заліково-екзаменаційну сесію. Звернулася з клопотанням до керівника, щоб той надав відпустку із збереженням заробітної плати. Однак, почула різке «Знаю я ваші сесії! А тут хто буде працювати? У мене немає для тебе дублерів. Не відпускаю, бухгалтерія саме звіти готує!»
- 8) «Вибачте, у документах зазначено, що у Вас інвалідність?».- співчутливо і дещо збентежено перепитує роботодавець. «У нас

великий обсяг роботи, не знаю, чи Ви витримаєте. А далі часті лікарняні. Хто в цей час буде виконувати обов'язки? Ні, Ви нам не підходите».

Крок другий: інформаційний.

Озбройте студента знаннями про основні шляхи пошуку роботи. Наголосіть, що найефективніші з них це:

1. Звернення до центру зайнятості. Кваліфіковані фахівці допоможуть у підборі роботи. Використання інформації безплатних сервісів «Пошук роботи» державної служби зайнятості.
2. Постійний перегляд періодичних видань, що містять інформацію про вакансії (зокрема спеціалізовані видання).
3. Використання можливостей мережі Інтернет.

Насамперед слід використовувати інформацію сайтів державної служби зайнятості

- www.dcz.gov.ua
- www.trud.gov.ua

Найпоширеніші українські сайти, присвячені пошуку роботи:

- ajob.com.ua
 - www.rabota.com.ua
 - Job.bigmir.net.
4. Використання послуг кадрових агенцій.
 5. Звернення за допомогою до друзів, родичів, знайомих.
 6. Самопошук роботи.

Крок третій –навчально-рекомендаційний.

Успішне працевлаштування молоді можуть забезпечити три важливих справи: грамотно сформоване резюме, супровідний лист роботодавцю та, найважливіше, – успішно пройдено співбесіда.

Доведіть до відому майбутнього кандидата на працевлаштування структуру листа до роботодавця та резюме.

Структура листа:

1. Зверніться до роботодавця з повагою.
2. Вкажіть інформаційне джерело, з якого Ви дізналися про вакансію. Зазначте посаду, на яку Ви претендуєте.
3. Поясніть причину Вашої зацікавленості саме цим місцем роботи.
4. Визначте переваги саме Вашої кандидатури (або додайте до листа резюме).
5. Зверніться з проханням про ділову зустріч або телефонний дзвінок.
6. Надайте контактну інформацію.
7. Подякуйте за увагу та висловіть надію на отримання відповіді.

Структура резюме:

1. *Прізвище, ім'я, по батькові.*

2. *Основні особисті дані:*

дата народження, адреса, контактні телефони. Варто зазначити сімейний стан

3. *Мета пошуку роботи:*

зазначте посаду, на яку Ви претендуєте.

4. *Освіта та професійна підготовка:*

вказіть навчальні заклади, курси, які Ви закінчили, зазначте отримані спеціальності та кваліфікацію; зробіть акцент щодо освіти, досягнень саме за тією посадою, на яку претендуєте.

5. *Досвід роботи:*

подайте у зворотній хронологічній послідовності, наголос зробіть на найважливішій інформації.

6. *Додаткова інформація:*

зазначте ділові риси, знання мов, уміння користуватися комп'ютером, наявність прав водія тощо. Опишіть особисті якості, готовність до роботи з ненормованим робочим днем та ін.. Описуючи свої особисті якості, згадайте в першу чергу ті, що потрібні для роботи за вашою спеціальністю (*аналітичний склад розуму, акуратність, уважність до деталей, уміння працювати з великим обсягом інформації та ін..*).

1. Дата складання резюме (поточна дата).

Проінформований, а, отже, озброєний. Озбройте студента інформацією про те, яких знань та умінь вимагають роботодавці від особи, що претендує на вакантне місце, першу чергу:

- освіта за фахом;
- досвід роботи;
- серйозний рівень знань; .
- знання англійської мови;
- уміння працювати з комп'ютером і прикладними професійними програмами;
- Уміння працювати з нормативними документами.

Підготуйте студента до запитань роботодавця:

- 1) *Розкажіть про себе. Який навчальний заклад закінчили? Де і ким на даний час Ви працюєте?*
- 2) (Орієнтир: відповідь має тривати не більше двох хвилин. Дуже стисло, однак доведіть, що ви чудовий кандидат на дану посаду)
- 3) *Чому ви обрали саме цю роботу?* (Орієнтир: наведіть серйозні аргументи: можливість кар'єрного росту, корисний досвід роботи)
- 4) *Чи шукаєте ви роботу в інших місцях?* (Орієнтир: якщо шукали, потрібно коротко відповісти «так», але не пояснювати де)
- 5) *Чи не будуть заважати Вашому особистому життю ненормовані робочі дні, відрядження?* (Орієнтир: закон забороняє цікавитися особистим життям, впевнено відповідайте «ні»)
- 6) *Які ваші сильні сторони?* (Орієнтир: підкреслюйте ті якості, які корисні для даної посади)
- 7) *Які ваші слабкі сторони?*(Орієнтир: це запитання слід використати для підсилення першого)
- 8) *Чому ви хочете отримати саме цю роботу?*(Орієнтир: потрібно підготуватися заздалегідь. Від вас чекають підтвердження, що ви володієте інформацією про підприємство)

- 9) *Чому ви пішли з попереднього місця роботи?* (Орієнтир: не слід говорити про конфліктні ситуації, негативно відгукуватися про керівництво фірми, безперспективність кар'єрного росту)
- 10) *Як ви уявляєте себе через 5 років?* (Орієнтир: якщо ви хочете отримати роботу, бажано перспективу пов'язувати з цією фірмою)
- 11) *На яку зарплату ви розраховуєте?* (Орієнтир: бажано ухилитися цього питання, однак, якщо роботодавець наполягає, назвіть середня між нижньою і верхньою межею)
- 12) *Чи є у Вас запитання до нас?* (Орієнтир: ніколи не кажіть, що у вас немає більше запитань: можна запитати, що очікує фірма від кандидата на посаду,
- 13) *Яким на вашу думку має бути керівник?* (Орієнтир: насправді хочуть виявити рівень вашої конфліктності. Ідеальною є відповідь: компетентним, сильний лідер, об'єктивний).

Кандидат на працевлаштування має знати, що інколи причинами для відмови у працевлаштуванні можуть стати:

- запізнення на співбесіду;
- не міцне рукостискання;
- слабкий голос, погана дикція, неграмотне мовлення;
- поганий зовнішній вигляд;
- відсутність інтересу, ентузіазму, жвавості;
- недостатня тактовність, урівноваженість;
- надмірна матеріальна зацікавленість;
- негативні відгуки з попереднього місця роботи;
- неможливість працювати поза графіком роботи;
- відсутність запитань до роботодавця;
- небажання розпочати «знизу»: очікувань багато і дуже швидко;
- нездатність сприймати критику.

З'ясувати, де помилилися кандидати на працевлаштування і чому їм відмовлено у працевлаштуванні допоможуть «життєві ситуації»:

- 1) Олександр, не вагаючись ні на хвилину, розповів потенційному роботодавцеві про те, що на попередньому місці роботи пропрацював лише 2 тижні – звільнився у зв'язку з тим, що постійно конфліктував з колегою, адже той був, так би мовити, не зовсім компетентним у бухгалтерії.
- 2) Тетяна пришла на співбесіду своєчасно, ще є 15 хвилин, щоб зібратися з думками перед важливою розмовою. Однак, пройшло 30 хвилин, а роботодавець не викликає її до кабінету. «Повідомте про мене Петру Васильовичу. Я вже тут чекаю півгодини. У мене зустріч у іншому місці на 11.00» - каже вона обурено секретарю.
- 3) Роботодавець уважно вивчає резюме Михайла, мовчить уже 3 хвилини. Раптом мобільний дзвінок. «Це мама турбується - думає Михайло. – Відповім, адже поки що ніхто ні про що мене не запитує. Алло» – тихо запитує у слухавку.
- 4) «Чи маєте Ви до мене запитання, Олено?» - запитує роботодавець. «Ні» - відповіла кандидатка.
- 5) «Ви мені пропонуєте роботу помічника бухгалтера? Але в оголошенні була вакансія на бухгалтера...» - стурбовано перепитує Катерина. – «А яка тут зарплата...?».
- 6) «Володимире Петровичу, мені дуже потрібна ця робота... У мене маленька дитина.... Крім того я сплачую кредит за житло... » - зводить очі на роботодавця Микола.

Крок четвертий: психологічний.

Важливо зробити наголос на тому, що успіху в житті можна досягти лише за умови активної позиції. А в справі працевлаштування тим більше - ніколи не варто залишатися без руху. Слід постійно спостерігати за ситуацією на ринку праці, ніколи не зупинятися на досягнутому. Крім того, що важливо сформувані у студентів чіткі знання про шляхи пошуку роботи та слід допомогти їм віднайти особисте переконання «Я обов'язково знайду

роботу!», "Під лежачий камінь вода не тече", «Хто стукає, тому відкривають».

Переконайте молодих людей, що не дивлячись на складну ситуацію із зайнятістю населення в Україні, – можливість працевлаштуватися завжди є.

І підтвердженням цього стануть самостійно «виведені» студентами правила, віднайдені шляхи, що забезпечать їх успішне працевлаштування.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України.
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 05 липня 2012 року.
3. Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.91(зі змінами та доповненнями).
4. Постанова Кабінету Міністрів «Про реалізацію статей 19 і 20 Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" України від 31 січня 2007 р. № 70.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням» від 22 серпня 1996 р. N 992.
6. Гриценко Т.Б. Етика ділового спілкування. Навчальний посібник / К. : Центр учбової літератури, 2007.- 244-256 с.

Інформаційні джерела.

1. <http://www.info-library.com.ua/books-book-132.html>
2. http://posibnyky.vntu.edu.ua/et_/l.htm

The article deals with the problem of youth employment with special needs. The steps are which helps to solve the problem as for the successful employment of graduates. A lot of attention is paid to the question of making a legal knowledge of graduate and his psychological readiness to employment.

Keywords and terms: youth employment, labor market, unemployment, promoting the employment, ways of looking for a job, resume, interviews with employers.

Ліщинська А.Б.
*викладач правових дисциплін
Кам'янець - Подільського
планово-економічного
технікуму-інтернату*

СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ

Ключові слова: обов'язкова частка, суб'єкти права на обов'язкову частку, розмір обов'язкової частки.

Актуальність дослідження розкривається у виявленні проблемних аспектів регулювання майнових відносин у сфері спадкування серед суб'єктів права на обов'язкову частку.

Метою даної роботи є аналіз суб'єктів права на обов'язкову частку у спадщині з виокремленням проблематики, яка притаманна деяким з них. Формування пропозицій щодо врегулювання суперечностей. Питання пов'язані з темою дослідження висвітлювалися у працях таких вчених, як О.Є. Кулешов, О.П. Печений, Є.О. Мічурін В. І. Серебровський, П. С. Никитюк, С. Я. Фурса, Я. М Шевченко та та інші.

Заповіт-це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті згідно статті 1233 Цивільного Кодексу України[1,с.352]. Спадкодавець може в заповіті заповідати своє майно будь-яким особам, в тому числі стороннім. Водночас чинний ЦК дещо обмежує свободу заповіту у зв'язку з тим, що спадкодавець мав певні майнові зобов'язання перед визначеним колом осіб відповідно до норм Сімейного кодексу України. Автори вважають, що існування інституту обов'язкової частки певним чином все ще зумовлене неготовністю держави взяти на себе забезпечення належного рівня матеріального благополуччя для неповнолітніх та непрацездатних громадян, тобто інститут обов'язкової частки у спадщині покликаний здебільшого виконувати соціальну або матеріально-забезпечувальну функцію спадкового права[2,с.225].

Обов'язкова частка у спадщині – половина від тієї частки, яка належала б кожному зі спадкоємців, що мають право на неї, при спадкуванні за

законом, незалежно від змісту заповіту. Перелік осіб, які мають право на отримання частки спадкового майна є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає, згідно статті 1241 Цивільного Кодексу України (далі ЦКУ). Такими спадкоємцями є малолітні особи (до 14 років), неповнолітні (від 14 до 18 років), повнолітні непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені) непрацездатний вдівець (вдова), непрацездатні батьки (усиновителі) спадкодавця та діти, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені після відкриття спадщини [1, с. 354]. Тобто, право на обов'язкову частку не мають ні спадкоємці за законом другої черги, ні спадкоємці, які спадкують за правом представлення цю частку. Право на таку частку не залежить від згоди інших спадкоємців на її отримання, рівно як і від того, чи проживав необхідний спадкоємець разом із спадкодавцем, чи окремо від нього. Спадкування обов'язкової частки є правом спадкоємця, а не його обов'язком, тому він може подати заяву до нотаріуса, що він не претендує на отримання свідоцтва на обов'язкову частку і відповідно не отримає свідоцтво про право на спадщину. Такому спадкоємцю потрібно подати про це заяву до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини. У випадку, якщо обов'язковий спадкоємець не прийме обов'язкову частку спадщини у встановлений законом строк (чи відмовиться від прийняття), майно переходить до спадкоємців за заповітом. Неповнолітні або представники малолітніх дітей, представники недієздатної чи обмежено дієздатної особи мають право подати заяву про відмову від обов'язкової частки тільки за згодою органів опіки та піклування. Слід мати на увазі, що непрацездатність може виникати внаслідок двох різних причин. По-перше, особи можуть бути непрацездатними за віком, тобто у разі досягнення ними пенсійного періоду. По-друге, спадкоємці можуть бути непрацездатними за станом свого здоров'я. Мова йде про інвалідів 1-ї, 2-ї і 3-ї груп, якщо їх інвалідність встановлена МСЕК. Якщо у спадкодавця в числі родичів немає вище перелічених осіб, то право на обов'язкову частку у спадщині відсутня. Але якщо ж такі особи є, то при оформленні спадщини обов'язкова частка

повинна бути неодмінно визначена. В іншому випадку мова буде йти про порушення прав спадкоємців. Якщо неповнолітня особа набуває повної цивільної дієздатності (у разі реєстрації шлюбу особи, яка не досягла повноліття, або у випадку, якщо особа, яка досягла шістнадцяти років, працює за трудовим договором, а також якщо неповнолітня особа записана матір'ю або батьком дитини), вона також зберігає за собою право на обов'язкову частку. У разі, якщо особа досягла пенсійного віку, але продовжує трудову діяльність, вона не позбавляється права на обов'язкову частку у спадщині суб'єктами права на обов'язкову частку[3]. Розглянемо більш детально проблемне питання щодо спадкування інвалідами обов'язкової частки. Порядок встановлення групи інвалідності чітко визначений у Інструкції про встановлення груп інвалідності, яку затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.09.2011 N 561[4]. Чим вища група інвалідності, тим нижчі критерії життєдіяльності людини (до яких відносять: здатність до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю своєї поведінки, спілкування, навчання, виконання трудової діяльності). Отже, що положення ч. 1 ст. 1241 ЦКУ, яке визначає, що данні особи «мають право на половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом» є недоцільним, оскільки рівень непрацездатності цих осіб різний. Абзац другий частини першої даної статті встановлює, що: «Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення». З приводу даного твердження пропонуємо, що законодавцеві доцільніше було б звернути увагу не на відносини між спадкодавцем і спадкоємцем, а на матеріальне становище осіб, що мають право на обов'язкову частку. У ЦКУ в ст. 1224 зазначені обставини усунення від права на спадкування, і тому при вирішенні питання про право на обов'язкову частку повинні враховуватися норми цієї статті, а відносини між спадкодавцем і спадкоємцем не повинні мати вирішального впливу на розмір його частки.

Висновок: таким чином, держава намагається забезпечити мінімальну соціальну справедливість для членів сім'ї заповідача, захист їхніх майнових інтересів, зокрема щодо майна, в створенні якого вони, можливо, брали участь. Особи з нижчим рівнем працездатності повинні отримувати обов'язкову частку у більшому розмірі. Законодавцеві було б доцільніше внести зміни до ст. 1241 ЦКУ, з приводу розміру обов'язкової частки, і визначити її розмір в межах від повного обсягу частки, на яку дана особа має право за законом, до половини такої частки, а сам розмір обов'язкової частки повинен встановлюватися судом в кожному окремому випадку з урахуванням його особливостей.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України – ВВР – 2003 - № 40-44 - с.253
2. Павлюк Н. М. Свобода заповіту та право спадкування обов'язкової частки: правовий аспект / Н. М. Павлюк // Часопис Київського університету права.- 2012.- № 2. – С. 225. \ [Електроний ресурс] \ - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_2_55.
3. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.uapravo.net/akty/postanoviresolution/akt5bsgs5g/page4.htm>
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності» від 14 листопада 2011 р., № 1295/20033

Гльос І.Р.

*викладачекономічних дисциплін
Кам'янець-Подільського планово-
економічного технікуму-інтернату*

ПРОЕКТ

реабілітаційно-оздоровчого комплексу «Надія»

Суть запропонованого проекту – «Створення реабілітаційно-оздоровчого комплексу для відпочинку, оздоровлення та реабілітації учасників бойових дій, учнів загальноосвітніх шкіл та молоді з обмеженими функціональними можливостями»

Вартість проекту – **7349288 грн.**

Резюме проекту

Ціль створення комплексу: Створення умов для медичного супроводу реабілітаційного процесу, соціально-психологічна реабілітації учасників бойових дій та їх повної або часткової інтеграції у житті суспільства; відпочинок та оздоровлення учнів загальноосвітніх шкіл та молоді з обмеженими функціональними можливостями на базі табору «Надія» (с. Суржа Кам'янець-Подільського району Хмельницької області).

Передумови створення: чисельна кількість учасників бойових дій під час проведення АТО; недостатній рівень організації відпочинку та оздоровлення учнів загальноосвітніх шкіл, молоді з обмеженими функціональними можливостями м. Кам'янця-Подільського та Кам'янець-Подільського району.

Місце знаходження: Хмельницька область, Кам'янець-Подільський район, с. Суржа.

Очікувані результати: Відновлення фізичного та психічного здоров'я учасників бойових дій, а також адаптація до соціального життя суспільства; відпочинок та оздоровлення учнів загальноосвітніх шкіл та молоді з обмеженими функціональними можливостями.

Джерело фінансування: Кошти державного бюджету, обласного бюджету, районних бюджетів, благодійні кошти.

Вартість даного проекту складає **7349287,5 грн.**

2. Опис комплексу «Надія»

Опис місцерозташування та характеристика Комплексу.

Кам'янець-Подільський планово-економічний технікум-інтернат є одним із небагатьох навчальних закладів, де здобувають освіту діти з особливими потребами.

Для вирішення основних завдань підготовки конкурентоспроможних спеціалістів у навчальному закладі створено потужну матеріально-технічну та оздоровчо - реабілітаційну бази.

Відповідно до наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 14.02.2000 року № 85 Кам'янець-Подільському планово-економічному технікуму-інтернату в травні 2000 року передано споруди дитячого табору Хмельницької облспоживспілки в селі Суржа Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

Сьогодні це табір відпочинку "Надія", який є структурним підрозділом Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату та створений з метою медичної реабілітації, оздоровлення і відпочинку студентів з особливими потребами під час канікул.

Табір відпочинку розташований в екологічно чистому лісовому масиві неподалік ставка на відстані 18 км від м. Кам'янець-Подільського і в 2-х км від с. Суржа. Територія табору асфальтована, під'їдні шляхи з твердим покриттям. Зелена зона впорядкована: плодові дерева, декоративні кущі, доглянуті квітники. На території обладнані спортивні майданчики, футбольне, баскетбольне та волейбольне поля. Служба охорони в таборі

організована у відповідності з нормативно-правовими актами, забезпечує збереження майна та організовує ремонтні роботи, тому будівлі, споруди, обладнання та прилегла територія знаходяться в належному стані, хоча не експлуатуються тривалий час у зв'язку з відсутністю належного фінансування. Джерелами фінансування табору відпочинку "Надія" є: грошові кошти планово - економічного технікуму-інтернату; благодійні і спонсорські внески юридичних та фізичних осіб; інші джерела незаборонені чинним законодавством України.

Зокрема, площа земельної ділянки табору відпочинку - 7,1046 га (державний акт на право постійного користування П-ХМ № 002766 від 04.02.2002р.), площа забудови - 5945,8 м. кв., ступінь довговічності - II, початок забудови - 1986 рік. Більшість приміщень табору відпочинку "Надія" введена в експлуатацію, оприбуткована на рахунок 103 "Будинки та споруди", проведена індексація житлового фонду (спальний корпус) і їх вартість складає 1364515 грн., а саме:

- приймально-медичний корпус - 194584,00 грн., який потребує косметичного ремонту;
- клуб - їдальня - 444288,00 грн., який потребує косметичного ремонту;
- спальний корпус (розрахований на 80 ліжко-місць) - 564790 грн., який потребує косметичного ремонту;
- господарський корпус - 89232,00 грн., який потребує косметичного ремонту;
- артезіанська свердловина № 1 - 22152,00 грн., яка потребує технічного обслуговування та заміни глибинних насосів подачі води;
- артезіанська свердловина № 2 - 22152,00 грн., яка потребує технічного обслуговування;
- водонапірна башта № 1 - 4264,00 грн., потребує технічного обслуговування;
- водонапірна башта № 2 - 4264,00 грн., потребує технічного обслуговування;

- септик - 18789,00 грн., який потребує часткового ремонту та обслуговування;
- очисні споруди розукомплектовані (в експлуатацію не вводилися);
- трансформаторна підстанція, яка в задовільному стані, однак потребує технічного обслуговування та спеціальних випробувань;
- ЛЕП - 10 кВт., ЛЕП - 0,4 кВт., яка потребує технічного обслуговування та 70 м ремонту (відсутні дроти на 4-х прольотах високовольтних опор);
- під'їзна дорога, під'їзди і майданчики, знаходяться в задовільному стані, однак окремими місцями потребують проведення ремонтних робіт;
- пожежне депо, потребує косметичного ремонту, пожежний автомобіль відсутній;
- котельня на твердому паливі (дрова, вугілля, брикет тощо) більше 15 років не працювала;
- огорожа по периметру табору відпочинку знаходиться в задовільному стані, однак місцями потребує часткового ремонту.

Доречно зауважити, що після проведення ремонтних робіт будівель, споруд та відповідного забезпечення матеріально - технічної бази, табір відпочинку "Надія", який знаходиться на балансі Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату і тривалий час не функціонує у зв'язку з недостатнім обсягом джерел фінансування, може приймати на оздоровлення та відпочинок протягом року не лише студентів з особливими потребами, але і інші категорії населення, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки в умовах сьогодення.

Медичну та фізичну реабілітацію в таборі можна здійснювати протягом року за умови проведення окремих ремонтних робіт матеріально-технічного забезпечення, використовуючи широкий спектр фізіотерапевтичних процедур, лікувальної фізкультури, кліматолікування, спортивно-оздоровчих заходів, вибіркового дієтичного харчування.

3. Організаційно-технічний механізм реалізації проекту

За даними Міністерства соціальної політики України, у поточному році заплановано охопити оздоровленням та відпочинком 1 млн. 843 тис. 435 дітей. Особливу увагу буде приділено оздоровленню та відпочинку дітей, батьки яких загинули, постраждали або беруть участь у проведенні антитерористичної операції (АТО) та дітей із внутрішньо переміщених сімей.

Конвенцією ООН про права дитини, ратифікованою Верховною Радою України, проголошено, що діти мають не тільки особливі потреби, а й громадські, політичні, соціальні, культурні та економічні права. Одним із найважливіших стратегічних завдань нашої держави в забезпеченні соціального захисту дитинства є реалізація їх права на оздоровлення та відпочинок.

Реалізація проекту передбачає співпрацю органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, навчальних закладів у відповідності до законодавства та державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей, спрямованої на:

- збільшення кількості дітей, охоплених організованими формами відпочинку та оздоровлення перш за все дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки;

- створення сприятливих умов для реалізації соціально-педагогічних, медико - оздоровчих заходів відпочинку та оздоровлення дітей, молоді з обмеженими функціональними можливостями та реабілітації учасників бойових дій;

- підвищення престижу вітчизняної системи відпочинку та оздоровлення дітей, молоді з обмеженими функціональними можливостями та реабілітації учасників бойових дій, створення доступного та ефективного ринку послуг з оздоровлення, відпочинку дітей (в тому числі молоді з обмеженими можливостями) та реабілітації учасників бойових дій.

Виконання проекту дасть змогу:

1. Забезпечити якісними оздоровчими та відпочинковими послугами дітей регіону.

Збільшити до 70% кількість дітей, охоплених організованими формами відпочинку та оздоровлення перш за все дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки.

2. Забезпечити ефективний процес реабілітації учасників бойових дій.

3. Підвищити рівень відповідальності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, керівників загальноосвітніх шкіл щодо вирішення нагальних проблем оздоровлення та відпочинку дітей області.

4. Звернути увагу громади на необхідність не тільки медичної реабілітації учасників бойових дій, але й соціально-психологічної адаптації їх у суспільстві.

5. Забезпечити підвищення ролі та значення військово-патріотичного виховання.

Протягом останніх десятиріч світова спільнота все уважніше ставиться до проблем людей з інвалідністю. Особливо це відчутно у відношенні до дітей та молоді з обмеженими можливостями здоров'я – самого соціально незахищеного прошарку нашого суспільства.

В наш час проблема соціального захисту дітей та молоді з інвалідністю в Україні набуває особливого значення у зв'язку із сталими тенденціями зростання їх частки в загальній структурі населення.

Головні напрямки організації реабілітаційних заходів в умовах реабілітаційно-оздоровчого комплексу «Надія»:

- організація соціальної реабілітації дітей та молоді з обмеженими функціональними можливостям;
- організація психологічної реабілітації дітей та молоді з обмеженими функціональними можливостям;
- медичний супровід реабілітаційного процесу.

4. Фінансовий аналіз проекту

Реалізація проекту створення реабілітаційно-оздоровчого комплексу

«Надія» здійснюватиметься наступним чином:

1. Залучення коштів державного бюджету, обласного бюджету, районних бюджетів, благодійних коштів, необхідних для реалізації даного проекту.
2. Проведення ремонтних робіт у спальному комплексі.
3. Проведення косметичного ремонту клубу-їдальні, медичного пункту, благоустрій території.
4. Виготовлення проектно-кошторисної документації.
5. Створення матеріально-технічної забезпечення відділення відповідно табельного оснащення.
6. Кадрове забезпечення відповідно штатних нормативів.

Рішення щодо постачальників сировини, матеріалів та послуг, необхідних для належного поточного функціонування об'єкту, буде прийматись господарським методом.

Графік виконання проекту

Етап	Зміст етапу	Дата початку	Дата закінчення
I	Залучення коштів	10.01.2016	01.02.2016
II	Погодження концепції та зовнішнього виду комплексу	01.02.2016	01.03.2016
III	Підготовка проектно-кошторисної документації, погодження документації, отримання дозволів, введення в дію інженерних комунікацій, купівля пожежного автомобіля	01.03.2016	01.04.2016
IV	Проведення косметичного ремонту приміщень, ремонт спального корпусу	01.04.2016	20.04.2016
V	Інсталяція обладнання	21.04.2016	30.04.2016
VI	Введення Комплексу в експлуатацію	01.05.2016	01.06.2016
VII	Відкриття та функціонування об'єкту	01.06.2016	

За даним проектом річні витрати становитимуть:

Вид витрат	Витрати, грн	Необхідне фінансування, грн
1. Оформлення дозвільної та будівельної документації:	10000	10000
2. Ремонтні роботи у спальному корпусі (на 80 місць)	500000	500000
5. Витрати пов'язані з облаштуванням медично-		

реабілітаційного центру		
5.1. Облаштування приймальні	9707	9707
5.2. Облаштування кабінету прийому пацієнтів	39318	39318
5.3. Облаштування процедурного кабінету	529000,5	529000,5
5.4. Облаштування фізіотерапевтичного, масажного кабінетів / денного стаціонару / ізоляторів	124572	124572
5.5. Облаштування стерилізаційної	12532	12532
6. Витрати пов'язані з облаштуванням харчоблоку	286216	286216
7. Витрати на закупку, ремонт, обслуговування та введення в дію інженерних комунікацій	137537	137537
8. Витрати на оплату праці – 8 міс.	612000	612000
9. Відрахування із заробітної плати – 8 міс.	134640	134640
10. Витрати пов'язані із купівлею пожежного автомобіля	470400	470400
11. Витрати на спортивний інвентар	890624	890624
12. Витрати на харчування (дорослі та діти – 7 міс.)	1211721	1211721
13. Меблі офісні, спального корпусу, їдальні, концертного залу, бібліотеки, м'який інвентар	2000000	2000000
15. Витрати на утримання офісу – 8 міс.	112000	112000
16. Послуги зв'язку – 7 міс.	9520	9520
17. Банківське обслуговування – 11 міс.	5500	5500
18. Витрати на спецодяг	30000	30000
19. Транспортне обслуговування – 11 міс.	224000	224000
Разом:		7349287,5

Графік залучення коштів

Етап	Зміст етапу	Дата початку	Дата закінчення	Необхідне фінансування
I	Залучення коштів	10.01.2016	01.02.2016	7349287,5
II	Погодження концепції та зовнішнього виду комплексу	01.02.2016	01.03.2016	7500
III	Підготовка проектно-кошторисної документації, погодження документації, отримання дозволів,	01.03.2016	01.04.2016	839937

	введення в дію інженерних комунікацій, купівля пожежного автомобіля			
IV	Проведення косметичного ремонту приміщень, ремонт спального корпусу	01.04.2016	20.04.2016	816216
V	Інсталяція обладнання	21.04.2016	30.04.2016	715129,5
VI	Введення Комплексу в експлуатацію	01.05.2016	01.06.2016	3758784
VII	Відкриття та функціонування об'єкту	01.06.2016		1211721

Заплановано фінансування наступних статей витрат:

- комунальні платежі (опалення, електроенергія, водопостачання, обслуговування каналізації);
- витрати на надання послуг (оздоровчо - реабілітаційні послуги, медичний супровід, спортивний інвентар, харчування);
- зв'язок (мобільний зв'язок, стаціонарний зв'язок, Інтернет, супутникове телебачення);
- фонд оплати праці;
- адміністративні витрати (страхування, канцтовари, банківське обслуговування, охорона);
- амортизація;
- податки та платежі.

Для реалізації проекту необхідно залучити кошти в розмірі **7349287,5 грн.**

Витрати на запуск включають в себе початкове навчання персоналу, закупівлю матеріалів та продуктів, необхідних для початку функціонування комплексу, тощо.

Під час розрахунків за даним проектом були застосовані наступні обмеження:

- страховий тариф – 0,25%;
- 1 євро = 24,5 грн.;
- 1 долар = 23,0 грн.;
- кількість днів у місяці – 30;

- всі розрахунки, припущення та прогнози зроблені на основі інформації, зібраної самостійно, інформації з відкритих джерел, та інформації, наданої можливими підрядниками;
- всі розрахунки проведено за рівня цін та інформації жовтня - грудня 2015 р., утримання із фонду заробітної плати – січня 2016 р.;
- вважається, що інфляційні процеси однаково впливають на вартість послуг та рівень витрат;
- вважається, що об'єкт виходить на планові потужності відразу після відкриття.

Лукаш Є.Я.

*кандидат психологічних наук, викладач
кафедри соціальної роботи та психології
Кам'янець-Подільського планово-
економічного технікуму-інтернату*

Дужева О.Г.

*викладач соціальних дисциплін
Кам'янець-Подільського планово-
економічного технікуму-інтернату*

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЕКТ

Центр соціальної реабілітації дітей з девіантною поведінкою «Світлий шлях»

Даний соціальний проект опирається на Постанову Верховної Ради України «Про державну програму боротьби із злочинністю» від 25 червня 1993 року. Мета якої - забезпечення правових, організаційних і матеріально-технічних передумов для більш ефективнішої боротьби зі злочинністю.

Проблема злочинності є досить серйозною і потрібно вжити заходів на етапі її формування, тобто на етапі початкових проявів девіантної поведінки, які з'являються у соціальних відхиленнях і соціальній дизадаптації підлітків та молоді супроводжуючи деформацію їх соціальних зв'язків, а також категоричним відчуженням від сім'ї та школи.

Безумовно, процес перевиховання є довготривалим і складним і передбачає: вивчення середовища, в якому ріс вихованець, адже це відіграє неабияку роль у розвитку індивіда, аналіз його позитивних і негативних рис характеру, формування позитивної установки й усунення недоліків у його загальному розвитку, прискорення позитивних начал, які наявні в особистості.

З вище зазначеного можна зробити висновок, що процес соціальної реабілітації буде здійснюватися успішно у тому випадку, якщо у підлітка чи

молодої людини вдається розбудити потребу в самовдосконаленні, самовихованні і якщо об'єкт даного процесу стає активним суб'єктом корекційної роботи.

Соціальна корекція девіантної поведінки передбачає, перш за все, виявлення неблагополуччя в системі відносин дитини як з ровесниками, так і з дорослими, а також оздоровлення соціальної ситуації.

За сприянням місцевих органів влади щодо реалізації даного проекту можна досягти високих результатів щодо соціальної корекції та реабілітації дітей, які відносяться до «групи ризику».

З метою подолання проявів девіації у підлітків та молодих людей і створюється проект центру соціальної реабілітації для дітей з девіантною поведінкою «Світлий шлях», який буде являти собою приміщення з окремими кабінетами:

- кабінет консультування спеціаліста (психолога);
- 5 кімнат для занять;
- комп'ютерний кабінет;
- мультимедійний кабінет;
- спортивний зал.

Спеціалісти, які будуть займатися з дітьми:

- 1 психолог;
- 2 вихователя;
- 3 соціальні педагоги.

Практична реалізація проекту щодо створення центру соціальної реабілітації для дітей з девіантною поведінкою «Світлий шлях» - має бути здійснена започаткуванням діяльності на окраїні міста Хмельницького.

Центр соціальної реабілітації для дітей з девіантною поведінкою «Світлий шлях» є заново створюваною організацією у сфері надання послуг з метою задоволення потреб населення. У майбутньому можливе розширення асортименту надання послуг.

Основним джерелом фінансування центру будуть кошти інвесторів,

місцевого бюджету та благодійних організацій, зацікавлених у роботі центру, які будуть використані для організації та налагодження роботи центру.

Оптимальний розмір групи буде становити 10 осіб-ровесників. Загальна кількість підопічних становитиме 50 осіб, але у перспективі передбачено розширення центру.

Обов'язковим є налагодження співпраці з органами місцевого самоврядування, з центрами соціальних служб сім'ї, дітей та молоді, а також з шкільними соціально-психологічними службами.

Партнери та спонсори: батьки дітей з девіантною поведінкою, органи місцевого самоврядування, благодійні фонди.

Цільова аудиторія: діти підлітки та молодь віком від 13 до 21 років.

Причини проявів девіантної поведінки: зниження життєвого рівня населення, майнове розшарування суспільства, безробіття, доступність алкоголю і тютюну, зростання кількості сімей з конфліктним та асоціальним стилем виховання, проблеми пов'язані з навчанням, конфлікти з педагогами, значні розбіжності соціального статусу підлітків в учнівському колективі, слабка система позашкільної, дозвіллевої діяльності школярів та молоді.

Мета проекту: подолати відчуження суб'єкта, реалізувати комплекс соціально-педагогічних заходів, спрямованих як на оздоровлення ситуації та умов у школі, з'ясувати причини, які спричинили девіантні прояви у підлітків та молодих людей, визначити їх психологічні статуси, зібрати інформацію про навколишнє середовище в якому перебуває суб'єкт, виявити відхилення у розвитку, складання особистісних характеристик індивіда, а також індивідуальний підхід та підготовка реабілітаційної програми.

Завдання проекту:

- відновити ті позитивні якості, які переважали у суб'єкта до проявів девіантної поведінки, звернення до пам'яті індивіда та його добрих справ;
- формувати у підлітка чи молодій людині прагнення компенсувати той чи інший недолік завдяки прояву зусиль діяльності в тій галузі, яку він

любить і в якій він швидко досягне успіху (наприклад, у спорті, художній творчості, трудовій діяльності);

- спрямувати на активізацію позитивної суспільно-корисної діяльності індивіда. Вона реалізується завдяки використанню методів схвалення, засудження, тобто обов'язково з проявом оціночного емоційного ставлення до поведінки чи вчинків суб'єктів дії;

- виправити негативні якості підлітків та молодих людей з застосуванням різноманітних методів заохочення, переконання, навіювання, прикладу тощо, які сприяють успішній корекції поведінки.

Актуальність проекту: На наш погляд, для характеристики девіантної поведінки в психології ми можемо впевнено оперувати тільки сукупністю особистісних якостей, що визначають дитину зі схильністю до девіантної поведінки або з проявами певних її форм. Дослідження девіантної поведінки у світовій психологічній літературі представлені достатньо широко, а в сучасній вітчизняній психології і педагогіці є визначальним, тому що саме девіантна поведінка перешкоджає соціалізації особистості, її становленню й формуванню, розвитку її громадської самосвідомості.

Погіршення соціальної ситуації в останні роки призвело до збільшення кількості дітей, що живуть у винятково складних соціальних умовах. Дана ситуація вимагає докладання значних зусиль з боку держави, суспільства, адже реально постає загроза вимирання нації.

Наркоманія і алкоголізм - медико-соціальні проблеми, вирішення яких вимагає комплексного підходу як у клінічному, так і в соціальному плані. Для боротьби з ними, як і з іншими соціальними хворобами, необхідне оздоровлення загальноекономічної і духовно-етичної атмосфери країни.

Незважаючи на комплекс запобіжних заходів, що здійснюються органами державної влади, рівень поширення наркоманії, алкоголізму в країні залишається високим. Так, на кожні 10 тисяч населення в середньому 21 особа незаконно вживає наркотичні та психотропні речовини. За даними анонімного анкетування в деяких регіонах України 42-43% школярів вже

пробували наркотичні речовини.

Статистичні дані причин звуженого соціального досвіду підлітків

Причини проявів девіації	Кількість у %
Завантаженість батьків	14,7
Неузгодженість вимог, що ставляться до дитини в школі та сім'я	17
Відсутність наступності або безсистемність виховного впливу педагогів	13,2
Несформованість умінь і навичок додержання норм і правил поведінки	13,2
Переорієнтація пізнавальних інтересів учнів за межі класу, школи	12,1
Невміння доцільно організувати своє дозвілля	9,9
Невираженість пізнавальних інтересів	19,4

Серйозний дефіцит позитивного впливу на молоде покоління призводить до того, що у підлітків домінуючими почуттями стали тривога, агресія, соціальна пасивність, страх. Непокоїть і той факт, що у науковий обіг уведено навіть поняття «діти групи ризику», що звичайно не прикрашає соціальне становище у державі.

Сучасні вчені стосовно неповнолітнього з різного роду відхиленнями в розвитку, що накладають своєрідний відбиток на поведінку, використовують терміни: “важкі діти” (К.Лебединська, М.Райська, М.Раттер, Л.Славіна); “важкі підлітки” (Л.Зюбін, В.Степанов, Д.Фельдштейн та ін.), до категорії яких відносять дітей з відхиленнями в моральному розвитку, акцентуаціями характеру, з порушеннями в афективно-вольовій сфері, відхиленнями в поведінці; “аномальні діти”, що мають відхилення від того, що є типовим або нормальним, але не включає патологічний стан (Л.Пожар); “дезадаптивні діти” (С.Белічева); “діти, що живуть під спеціальною турботою” (Л.Кошч); діти “групи ризику” (І.Невський); “діти з порушеннями в афективній сфері” (К.Лебединська, М.Райська, Г.Грибанова, Л.Славіна). Однак названі терміни часто несуть однобічну інформацію: побутову, клінічну, юридичну. Оскільки єдиної практики вживання цих понять немає, часом не ясно, до якої категорії

віднести дитину, що має ті або інші відхилення в поведінці (асоціальна, ненормативна, протиправна, злочинна поведінка) (Е.Іванов, Л.Шіпиціна, Г.Сафіна). На наш погляд, більш правомірним є використання узагальнюючого терміна – “поведінка, що відхиляється від норми”, у будь-якому разі до тих пір, доки дитині не встановлено медичного діагнозу або не винесено юридичного вироку.

Термін реалізації проекту: 6 тижнів

Етапи реалізації проекту: Слід пам'ятати, що проектування має включити обов'язкові компоненти: причини, які викликали соціальну дизадаптацію, інформацію про функціональний стан підопічного, пріоритетні напрями соціальної реабілітації, засоби, форми і механізми соціально-виховного впливу, прогнозовані результати, форми контролю й оцінки ефективності програми.

I етап – Діагностичний

Програма дій	Завдання	Очікувані результати	Термін
Знайомство з підопічними та їхніми батьками	Анкета для дітей	Зібрати основні відомості про підопічного, і середовище в якому він перебуває	Упродовж першого тижня
	Анкета для батьків		
Діагностика причин проявів девіантної поведінки	Дослідження імпульсивності (індивідуальна робота)	Виявити рівень імпульсивності індивіда	
	Темпінг-тест (індивідуальна робота)	Визначити типи нервової системи	
	Визначення типу нервової системи	Визначити рівень деструктивних тенденцій	
Індивідуальна зустріч з психологом кожного підопічного з	Бесіда (індивідуальна робота), (кабінет психолога)	Скласти соціально-психолого-педагогічні характеристики підопічного на основі бесіди з ним спеціалістом центру	
Година спілкування з соціальним педагогом	Бесіда (індивідуальна робота)		

II етап - Реалізація соціально-реабілітаційної програми

Робота над попередженням і подоланням конфліктів	Комплекс міні-лекцій (групова робота)	З'ясувати зміст конфлікту. Виявити причини конфлікту. Передати знання про шляхи попередження і подолання конфліктів та формувати на їхній основі відповідні навички	Упродовж усього перебування у центрі
Нейтралізація негативних факторів середовища	Комплекс вправ «Все залежить від тебе» (групова робота)	Спонукаати учасників взяти на себе відповідальність за власне здоров'я	Щоденно
	Перегляд документальних фільмів (мультимедійний кабінет), (групова робота)	Сприяти емоційному ставленню до проблеми	Протягом усього перебування у центрі
Розвиток здібностей до самовизначення життєвих цілей і визначення необхідних якостей для їх досягнення	Комплекс тренінгових занять (групова робота)	Виробити власне ставлення до соціальних ролей. Актуалізувати життєві цілі. Розвинути мотивації до досягнення життєвих цілей	Двічі щотижня
Розширення моделі світу, корекція деструктивних переживань. Визначення і прийняття відмінностей, подолання комунікативного стереотипу «жертва-агресор».	Сесія «Розповідь історії» (групова робота)	Об'єднати травматичні спогади і звільнити від емоцій що з ними пов'язані.	Упродовж другого тижня
	Групова дискусія на тему прощення	Усвідомити сенс прощення, виробити власне ставлення до прощення	
	Вправа «Соціальний радіус» (групова робота)	Усвідомлення учасниками власної моделі світу, життєвого шляху, особистої відповідальності за своє майбутнє	
Створення спиятливого соціально-психологічного	Тест-опитувальник комунікативних та організаційних схильностей	Визначити рівень розвитку комунікативних та організаційних	Упродовж третього тижня

середовища	(індивідуальна робота)	схильностей особистості	
	Бесіда в колі «Що тебе злить?» (групова робота)	Виявити інтенсивність агресивності та ауагресивні тенденції	
	Тренінг «Взаємодія батьків і дітей»	Встановити причинно-наслідкові зв'язки між психологічними порушеннями в сім'ї і порушеннями поведінки підлітка	
	Тренінг «Карта інтересів» (індивідуальна робота)	Сформувати бачення та усвідомлення учасниками власних пріоритетних цінностей, необхідних для повноцінного життя	
Роз'язання соціально-психологічних проблем у сім'ї	Зустрічі з близькими людьми	Налагодити тісні емоційні контакти у сім'ї	1 раз кожного тижня
Участь вихованців у суспільно-корисній діяльності	Допомога під супроводом волонтерів людям похилого віку	Гармонізувати процеси розвитку вихованця з урахуванням його інтересів, допомогти усвідомити свою значущість	Упродовж четвертого тижня
	Допомога волонтерам в організації культурно-масових заходів для дітей з обмеженими можливостями		
	Виготовлення іграшок для дітей-сиріт		
Проведення круглого столу	Підбиття підсумків за тиждень	Аналіз та висновки за виконану роботу	Щоп'ятниці

III етап – Узагальнюючий

Аналіз запропонованої схеми	Спостереження	Висновок про пророблену роботу спеціалістів центру	Постійно
	Методи і механізми для корекції проекту	Перевірити досягнуті результати та внести корективи	Протягом двох тижнів після закінчення проекту

Основні показники діяльності центру

Показники	Розшифрування показників	Кількість	Ціна	Сума
1. Вартість майна				92931
<i>А. Меблі:</i>				
- кабінет психологічного консультування	- стіл	1	715	715
	- шафа	2	935	1870
	- крісло	1	270	270
	- кушетка	1	870	870
- кабінет для занять (5)	- дошка шкільна (тристулова)	5	1440	7200
	- парти	25	250	6500
	- стільці	50	110	5500
	- учительський стіл	5	635	3175
	- стілець	5	131	655
	- шафа	10	740	7400
- комп'ютерний кабінет	- стілець	1	131	131
	- стіл	1	635	635
	парти	5	260	1300
	стільці	10	110	1100
- кабінет директора	- стіл	1	1253	1253
	- стіл (приставний)	1	509	509
	- тумба (мобільна)	1	619	619
	- стінка	1	4092	4092
	- секція (скло)	1	1582	1582
	- пенал	1	828	828
	- стілець	1	293	293
<i>Б. Оргтехніка</i>	- аудіомагнітофон	1	980	980
	- комп'ютери	11	2540	27940
	- принтер+сканер	1	502	502
	- проектор	1	2827	2827
	- аудіоапаратура	1	8350	8350
<i>В. Тренажери</i>	- бігова доріжка	1	1190	1901
	- тенісний стіл	1	1200	1200
	- велотренажер	1	893	893
	- степер	2	490	980

	- лава для преса	1	450	450
	- шахи	3	25	75
	- шашки	3	12	36
	- лава спортивна	2	150	300
<i>Г. Витрати на оздоблення</i>				20000
2. Постійні витрати				516894
- амортизація		4 роки	42989	10748
- орендна плата за рік		12	36000	432000
- заробітна плата управлінському персоналу за рік	- директору	12	3000	36000
	- бухгалтеру	12	1000	12000
- відрахування на зарплату				18446
- теплопостачання за рік		7	1100	7700
3. Змінні витрати				193169
- витрати на електроенергію за рік		12	525	6300
- заробітна плата працівникам за рік	- психолог (1)	12	2000	24000
	- вихователі (2)	12	4000	48000
	- соціальні педагоги (3)	12	5400	64800
- відрахування на зарплату				50069
4. Витрати за рік				710063
5. Кількість послуг				400